

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কবিত্ৰয়

॥ পটভূমি ॥

আধুনিক অসমীয়া কাব্য আৰু ছন্দ

ড° পূৰ্ণানন্দ শইকীয়া

HITESWAR BORBARUAR KAVIMANAS

A Critical Study of Assamese on the Poetry of Hiteswar Borbaruar
the most prominent Literary Epic writer and Sonnetter in the Back
ground of the two genres of poetry in the modern Assamese Literature
by Dr Purnananda Salkia (Mukta Bhavan Kushal Nagar Guwahati 21
Assam)

First Published 1987

Price Rs 45 00 only

প্রকাশক। শ্রীমতী খগেন্দ্রা শইকীয়া
মুক্তা ভবন কুশল নগর
গুৱাহাটী ২১

প্রথম প্রকাশ ১৯৮৭

মূল্য ৪৫ ০০ টাকা মাত্র

বেটপাতৰ শিল্পী শ্রীজৈলোব্য দত্ত

ছপাণাল হেমকোষ ষ্টেচনার্চ
জুনাবেনী বড়
গুৱাহাটী-২১

কবি হিতেশ্বর বৰবৰুৱা

জন্ম—খ্রী. ১৮৭৬ ১৩ জানুৱাৰী

মৃত্যু—খ্রী. ১৯৩৯ ৪ জানুৱাৰী

কবি হিতেন্দ্রব বববকাব হস্তলেখা

মোৰ চকু পাপ্ৰিতি ৭ চান্দন :
 নুহু বিহাৰে মোৰ ভেৰে সিহঁতৰ প্ৰেমাৱি । দুৰ অসুখ
 মোৰ গহিৰা তেঁওৰ সজত বৰ ধৰ্মি অশিষ্ট । তেঁওৰা-শোভা
 মোক বিজ্ঞানৰ দৰ । তেঁওৰা বিজ্ঞানৰ জিতক বজা বচা
 মোকিনা যে অসুখৰ জন্ম নক তেঁওৰা-বৰিতাৰ (মিতাৰ দি
 মোক চকুৰো নক । মনু তেঁওৰাৰে বৰিতাৰ (মিতাৰ দি
 মোকিনা-অসুখৰে মোক নিম্বিৰ লগে বৰ । মনু তেঁওৰা
 মোক চকুৰে মোক লেখি (মিতাৰ দি
 মোক চকুৰে মোক লেখি (মিতাৰ দি

**প্রখ্যাত বৃহত্তীৰ্থ বেণুৰদ শৰ্মাদেৱে আমাক কৈছিল যে কবি হিতেন্দ্রব ব ববকাব হস্তলেখাৰ অ হিত গবেষকসকলৰ চিন্তা সৰল আ হ ।
 ওপৰৰ হস্তলেখাত প্রকাশ পাইছে কাব্য ছনেট বচন ববকাব দৃঢ়তাৰ কথা ।

ଉଚ୍ଚର୍ଗା

ଠିଏ

ହୃଦୟ

ଜୀବନଭାବ

କନ୍ଦେ, ତାପ, ଧୂଳି

ଆଉ ଆଶୀର୍ବାଦ ସ୍ଥଳ

ଜ୍ଞାନ-ବନ୍ଧିତ ପ୍ରସାଦିନି ମୋହର

ମାବଳେ ମନ୍ଦ୍ର ହୃଦୟ

ମେଝି ହୃଦୟ ମିତ୍ର ଯାହା

ସୋମେଶ୍ବର ଶାଈକୋର

ଆଉ

ଓପ୍ରମିଳା ଶାଈକୋର

ମାୟା ସ୍ଥିତି ହିସାବ ଅଜ୍ଞାନ

ଏହି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଉଚ୍ଚର୍ଗା କବିତା ।

বাহিনী কবি নবীনাবা দেবীৰ আশীষ

নিৰ্দ্ধাৰি

৫

পৰম কল্যাণীৰ স্বৰূপৰ সূৰ্য।

জয়জয়তে যোৰ দেহাগিত্ত অৰ্জনজন গ্ৰহণ কৰিবা। তোমাৰ গৌৰৱময় সফলভাৱে
কিমান যে আনন্দ আৰু সৌৰৱ অহুতৰ কৰিছে। সেই কথা সিখি জনোৱাৰ ভাষা
নাই। যথেষ্ট জনৰ সৌৰৱ সফলভাৱে এই দেহাগিত্ত হিৰাখনে যে কিমান ভক্তি পায়
সেই কথা অহুতৰ কৰা জনেহে জানে। লগতে স্বৰ্গগত শোকাৰ কৰ্মজনৰ আত্মাই তৰ্ণন
শোৱা বাবে আৰু এটি ঐক্যিক আনন্দই হিৰাত ঠাই পাইছে। স্বৰ্গগত কবিৰ 'অহুতুতবোৰ
যি জনে কৰিহাই চাই বিলাই দিব পাৰিছে সেইজনেও অশৰিৰী অমৰ আত্মাৰ
অশৰিৰী ভীৰ অহুতপ্ৰেৰণা লাভ নকৰাকৈ নাথাকে। তোমাৰ গৌৰৱময় সফলভাৱে ইও
এটা হেতু বুলি ভাবিবা। ভগবানৰ কৃপাত ঐক্যিক সখিনাৰ ফলত জন্মান্তৰ কল্পমান
ভীৰ অহুতুতৰ লগত চিনাকি হৈছে। —চিৰ হৃদয়ৰ হৃদয় জ্বলনত একো বস্তুৰে বিনাশ
নাই। কবিয়ে এই হৃদয় অহুতুতবোৰ অহুতৰ কৰে। কবিত্বকৰ ভাষাত —

স্বৰিতে চাৰিবা আমি হৃদয় জ্বলন

হাৰুবেৰ হাকে আমি বাচিবাৰে চাই।'

কবিৰ অহুতুত সকলোৰে হাজত বিয়পি যায়। সৰ্ব সত্তাত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে।
তুমি এটি মহান প্ৰভাৱত প্ৰভাৱান্বিত হৈছে এই সন্মানৰ সফলতা লাভ কৰিব পাৰিছা।
তোমাৰ চিন্তা তোমাৰ কৰ্ম অৰণ্ড বহুত অজ্ঞাত সত্তাই কাম কৰি আছে। ইহ
তোমাক মনে-প্ৰাণে আশীৰ্বাদ কৰিছে। তোমাৰ সাধনাই সফলতা লাভ কৰক।
তোমাৰ পৰিৱালৰ পোটেণ্ডিখিনীয়ে যোৰ হিৰাভাৰ স্বৰূপ আৰু আশীৰ্বাদ—

তোমাৰ আইভা

গুৱাহাটী

ইং ২৮ জুন ১৯৭৭ }

(তোমাৰ আইভাৰ স্বৰূপ) ১৯৭৭-৭৮

* অ হাৰ গবেষণা সফলত আশীষ হাচি পদ্মী নলিনীবালা দেৱী আইভাই পঠোৱা
চিঠিখনি হৃদয় হৃদয় স্বৰ্গগত আত্মাৰ চিৰশান্তি কামনা কৰিলে। ●—লিখক—

॥ বাট্‌চ'ৰা ॥

শ্রীমতী সত্যবতী দেৱী

শ্রীমতী বৰীজ অধ্যাপক ভাৰতীয়া বিশ্ববিদ্যালয়

ড পূৰ্ণানন্দ শইকীয়া অসমীয়া সাহিত্যত অপৰিচিত নাম নহয়। 'আকাশ বাণী'ৰ নাট্য বিভাগেও ড শইকীয়াৰ কেবাখন অতি যাক্ষিত নাট প্ৰচাৰ কৰিছে আৰু জ্যোতাব পৰাও শলাগনি লাভ কৰিছে। পৰিকল্পিত মহাপুৰুষ শ কবদেৱ সম্পৰ্কে চিনেমাৰ কাহিনী বচনাতো শইকীয়াৰ অৱদান আছে। বৰ্তমান ড শইকীয়া গুৱাহাটী কৰ্মাৰ্থ মহাবিদ্যালয়ৰ ইংৰাজী বিভাগৰ প্ৰধান অধ্যাপক। ড শইকীয়াক অসমীয়া সাহিত্যৰ চৰ্চ্চাৰ প্ৰতি ঘাটীত জন্মোত্তৰ আতপকীয়াভাবে হলেও আত্মাৰো কিছু বৰঙণি আছে। সেই কাৰণেই ড শইকীয়াৰ সাহিত্যিক কৃতিত আৱদ্ধ লাভ কৰে। এই গ্ৰন্থখন লেখক শইকীয়াৰ ইংৰাজীত লিখা পি-এইচ-২ তি উপাধিৰ কাৰণে সন্মিলন কৰা গবেষণা গ্ৰন্থৰ যথার্থ নহলেও বোটাছুটিতাবে তাৰেই অসমীয়া ৰূপান্তৰ। শইকীয়াই যোঁত্ৰা মোৰ ওচৰলৈ গবেষণাৰ বিষয় বিভাগৰ ১৯৭২ চনত আহে তেঁত্ৰা মই অসমীয়া সাহিত্যৰ স্পৃহাশিত জোনাকী বৃগব অন্ততঃ মহাবতী হিতৈষ্যৰ বৰবৰুৱাৰ প্ৰতিভা আৰু বচনাৱলী সম্পৰ্কে এখন সৰ্বাঙ্গক গবেষণাগ্ৰন্থ প্ৰস্তুত কৰিবলৈ কৰ্ত্ত। বৰবৰুৱাৰ তালোখনি গ্ৰন্থ হুত্ৰাপ্য হৈ পৰাত আৰু দুই এখন ডেওঁৰ বন্ধুৱে উক্ত বিষয়ৰ ওপৰত পি এইচ ডিৰ উপযোগী গবেষণা গ্ৰন্থ প্ৰস্তুত হব নে নহয় সন্দেহ প্ৰকাশ কৰাত গ্ৰন্থৰ অৱস্থাত শইকীয়াই কিছু নিকংসাহ অহুভৰ কৰিছিল, কিন্তু মই লক্ষ্যতাবে কোৱাত আৰু নিজেও বিষয় বস্তুৰ ভিতৰত প্ৰৱেশ কৰি গভীৰ প্ৰভীতিত জন্মাত কামত আগবাঢ়ি অহিবলৈ উদ্দেশ্যত সকলতা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ড শইকীয়াই এই গ্ৰন্থত বৰবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ সকলো দিশ সাৰি লোৱাৰ উপৰিও ব্যক্তিগত জীৱনী সাহিত্যত তাৰ প্ৰভাৱ ডেওঁ লাভ কৰা পৰিৱেশ আৰু পটভূমি ডেওঁৰ বচনাৰ বৈশিষ্ট্য আৰু অসমীয়া সাহিত্যত তাৰ স্থান ডেওঁৰ কৰিপ্ৰতিভা আদি প্ৰয়োজনীয় সকলো কথা আলোচনা কৰিছে। এপৰাকী পৰীক্ষকত শইকীয়াৰ ইংৰাজী গবেষণা গ্ৰন্থৰ অসমীয়াত প্ৰকাশ কৰিবলৈ বাবে বাবে সিকিয়াই দিছিল। অসমীয়া সাহিত্যলৈ হিতৈষ্যৰ বৰবৰুৱাৰ অৱদান সম্পৰ্কে এই গ্ৰন্থই পাহৰিবলৈ উপক্ৰম কৰা সাহিত্য মহাবতীজনক নতুন জীৱন দিলে বুলি কব পাৰি। অসমীয়া বিধং মহাজে গ্ৰন্থখন আদিৰ লব বুলি আশা কৰিলে।

শ্রীমতী সত্যবতী দেৱী -

২২৪১৮৭

শ্রীমতী বৰীজ অধ্যাপক

ভাৰতীয়া বিশ্ববিদ্যালয়।

লিখকৰ একাধাৰ

(গবেষণা আৰু গ্ৰন্থ-প্ৰকাশৰ অন্তৰালত)

“কিন্তু যশ । তুমি কলা কৰা যি নবক

অমৰৰ কবি লাভ তোমাৰ কলাত

চিৰজীৱী হৈ” মিটো উলোকে কালক ।

মৃত্যুৰ পাছতো কৰা নবক অমৰ

অমৰণ যশ । তুমি যব জগতৰ ।

(‘যশ ববৰুৱাৰ মালচৰ পৰা)

আধুনিক অসমীয়া কাব্য আৰু ছন্দেট বুলিলে প্ৰকৃতৰ্থত কবি হিতেশ্বৰ ববৰুৱাৰ কাব্য ছন্দেটৰ কথাকে আমাৰ মনলৈ আহে । কবি ববৰুৱাৰ পূৰ্বসূৰী কবি সকলে কাব্য আৰু ছন্দেট বচনা কৰিলেও একক প্ৰচেষ্টাৰে ভেৰেলোকে এই কাৰ্য্যত হাত দিয়া নাছিল । সেয়েহে আধুনিক অসমীয়া কাব্য ছন্দেটৰ ইতিহাসত হিতেশ্বৰ ববৰুৱাৰ প্ৰকৃত স্থান নিৰ্ণায়ক এটি গবেষণাৰ কাম আমি হাতত লওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভূতপূৰ্ব বৰীজ-অধ্যাপক ড সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱৰ তত্ত্বাৱধানত । গবেষণাৰ বিষয় নিৰ্দ্ধাৰনৰ বাবে এদিন (১৯৭২ খৃষ্টাব্দত) ড শৰ্মাৰ কাষ চাপিছিলোঁ । তেখেতে গভীৰভাৱে চিন্তা কৰি আমাক কলে : তুমি কবি হিতেশ্বৰ ববৰুৱাৰ কাব্য আৰু ছন্দেটৰ বিষয়ে ওপৰত গবেষণা কৰা । কিতাপবোৰ পাবলৈ নাই । তথাপি এই প্ৰখ্যাত কবিজনৰ প্ৰতিভা পোহৰলৈ আনিব লাগে । প্ৰকৃত গবেষণাৰ উদ্দেশ্যও এয়ে ।” গুৱাহাটীৰ বিভিন্ন পুথি ভঁৰাল চলাঠ কৰি অসমৰ ভালেকেইজন প্ৰখ্যাত ব্যক্তিৰ লগত যোগাযোগ কৰি ববৰুৱাৰ কাব্য ছন্দেটৰ পুৰণিখিনি সংগ্ৰহ কৰিব নোৱাৰি হতাশ হৈ ড শৰ্মাদেৱৰ ওচৰলৈ এদিন গলোঁ—বিকল্পটোকে নলিন কবি পেলাবৰ বাবে । কিন্তু শৰ্মাদেৱে আমাক বঢ়াই বুজাই বিকল্পটোৰ স্কন্ধ পুনৰ দোহাৰিলে আৰু কবি হিতেশ্বৰ ববৰুৱাৰ ভিতৰলৈ পৰম জ্ঞানৰ শৰী ববৰুৱালৈ এৰাৰ চিঠি লিখি আমাক বোম্বাৰ্চটলৈ পঠিলে । গবেষণাৰ প্ৰাৰম্ভণি হ'ল শ্ৰীৰাম শংকৰদেৱ সূচক প্ৰাক্কলন পৰ্যায়িকাৰ আমাৰ শিক্ষাক্ষক সোণাৰাম চুতীয়াৰ বাসভৱনত । তেখেতে কেইবা দিন কেইবা বাতি, আমাক উপদেশ—বিহীন ভাষা

১। ছন্দেট শব্দৰ প্ৰকৃত প্ৰতিশব্দ চতুৰ্দ্ধিশপদী কবিতা নহয় বুলি গবেষক পণ্ডিতসকলে মত পোষণ কৰিছে । সেয়ে আমি আমাৰ গ্ৰন্থতো এই নামকে ব্যৱহাৰ কৰিছোঁ ।

এইখিনি যোগাব হলেও হিভেৰব বববকৰাব জীৱনী আৰু ব্যক্তিত্বৰ বিষয়ে সমল
গোটোৱা সহজ কৰা নাছিল। এই উদ্দেশ্যে আমি কবি বববকৰাব বৰজোৱাই অৱসৰপ্ৰাপ্ত
জিলা সন্মাদাৰীশ আৰু উমাকান্ত গৌহাইদেৱক লগ ধৰিবলৈ নগাওঁ পালোঁগৈ। আমাৰ
প্ৰয়াসত অভিশৰ আনন্দিত হৈ আৰু গৌহাইদেৱে নিজহাতে লিখি কবি বববকৰাৰ এটি
চমু জীৱনী হস্ত কবি আমালৈ পঠালে। গৌহাইদেৱৰ এই প্ৰহৰ্ষটিয়ে বববকৰাৰ কবি
মানসৰ ৰূপ নিৰ্ণয় কৰাত আমাক অশেষ সহায় কৰিছে আৰু এই মহান উপকাৰৰ
বাবে আমি তেখেতৰ ওচৰত চিহ্নকৃতজ্ঞ।

কবি বববন্ধাৰ সম্পূৰ্ণ আত্মজীৱনীৰ কিছু অংশ একালৰ আহোম ছাত্ৰ কেডাৰেচনৰ মুখপত্ৰ সংগ্ৰামৰ দুটি সংখ্যাত বাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ পাইছিল। এই আলোচনীখনৰ কপি বিচাৰি বহুতলৈ চিঠি পত্ৰ লিখি সাঁহাৰি নাপাই আৰি হতাশ হব লগাও হৈছিল। অৱশেষত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰাক্তন বীডাৰ ড পদ্মেশ্বৰ গগৈৰ ওচৰ চাপোঁ। ড গগৈদেৱে সঘনোনে বৰা সংগ্ৰামৰ দুটি কপি আঁহাক দিয়াত তাৰ আলমতে আৰি কবি বববন্ধাৰ জীৱনীৰ বহুখিনি আভাস পাবলৈ লক্ষ্য হওঁ। এইকণ আপুৰুগীয়া উপকাৰৰ বাবে আৰি ড পদ্মেশ্বৰ গগৈদেৱৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ।

অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফল স্বৰূপে আমাৰ ইংৰাজী গ্ৰন্থখনি ১৯৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দ ১০ মে
তাৰিখে মুদ্ৰিত হৈ উঠিল। হঠাতে ১৪ মে তাৰিখে আমি অসুস্থ হৈ পৰাত গুৱাহাটী

যেডিকেল কলেজ হস্পিডেলত ভর্তি হবলগা হয়। অস্থিতাব হেতু আমি নিজে গ্রন্থখনি পৰীক্ষাৰ বাবে বিববিদ্যালয়ত দাখিল কৰিবলৈ অসমৰ্ব হৈ পৰাত অসমৰ্ব স্বক্ৰমেৰে ড সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে নিজৰ গাঁঠিৰ ধনেন্দ্ৰে গ্রন্থখনি দাখিল কৰি আবেদন প্ৰতি যি চেনেহ প্ৰদৰ্শন কৰিলে তাক আমি ভাৱেৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰে।। আমাৰ ই ৰাজী গ্রন্থখনিৰ নামকৰণ কৰা হয় A study on Hiteswar Bor Bora His Mind and Art (With special Reference to the Growth of Sonnets and Epic Poetry in Assamese)'। আমাৰ গ্রন্থখনিৰ পৰীক্ষকমণ্ডলীত আছিল —কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰীক্ষক অধ্যাপক বঙলা বিভাগৰ অধ্যাপক ড অমিতকুমাৰ বন্দোপাধ্যায় পাটনা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কৃষ্ণকান্ত উদ্যোক্তা টি; এন শৰ্মা আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰীক্ষক অধ্যাপক ড শ্ৰীমন্তনাথ শৰ্মা। পৰীক্ষক মণ্ডলীৰ প্ৰাৰম্ভিত অক্সফোৰ্ড নামেৰে উক্ত গ্রন্থখনিৰ বাবে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে আদ্যক পি-এইচ ডি প্ৰদানৰে পোৱাহাতি কৰিছে। পৰীক্ষকমণ্ডলীৰ ওচৰত আমাৰ লক্ষ্য প্ৰণয় যাচিলে।

আমাৰ যৌথিক পৰীক্ষাৰ (Viva Voce Test) বাবে অহা কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ড অসিত কুমাৰ বন্দোপাধ্যায় মহোদয়ে আমাৰ ই ৰাজী গ্রন্থখনিৰ অসমীয়া সংস্কৰণ এটি অচিৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ বাবে বাবে সিকিয়াই দিয়ে। এই উপদেশ অনুযায়ী এই অসমীয়া সংস্কৰণ হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কবিতামাল সূক্ত কৰা হ'ল। মূল ভেটি একেটা হলেও অসমীয়া এই সংস্কৰণটি ই ৰাজী সংস্কৰণৰ অবিকল অনুবাদ নহয়। বিশেষকৈ, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ গদ্য সাহিত্যৰ বিস্তৃত আলোচনা এই গ্রন্থত বাদ পৰিছে।

অসমীয়া গ্রন্থখনিৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য কথা হ'ল—আধুনিক অসমীয়া কাব্য আৰু ছনেটৰ পটভূমি নিৰ্ধাৰণ কৰোঁতে ই ৰাজী গ্রন্থখনিৰ সময় বিস্তৃত কৰি উদ্ধৃতি সহ দাঙি ধৰা হৈছে। ই ৰাজী আৰু বঙলা সাহিত্যৰ কাব্য ছনেটৰ ঐতিহাসিক পৰম্পৰা দেখুৱাওঁতেও উদ্ধৃতিৰ আশ্ৰয় লোৱা হৈছে। আশা কৰা হৈছে—এই গ্রন্থখনিৰে সাহিত্যিক মহাকাব্য আৰু ছনেট—এই দুই কলাৰ আধুনিক বিষয়বস্তু আৰু দৰ্শনৰ ওপৰতো এটি গুলমূল আভাস দিব। গ্রন্থৰ মূল বিষয় হৈছে আধুনিক অসমীয়া কাব্য আৰু ছনেটৰ পটভূমিত হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কবিতামালৰ বিস্তৃত আলোচনা।

আমাৰ অজ্ঞতাৰ হেতু গ্রন্থখনিত বৈ যোৱা ভুল ভ্ৰূটিৰ বাবে সন্মত পাঠক পাঠিকাৰ ওচৰত কমা প্ৰাৰ্থনা কৰিছোঁ। অসমীয়া সাহিত্যলৈ যৎসামান্য বৰঙণি বুলি স্বীকাৰ কৰিছোঁ।

গুৱাহাটী
ই. ২১। ৭। ৮৭ }

শ্ৰীমন্তনাথ শৰ্মা

॥ কৃতজ্ঞতাৰ শৰাই ॥

আমাৰ গবেষণা কাৰ্য্যত আগবঢ়োৱা বলিষ্ঠ নিৰ্দ্দেশন। আমাৰ বিপদ কালত জনোৱা পিতৃবৃন্দেৰে অসমীয়া সংস্কৰণটিৰ প্ৰকাশনত যচা বুদ্ধি পৰামৰ্শ আৰু বাট চৰা লিখি অশেষ উদগনি দিয়াৰ বাবে আমাৰ গুৰুদেৱ ড॥ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাৰ ওচৰত আমি চিৰকৃতজ্ঞ।

গ্ৰন্থৰ বেটুপাত অঙ্কন কৰি গ্ৰন্থখনি সৰ্বাঙ্গসুন্দৰ কৰাত আৱশ্যকীয় দিহা পৰামৰ্শ দিয়াৰ বাবে প্ৰখ্যাত চিত্ৰশিল্পী শ্ৰীত্ৰৈলোক্য দত্তলৈ হিয়াভৰা শলাগ জনাওঁ।

গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশত উদগনি দিয়া ব্যক্তিসকলৰ ভিতৰত শ্ৰীগিৰীন ভেকা আৰু ম আদ্য ল মণ্ডলিকৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। এখেতসকলে আন্তৰিক শলাগ যাচিছোঁ।

আমাৰ সহধৰ্ম্মিনী শ্ৰীমতী ধৰ্ম্মেশ্বৰী শইকীয়াই অশেষ কষ্ট কৰি হিতৈষ্যৰ বৰবন্ধুৰাৰ সন্মুখত দুস্ত্ৰাপ্য গ্ৰন্থ গবেষণাৰ বাবে কপি কৰি দি আমাক বিশেষ সহায় কৰিছে। অসমীয়া গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশতো তেওঁ আগ ভাগ লৈছে। গবেষণাৰ সাফল্য আৰু গ্ৰন্থ প্ৰকাশৰ বাবে যি কণা আনন্দ লাভিছে। আমাৰ সহধৰ্ম্মিনীও তাৰ সমভাগিনী।

আমাৰ অতি মৰমৰ চাৰুদ্বয়—শ্ৰীমান দেৱজিৎ বেজবৰুৱা আৰু শ্ৰীমান উপেন গগৈৰ আশীৰ্ব্বাদীয়া প্ৰচেষ্টাৰ অবিহনে গ্ৰন্থখনি ছপাশাল পাওঁতে আৰু পলম হ'লহেঁতেন। উদ্যোগী ছাত্ৰ দুজনৰ ভৱিষ্যৎ মঙ্গলময় হওক—ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনাওঁ।

আমাৰ বৰ পুত্ৰ শ্ৰীমান কৃষ্ণানন্দ শইকীয়া এটি সুন্দৰ মনৰ অধিকাৰী। তেওঁৰ নেৰা পেৰা যত্ন আৰু উৎসাহ নোহোৱা হ'লে গ্ৰন্থখিনিয়ে পোহৰ দেখা নাপালেহেঁতেন। আমাৰ মাজু পুত্ৰ শ্ৰীমান ৰুদ্ৰয়ানন্দ শইকীয়াই ছপাশালৰ লগত যোগাযোগ ৰক্ষা কৰি গ্ৰন্থ প্ৰকাশত যথেষ্ট কষ্ট কৰিছে। দুয়োটাকৈ হিয়াভৰা আশীৰ্ব্বাদ জনাওঁ।

স্বৰ্গকোষ ষ্টেনাৰ্চৰ শ্ৰীবাসুদেৱ হালদাৰ (বাও) প্ৰযুক্তো কৰ্ম্মীসকলৰ কৰ্ম্ম তৎপৰতাৰ বাবে আন্তৰিক ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

—লিখক

ই ২৭/৭/৮৭

সূচীপত্ৰ

১। কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ ছবি	ক
২। কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ হস্তলিখ	খ
৩। উচৰ্গা	গ
৪। মহিমসী কবি নলিনীবালা দেৱীৰ আশীষ নিৰ্খালি	ঘ
৫। বাটচ বা ড সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	ঙ
৬। লিখকৰ একাবাৰ	চ—জ
৭। কুতজ্ঞতাৰ শৰাই	ঝ

প্ৰথম অধ্যায়

- উপক্ৰমণিকা ১—২৭
- সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক পটভূমি ৩ ইংৰাজী আৰু বঙলা সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ
নব্য নৱজ্ঞানৰ সূত্ৰপাত ৬ অসমীয়া সাহিত্যত আধুনিক কাব্যৰ অভ্যুদয় বৰবৰুৱাৰ
পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকল ১১ ভোলানাথ দাস ৩ ৰমাকান্ত চৌধুৰী ১৮ পদ্মনাথ
গোহাঞিবৰুৱা ২ অসমীয়া সাহিত্যত ছনেট ২৬

দ্বিতীয় অধ্যায়

- হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ জীৱনালেখ্য ২৮—৩৭
- জন্ম আৰু ব শাস্ত্ৰক্ৰম ২৮ বাল্যকাল আৰু ছাত্ৰজীৱন ২৯ সাহিত্যিক জীৱনৰ
প্ৰস্তুতি আৰু প্ৰসাৰ ৩১ কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিয়োগ বেদনা সাহিত্য সৃষ্টিৰ
ওপৰত ইয়াৰ প্ৰভাৱ ৩৪ বৰবৰুৱাৰ স্বদেশ প্ৰীতি ৩৬ জীৱনৰ অন্তিম দিনকেইটা
৩৬ বৰবৰুৱাৰ গ্ৰন্থৰাজিৰ সময় তালিকা ৩৭

তৃতীয় অধ্যায়

- অসম বুৰঞ্জীৰ আধাৰত ৰচিত হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য (Literary
Epics) কথতাপুৰ ধ্বংস কাব্য তিৰোতাৰ আত্মদান কাব্য
বুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী কাব্য ৩৮—১ ১
- কথতাপুৰ ধ্বংস কাব্য ৩৯ কাব্য কাহিনীৰ মূল ৪১ কাব্যৰ কাহিনী ৪৪ পৰ্যালোচনা
৫২ তিৰোতাৰ আত্মদান কাব্য ৬১ অসম বুৰঞ্জীত জন্মভূমী কাহিনীৰ ভিন্ন ৰূপ
৬৩ কাব্যৰ কাহিনী ৬৬ পৰ্যালোচনা ৭৫ বুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী ৮৪ কাব্যৰ
মূল বুৰঞ্জীৰ কাহিনী ৮৬ কাব্যৰ কাহিনী ৮৮ পৰ্যালোচনা ৯৪

চতুৰ্থ অধ্যায়

● হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ অন্ত্যন্ত কাব্যসমূহ—

আভাস কাব্য বিবাহিণী বিলাপ কাব্য ডেচ দিমোনা কাব্য অজিলা কাব্য
কাব্য প্ৰাণালীৰ অভিনৱত্ব ১২—১৪৬
আভাস কাব্য ১৪ কাব্যৰ ভিতৰ—চ'ৰা ১৬ কাব্যত জীৱন দৰ্শন ১১৩
বিবাহিণী বিলাপ কাব্য ১১৬ মধুসূদনৰ ত্ৰৈলোক্যনা কাব্যৰ প্ৰভাৱ ১৬ কাব্যৰ
বিলাপ বিননি ১১৮ ডেচ দিমোনা কাব্য ১৩ কাব্যৰ কাহিনী : মূলৰ লগত ইয়াৰ
গ্ৰেভেন ১৩২ কাব্যৰ আদৰ্শ ১৪ অজিলা কাব্য ১৪১ কাব্যৰ কাহিনী ১৪৩

পঞ্চম অধ্যায়

● ছনেট ৰচনাৰ পথত হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা ৪৭—১৮৮

বৰবৰুৱাৰ সমুখত ছনেটৰ আৰ্হি ১৪৭ পেট্ৰাৰ্ক'ৰ আৰ্হিৰ ছনেট ১৫ স্তোত্ৰপীয়েৰীয়া
আৰ্হি ১৫১ এই দুই মূল আৰ্হিৰ বিষয়ক মন্তব্য—মত চৰ্চা—মধুসূদন—বৰীজনাথ
১৫২, অন্নৱীয়া ছনেটৰ বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্তী কবিলকণ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ১৫৮
চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা ১৫২ জ্ঞানীনাথ বেজবৰুৱা ৬১ পদ্মনাথ গোস্বামী ১৬১
বৰবৰুৱাৰ ছনেট পুথি মালচ ১৬৫ মালচৰ ছনেটৰ ছন্দ সঙ্কা ১৬৬ ছনেটৰ
শ্ৰেণী বিভাজন ১৬২ ছনেটৰ মাজেৰে কবিৰ ব্যক্তিত্ব আৰু জীৱন দৰ্শন ১৭১
বৰবৰুৱাৰ ছনেট গুচ্ছ চকুলো ৮ চকুলোৰ ছনেটৰ শ্ৰেণীবিভাজন কাব্যিক
বিষয়-বস্তুৰ সূত্ৰসাৰণ ১৮২ চকুলোৰ ছন্দসঙ্কা ১৮৫

ষষ্ঠ অধ্যায়

● হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ অন্যান্য গীতি কবিতা ১৮৯—২৬

চোপাকলি (২য় খণ্ড) ১৮৯ টিফুক প্ৰবাস (চোপাকলিৰ ওপৰকি) ১৯৭
সন্তপ্তৰ হামৰাও—এটি শোক কবিতা গুচ্ছ (বিবাহিণী বিলাপৰ ওপৰকি) ১৯৮

সপ্তম অধ্যায়

● হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ গদ্য সাহিত্য হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰত্নকোষ ২৭—২৯

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ গদ্য-সাহিত্য 'মালিমা ২৭ আৰ্হিৰ দিক' ২৮ হিতেশ্বৰ
বৰবৰুৱাৰ মানৱতাবোধ ২৮

● নিৰ্দেশিকা ২১—২১২

● তথ্যৰণী ২১৩—২১৪

প্ৰথম অধ্যায়

উপক্ৰমণিকা

আধুনিক অসমীয়া কাব্য-ছন্দেৰ আকাশত যি কেইটি জ্যোতিৰুই বিষল কিৰণ বিলাই গৈছে তাৰ ভিতৰত কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ (১৮৭৬—১৯৩৯) স্থান হুনিদিত। দেশ কালৰ সামাজিক তথা ৰাজনৈতিক বৈসাদৃশ্যৰ মাজত এই কথা অন স্বীকাৰ্য্য যে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত বৰবৰুৱাৰ স্থান হ'বাজী সাহিত্যত মিল্টনৰ আৰু বঙলা সাহিত্যত মধুসূদনৰ স্থানৰ সুলল। নব্য নৱগ্ৰাসৰ যি কেইটি ধাৰাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিছে তাৰ ভিতৰত কাব্য আৰু ছন্দেৰ ধাৰা বৰবৰুৱাৰ বাবে আছুতীয়া হৈ ৰ'ল। বৰবৰুৱাৰ এই বৈশিষ্ট্য ডেঙৰ নিজৰ কথাতে প্ৰকাশ পাইছে :

ছাত্ৰ অৱস্থাত মোৰ বাহিৰা কিতাপ পঢ়াত বৰ ধাউণীত আছিল। তেতিয়া জোনাকী আৰু বিজুলী ৰ দিন। তেতিয়া আমাৰ মাজত এনে এটা মত আছিল যে অসমীয়া ভাষা বৰ কঠুৰা — কবিতাৰ (বিশেষকৈ কাব্যৰ) উপযোগী নহয়। মূহ ভাবিলো যে চেষ্টা কৰিলে নিশ্চয় অসমীয়া ভাষাতো কাব্য লিখিব পৰা হ'ব। সেহ উদ্দেশ্য লৈয়েই মূহ কাব্য আৰু কবিতা (চনেট ইত্যাদি) লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰিলো। ১

অসমৰ সামাজিক তথা ৰাজনৈতিক পটভূমিত নব্য নৱগ্ৰাস আন্দোলনৰ প্ৰভাৱী ক্ষত হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰাই হল এই গ্ৰন্থৰ মূল উদ্দেশ্য। এই বৈশিষ্ট্যৰ পূৰ্বাভাস হিচাবে বৰবৰুৱাৰ সমসাময়িক কেই গৰাকীমান পণ্ডিতৰ মন্তব্য এই প্ৰসঙ্গতে দাঙি ধৰিছো। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে বৰবৰুৱালৈ লিখিছিল I have no hesitation in saying that your language is a new departure in Assamese blank verse and I fully approve of your style The modern Assamese literature is very poor in kavyas and I am really glad to see that you have turned your attention to that department (২) অসমৰ এগৰাকী প্ৰখ্যাত কবি দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাই বৰবৰুৱালৈ এনেদৰে লিখিছিল Even the casual readers cannot fail to be impressed with your (Hiteswar's) flow and originality

(১) ই ২ ৩ ৩৪ তাৰিখে কবি বৰবৰুৱাই হুপ্ৰসিদ্ধ কবি আৰু সমালোচক জিৰেশ্বৰ নেওগলৈ লিখা এখন চিঠিৰ অংশ বিশেষ। চিঠিখনি বৰবৰুৱাৰ হস্তলিখতো উদ্ধাৰ কৰা হৈছে।

These are the two elements that distinguish poetry from verse ৩
 অসমৰ আন এজন প্ৰখ্যাত সাহিত্যিক পদ্মধৰ চলিহাৰ মন্তব্য এনে ধৰাৰ One
 cannot but be struck with the ease the spontaneity and the
 lyrical beauty of your (Hiteswar's) poetical pieces ৪

নিজৰ জীৱন কালতে এনে ভূয়সী প্ৰশংসা লাভ কৰা কবি বৰবৰুৱা জন মানসৰ
 পৰা হেৰাই পৰে আৰু তাৰ কাৰণবোৰ হ্ৰস্পষ্ট। ষষ্ঠৰ আৰু উনৈশ শতিকাৰ
 সাহিত্যিক মহাকাব্য (Literary Epics) আৰু ছনেটৰ (Sonnets) যি প্ৰাচীন
 প্ৰাচুৰ্য্য সি কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ লগে লগে ষোণাটিক গীতি কবিতা আৰু
 চুটি গল্পৰ কাষত নিম্ভুত হৈ পৰে। পশ্চিমীয়া সাহিত্যিক মহাকাব্য আৰু ছনেটৰ
 সৃষ্টি প্ৰতিবেশী বঙো সাহিত্যৰ মাজেদি অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰবেশ কৰে আৰু
 কবি বৰবৰুৱাৰ প্ৰতিভাৰ কণ্ঠত ই উজলি উঠে। কুৰি শতিকাৰ পঢ়ুৱৈ সমাজৰ
 পৰা এই দুবিধ কাব্য আৰু কবিতাৰ সমাদৰ নোপোৱাৰ ফল স্বৰূপে
 সাময়িক ভাৱে বিস্মৃতিৰ বুকুত লুকাই পৰা হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ
 প্ৰকৃত মূল্যায়ন হোৱা নাই। বৰবৰুৱাৰ কাব্য আৰু ছনেটৰ পুথি কেইখনৰ প্ৰথম
 প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে দ্বিতীয় প্ৰকাশৰ কোনো প্ৰচেষ্টাকে কৰা নহ'ল। ফলত
 অতীতত স্থল কলেজৰ পাঠ্য-পুথিত সন্নিৱিষ্ট দু-এটি গীতি কবিতা বা
 ছনেটৰ বাহিৰে বৰবৰুৱাৰ কাব্য সৃষ্টিৰ লগত পঢ়ুৱৈ সমাজৰ সম্পৰ্ক বিচ্ছিন্ন হৈ
 পৰিল। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে বৰবৰুৱাৰ ছনেট পুথি দুখন— মালচ আৰু
 চকুলো কিছুকালৰ বাবে এম এ মহলাৰ পাঠ্য কৰাৰ ফলত পুথি দুখনৰ দুটা
 দ্বিতীয় সংস্কৰণ এটি প্ৰকাশ হৈছিল যদিও অচিৰে ই বজাৰৰ বাহিৰে হৈ যায়।
 বৰবৰুৱাৰ পৰিচালনগৰ্ভৰ সৌজন্যত প্ৰথম প্ৰকাশিত কাব্য গ্ৰন্থসমূহৰ সন্মতনে সৰু
 ক্ষিত প্ৰাঙ্গণখিনি গ্ৰন্থকে আমি অধ্যয়নৰ বাবে পাঠ্য আৰু তাৰ ভিত্তিতেই আমাৰ
 আৰ্শোচনা সম্ভৱপৰ হৈ উঠে। বৰবৰুৱাৰ দুই এখনি অপ্ৰকাশিত কাব্য-গ্ৰন্থ
 আৰ্জিকোপতি উদ্ধাৰ নহলেও আমাৰ হাতলৈ অহা গ্ৰন্থৰাজিৰ ভিতৰেদি এইজনা
 বৃগজ্ঞষ্টা মহান কবিৰ প্ৰতিভাৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰি চোৱাৰ এটি প্ৰয়াস কৰা
 হৈছে।

-
- (২) সেই সময়ত নগাওঁত EACৰ পদত থকা HC Gosssain এ হিতেশ্বৰ
 বৰবৰুৱালৈ লিখা এখন চিঠিৰ অংশ বিশেষ। চিঠিৰ এই অংশটি বৰবৰুৱাৰ
 আভাস কাব্যৰ পৰিচিষ্টত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।
- (৩) কবি দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মাৰ বৰবৰুৱালৈ লিখা চিঠি এখনিৰ এই বিশেষ অংশটি
 আভাস কাব্যৰ পৰিচিষ্টত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।
- (৪) পদ্মধৰ চলিহাই বৰবৰুৱালৈ লিখা চিঠি এখনিৰ অংশ বিশেষ। বৰবৰুৱাৰ তিব্বা
 তাৰ আত্মদান' কাব্যৰ পৰিচিষ্টত ই সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

১৥ সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক পটভূমি ॥

১৮২৬ চন। বৰ্ষদেশৰ আক্ৰমণকাৰী মানবিলাকৰ কুচকান্তৰ মাজেদি অপ্রত্যাশিত-ভাৱে অসম সাম্ৰাজ্যলোভী ই ৰাজবিলাকৰ অধীনলৈ গ'ল। লগে লগে বহুজনীয়া সামন্তবাদী শাসনৰ অন্ত পৰিল। এই ৰাজনৈতিক পৰিবৰ্ত্তনৰ প্ৰভাৱ অসমৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক সাহিত্যিক— সকলো বিষয়তে স্পষ্টৰ প্ৰসাৰী। এই ৰাজনৈতিক ঘটনাৰ আগতে অসমে বহু ভিতৰুৱা ৰাজনৈতিক কলহ আৰু অন্তৰ্দ্ধৰ উপৰিও মোৱাম্বাৰীয়া বিদ্ৰোহ নামৰ এটা প্ৰচণ্ড গৃহবিদ্ৰৱৰ সন্মুখীন হৈছিল। সমস্ত আভ্যন্তৰীণ অশান্তিৰ গন্ত জাত মানব আক্ৰমণে অসমৰ সামাজিক তথা অৰ্থনৈতিক জীৱনত বৰ-ভুৰু দিলে। মানব দিন বুলিলে আজিও অসমীয়া মানুহৰ গাঁৱ নোম শিৰ্ষি উঠে।

অসমৰ এই সঙ্কটপূৰ্ণ সময়ৰ এখনি ছবি ড. হেৰবৰ্ণছৰ বৰণুজাবীয়ে আঁত সন্দৰ্ভক দাঙি ধৰিছে। *Already laid waste by insurrections and civil wars the ruin of Assam was complete during the repeated invasions of the Burmese. The latter inaugurated a reign of terror during which plunder devastation murder and desecration were the order of the day. The dreadful atrocities perpetrated on helpless Assamese by these inhuman invaders can better be imagined than described.* ৫

এন ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা আৰু সামাজিক নিৰাপত্তাহীনতাই সৃষ্টি কৰা পাৰিপাৰ্শ্বিকতা সাহিত্য আৰু কলাৰ প্ৰসাৰৰ বাবে বেতিয়াও উৰুৰ ভূমি হ'ব নোৱাৰে। আনকি অসমৰ প্ৰথমটো নৱন্যাসৰ বাহক বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ পৰিপূৰ্ণি সাধিত হৈছিল চুবুৰীয়া কোচবিহাৰৰ বিদ্যুৎসাহী ৰজা নৰনাৰায়ণৰ ছত্ৰ ছায়াত। এহাতে বৈষ্ণৱ যুগৰ প্ৰথম নৱন্যাস আৰু আনহাতে উনৈশ শতিকাৰ শেষৰ দুই দশক তথা কুৰি শতিকাৰ প্ৰথম দুই দশকত জন্ম হোৱা দ্বিতীয় নৱন্যাসৰ মাজৰ এই কাল ছোৱাক আমি অসমীয়া সাহিত্যৰ অন্ধকাৰ যুগ বুলিহে আখ্যা দিওঁ।

এনে অন্ধকাৰ যুগৰ আন্ধাৰ ঘনীভূত কৰিবলৈ আহিল আন এক নতুন বিপৰ্য্যয়। ই ৰাজ শাসকৰ লগতে অসমলৈ অহা এমুঠি বঙালী আমোলা বঙলা ভাষা বিস্তাৰৰ অভিযানত প্ৰবৃত্ত হ'ল। কিন্তু বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ঐতিহ্য অন্ত সলিলা বন্ধৰ দৰে বৈ আছিল আৰু ইয়ে উনৈশ শতিকাৰ আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাণ গঢ়াত পৰিণত হ'ল। ই ৰাজবিলাকৰ ৰাজনৈতিক দুৰভিসন্ধিৰ লগত বঙালীসকলৰ ভাষা আক্ৰোশ

একত্ৰিত হৈ এনে এক ভূগোলীয় প্ৰবাহৰ সৃষ্টি হ'ল যে—ইয়াৰ প্ৰভাৱ আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ জন্মকণ্ঠত স্থাপিত। এই দুখ জনক পৰিস্থিতিৰ বাধ্য দি তেওঁ হুঁচুৰি কৰা চৰ্তাৱলীৰ দ্বাৰা কৰা মন্তব্য প্ৰাণধানযোগ্য Through some thoughtless mistake both in a knowledge of the realities and state-craft the Bengali language was made the medium of administration and education in both Assam and Orissa which were looked upon as parts of Bengal This mistake was rectified later on—but from 1826 to 1873 the administrative languages for the Assamese people were English and Bengali and Assamese children at school were taught through the Bengali language Owing to the closeness of these two languages to each other and because it was a Government order the Assamese people and Assamese students accepted Bengali but from the beginning this was under protest which grew in volume as the years passed

এই অন্ধকাৰ কালছোৱাত (১৮২৬-১৮৭৩) ৰাজ্যখনৰ ভৱিষ্যৎ শাসন আৰু শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাই যোগ্য স্থান হুঁচুৰি পাব নোপায়—এৰু বৰা এক বিশেষ সন্দেহৰ বিষয় হৈ ৰল। এই সন্দেহত পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ মন্তব্য এনে ধৰণৰ It is in a sense the most remarkable period of the Assamese language since during this period for some time the fate of the Assamese language was trembling in the balance The right of the Assamese language to be ranked as a separate language was seriously questioned by some interested persons and the Government of Sir George Campbell instituted an enquiry into the matter in the seventies of the last century (19th century) ১ এনে আসন্ন সৰুটৰ পৰা অসমীয়া ভাষাক উদ্ধাৰ কৰিবৰ বাবে অপ্ৰত্যাশিতভাৱে আগবাঢ়ি আহিল আমেৰিকান ব্যাপটিষ্ট মিচনেৰি মি. নেথান ব্ৰাউণ, মি. ওলিভাৰ কট্টাৰ আৰু মি. মাইলছ ব্ৰাউণ। এই বিচক্ষণ মিচনেৰীসকলৰ আশান্তৰীয়া প্ৰচেষ্টাত সৃষ্টি হ'ল প্ৰথম অসমীয়া ব্যাকৰণ প্ৰথম অসমীয়া অভিধান আৰু প্ৰথম অসমীয়া বাৰ্তালোচনী অকণোদয় যি অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ লাই খুটা হৈ পৰিল। মিচনেৰীসকলৰ

৬ ড. লক্ষ্মণৰ নেগু সম্পাদিত Laksminath Bezbarua the Sahityarathi of Assam P 4

৭ বেণুধৰ শৰ্মা সম্পাদিত পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ৰচনাবলী' পৃ. ৫৬৮।

যন্ত্ৰত স্থাপিত হ'ল প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ বিদ্যালয়^১ আৰু অসমীয়া মাত্ৰত লগত ভাৰত বৰ্ষৰ অন্তৰ্গত ঠাইৰ মাত্ৰত এটি যোগ নৃত্য স্থাপন হ'ল। সমাজ-সংকাৰ আৰু ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ এই মহান তথা পবিত্ৰ কৰ্মত ব্যাপটিষ্ট মিচনেৰীসকলৰ লগত হাত মিলাবলৈ আগবাঢ়ি আহিল অসমৰ স্বদেশ প্ৰেমিক আনন্দবাহু ঢেকিয়ালফুকন। এই সমুহীয়া প্ৰচেষ্টাৰ ফলত ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমীয়া ভাষাই ই বাজ শাসকৰ পৰা চৰকাৰী ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিলে। অসমৰ কামৰূপ নগৰত দৰা শিৱসাগৰ আৰু লক্ষীমপুৰ জিলা কেইখনৰ আদালত আৰু শিক্ষালুষ্ঠানত অসমীয়া ভাষাই স্বীকৃতি লাভ কৰিলে। এই সন্দৰ্ভত ড হীৰেণ গোহাঁইৰ এটি মন্তব্য বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য “ই মুকুপ যে ভাৰতৰ আন বহুত ভাষাতকৈ লিপি পদ্ধতিৰ আৰু ব্যাকৰণৰ কালৰ পৰা বঙলা ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ মিল অধিক। কিন্তু ভাষাৰ মিল অধিক এটা বাস্তৱিক বস্তু নহয়—ভাষা একোটা সঙ্কীৰ্ণৰ মৰ্মবাণী। আৰু যিহেতু যথেষ্ট বাস্তৱিক সাহিত্য থকা সত্ত্বেও অসমীয়া ভাষা এটা স্বকীয়া প্ৰাকৃতিক পৰিবেশ আৰু স্বকীয়া জীৱনযাত্ৰাৰ প্ৰকাশ এটা বিশেষ জাতীয় বুৰঞ্জীৰ প্ৰতিলিপি সেইবাবেই অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা হেৰাহ নগল। অসমীয়া সমাজ মাটি ভেটিত জনজাতীয় প্ৰভাৱ ক্ৰমশঃ স্বীকৃত হৈছে। মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম অসমীয়া মাত্ৰত নাভী নক্ষত্ৰত যুগ যুগ ধৰি লীন হৈ আছে—সেইদৰে অসমৰ শাসন ব্যৱস্থা ৰাজনৈতিক সংগঠন আৰু সমাজ ব্যৱস্থাত আহোম ৰাজত্বৰ গভীৰ প্ৰভাৱ। অসমীয়া ভাষা এনেবোৰ স্থিতি আৰু ঐতিহ্যৰ পৰা বিভিন্ন নহয়। তাহানিৰ বঙলা ভাষাৰ সম্বন্ধসকলে এওঁ থিনতে ভুল কৰিছিল। অসমীয়া জাতিৰ চেতনাই তাৰ স্বতন্ত্ৰতা কেঁবাশ বছৰৰ আগতে অৰ্জন কৰিছিল এক স্বকীয়া স্থানীয় সাহিত্যৰ যোগেদি। সেই ঐতিহ্য যেন নতুন অসমীয়া জাতীয় চেতনাৰ ভিত্তি স্বৰূপ। ৮

আন এটা উল্লেখযোগ্য চন—১৮৮২। এই চনতে কলিকতাৰ পৰা প্ৰথম প্ৰকাশিত অসমীয়া সাহিত্যিক আলোচনী জোনাকীৰ বুকুতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ নব্য নৱজাগৰণৰ সূত্ৰপাত হয়। ‘জোনাকী’ প্ৰকাশৰ আগৰ বছৰটোতে কলিকতাত অসমীয়া ভাষা প্ৰেমী ছাত্ৰ কেইজনমানৰ সৌজন্যত ‘অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধনী সভা’ নামৰ এটি সাহিত্য সংঘ স্থাপিত হয়। জোনাকী আছিল

৮ ড হীৰেণ গোহাঁই সাহিত্যৰ সভা পৃ ২১।

এই সাহিত্য সংঘৰ মুখ-পত্ৰ। সম্পূৰ্ণভাৱে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে প্ৰকাশিত এই আলোচনীখনৰ ওৰি ধৰে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাহ আৰু তেওঁলৈ সক্ৰিয় সহযোগিতা আগবঢ়ায়—গান্ধীনীথ বেজবৰুৱাহ। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ ভাষাতে এই আলোচনীখন প্ৰকাশৰ মূল উদ্দেশ্য হ'ল “এই পাছ পৰি থকা আন্ধাৰ দেশলৈ

অসম জোনাকী হুৱাব নোৱাৰিলেও যদি নিজে নিজেও যত্ন কৰিবলৈও পোহৰত
বাৰি পাওঁ তেনে আমাৰ শক্তিৰ মিহা ব্যৱ হোৱা নাই বুলি ভাবিম। আমি
জীৱিবলৈ ওলাইছোঁ আন্ধাৰৰ বিশ্বে। উদ্বেগ—দেহৰ উন্নতি, জোনাকী।”

২॥ ইংৰাজী আৰু বঙলা সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ :

নব্য নৱজাগৰণৰ সূত্ৰপাত ॥

এই জোনাকীৰ আন্দোলনে পশ্চিমীয়া সাহিত্যৰ ভাৱ-অভিভাৱ আৰু আধুনিক অসমীয়া
সাহিত্যত প্ৰৱেশ কৰিলে। ‘জোনাকী’ৰ বাবে যি সকল অসমীয়া সাহিত্যকে হাতত কাপ তুলি
লৈছিল সেই সকলৰ ওপৰত ইংৰাজী আৰু বঙলা সাহিত্যিকসকলৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য।
অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিকতাৰ ওপৰত যন্ত্ৰণা দি ড মহেন্দ্ৰৰ নেগেগে কৈছে মুঠতে
জোনাকীয়ে সচেতনভাৱে এক সাহিত্যিক আন্দোলন গঢ় দি তুলিলে। ভাষাৰ নিৰ্ভুল
আৰু সত্ত্বৰূপৰ উচ্চতম আধুনিক মান নিৰ্ণয়ৰ যত্নত সাহিত্যিক শৈলী সৰ্ব্বদা হৈ উঠিল।
পাশ্চাত্যৰ প্ৰভাৱ যুক্তভাৱে গ্ৰহণ কৰি বঙলা সাহিত্যৰ বেৰ্যাসকলৰ আদৰ্শও আগত
বাধি সাহিত্যৰ ভাৱধাৰা আৰু সাহিত্যিক ৰূপ অসমীয়াত সমাৱেশ কৰিলে।
এইভাৱে সেই সাহিত্যৰ সম্পূৰ্ণ আধুনিকীকৰণ জোনাকী আৰু জোনাকীৰ চাৰি
কাষে গোট ৰোৱাসকলৰ সহঃ কীৰ্তি হ'ল। ৯

আধুনিক অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ নৱ জন্মৰ কণত এনেদৰে এক ঐকান্তিক প্ৰচেষ্টা
পৰিলক্ষিত হয়। এটাৰ পাছত এটাকৈ নৱ নৱ প্ৰচেষ্টা চলিল ১৮৮২ৰ পৰা ১৯১৭—
এই কালছোৱাৰ ভিতৰত। কলিকতা নিবাসী অসমীয়া ভাষা প্ৰেমী ছাৰু কেইজনে
ইংৰাজী সাহিত্যৰ যোগেদি ইউৰোপীয় নৱজাগৰণৰ জলধাৰাত স্নান কৰি বিৰামহীনভাৱে
মাতৃভাষাৰ পূজাত প্ৰবৃত্ত হ'ল। গতিকে অতি কম এই কালছোৱাৰ ভিতৰতে কেইবা-
খনো জ্ঞানস্বৰূপী অসমীয়া আলোচনীৰ জন্ম হৈ অসমীয়া সাহিত্যক আধুনিক সকলো
বিভাগতে সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰিলে। জোনাকী জন্মৰ নৱছৰৰ পিছতে ১৯২ ঐষ্টাব্দত
‘বিকলী’ৰ জন্ম। পদ্মনাথ গোস্বামীৰকাৰ উৰাৰ জন্ম-স্নান ১৯ ৭ আৰু লক্ষ্মীনাথ
বেজবৰুৱাৰ ‘বাহী’ৰ জন্ম নিৰ্দ্দিত হ'ল ১৯ ২ ঐষ্টাব্দত। আলোচনী নামৰ এখনি
মাহেকীয়া কাকত ১৯০২ ঐষ্টাব্দতে প্ৰকাশিত হৈ ১৯১৭ ঐষ্টাব্দ পৰ্যন্ত সাহিত্য সেৱা
কৰি থাকে। এই মুখ্য আলোচনী কেইখনিৰ উপৰিও কণ্ঠস্বায়ী বহু প্ৰচেষ্টাক কৰা
হৈছিল। এই সমুদায় সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টাৰ ফল স্বৰূপে অসমীয়া সাহিত্যৰ নব্য নৱজাগৰণ
আন্দোলন সমূহ হৈ পৰিল আৰু তাৰ প্ৰতিফলন আজিও আমাৰ কণত বাজি আছে।

এই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্যিকসকলৰ ওপৰত ইংৰাজী সাহিত্যৰ বোম্বাষ্টিক তাৱাদৰ্শৰ প্ৰভাৱ অসীম। ডেকানীয়েৰ, ক্লিণ্টন, জিকল, কই, হৰ্ডছৰ্ভাৰ্ণ; কল্যাণী, স্কেনলী কীটছ, ৱায়ৰণ আদি ইংৰাজী কবি-সাহিত্যিকসকলৰ প্ৰত্যেক প্ৰভাৱত অসমীয়া কবি সাহিত্যিকসকলে মানৱ অন্তৰৰ বিভিন্ন তাৰ-অনুকৃতিৰ মুক্ত প্ৰকাশ সাধন কৰিছে। চক্ৰবৰ্তীৰ আগবঢ়োৱা কবিতাত পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে আমি গভীৰ মানৱজীৱাদৰ্শ পৰিচয় পাম। ফৰাচী বিপ্লৱৰ নিচিনা ৰাজনৈতিক ঘটনাই মানৱৰ আশা-আকাংক্ষাৰ ক্ষয় উৰুৱাই ইংৰাজী সাহিত্য বোম্বাষ্টিক তাৱাদৰ্শৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাইছিল। কিন্তু অসমীয়া বোম্বাষ্টিক তাৱাদৰ্শত যেনে কোনো ৰাজনৈতিক ঘটনা প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ নাই। অসমীয়া বোম্বাষ্টিক কবি-সাহিত্যিকসকলে অসমীয়া প্ৰেক্ষাপটৰ প্ৰেৰণাৰ বাবে অপেক্ষা কৰিছিল আৰু সেই প্ৰেৰণাৰ উৎস হ'ল জাতিবৃত্তৰ বিলুপ্ত স্বাধীনতা আৰু বিদেশী ইংৰাজ শাসন। সেয়ে অসমীয়া বোম্বাষ্টিক সাহিত্যত আমি লক্ষ্য কৰোঁ—এক প্ৰৱল আত্ম-সচেতনতাৰ তাৰ আৰু উগ্ৰ স্বপ্ৰকাশিত। ইংৰাজ বোম্বাষ্টিক কবিসকলে ফৰাচী বিপ্লৱৰ সুউচ্চ তাৱাদৰ্শৰ সন্মোহনত তেওঁলোকৰ প্ৰচলিত সমাজ-ব্যৱস্থাৰ আন্ত পৰিবৰ্ত্তন বিচাৰিছিল। অসমীয়া বোম্বাষ্টিক কবিসকলে যেনে পৰিৱৰ্ত্তন বিচৰা দুৰৰ কথা তেওঁলোকে মাথোন বিদেশী শাসনৰ বিৰুদ্ধে এক সাহিত্যিক সংগ্ৰামত প্ৰবৃত্ত হ'ল। এই সংগ্ৰামত তেওঁলোকে কেতিয়াবা প্ৰত্যক্ষভাৱে ৰাত মাতিবলৈ প্ৰয়াস পালেও, সি আছিল আত্মসচেতন আৰু কেতিয়াবা তেওঁলোকে বদেশাস্থৰাগৰ জয়গান গাইছিল। ইংৰাজ শাসনৰ বিৰুদ্ধে যি বিপ্লৱৰ বীজ গমথৰ কোঁৱৰে ৰোপণ কৰিছিল সিয়ে মণিৰাম দেৱানৰ (১৮৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দ) আৰু পিয়লীচুকনৰ কাঁচীৰ কাঠত পৰিণতি লাভ কৰিলে। তাৰত-বিখ্যাত চিপাহী বিদ্ৰোহৰ জোৰাৰে অসমকো চোৱাই নিলে আৰু অসমৰ জনমানসত এই বিপ্লৱৰ প্ৰভাৱ সুস্থ-প্ৰসাৰী। চিপাহী বিদ্ৰোহত অসমৰ অস্বাভাৱিক ওপৰত প্ৰখ্যাত ব্ৰজীবিদ বেণুধৰ শৰ্মাই ক'ব এটি মন্তব্য এই সন্দৰ্ভত বিশেষভাৱে উল্লেখনীয়

৫৭ ছালৰ চিপাহী বিদ্ৰোহত নাইবা প্ৰকাৰান্তৰে, স্বাধীনতা মুক্ত উৎসৰ্গিত হোৱা বুলি কেহজনৰ সন্দেহাৱৰ্ত্তন ওজন আৰু আৱতনলৈ চালে সেই মুক্ত অসমৰ অধিষ্ঠা যে লাগিচুলা নহয় তাক অনুষ্ঠিতভাৱে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। লোকে জ্ঞেয়্যৰ মুখে অসমত চিপাহী বিদ্ৰোহ নাই হোৱা বুলি কলেও স্বাধীনতা প্ৰতিষ্ঠাৰ নিশ্চিত চিপাহীৰে লৈতে লগ লাগি মুক্তিযুদ্ধৰ ওবা-পতা যে নহৈছিল তাক একমুখৰো কব নোৱাৰা নাই।”

এই বিপ্লৱ কালতে বহিছিল সঁচা কিন্তু অসমীয়া জনমানসত ইয়াক অনুভৱ কৰা

দ্বিত্ববাদ। উত্তৰাংশে পৰাজয় স্বীকাৰ কৰাও অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিসকলে সাম্ৰাজ্যবাদী শাসনৰ বিৰুদ্ধে কাপ মৈলামৰ এক শীতল বুদ্ধত আত্মনিয়োগ কৰিলে।

সেয়ে এই যুগৰ সকলো লিখনীতে স্বদেশপ্ৰীতিৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়। দেশৰ স্বাধীনতা অণহৰণ আৰু অসমীয়া মাতৃহৰ জাতীয় চৰিত্ৰ আৰু কৰ্তব্যত পৰাধীনতাৰ কোলিমা অসমীয়া লিখকসকলৰ বাবে পৰম পৰিতাপৰ কথা হৈ পৰিল। তাৰ ফলত উদ্ভৱ হোৱা এক ৰোষ এই যুগৰ সকলো লিখনীতে প্ৰকাশ পাইছে। এই উগ্ৰ স্বদেশপ্ৰীতি কেৱল হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা গুণাভিৰাম বৰুৱা আৰু লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সামাজিক ব্যঙ্গ-বচনাসমূহতে প্ৰকাশ পোৱা নাহ, ই প্ৰকাশ পাইছে সেই সময়ৰ নাটক উপন্যাস গল্প আৰু কাব্য কবিতাৰ মাজেদিও। সেয়ে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমূলক নাটকেইখন বৰুনীকান্ত বৰদলৈৰ বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস কেইখন হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমূলক কাব্য কেইখৰ উপৰিও কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য শৈলধৰ ৰাজধোৱা, অধিকাৰিগাৰ ৰায়চৌধুৰী আৰু জিবেশ্বৰ নেওগৰ দীৰ্ঘায়তনী গীতিকবিতাসমূহৰ মূল উৎস হ'ল ই ৰাজ শাসনৰ আগৰ অসম বুৰঞ্জীৰ ঘটনা। পুৰণি বুৰঞ্জীৰ পথাৰ খুন্দি তাৰ সমলেবে এই যুগৰ লিখকসকলে গভীৰ স্বদেশপ্ৰেমৰ এক আৱহাৱাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ যত্নপৰ হ'ল।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বাবে সঁচাই অতি দুৰ্ভাগ্যজনক কথা যে এই ভাষাটোৱে ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দপৰ্য্যন্ত চৰকাৰী স্বীকৃতি পোৱা নাছিল আৰু ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পৰা ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দপৰ্য্যন্ত বঙলা ভাষাই অসমৰ আদালত আৰু শিক্ষাৰ্থীৰ মজিয়া দখল কৰি ৰাখিছিল। অসমীয়া নব্য নৱজাগৰণ প্ৰায়খিনি লিখকৰে প্ৰাথমিক শিক্ষা বঙলা মাধ্যমেৰে লাভিত হৈছিল। ভাষা হিচাবে চৰকাৰী স্বীকৃতি প্ৰাপ্তিৰ পিছতহে অসমীয়া ভাষাই আধুনিক সাহিত্যৰূপত পোন প্ৰথম ১৮৮২ খ্ৰীষ্টাব্দত কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশিত জোনাকীৰ যোগেদি প্ৰতিষ্ঠা লাভিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। গতিকে এই অন্ধকাৰ কালছোৱা অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ আত্ম-প্ৰতিষ্ঠাৰ যুগ। ইতিমধ্যে চুবুৰীয়া বঙলা ভাষা পশ্চিমীয়া নৱজাগৰণ কামনাপূৰ্ণ হৈ এক শক্তিশালী সাহিত্যত পৰিণত হ'ল। তাৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰিলে ৰাইকেল মধুসূদন দত্ত হেমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায় আৰু নবীনচন্দ্ৰ সেনৰ কাৰাই শৰৎচন্দ্ৰ আৰু ৰক্ষিমচন্দ্ৰৰ উপন্যাসে আৰু ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ অমৰ গীতিকবিতাই। গতিকে এই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্যত উন্নতশীল বঙলা সাহিত্যৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম আলোচনীৰূপে কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশ হোৱাৰ কাৰ্য এই সত্যত প্ৰত্যয়মান কৰে। এই যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বখী বুলি আখ্যায়িত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰখ্যাত বঙালী ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ লগত হোৱা বৈবাহিক সম্পৰ্ক অসমীয়া ভাষা, সাহিত্যৰ বাবেও এক উল্লেখযোগ্য ঘটনা। ড° হুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ ডলৰ পৰ্যবেক্ষণ মন কৰিবলগীয়া।

“More than any place in Assam, Calcutta became the real centre of a progressive literary and cultural movement for the Assamese people and the real modernisation of the mind of Assam began with Lakshminath Bezbarua and his group. This group included most of the promising Assamese students who had come to Calcutta for education.”

কোনো কোনো মহাপুৰুষকে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক আন্দোলনক অন্তৰ্ভুক্ত কৰি আখ্যা দিয়া দেখা যায়। কিন্তু আমি যদি ওপৰত উল্লেখ কৰা অসমৰ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক পটভূমিৰ বিচাৰ কৰি চাওঁ আত্ম-প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে সন্ধ্যাৰত জাতিটোৰ কথা মনত ৰাখোঁ—অসমীয়া ৰোমাণ্টিক আন্দোলনক সমাজ-সম্পৰ্ক বৰ্জিত বুলি কোৱাও কব নোৱাৰোঁ। ভাষা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ সন্ধ্যাৰ অন্তত এই যুগৰ লিখকসকলৰ সৰ্বপ্ৰথম কৰ্তব্য হ'ল অসমত বসবাস কৰা বিভিন্ন জাতি উপজাতিক এক গভীৰ জাতীয় অহুত্বিতৰ ভোলেৰে বান্ধি য় যোৱা অসমী আই ধৰ্ম্মিৰ আৰু “আত্ম অসমীয়া নহওঁ হুখীয়া” আদি জাতীয় গোঁৱৰৰ মন্ত্ৰেৰে এটা জাতি হিচাবে গঢ়ি তোলা। উহুপৰি অহোপুৰুষাৰ্থ কৰা হ'ল—এক বিমল জাতীয় চৰিত্ৰ গঠনৰ উদ্দেশ্যে যি চৰিত্ৰ হ'ব সামাজিক তথা ধৰ্ম্মীয় অনুষ্ঠান কিছুমানৰ অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰৰ পৰা সম্পূৰ্ণভাৱে মুক্ত। এনে উদ্দেশ্যৰ সফল কামনাৰ বাবে এই যুগৰ লিখকসকলে অতীত অসমৰ গোঁৱৰময় ঘটনাৱলীৰ আশ্ৰয় লয় আৰু নাটক উপন্যাস ৰচনা গল্প কাব্য আৰু কবিতাৰ মাজেদি সিবিলাকক তুলি ধৰে। প্ৰসঙ্গক্ৰমে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জন্মতী কুঁৱৰী আৰু চক্ৰবৰ্ত্তী সিংহ আৰু পদ্মনাথ গোস্বামীৰ জন্মতী—এনে কেইখন মান নাটক য'ত স্বদেশ প্ৰেমৰ যুগ্ম প্ৰকাশ ঘটিছে ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ “মিৰি জীৱনী” মনোমতী ৰঞ্জিতী আৰু নিৰ্মল ভকত—এনে শাৰীৰ উপন্যাস য'ত বুৰঞ্জী আৰু স্বদেশপ্ৰেমৰ উজান উঠিছে। হিতৈষ্যৰ বৰবৰুৱায়ে অসম বুৰঞ্জীৰ চিৰস্মৰণীয় ঘটনা কেইটাৰ আলমতে ৰচনা কৰিলে যুক্তক ছন্দত এলানি সাহিত্যিক মহাকাব্য (Literary Epics)। বৰবৰুৱাৰ এনে পৰ্য্যায়ৰ কাব্য কেইখনি হ'ল—(১) বুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী বা মূলগাভৰু—য'ত বাণিত হৈছে স্বদেশ ৰক্ষাৰ্থে বুদ্ধক্ষেত্ৰত অসমী বীৰস্বৰ্গদেৱীৰ আত্ম-বলিদান দিয়া এগৰাকী আহোম ৰমণীৰ অক্ষয় কীৰ্ত্তি (২) তিৰোতাৰ আত্মদান বা জন্মতী কাব্য—য'ত অঙ্কিত হৈছে বীৰস্বৰ্গদেৱীৰ জীৱন ককাৰ লগত মাকোৰ খাই থকা দেশৰ ভৱিষ্যত কল্যাণৰ কাৰণে এগৰাকী আহোম কুঁৱৰীৰ আত্মোৎসৰ্গ, আৰু (৩) কৰতাপুৰ ধ্বংস সাইবা সাধনী কাব্য—য'ত আছে এজন অবিবেচক ৰজনীৰ দাম্পত্য

কলহৰ (Intrigue) কল্পণ পৰিণতি হিচাবে নামি অহা এখন ৰাজ্যৰ পতনৰ কাব্যিক বৰ্ণনা।

কাব্যৰ বিষয় বস্তু হিচাবে অসম বুৰঞ্জীৰ উপাৰাঙ্ক ঘটনা নিৰ্বাচনৰ মূলতে আছিল বৰবৰুৱাৰ স্বদেশপ্ৰেম। এই নিৰ্বাচনে অতীত প্ৰীতিৰ মাধ্যমেৰে কবিৰ এক শক্তিশালী জাতীয় চেতনাৰ ইঙ্গিত দিয়ে। বৰবৰুৱা আছিল যথার্থতে এজন গোঁৱৰী অসমীয়া আৰু আহোম ৰাজহুৱী পৰিয়ালৰ বংশধৰ। সেয়ে বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰ মূল প্ৰেৰণা উগ্ৰ জাতীয় প্ৰীতিৰ বাহিৰে অন্য কি হ'ব পাৰে? বৰবৰুৱাই তেওঁৰ প্ৰখ্যাত কাব্য হুজুৰ শ্ৰেষ্ঠ আহোম ৰমণীত সেই সময়ৰ ই. ৰাজ শাসকৰ প্ৰতীজনীৰ অনাৰেফল লক্ষ্যতেনেট কণেল পি আৰ টি গৰ্জনলৈ কৰা উৎসৰ্গৰ যি উজস্বী ভাষা—তাৰ পৰা এই কথা প্ৰতীয়মান হয়—যেন পৰাজিত স্বদেশপ্ৰেমিক এজনে স্বাধীনতাকামী বীৰ তনোৱাণ এখনহে অস্ত্ৰায় শাসকৰ সমুখত দাঙ্গি ধৰিছে। ই ৰাজ্যতে লিখা এই উৎসৰ্গৰ কেই শাৰীমান দিলেহে কবিৰ আন্তৰিক অভিপ্ৰায় পৰিস্ফুট হ'ব

I am glad to mention to you here and I deem it a great privilege indeed to do so that I have written a book in the vernacular which is now being printed in Calcutta. It contains in verse a description of the heroic deeds of the widow (whom I have named Moola Gabhoroo in my book) of Chao Fracheng Moong Bor Gohain who went out to the battle field to revenge the death of her husband and to defend freedom of her country and died there fighting bravely with Turvak a general of the Mussalmans who treacherously put her husband to death in the battle-field—incidents that occurred during the Ahom Supremacy when the Muhammadans invaded Assam for the 6th time. I need scarcely acquaint you with these facts you yourself being thoroughly acquainted with all matters both social and historical relating to the Ahoms

ওপৰত উল্লেখিত Ahom Supremacy ৰ বা আধুনিক অৰ্থত অসমীয়াৰ প্ৰাধান্য ৰ কথাই কাব্যখনিত বৰ্ণিত হৈছে। গম্ভ নাইবা কাব্য কবিতাৰ যোগেদি বৰ্ণিত এনে বীৰত্বৰ কাহিনীয়ে মহাত্মা গান্ধীৰ ভাৰতীয় স্বদেশী আন্দোলনৰ ভেটি অসমত ছড়ি কৰি তুলিলে। কেতিয়াবা কাব্যৰ সাৱলীল গতিত বাধাৰ সৃষ্টি কৰি বৰবৰুৱাই উগ্ৰ স্বদেশপ্ৰেমৰ ভাৱ অহুভূতি উজাৰি দিয়া দেখা যায়। নিঃপেক্ষ সাহিত্য বিচাৰত ই দোৰৰ বাহিৰে অন্য একো নহয়। কিন্তু স্বাধীনতা হেৰুৱাই বিদেশীৰ পদদলিত এটা

জাতিৰ মানসিক অস্থিৰতাৰ সম্যক উপলব্ধি ঘটিলে এই কথা মনলৈ আহে—যেন কলম তেওঁৰালতকৈ শক্তিশালী—এই আপু বাক্য অখণ্ডনীয় স ১২ বৰবকৰাৰ কাব্য-বান্ধিৰ মাজেদি লুকাভাকু খেলি আছে।

বৰবকৰাৰ স্বদেশপ্ৰীতি কেৱল কাব্যবান্ধিৰ মাজেদিয়ে প্ৰকাশ পোৱা নাই ই প্ৰকাশ পাইছে তেওঁৰ গভীৰ বুৰঞ্জী চক্ৰাৰ মাজেদিও। আহোমৰ দিন নামৰ যি প্ৰকাণ্ড বুৰঞ্জী-সংকলন বৰবকৰাটো আমাক দি গৈছে তাৰ দ্বাৰা তেওঁৰ কাব্যিক প্ৰয়াস পৰিস্ফুট হৈছে। মুঠ কথাত হ'বাজবিলাকৰ আগৰ স্বাধীন অসমৰ গোঁৱৰাজল বুৰঞ্জীৰ হ'ল অসমৰ নব্য নৱজাগৰণৰ ভেটি।

ঠিক তেনেদৰে বঙলা সাহিত্যতো ৰজলাল বসুচক্ৰ ২২৮৮, নবীনচক্ৰ আদি লিখক সকলে ভাৰত বুৰঞ্জীৰ অতীত কাহিনীৰ অৱলম্বনত কাব্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিছিল। হয়গুৰি প্ৰথম তিনিজন লিখকে যোগল ৰাজত্বৰ গোঁৱৰময় কাহিনীৰ আপমত পৰোক্ষে ভাৰতীয় স্বাধীনতা সন্ধানৰ বীজ সিঁচিছিল তেওঁলোকৰ কাব্য উপজ্ঞাসৰ মাজেদি। নবীনচক্ৰ আৰু বঙালী বুৰঞ্জীৰ অলম্ব ঘটনা এটাকে লৈ ৰচনা কৰিছিল এখনি প্ৰখ্যাত কাব্য—পলাশিৰ যুদ্ধ। কাব্যত বৰ্ণিত ঘটাহ কেৱল এটা দিনৰ নটা ঘণ্টাৰ সময় সাঙুৰিছে। ওপৰে ওপৰে চাল কাব্যখাত আৱশ্যকীয় কাব্যিক গান্ধীৰ্য (Epic grandeur) নাই যেন লাগে। কিন্তু উপলব্ধিৰ অন্তৰ্দিশৰ পৰা চালে—পলাশিৰ যুদ্ধৰ বিষয় বস্তু সমগ্ৰ বঙ্গদেশ আৰু বঙালী জনমানস।^{১৩} বিষয় বস্তুৰ গুৰুত্ব কেৱল মাথোন কাহিনীভাগৰ উল্লেখপাত্ৰে শেষ নহৈ হয়গুৰি কবি আৰু তেওঁ বাস কৰা সমাজ খনৰ কাব্যিক প্ৰাৱৰ্ত্তন ঘটাইছে। এৰ ব্যক্তি তথা জাতীয় সচেতনতা আটাইবোৰ প্ৰখ্যাত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰে বৈশিষ্ট্য। সেয়ে মিল্টনৰ পেৰেডাইজ লষ্ট মধুসূদনৰ মেঘনাদ বধ নবীনচক্ৰৰ পলাশিৰ যুদ্ধ আৰু তেওঁৰ বৰবকৰাৰ কাব্যসমূহ ব্যক্তি তথা সমাজ সচেতন।

৩। অসমীয়া সাহিত্যত আধুনিক কাব্যৰ অভ্যুদয় :

বৰবকৰাৰ পূৰ্ববৰ্তী কবিসকল ॥

আধুনিক অসমীয়া কাব্যত হিতেশ্বৰ বৰবকৰাৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে আমি তেওঁৰ পূৰ্ববৰ্তী কবি কেহজনাৰ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ ওপৰত বেখাপাত কৰিব লাগিব। সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ যি দ্বাৰা বঙলা সাহিত্যৰ পোণপটীয়া প্ৰভাৱত অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰবেশ কৰিছিল তাৰ সীৰ্বিন্দুতে হিতেশ্বৰ বৰবকৰাৰ কাব্যবান্ধি উপস্থাপিত।

বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰ বৈশিষ্ট্য আৰু বিত আলোচনা যথাস্থানলৈ ৰাখি আমি তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী কবি কেইজনৰ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ এটি চমু আভাস এইখিনিতে দাঙি ধৰিছোঁ।

বঙলা সাহিত্যৰ যুগান্তৰ কবি মধুসূদন দত্তৰ (১৮২৪—১৮৭৩) মেঘনাদ বধ কাব্যৰ প্ৰেৰণাতে অসমীয়া সাহিত্যত ভোলানাথ দাসৰ (১৮৫৮—১৯২২) সীতাহৰণ কাব্য আৰু ৰমাকান্ত চৌধুৰীৰ (১৮৪৮—১৮৮২) ‘অভিমত্ৰ্য বধ কাব্য’ৰ জন্ম হয়। অসমৰ উদীয়মান কবিসকলে মধুসূদনক তেওঁলোকৰ কাব্যিক প্ৰেৰণাৰ উৎস হিচাবে গ্ৰহণ কৰিছিল। ভোলানাথ দাসে সীতাহৰণ কাব্যত কাব্য প্ৰেৰণাৰ প্ৰতীক বাগ্‌দেৱীৰ (Muse) গুণাগুণকীৰ্ত্তন কৰাৰ লগতে মধুসূদনলৈ বঙ্গ কবিকুল মণি আখ্যাৰ প্ৰণিপাত জনাইছে

—সোহি ৰামায়ণ গীত

গাইবে বাজিছাঁ আমি মট অকিঞ্চন

অমিত্ৰ অক্ষৰ ছন্দে ২ মাত বাগ্‌দেৱি।

যি ছন্দে গাইলা বহু মধুময় গীত

তুমি অকুণ্ঠেহে অতি প্ৰিয়পুত্ৰ তব

শ্ৰীমধুসূদন বঙ্গ কবিকুল মণি। (প্ৰথম সগ)

ভোলানাথ দাসৰ দৰে ৰমাকান্ত চৌধুৰীয়ে এনেদৰে স্পষ্টভাৱে মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ স্বীকাৰ কৰা নাই যদিও তেওঁৰ অভিমত্ৰ্যবধৰ কাব্যিক প্ৰেৰণা মূলতঃ মেঘনাদবধৰে। মেঘনাদ বধত লক্ষ্যলৈ অপহৰণ কৰি নিয়া সীতাই সৰম্বাৰ আগত বাৰণে তেওঁক কৰা অপহৰণৰ এখনি কাব্যিক চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। সম্ভৱতঃ এই চিত্ৰই ভোলানাথক সীতা হৰণৰ ওপৰত এখনি পূৰ্ণাঙ্গ কাব্য ৰচনাৰ প্ৰেৰণা যোগালে। সেইদৰে ৰমাকান্তয়ে মেঘনাদ বধৰ এটি কাব্যিক উপমাৰ (epic simile) প্ৰেৰণাতে অভিমত্ৰ্য বধৰ ওপৰত এখনি পূৰ্ণাঙ্গ কাব্য ৰচনা কৰা যেন অনুমান হয়। এই উপমাটি এনে ধৰাৰ

কহিলা বাসবজ্যোতা (অভিমত্ৰ্য যথা

হেৰি সপ্ত স্বৰে স্বৰ তপ্ত লৌহাকৃতি

ৰোষে)

* ইত্যাদি।

(মেঘনাদ বধ—ষষ্ঠ সগ)

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰ বিষয় বস্তু মূলতঃ অসম বুৰঞ্জীৰ হলেও কাব্যিক প্ৰেৰণা আৰু আঙ্গিকৰ ওপৰত মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য।

॥ ভোলানাথ দাস ॥

(১৮৫৮—১৯২৯)

বচনাৰ কালাত্মক্ৰমত ভোলানাথ দাসৰ সীতাহৰণ কাব্য (১৮৭১ খ্রী) অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰথম অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য (Literary Epic)। ১৯ ২ খ্রীষ্টাব্দত পুথি আকাৰে প্ৰকাশ পালেও এই কাব্য প্ৰথমে ছোৱা ছোৱাকৈ ১৮৭১ খ্রীষ্টাব্দতে অসম বিশাৰিনী কাকতত প্ৰকাশ পাইছিল। ভোলানাথে কাব্য ৰচনা কৰাৰ সময়ত অসমৰ পঢ়াশালীত বঙলা ভাষা চলি আছিল আৰু অসমীয়া ভাষাই ৰাজকীয় স্বীকৃতি পোৱা নাছিল। ওপৰত আমি এই অঙ্ককাৰ দুগটোৰ কথা বহুলাংশে আলোচনা কৰিছোঁ। অসমীয়া ভাষাৰ আত্ম প্ৰতিষ্ঠাৰ এই সন্ধিক্ষণত ভোলানাথৰ কাব্য সৃষ্টিৰ তুলনা নাই। অথচ ভোলানাথৰ কাব্যত বঙলুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰ লৈ অনন্য বিশাৰিনী কাকতত এনে বিৰূপ সমালোচনা কৰা ২৭ যাৰ ফলত এজন প্ৰাক্তাণাশালী কবিৰ কাব্য নিজৰ অকালতে চিৰকালৰ বাবে শুকাই গ'ল। ই আমাৰ সাহিত্যৰ বাবে চৰম দুভাগ্যৰ কথা। আংকি ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ নিচিনা পণ্ডিত সমালোচকে ভোলানাথৰ কাব্যত আচহুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰৰ বাহিৰে অলপ একো দেখা নাই।

Bholanath's language and style was nicknamed Anglo Benglo Assamese for the mixture of the English and Bengali words and grammar with Assamese and hence he may be left out of account ১৩

নিৰপেক্ষ বিচাৰত এম্ কথাত স্পষ্ট হয় যে সীতাহৰণ কাব্য আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম সাহিত্যিক মহাকাব্যহে হয়। তুলনামূলকভাৱে নৱজ্ঞানিক আদৰ্শপুৰ্ণ এখনি শ্ৰেষ্ঠ কাব্যও। মেঘনাদ বধত মধুসূদনৰ সমস্ত সচাৰুভূতি যেনেদৰে বাৰণমুখী হৈছে সীতাহৰণ কাব্যতো বাৰণক এজা যুক্তিবাদী মানব ৰজা বিচাৰে আকৃষ্ট কৰা হৈছে। এই দুটা বাৰণ নৱজ্ঞানৰ মানৱ প্ৰতিনিধি। তদুপৰি সীতাহৰণ কাব্যৰ প্ৰতিটো ঘটনাত দৈবৰ (Destiny) নিৰ্বন্ধন পৰিলক্ষিত হয়। কাব্যৰ ৰাম লক্ষ্মণ সীতা ৰাৱণ শূপনখা মাৰীচ—সকলোটি যেন কা চকুৰ বশ। এম্ কা চকুৰ বা দৈবহ হ'ল সীতাহৰণ কাব্যৰ মূল নায়ক।

কাব্যখনিৰ ঘটনা চক্ৰ এনেদৰে ঘূৰিছে—তাত যেন মানৱ কোনো হাত নাই। সোৱাৰ হৰিণা খেদি আঁতৰি যোৱা ৰামৰ নিৰ্দেশ আছিল—লক্ষ্মণ যো কতিয়াও সীতাৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি নাযায়। কিন্তু নিজ কৰ্তব্যত অচল অটল হৈ থাকিবলৈ সচেতন লক্ষ্মণ সীতাৰ বাক্য বাচ্য বিচাৰি হৈছে আৰু পৰিস্থিতিয়ে লক্ষ্মণক আঁতৰাই

নিছে। লক্ষণে সীতাক দিয়া প্ৰবোধ সীতাই বিকৃত ব্যাখ্যাৰ ওফাট দিছে। কাব্যৰ
এই পৰিস্থিতিচক্ৰণ কাব্যৰ ভাষাৰে উপলব্ধি কৰিবলৈ সহজ

কহিল। স্বমিত্ৰা হৃত দেখি জানকীৰ
অস্থিৰতা অকাৰণ ভাব। অস্বপ্নল।
যাত্ৰাকালে গুহুৰ্গণ কহিল। আমাক
নাযাইবে গৃহ ত্যজি, যাইবে। কিমতে।
প্ৰভুৰ আদেশ শিৰ্ষ্য তব বাক্য সতি ?
নোশোভে তোমাৰ হেন চিত্ত ব্যাকুলতা
বীৰপত্নী তুমি। কিম্বা ত্বা অকাৰণে।
যেহি জন ভাজিয়াছে শিব ৰাসন
ভয়কৰ ভৃগুৰাম যাৰ পৰাক্ৰমে
গঞ্জিত পিত্ত যাৰ ঘো। অস্ব নলে
মুহূৰ্ত্তে বাক্স সেনা দেখিল। প্ৰাণে
সিদিনে ২২২ বীৰ বীৰদা গুৰু
ৰাঘৱ কৰে কি ভয় সামান্য ৰাক্ষসে।
কি চিন্তা তোমাৰ সতি পতিৰ কাৰণে।
হৰণা কুপিতা সীতা সৌমিত্ৰি বচ।
ৰাজ্য স্বৰ্গ। কক্ষবাণী নি সৰি য়ে
ধনীৰ কি চিন্তা মম পতিৰ কাৰণে।
পতিৰ অভাৱ নাই কহিছ সকলো
দুঃখ দুঃখ ৩৩। প্ৰভুৰ অভাৱে
প্ৰাণি কি স্বামী স্বৰ্গ। কহিছ সিহেতু
কি চিন্তা তোমাৰ সতি পতিৰ কাৰণে।

২৩৩। (প্ৰথম সৰ্গ)

ফলত লক্ষণে অগ্ৰজৰ বাক্য লক্ষ্য। কাৰণ লগা হৈছে। কিন্তু যাবৰ পৰত পূৰ্ণ
কুটীৰৰ চাৰিওফালে শৰাঘ্ৰে বেধা অকন কৰি তাৰ বাহিৰ নহবৰ বাবে সীতাক নিৰ্দেশ
দি ৰামৰ অস্থান কৰিছে। লগে লগেই তপস্বীবেশে ৰাৱণ আহি সীতাৰ সমুখত
উপস্থিত হৈছে। আৰু সীতাক উদ্দেশ্য তপস্বী য় কৈছে

“আসিলে। ভিক্ষাৰ হেতু যদি আছে কিবা।

গৃহে ২৪ দিন ২৫ উদৰ উপায়।

জানকীয়ে ৰাম লক্ষণ দুটি নহ। পৰ্য্যন্ত কিছু সময় তপস্বীক অপেক্ষা কৰিবলৈ
মিনতি জনালে। কিন্তু তপস্বীৰ বৰ সময়ত কত। তপস্বীয়ে পুনৰ কলে

উপক্ৰমণিকা

পূজাৰ সময় মোৰ অপেক্ষা কৰিব
গোৱাৰোঁ বামৰ হেতু। প্ৰস্থানিলো আমি।

নিৰুপায় হৈ সীতায়ে উপস্থিত ছুটি ফল যাচিলে কটীদৰ ভিতৰৰ পৰা। উপস্থিত
কিন্তু ভিতৰৰ পৰা দিয়া ভিক্ষা গ্ৰহণ নকৰে কাৰণ এো ভিক্ষা গ্ৰহণীয় নহয়।
এফালে লক্ষ্মীৰ বাধা আনফালে উপস্থিত ভিক্ষা বৰ্জন—এই পৰিস্থিতিত সীতাৰ দ্বিভাষ্য
হ'ল এনে ধৰণৰ

ভাবিতা হুহুয়া সীতা কৰিছে বাধা
গৃহ হস্তে বাহিৰিবে স্থায়ী কুমাৰ।
বাহিৰ নহলে বিপ্ৰ ভিক্ষা নাহি লয়
উপস্থিত ব্ৰাহ্মণ যায় মধ্যাহ্ন সময়ে
বিনা দানে। শুনি ইটো অতীব অধৰ্ম
বুলিব যে মন্দ যোক নিশ্চয় বাধবে।
হুইয়া বাহিৰ সতী ভাৰ্জিলা ব্ৰাহ্মণে
লহণ উপস্থিত। ভিক্ষা বাহিৰিছো আমি
গৃহ থাকি। (সপ্তম সৰ্গ)

এনে পৰিস্থিতিত সীতা হৰণ অৱস্থাপৰী। সীতাৰ হৰণ কৰা বাৰণ হুক্তিবিহীন
উন্নত পক্ষত। বাৰণ এজা প্ৰতাপী আৰু বংশগোবৰী বজা আৰু সেয়ে তেওঁৰ
কাৰ্য্যও বাঢ়োঁচত। ৰাজ সম্মান বক্ষাৰ্থে তেওঁ সীতা হৰণ কৰিব লগা হৈছে। বনবাসী
ৰাম লক্ষ্মণে তেওঁৰ ভনী শূৰপাশাক নিৰ্দ্ধয়ভাৱে অপদণ্ড কৰিছে। অবল সেয়ে নৱ
বাম লক্ষ্মণে তেওঁৰ ৰাজ্যৰ বিজাৰ বীৰ সৈন্তৰ বিনা। ঘটাইছে। মিন্টাৰ পেৰেভাইজ
লগৰ চাচানে (Satan) ভগবানৰ বিপক্ষে বিপ্লৱ কৰি পতিত হ'লও যেনেকৈ নিজ
অধিকাৰ সৰ্বস্বৰে উদ্ধাসিত সীতা হৰণ কাৰ্য্যৰ বাবেও নিজ অধিকাৰ হুক্তিৰে প্ৰতিপন্ন
কৰিছে এনেদৰে

— চিৰ দাস আমি
তোমাৰ নাজানো আনে— মোৰ থাওঁ কুপে
হহেন পাছনা ঘাট। যায় নাক কাণ
বহাতে সোদৰীৰ? হাসয় জগতে।
থাকিলে কি কুপা তব এই ভূতা প্ৰতি
পশুপতি। বনপতি বীৰ ব্ৰাহ্মণ
ছিৰদ সন্তান বন ৰক্ষাবল সহ
হয় ক্ষয়? জনো পুন গালি নাৰী মুখে।
যদি নোহে কুপা তব এই দাস হেতু

বৃথা ভক্তি আৰাধনা পদাশুজে তব
 নিয়ত ভৃত্যৰ তব, বৃথা জেজে প্ৰভু
 ভোলানাথ দাস মোক বোলে সৰ্বজনৈ।* (প্ৰথম সৰ্গ)

এই অধিকাৰ সম্পূৰ্ণ মানৱীয়। কাব্যখনৰ সামৰণত বাৰংৰ এনে উক্তিযে কবিৰ উদ্দেশ্য সদৰী কৰি দিয়ে।

উদ্ধৃত কাব্য শত থকা ভোলানাথ দাস এটি হৃদয় যমকৰ (Pun) উদাহৰণ।
 ২ এহাতে বাৰংক আৰু আনহাতে কাব্যকাৰ ভোলানাথ দাসক বুজাইছে। গোটে
 কাব্যখনতে এনেকুৱা অলেখ অতুপ্ৰাস ৰূপক আৰু উপমা ঠাই খাই আছে। চৰিত্ৰ
 চিত্ৰণত কবিয়ে মনোনিবেশ নকৰিলেও ঘটনা চক্ৰৰ বাৱাক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে।
 ততুপৰি ওপৰত উদ্ধৃত বাৰাৰ শিৱ জুতিয়ে বাৰংৰ ত্ৰৈকাংগিক সৰণ প্ৰচেষ্টাৰ বক্তিত দিয়ে
 আৰু বাৰে যি বোনো আত্ম সম্মানবোধ থকা অধিকাৰ সচতন মানৱৰ প্ৰতিৰোধিত্ব
 কৰে। চিৰাচৰিত ভূবে স্থাৰ উদ্ধক কণা বাৰাৰ চৰিত এনে উজ্জ্বল বক্তাৰ অন্ধিত
 কৰাতৈহা ৱল্লাসৰ কবিৰ সাৰ্থকতা।

আজিকৰ কাণৰ পৰাও সীতা-বন কাব্য সাহিত্যিক কাব্যৰ লক্ষ্যসমুহ। বাণেশ্বৰীৰ
 বন্দনা প্ৰভাৱ বৰ্ণনা সূৰ্যোদয়ৰ বান সজ্জা আৰু ৰজাৰীৰ বৰ্ণনা পঞ্চবটীৰ বান
 সমৰ সজ্জা তথা সমৰৰ বৰ্ণনা দেৱ মন্ত্ৰণা সা বিভাজন আদিৰে কাব্যখনিয়ে নিতোল
 ৰূপ লৈছে। হয়াত আদিৰস বীতংস ৰস বীৰ ৰস আৰু ককণ ৰসৰ হৃদয়ৰ সমাৰণ
 ঘটিছে। দুই এটি উদ্ধৃতিৰে কাব্যৰসৰ সোৱাদ লব পাৰি।

শূৰ্পনশাই বাঘৰৰ আগত কৰা প্ৰেম বিবেচনাৰ দৃষ্টান্ত আদি ৰসৰ প্ৰাচুৰ্য্য দেখা যায়

কৰিও তুৰগী মন মোহন পুৰণ
 তুৰগীৰ মনবাছা। লহয়া তোমাক
 যাবে। যৈত ইচ্ছা তব —স্বমেৰু পৰ্বতে
 কৈলাসে সমুদ্ৰপাৰে নন্দন কাননে
 লঙ্কাৰ অশোকবনে কিন্না মধুবনে
 যথা অভিলিচি— মোৰ অবাধিত গতি।
 তব সঙ্গ অতি বন্ধে প্ৰেমৰ তবন্ধে
 ভাসিবে। কোতুকে যেন কাম কামকলা
 বিহৰিবে। বিজনত ফুণশয়া ৰচি
 অহৰহ। কৰা তব সাৰ্থক জীৱন
 সাৰ্থকা যোৱনো হোৱ, বসন্তী-বসন্ত।* (প্ৰথম সৰ্গ)

সীতাৰ ভূৰ্গনাত বিকৃত যুক্তি ধাৰণ কৰা শূৰ্পনখাৰ ৰূপত বীতংস ৰস প্ৰকাশ পাইছে

“এত কহি নিশাচৰী সলাইলা জপ
ধৰিলা ভীষণ হুঁহি। বোহিলাী হুৰতি
লুকাল লুকাল আৰু কুহুহৰ মালা
হৰিলা হুহাসি মুখে যুহু দৰশন।
শূৰ্পনখা শূৰ্প নখ দন্ত কোৰ সম
কৰী কৰ্ণ তুল কৰ্ণ ধৰিলা নিম্নৰে
বিশাল নাসিকা বন্ধে বহিল নিম্নাশ
ভাতী মুখে বাহু যেন। টকাঁজি বসনা
নিকটি বিকটি দন্ত চকু পকাহুয়া
চলিলা গ্ৰাসিবে সীতা ভীমা মায়াবিনী।” (প্ৰথম সৰ্গ)

ৰামৰ লগত খৰ দুখনৰ হুক বানাত বীৰ বসৰ অপূৰ্ণ সমাবেশ ঘটিছে। ৰামে থলৰ
পৰা আৰু খৰে আকাশৰ পৰা হুকত প্ৰযুক্ত হৈছে। তমোময় হুকত মেদিনী কঁপ উঠিছে

এত কহি হুবিহুমে বীৰ ধুবন্ধৰ
ধৰিলা ধমুক ক্ৰোধে পুঞ্জ পুঞ্জ শৰ
কৰিলা বৰ্ধন ক্ষণে ঢাকিয়া গগন।
শীঘ্ৰ হস্তে তীক্ষ্ণ ভেজী শৰগণ হুৰি
মাৰিলা বাঘৰ যেন কুয়াহুকলাপ
উডিল আকাশ পথে। বন্ধোৱাৰ শৰে
আলোকিলে শূন্য স্থল অগনি উগাৰি।
মুগেজ্জ মুগেজ্জ সজে বৰবন্ধে অতি
কিহা কৰীপতি মন্ত কৰীপতি সহ
হুজে যথা বামাজে ভূতলে শ্ৰীৰাম
বীৰেন্দ্ৰ কেশৰী বথে বন্ধোৰথী খৰ
বীৰকুল অগ্নিশিখা বৃজিলা সিয়তে।
কেহৌ নহে ন্যূণ ৰনে। লৰিলা ধৰণী
ডৰিলা দেৱতা শূন্যে নাগ নাগলোকে
কঁপিলা আতঙ্ক পাই হুহুৰে জলধি। (দ্বিতীয় সৰ্গ)

ৰাৱণে হৰণ কৰি নিয়া সীতাৰ বিলাপ কৰণ বলাসিক্ত

বথ চলিলেক বথচক্ৰ হুৰি
ঘড় ঘড়ি বায়ুবেগে এৰি পঞ্চবটী।
ছট কট কৰে সতী বৰ্ণৰ ওপৰে
হই লা বাউলী প্ৰায়, কৰি কৰাঘাত
আটপান ললাটে বন্ধে কালো জ্বৰি জ্বৰি,

হা প্ৰভু বহিলা কৈত ? ক্ৰীতবৰ দাসী
 নিয়ে বকে বলে ধৰি আসিও গম্ভৰে ।
 হা দেব হৃদয়েষৰ সীতা চিন্তামণি
 কৈত এই বিপদকালে ? তব অভাগিনী
 তপস্বীৰ বেশে নাথ ছলিলে বারণে ;
 হৰিলে বারণে ছলে ভিখাৰীৰ বেশে
 উদ্ধাৰা তুৰন্তে কান্ত । আসিও পক্ষণ
 স্নেহৰ দেৱৰ ৰোৰ কৰিয়া কৰুণা
 কাতৰে বিনয় কৰে । উৰ্মিলা ৰয়ণ
 কৰিয়া কৰুণা যোক নিন্তাৰা বিপদে । (প্ৰথম সৰ্গ)

ৰমাকান্ত চৌধুৰী

(১৮৪৬—১৮৮২)

ৰমাকান্ত চৌধুৰীৰ অভিমত্ৰ্যব কাব্য ১৮৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হয় । পুণাৰ্জ পুথি ছিচাবে প্ৰকাশ হোৱাৰ দিশৰ পৰা এহ কাব্যখনি অসমীয়া কাব্য সাহিত্যৰ প্ৰথম পুথি । কিন্তু আলোচনীৰ পাতত প্ৰথমে প্ৰকাশিত হোৱা সীতাৰূপা কাব্য ৰ (১৮৭১ খ্ৰী) তুলনাত ই দ্বিতীয় পুথি । অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ নিতোল ব্যৱহাৰ নিভাজ অসমীয়া শব্দৰ প্ৰয়োগ অকি আদিকৰ ফলৰ পৰা অভিমত্ৰ্য বধ যে কিছু পিছৰ বচনা এহ কথাত সন্দেহ নাই । সেয়ে ৰমাকান্তৰ ভাষা আৰু বচনশৈলীৰ ওপৰত ভিত্তিৰ নেপুংগ কৰা যন্তব্য যথার্থ *Rama Kanta's language and style were dignified Assamese and naturally contained a little high percentage of Sanskrit words* ১৫

অভিমত্ৰ্যব আধুনিক অসমীয়া কাব্যত এক বলিষ্ঠ পদক্ষেপ হলেও দুভাগ্যৰ কথা যে কাব্যখনিৰ পূৰ্ণাবয়ব আজি আমাৰ হাতত নাই । আমাৰ হাতত বৰ্ত্তমানে থকা প্ৰথম দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় সৰ্গ কেইটিৰ আলমতে কাব্যখনিৰ ওপৰত পূৰ্ণ দৃষ্টি দিয়া সম্ভৱ নহয় । তথাপি সৰ্গ কেইটিৰ অধ্যয়নে মনত এনে সঁচ পেলায় যে সাধনাসিদ্ধ হোৱা হলে ৰমাকান্ত অসমৰ যন্ত্ৰুদন মূলি খাতি হলেহেতেন । অভিমত্ৰ্য বধ ৰ জোৰণিত অধ্যাপক অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকাই কৰা যন্তব্য প্ৰণিধানযোগ্য

“অসমীয়া সাহিত্য সঙ্কতিৰ ইতিবৃত্ত লিখকসকলে চৌধুৰীদেৱক প্ৰকাৰে স্মৃতি ৰখি নোৱাৰে । প্ৰাক শব্দৰী হুগত কবি হেম সৰস্বতীৰ যি স্থান প্ৰাক জোনাকী হুগৰ কবি ৰম্য কান্তবো একেই স্থান । দুইজন কবি দুটা হুগৰ পূৰ্ণিমাৰ অগ্ৰহুত সন্ধিয়াৰ ভোটাভৰা ।

অভিমতাবধৰ আৰম্ভণি পৰিস্থিতি অৱনত ঘটনা-প্ৰবাহ আৰু চৰিত্ৰ চিত্ৰণত কবি মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য্য। বীৰবাৰুৰ পতনেৰে মেঘনাথ বধ আৰম্ভ হোৱাৰ দৰে ভীষ্মৰ পতনেৰে অভিমতাবধ আৰম্ভ হৈছে

দশদিন যুদ্ধ কৰি ভীষ্ম মহাবলী
যেতিয়া শুইলা বীৰে শৰ আসনত
মহাবতী পাওৱেও অনিলয়নোৰ
বজাইলা ঢাক ঢোল শিৰা কৰতাল
জগবংশ ভেৰী দবা। আপুনি ক্ৰীহৰি
নিজ বাদ্য শব্দ লই কুৱায় বিজয়
ঘোৰ নাচে বুকুৱায় সকল শব্দ
হৰবিলা পাওৱক। সাগৰ সন্ধান
অপাৰ কোঁৱৰী সৈন্ত পুৰিলা শব্দে
হাহাকাৰ বন ঠাঠ স্বামী নিধনত। (প্ৰথম সগ)

অভিমতাব প্ৰতিজ্ঞা পতি অম্বৰক্ত। পত্নী হিচাবে উত্তৰাৰ দৃঢ়তা উত্তৰাৰ স্বামীৰ সৈতে মিলনাকাঙ্ক্ষাৰ তীব্ৰতা শত্ৰু সৈন্তৰ প্ৰৱল বাধা সত্ত্বেও উত্তৰাৰ স্বামীক উদ্দেশ্য কৰা যাত্ৰা উত্তৰাৰ স্বামীৰ ছাউনিত আগমন আৰু মধুৰ মিলন আৰু উত্তৰাৰ স্বামীৰ পৰা পুন বিচ্ছেদ মুহূৰ্ত্ত এই পৰিস্থিতিসমূহ (Situations) অসমীয়া কাব্যমণ্ডিত সাৱলীল অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত যথোপযুক্ত উপমাৰে বৰ্ণিত হৈছে। এনে পৰিস্থিতি মেঘনাথ বধতো বিদ্যমান। নিকুণ্ডিলা যজ্ঞৰ আগমুহূৰ্ত্তত প্ৰমীলাৰ স্বামী মেঘনাথৰ সৈতে মিলনাকাঙ্ক্ষাৰ তীব্ৰতা শত্ৰু-সৈন্তৰ ছাউনি ভেদি স্বামীৰ লগত হোৱা তেওঁৰ মিলন আৰু অৱশেষত প্ৰমীলা মেঘনাথৰ বিচ্ছেদ আদি একে ধৰাৰ কাব্যিক পৰিস্থিতি। কাব্য দুখনত পৰিস্থিতিৰ এনে সাদৃশ্য থকা সত্ত্বেও অভিমতাব বধৰ কবিয়ে নিজস্ব প্ৰতিভাৰ সম্যক পৰিচয় দিবলৈ সক্ষম হৈছে। কাব্যৰ দুই এটি চিত্ৰ দাঙি ধৰিলে কবি প্ৰতিভাৰ সম্যক উপলব্ধি ঘটিব।

শৰশয্যাশায়ী ভীষ্মৰ ওচৰত কৰা প্ৰতিজ্ঞাত অভিমতাব বীৰৰ প্ৰকাশ পাইছে

ইতি ত্বনি পাচে কলা অঙ্কন কোঁৱৰ
তোমাৰ প্ৰসাদে মই নভৰাও কাকো।
দুৰ্যোধন এৰি যদি আহে দেৱবাজ
ঐবাবত আৰোহিয়া ধৰি বজ্জ কৰে
কিবা দেৱ যুত্ৰাজয় শূলপাণি হই,
পিনাকী ৰূপেৰে কিবা দিৱে আহি বণ
তেও তব পৰিণতি নকৰোঁহো ভয়।

কি বস্তু কোঁৱৰ ইটো আশাৰ আগত

কিন্তু হয় ভৱ যোৰ অস্বাভাৱ সমৰ। (প্ৰথম সৰ্গ)

উত্তৰাৰ স্বামীৰ সৈতে মিলনাকাঙ্ক্ষাৰ তীব্ৰতা তেওঁৰ স্বামীৰ আগত কৰা এটি উক্তিত
সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ পাইছে

অশোকৰ বনে যেন ৰায়ৰ ঘাইনয়ী
ভোগিলা বিবম শোক আজি নিজ ঘৰে
স্বামীধন মগনীয় আৰ্জুনীৰ প্ৰিয়া
নেপাইলা স্থখ শাস্তি। কৰি চাটিফুটি
সু ৰবিয়া প্ৰাণনাথ পাটি উপৰত
হু খেৰে বহিলা উঠি। ক্ষণেক স্তম্ভিয়া
স্মৃতিলা সখীক তেওঁ। অৱিতে তৈৰ্থানে
আছিলেক দেখি তাক সছোঁধিয়া কলা
যি তাপে পুৰিছে আজি সখি। হ বেলাত
কোমল হৃদয় মোৰ বিকলিছে প্ৰা।
কেনেকৈ জানিবা তুমি কিৰূপে কৰিম
প্ৰকাশ তোমাৰ আগে।

ভাবি মনে অনুক্ষণ
কৰিছোঁ উপায় এক ভুয়াৰ অগনি
জ্বাৰ তাপিত প্ৰাণ। (তৃতীয় সৰ্গ)

সৈন্ত ছাউনীত উত্তৰা অভিমত্ৰাৰ মিশন ৰজনীৰ অন্ত পৰিল। প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ বীৰ
অভিমত্ৰা যুদ্ধলৈ যাবলৈ সাজু হল উত্তৰাৰ পত্নী হৃদয় হাঁহাকাৰ কৰি উঠিল
কলা উত্তৰাৰ

কি বুলিলা প্ৰাণনাথ হিয়াবিদাৰক
ত ছেন বজ্জৰ বাণী। ধৰিলে। তোমাৰ
তুখনি ভৰিত মই। আৰু যেন তুমি
মৰমিয়া অভাগীক এনেকুৱা কথা
জন্তনোৱা মোক নাথ। মাগোঁ এই ভিক্ষা
তোমাৰ চৰণতুগে। কৃপা কৰি প্ৰভো
নেযোৱা সমৰে আজি ৰাখিছোঁ মিনতি। (তৃতীয় সৰ্গ)

মহাকাব্যৰ অটল গাভীৰ্য্য (high seriousness) বন্ধাৰ কাৰণে মেঘনাদবধৰ
কবিয়ে যেনেকৈ মৰ্জ্যৰ পৰা স্বৰ্গলৈ নাইবা নৰকলৈ যোৱা অহা কৰিছে তেনেদৰে অতি
মজ্জাবধৰ কবিয়েও পাঠকক কৈলাসপূৰ্বত বিজ্ঞানমত মহেশ্বৰমহেশ্বৰ কাৰলৈ লৈ

গৈছে। কাব্যখনিৰ বীৰ কৰণ আৰু আদি বন্ধৰ অপূৰ্ণ সমাবেশ ঘটিছে। পৰিপক্কতাৰ সমস্ত স্বাক্ষৰ বহন কৰা এই সাহিত্যিক মহাকাব্যখনি পূৰ্ণাঙ্গৰূপত আজি আমাৰ হাতত নাই। সেয়ে কাব্যখনিৰ ওপৰত এটি পূৰ্ণাঙ্গ আন্দোচনাও সম্ভৱপৰ নহয়।

পদ্মনাথ গোহাঞিবন্ধা

(১৮৭১—১৯৪৬)

হিতেশ্বৰ বৰবন্ধাৰ প্ৰায় সমবয়স্কৰ প্ৰতিভাদীপ্ত কবি পদ্মনাথ গোহাঞিবন্ধাৰ লীলা কাব্য প্ৰকাশ হয় ১৮৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দত। সীতাহৰণ কাব্য আৰু অভিমত্ৰয় বধৰ আৰ্হিৰ অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত কাব্যখনি ৰচনা কৰা হয়। কিন্তু লীলাত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দই আগৰ তৃহ কাব্যৰ তুলনাত এক উচ্চতৰ সাৱলীল গতি লাভ কৰে—নিভাজ তথা সন্ত প্ৰচলিত শব্দ সত্তাৰৰ মাজেদি। উল্লেখযোগ্য যে এই কাব্যত উৎকৰ্ষ লাভ কৰা অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দই হিতেশ্বৰ বৰবন্ধাৰ কাব্যত শীৰ্ষ বিন্দুলৈ উঠে।

পঁচিশটা সৰ্গত বিভক্ত লীলা কাব্যৰ আৰম্ভণিতে কাব্য ৰচনাৰ চিৰাচৰিত প্ৰথাৰে কবিয়ে বাগ্‌দৰীৰ বন্দনা গাওঁছে। এই মনোৰম বন্দনাৰ ভাষা আৰু অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ প্ৰৱাণ মন কৰিবলগীয়া।

নেজানো পুজাৰ বিধি বন্দনাৰ ৰাণি
বীণাপাণি বাগ্‌দৰী। চৰণ তোমাৰ
কিৰূপে পজিম হায় বন্দিম কিমতে।
বজোৱাঁ অনন্তকাল সঞ্জীৱনী বীণা
গহীন জোঁকাৰে তাৰ ৰূপাং বননি
সৰায় কতনা ফুল কবি ফুলনিত।
স্বৰ বুজা আদি শুক্ল স্নগৰ্ণ কবিগণে
স্বৰ সূতা বাছি লহ ৰচিলে বন্দনা
সঞ্জীৱনী মালা জলন্ত জেউতি তাৰ
জিণিকে চোপাশে অহ কাব্য কানাত।

ভুবুজে। বীণাৰ স্বৰ—স্বৰ্গস্থ সন্তান—
নৰ্পে ফুলৰ ঠাৰি নসৰে এপাহি
বাজী ফুল অভাগাৰ কল্পনা বনত।

তথাপি ক্ষয় তন্ত্ৰী বাজি উঠে মনে,
মৰ্মাহত চেপা খাই প্ৰিয়া বিবহত।

ইত্যাদি।

কাব্যখনিত কবিয়ে তেওঁৰ প্ৰিয়তমা পত্নী লীলাৱতীৰ সৈতে সংসাৰ পাতনিৰ এটি মনোমোহা বৰ্ণনা দিছে (অষ্টম সৰ্গ)। শ্বিৰবাহ বাৰুকোনেৰে বান্ধ খাই (নৱম সৰ্গ) কবিয়ে পত্নী সহ নগা পৰ্বতৰ কৰ্ম ক্ষেত্ৰলৈ যাত্ৰা কৰিছে (একাদশ সৰ্গ)। পত্নীসহ কৰা এই যাত্ৰাত বাটত পোৱা গৰম পানী (দ্বাদশ সৰ্গ) আৰু নামবৰ হাবিৰ (ত্ৰয়োদশ সৰ্গ) মনোৰম বণা দাঁজ ধৰিছে। তত্পৰি লীলাৱতীৰ সান্নিধ্যত সৃষ্টি হোৱা তেওঁৰ সাহিত্যিক সংসাৰৰ (সপ্তদশ সৰ্গ) আৰু পত্নীৰ পৰা সাময়িকভাৱে আঁতৰি থকাৰ বিৰহ সোৱাদৰ (বিংশ সৰ্গ) বৰ্ণনাও মৰ্মস্পৰ্শী। পঞ্চবিংশ সৰ্গত লীলাৱতীৰ স সাৰ লীলাৰ কৰুণ সামৰণিৰে কাব্যৰো সামৰণি দিছে

স্নেহি আসন পচে মাউৰ ৰোলাত
প্ৰকাজে বিদায় মাগি স্বামী চৰাত।
সাতদিন সাত ৰাতি সপ্তশিষ্টে বোৰ
ৰাখিলোঁ সাবটি। মানৱ বান্ধনি হায়
থাকিব বান্ধতে! —কৃষ্ণপক্ষ দ্বিতীয়াৰ
ভদ দুপৰত সামৰি স সাৰ লীলা
স্বৰ্গত জিলিকে গ২ প্ৰাণ লীলাৱতী।

লীলা কাব্যত সাবিশেষে নৈসৰ্গিক বানাহ কাব্যৰ্থাৎ স্বৰূপাঠ্য কৰি তুলিছে।
ষষ্ঠ সৰ্গৰ প্ৰকৃতি বিভৱত অঙ্কিত নগা পৰ্বতৰ দৃশ্য মনোৰম

গভীৰ গহ্বৰ ভেদি অত্যাচ্ছ বিৰিখে
সমথল সমানত হহ একাকাৰ
ধৰে শোভা বিতোপন। আবেলি বেলিকা
হেঙ্গলি ৰহণে যেনে তিৰ বিৰ কৰি
শোভে শীতল পাটটি চেৰ্টনি বুকুৰে—
ইচ্ছা হয় লভোঁ শান্তি খণ্ডক বগৰি
অতৃপ্ত স্বৰ্গৰ ভোগ ভোগো প্ৰাণভৰি।
আলাসত ভ্ৰমি ফুৰা মেঘদুতগণ
উলাহত উৰি ফুৰে বাতৰি বিলাহ
অঘাচিতে কাৰোবাৰ আপোন পাহৰা
কৰে কাৰোবাৰ ইয় আপোন পাছৰি।

চাঁপিলে শুচৰ দেহি স্বকোমল হিয়া।

হাস পমি আবেগত। —বহুত অপাৰ।

নবশত্ৰী সহ নায়কৰ হাবিৰ মাজেদি গন্ধৰ গাডীৰে কৰা যাত্ৰাৰ বৰ্ণনা অতি নিখুঁত। নায়কৰ হাবিৰ প্ৰাকৃতিক দৃষ্ট শোভাৰ মাজেদি কবিয়ে সৃষ্টিৰ মহিমা বিধিৰ বিধান আৰু ক্ষুদ্ৰ মানৱৰ অজ্ঞানতাৰ কথা উপলব্ধি কৰিছে

ধীৰে ধীৰে নিশাকৰে নায়কৰ শিৰে

বাঙলী নিচান তুলি পূব শিতানত

জোনাক জাননী দিলে আক্ৰমি আন্ধাৰ।

আঁতৰিল অন্ধকাৰ ঘাটিল হুঁজত,

বিস্তাৰিলে নিজ প্ৰভা জোনাকি জগত।

উদকালে প্ৰকৃতিৰ বাচলি বুকুৰ।

নিজম সৌন্দৰ্য্য প্ৰভা হ'ল প্ৰতিভাত

উদ হিয়াত মোৰ। উদাস পৰাণ

পূৰ্ণ হ'ল কি যে ভাবে সৃষ্টি মহিমাৰ

কোটি গ্ৰহ উপগ্ৰহ নিশাকৰ সতে

পৰিল যেতিয়া অহ নীৰলা চকুত।

আৰু ব। কতনা সৃষ্টি নেদেখা ভাগত

বিৰাজিছে আলাসত ব্ৰহ্মাণ্ড বিয়পি।

এজন। নিয়ন্তা তাৰ চাওঁতা এজন

একেজনা বিবেচক বন্ধক সবাৰ।

ক্ষুদ্ৰাদপি ক্ষুদ্ৰ আমি মনুষ্য জীৱন

ততোধিক অকলহী তুলনা যেতিয়া

অসীম ব্ৰহ্মাণ্ড সতে। অজ্ঞান মানৱ

লীলাৰ ঢাকনী ভলে। নিন্দে সি সততে

বিধিৰ বিধান নেদেখি প্ৰকৃত জ্যোতি

সৃষ্টি মহিমাৰ।

মন কৰিব লগা কথা হ'ল—কাব্যৰ বহি লক্ষণ—বাগ্‌দেৱী বৰ্ণনা। সৰ্গ বিভাজন নিতোল নৈসৰ্গিক বৰ্ণনা আদি থকা সত্ত্বেও বিষয় বস্তু নিত্য বাক্সিঙত হোৱা হেতু লীলা কাব্য সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ পৰ্য্যায়লৈ উন্নীত নহ'ল। এই সন্দেহত আমি সমালোচক পণ্ডিত ই এম ভল্লভ চাৰ্জাৰ্টে সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ লক্ষণ সম্পৰ্কে কৰা দুটিমান মন্তব্য উল্লেখ কৰিছোঁ। তেওঁৰ এটি মন্তব্য এনে ধৰণৰ

'I want to insist that the true epic creates a heroic' impression Heroic poetry often concerns actions in which men

know exactly what they are doing and rise through deliberate valour to a great height of resolution And it is natural enough to attribute the heroic impression to a poem's heroic subject matter But in fact that impression depends also indeed ultimately on the temper of treatment A heroic theme may encourage a writer to treat it in a sustained heroic way to exercise will to the utmost but this does not prevent the treatment's being the decisive element If this is the case with heroic poetry it follows that literature lacking a heroic subject is not debarred from making heroic impression ১৬

এই মন্তব্যত টিলয়াৰ্ডে বিষয় বস্তুতকৈ বিষয় বস্তুৰ উপস্থাপনত বীৰভাৱৰ প্ৰেৰণা (heroic impression) সৃষ্টিতহে গুৰুত্ব দিছে। বিষয় বস্তুৰ উপস্থাপনৰ উদ্দেশ্যৰ (treatment) ওপৰতে বীৰভাৱৰ প্ৰেৰণা বহু পৰিমাণে নিৰ্ভৰ কৰে। এটা উপস্থাপনৰ কেন্দ্ৰত আছে জাতীয় ভাব সচেতনতা নাহবা মানৱতাৰোৰৰ আবেদনা। এনে সামগ্ৰিক প্ৰভাৱ অবিহনে কোনো দীৰ্ঘায়বী কবিতা মহাকাব্যৰ শাৰীলৈ চুঠে। এই মাপ কাঠীৰে (Temper of treatment) চালে মধুসূদনৰ মেঘনাদ বধ নবীন চন্দ্ৰৰ পলাশিৰ বৃদ্ধ ভোলানাথৰ সীতা এৰা কাব্য নাহবা ৰমাকান্তৰ অভিযন্তা বধ বীৰভাৱৰ প্ৰেৰণাদায়ক কাব্য। এনে প্ৰেৰণা গোহাঞিবক্কাৰ লীলাত পাবলৈ নাই।

টিলয়াৰ্ডৰ আন এটি মন্তব্য এই সন্দৰ্ভত উল্লেখযোগ্য

We can simplify even further and say no more than that the epic must communicate the feeling of what it was like to be alive at that time But that feeling must include the condition that behind the epic author is a big multitude of men whose most serious convictions and dear habits he is the mouth piece ১৭ অৰ্থাৎ সাহিত্যিক মহাকাব্য কবিৰ জীৱন কালৰ জনমানসৰ প্ৰতি নিৰ্ধাৰ কৰে। অৰ্থাৎ ইয়াৰ বোগেদি মানৱৰ ধ্যান ধাৰণা আশা আকাঙ্ক্ষাৰ সম্যক প্ৰতিফলন হয়। পেৰেডাইজ লষ্ট মেঘনাদ বধ আদি আগশাৰীৰ সাহিত্যিক মহাকাব্যই পৰোক্ষভাৱে কবিৰ যুগৰ জনমানসৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। বিষয় বস্তুৰ প্ৰত্যক্ষ চিত্ৰণতে আৱদ্ধ নাথাকি ইয়াৰ আবেদিত প্ৰতিভাদীপ্ত কবিয়ে জন চেতনাৰ স্পষ্ট ইঙ্গিত দিবলৈ সক্ষম হয়। হিডেথৰ বববক্কাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য কেইখিনিড টিলয়াৰ্ডৰ

মন্তব্যৰ যথার্থতা উপলব্ধি কৰা যায়। কিন্তু গোহাঁঞিবন্ধুৱাৰ লীলা'ই জনমানসৰ কোনো প্ৰতিনিধিত্ব কৰা নাই। ই নিতান্ত ব্যক্তিগত স্বত্ব হুত্বৰ কাহিনী চিত্ৰণৰ এক কাব্যিক প্ৰয়াস মাত্ৰ। ব্যক্তিগত শোকৰ আধাৰত ৰচিত হ'লেও কাব্যধৰ্মি শোকব্যঞ্জক নহয়। তদুপৰি ই ৰাজ কবি টেনছনৰ শোকব্যঞ্জক কাব্য (elegy) 'ইন্ মেমৰিয়াম (In Memoriam) ৰ দৰে 'লীলা'ই কোনো মানৱ দৰ্শন নাইবা বিশ্বজনীন স্বৰ এটি দাঙি ধৰিব পৰা নাই। গতিকে 'লীলা'ক সাহিত্যিক মহাকাব্য বুলি নকৈ কব লাগিব ই সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ সচিত ঢালি তৈয়াৰ কৰা গোহাঁঞিবন্ধুৱাৰ আত্মজীৱনীমূলক এটি দীৰ্ঘায়বী কবিতা।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এই কথা পৰিষ্কাৰ হয় যে আধুনিক অসমীয়া কবিতাত ভোলানাথ আৰু ৰমাকান্তৰ প্ৰথম প্ৰয়াসত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দই আৱশ্যকীয় স্মৰলীল গতিবেগ লাভ কৰা নাহি ভাষাত আধুনিক অসমীয়া শব্দৰ ব্যৱহাৰ হ'লেও সি কাব্যোচিত সৰসতা লাভ কৰা নাহি মধুসূদনৰ অসমী প্ৰভাৱৰ পৰা মুক্ত হ'ব নোৱাৰি কবি দুজনাই বিষয় বস্তু নিৰ্বাচনত স্বাধীন মাৰে পৰিচয় দিব পৰা নাহি নৱন্যাস পুঠি জাতীয় চেতনা বা বীৰহুলভ প্ৰেৰণা পবোন্ধে প্ৰকাশ হ'লেও তাত প্ৰতিভাৰ গভীৰতাৰ স্বাক্ষৰ নাই আৰু সবাতোকৈ ডাঙৰ কথা—ভোলানাথ ৰমাকান্তৰ কাব্য সৃষ্টি সাহিত্যিক পৰীণামত মা।।—সাধনা সমৃদ্ধ আৰু আত্মসন্ধান সাহিত্যিক প্ৰয়াস নহয়। পশ্চনাগ গোহাঁঞিবন্ধুৱাহঁ মহাকাব্যৰ মন সহ্যটোকে উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰি ব্যৰ্থ প্ৰয়াস কৰা দেখা যায়। কিন্তু ৱিতেশ্বৰ বৰবন্ধুৱাহঁ তেওঁৰ সমস্ত কাব্য সৃষ্টিৰ মাজেদি জাতীয় চেতনা আৰু বীৰহুলভ প্ৰেৰণা প্ৰদান কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। কাব্যকলাত মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য হ'লেও বিষয় বস্তু নিৰ্বাচনত বৰবন্ধুৱাহঁ পূৰ্ণ স্বাধীনতা বোৰা কৰিছে। অসম বৰজীৱ গৌৰৱময় অতীত কাহিনীৰ আধাৰত কাব্য ৰচনা কৰি তাৰ মাজেদি জনমানসৰ সাৰ্থক প্ৰতিক্ৰিয়া কৰিবলৈ তেওঁ সক্ষম হৈছে। বৰজীৱ কাব্যৰ আধাৰ হিচাবে লোৱা কাব্য কেৱলমাত্ৰ কবিৰ স্বদেশ প্ৰীতি উদ্ভাসিত হৈছে। সবাতোকৈ ডাঙৰ কথা—বৰবন্ধুৱাৰ কাব্য প্ৰচেষ্টাৰ মাজেদি এক বিশ্ব মানৱীয় জীৱন দৰ্শন পৰিস্ফুট হৈছে। মানৱ জীৱনত দৈবৰ খেলা (Role of Destiny) আৰু জীৱনৰ বন্ধ পৰিণতিক (Tragedy) মনত স্বীকাৰ কৰি নৈ তাৰ মাজেদি মানৱৰ ভাগ্য কয় স্বদেশ প্ৰেম ত্যাগ বীৰত্ব আদি যাকাকালি—এই সকলোৰে কাব্যিক চিত্ৰ ৰূপ দাঙি ধৰাত কবি কৃতকাৰ্য হৈছে। শ্বেত্ৰসীয়েৰ তাইবা মধুসূদনৰ দৰে জীৱনৰ চৰম বাৰ্ষতাক যথাসৰ্বস্ব বুলি গণ্য কৰিবৰ বাবে গীতাৰ কৰ্মবাদ স্বীকাৰ কৰি লৈছে। সেয়ে বৰবন্ধুৱাৰ কাব্য অধ্যায়ৰ অন্তত এক বিয়োগান্ত উদাস স্বৰৰ সঙ্গিন নৱজ্ঞানসৰ এটি আশাবাদী স্বৰ বিৰাজ কৰা আয়ি দেখিবলৈ পাওঁ। বৰবন্ধুৱাৰ হাততে অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দই এক অপূৰ্ব স্মৰলীল গতি লাভ কৰি শীৰ্ষবিন্দু লাভ কৰে। তদুপৰি

বৰবৰুৱাৰ কাব্য চম্ভা আছিল অধ্যয়ন-পুষ্ট আৰু সাধনান্বিত। ইংৰাজী আৰু বঙলা সাহিত্যৰ গভীৰ অধ্যয়নে কাব্য ৰচনাত বৰবৰুৱাক সিক্কহস্ত কৰি তুলিছিল। কাব্য বিশেষে আঙ্গিকৰ দোৰ-ত্ৰটি থকা সত্ত্বেও কাব্যৰ সামগ্ৰিক প্ৰেৰণা (Total impression) আৰু বিশ্বজনীন স্বৰূপে (Universality) বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰাজিক উচ্চ পৰ্যায়লৈ তুলি ধৰিছে। সেয়ে আধুনিক অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত তেওঁৰ স্থান অৰ্হতীয় হৈ ৰল। বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰাজিৰ বহল আণোচনা প্ৰসঙ্গত যথাস্থানত আকৌ এহবোৰ দিশৰ বিচাৰ কৰি চোৱা হ'ব।

৪॥ অসমীয়া সাহিত্যত ছনেট ॥

কেৱল কাব্যতে নহয় ছনেট বা চতুৰ্দশপদী কবিতাৰ ক্ষেত্ৰতো হিতেশ্বৰ বৰ বৰুৱাৰ স্থান অতম। পাণ্ডিত্য মেঘচক্ৰ গোস্বামীয়ে পোন প্ৰথম পেট্ৰাৰ্কৰ আৰ্হিৰ ছনেটৰ নিদৰ্শন অসমীয়া সাহিত্যত দাঙি ধৰে। গোস্বামীৰ এনে ধৰণৰ চিনিটো ছনেটৰ ভিতৰত প্ৰিয়তমাৰ চিঠি নামৰ ছনেটটোৱে ২২তমৰো জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰি সাহিত্যৰ ব্ৰাহ্মীত স্থান দখল কৰিছে। কিন্তু গোস্বামীয়ে ছনেটৰ এটি সুন্দৰ আৰ্হিহে আমাক দিলে ছনেটৰ কোনো পুথি আমাক নিদিলে বা এই কলাৰ সাধনাত মনো নিবেশ কৰাও তেওঁক দেখা নগ'ল। তদুপৰি গোস্বামীৰ পেট্ৰাৰ্কীয় আৰ্হিৰ ছনেটতকৈ শেফ পীয়েৰীৰ আৰ্হিৰ ছনেটহে সবহ সংখ্যক অসমীয়া ভাষাত ৰচিত হ'ল। শেফপীয়েৰৰ আৰ্হিৰ উপৰিও ৰবীন্দ্ৰ নাথ ঠাকুৰৰ আহৰ ছনেট অসমীয়া সাহিত্যত দেখা যায়। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকলৰ ভিতৰত পদ্যনাথ গোস্বামীও বৰুৱাৰ ছনেট ৰচনাত আশা শুধীয়া প্ৰচেষ্টা পৰিলক্ষিত হয়। কিন্তু কোনো এজন কবিকে বৰবৰুৱাৰ দৰে ঐকান্তিকভাৱে এই কলা সাধনাত ত্ৰুটি হোৱা দেখা নাযায়। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাহে মধুসূদনৰ চতুৰ্দশপদী কবিতাৱলীৰ আৰ্হিত ছনেট পুথি মালচ (চতুৰ্দশপদী কবিতা পুথি) ৰচনা কৰে। ছনেট ৰচনাত মধুসূদনৰ প্ৰেৰণা লাভ কৰিলেও বিষয় বস্তু নিৰ্বাচন আঙ্গিকৰ অভাৱ আৰু এক মানবীয় জীৱন দৰ্শনৰ প্ৰতিফলনত বৰ বৰুৱাই নিদৰ্শ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দি স্বকীয় গৌৰৱৰ অধিকাৰী হৈ আছে।

সংকলন পুথি মালচৰ উপৰিও বৰবৰুৱাই ছনেটৰ বহু পৰীক্ষা নিৰীক্ষা চলাই চকুলো নামৰ এখন ছনেট গুচ্ছ (Sonnet Sequence) পুথি ৰচনা কৰে। তদুপৰি ডেচিয়না নামৰ এখন ছনেট গুচ্ছৰ কাব্য ৰচনা কৰি বৰবৰুৱাই ছনেট ৰচনাত অভিনৱ প্ৰদান কৰি গৈছে। কাব্যৰাজিৰ মাজেদি যি মানৱতাবোধ আৰু জীৱন দৰ্শন প্ৰতিভাত হৈছে সিহে ছনেট সংকলন আৰু ছনেট গুচ্ছৰ মাজেদি চৰম উৎকৰ্ষতাৰ ফালে আগবাঢ়িছে। বৰবৰুৱাৰ ছনেটখনিৰ নিৰপেক্ষ বিচাৰ হলে, তেওঁৰ স্থান সমগ্ৰ তাৰতীয় সাহিত্যতে স্থানিদ্ৰিষ্ট হৈ পৰিব।

যথাস্থানত বববক্কাৰ ছানটৰ ওপৰত আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে আমি ছনেটৰ চমু ইতিহাস আৰু অসমীয়া সাহিত্যত ইয়াৰ ক্ৰমবিকাশৰ ওপৰত যথাসাধ্য আলোচনা আগ বঢ়াইছোঁ।

হিতেশ্বৰ বববক্কাৰ কবি-মানসৰ মূল্যায়নত আমি তেওঁৰ বুৰঞ্জীমূলক সাহিত্যিক মহাকাব্যবাজি (Literary epics) দীৰ্ঘাৱয়বী কাব্যবাজি (Longer Narrative Poems) গীতি কবিতাসমূহ (Lyrics) ছানট-সকল আৰু ছনেট গুচ্ছ (Sonnet sequence) ওপৰত বিশদ আলোচনা কৰাৰ ওপৰিও কবি মানসৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰা তেওঁৰ গদ্য বচনাখিনিৰ ওপৰতো চমুৱাই বেথাপাত কৰিছোঁ। কাব্য আলোচনাৰ সচাৰকাঠী স্বৰূপ কৰি জীৱনীৰ ওপৰতো আমি চমু আলোচনা আগ বঢ়াইছোঁ। কাব্য আলোচনাত আমাৰ চকুত পৰা ভুল-ক্ৰটিবোৰলৈ যথাসম্ভৱ আঙুলিয়াই দিয়া হৈছে। আলোচনাৰ সামৰণিত আমাৰ নিজস্ব মতামতৰ এটি চমু আভাসো দাঙি ধৰা হৈছে।

৮৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দত জন্ম লাভ কৰা কবি হিতেশ্বৰ বববক্কাৰ ১৯৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দত এশ বছৰ সম্পূৰ্ণ হল। অসম সাহিত্য সভাৰ সৌজন্যত অসমবাসীয়ে ১৯৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৩ জানুৱাৰীত বববক্কাৰ জন্ম শতবাৰ্ষিকীৰ প্ৰতিপাত জনালে। আমিও শতবাৰ্ষিকীৰ প্ৰসংগলি হিচাবে আমাৰ ই বাজী গ্ৰন্থখনি ১৯৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দতে সম্পূৰ্ণ কৰি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় কৰ্তৃপক্ষৰ ওচৰত নিবেদন কৰিবলৈ সক্ষম হৈ এক আন্তৰিক তৃপ্তি লাভ কৰিছোঁ। আমাৰ এই প্ৰচেষ্টাৰ যোগেদি অসমীয়া কাব্য ছনেটৰ শ্ৰেষ্ঠ কবিজনৰ প্ৰতিভাৰ সম্যক বিচাৰ আৰু উপলব্ধি হোৱাটোকে কামনা কৰিলোঁ।

দ্বিতীয় অধ্যায় হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ জীবনান্বেষণ

১ ॥ জন্ম আৰু বংশানুক্ৰম ॥

১৭২৭ শকৰ (ই ১৮৭৬ খৃষ্টাব্দ) ২৮ পূহ তাৰিখে যোৰহাটৰ প্ৰখ্যাত বৰবৰুৱা পৰিয়ালত অসমীয়া কাব্য ছনেটৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ জন্ম হয়। কবিয়ে নিজ বা পৰিচয় বেকটেনেন্ট বোলে গৰ্ডনলৈ লিখা চিঠি এখনত গোৰেৰে দাঙি ধৰিছে

I am a member of the Ahom Community I belong to the very respectable Bor Boruah family (a ministerial family to the late Ahom Rajhas) being a grand son of late Bhodoree Bor Boruah who held the office of the Rajmootree or Prime Minister during the reign of the Assam Rajhas and a son of late Chikou Gogoi Bor Boruah who was a mouzadar ১

বৰবৰুৱা তেওঁৰ আহোমৰ দিন নামৰ আহোম যুগৰ বিস্তৃত বুৰঞ্জীখনৰ বংশাশ্ৰু ক্ৰমিক তালিকাত তেওঁৰ পৰিয়ালৰ ৮ম পিতৃৰ নাম ঠাওৰুঙাও (Thaorungtao) বুলি উল্লেখ কৰিছে। এই বংশাশ্ৰুত এবাদশ পুৰুষত জন্ম লাভ কৰা ভদৰি বৰবৰুৱা আহোম স্বৰ্গদেউ (বজা) কামলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ পদত অধিষ্ঠিত হৈছিল। বৰবৰুৱা পৰিয়ালটিক সাতঘৰীয়া আহোমৰ প্ৰখ্যাত সন্দিকৈ পৰিয়াল নামে জনা যায়। প্ৰধান মন্ত্ৰী ভদৰিৰ পুত্ৰ দেউৰাম আৰু দেউৰামৰ পুত্ৰৰ নাম পদ্মনাথ চুৱা বৰ গগৈ। পদ্মনাথৰ পুত্ৰ চিকৌ গগৈ মৌজাদাৰ বাহাদুৰেই হ'ল কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ পিতৃ। বৰবৰুৱাৰ মাতৃ উৰা আদিদেউ আছিল স্বৰ্গদেউ যোগেশ্বৰ সিংহৰ পুত্ৰ উষকেশ্বৰৰ প্ৰথম কন্যা। চিকৌ গগৈয়ে যোৱা বছৰ বয়সত উৰা আইদেউৰ পাণি গ্ৰহণ কৰে। কবি বৰবৰুৱাৰ ধৰ্মনীতি প্ৰবাহিত তেজৰ কণিকাৰ সম্যক জ্ঞান লভিবলৈ হ'লে তেওঁৰ পিতৃ মাতৃৰ এই বংশাশ্ৰুত বিশেষভাৱে মন কৰিবলগীয়া। বজা আৰু ৰাজমন্ত্ৰী পৰিয়ালৰ তেজৰ সন্মিশ্ৰণে হিতেশ্বৰক কেৱল যে এজন আত্ম সচেতন স্বদেশ প্ৰেমিক আৰু স্বদেশ বুৰঞ্জী লেখক হিচাবে গঢ়ি তুলিছিল এনে নহয় ই তেওঁক এজন

১। ১৯১৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২২ মাৰ্চ তাৰিখে কবি বৰবৰুৱাই পি আৰ টি গৰ্ডনলৈ লিখা চিঠিৰ একাংশ।

প্ৰখ্যাত কবি হিচাবেও গঢ়ি তুলিছিল যিজন অসম বুৰঞ্জীৰ পৌৰষময় অতীত কাহিনীৰ আধাৰত এনানি কাব্য ৰচনা কৰি অৱশ্যেই অৰ্জন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল।

২ ॥ বাল্যকাল আৰু ছাত্ৰ-জীৱন ॥

থমনীত ৰাজবংশৰ তেজ বৈ থাকিলেও, বাল্যকালত হিতেশ্বৰ ছুৰ্জগাৰ মুখাৱলি হ'ল। তেওঁৰ ককাদেউতাক পদ্মনাথৰ জীৱনকালত বৰবৰুৱা পৰিয়ালৰ অৱস্থা আঁতৰিছিল আছিল। সেইটো আছিল হ'বলৈ আহোমৰ হাতৰ পৰা অসমৰ শাসন ভাৰ কাঢ়ি লোৱাৰ সময়। সেই সময়ৰ প্ৰখ্যাত আহোম পৰিয়াল কেইটাৰ ভিতৰত বৰবৰুৱা পৰিয়ালহে আছিল সবাতোকৈ প্ৰতিপত্তিশালী। আহোমৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী হিচাবে তদুপৰি বৰবৰুৱা অজস্ৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰী হৈছিল। সেয়ে ২৭খাজ চৰকাৰে প্ৰদান কৰা পেন্সন প্ৰত্যাখ্যান কৰি পদ্মনাথে এনেদৰে কব পাৰিছিল "মোক ইংৰাজে দিয়া একো বৃত্তি নালাগে। বিশেষত মই এবাৰ বজাক সেৱা কৰিছো সেৱটো ঘূৰেৰে আৰু এতিয়া মই ২ ৰাজব সেৱা (বা চালাম) কৰিবলৈ নেযাওঁ—এই বুলি কৈ তেওঁ ২ ৰাজে দিব খোজা ১০০ মাটি আৰু পেন্সন আদি একো বৃত্তি নলৈ।" ২

এনে বশমগদ্যসচেতন প্ৰতিপত্তিশালী পদ্মনাথৰ অতুল ঐশ্বৰ্য্য তেওঁৰ পুত্ৰ বিপথগামী চিকোঁ গঠিয়ে জুৰাখেলাত নিশেষ কৰি পেলালে। ফলস্বৰূপে বৰবৰুৱা পৰিয়াল দৰিদ্ৰতাৰ কৰাল গ্ৰাসত পৰিব লগা হ'ল। পৰিয়ালৰ চৰম ছুন্দিত জন্ম লাভ কৰা হিতেশ্বৰে নিজৰ ভাগ্যক দোষাৰোপ কৰি এনেদৰে লিখিছে "কবলৈ গগে মই আঁত ফুৰিছিলোঁ মৰত চুইৰ চক লৈ মই দুৰ্গপলীয়াহ স সাৰত জন্ম ধৰিবলৈ আহিছিলো।" ৩

প্ৰকৃতিতে বৰবৰুৱাৰ জন্মৰ সময়ত চিকোঁ গঠিৰ পানীত হাঁহে নচৰা অৱস্থা। আৰ্থিক দুৰৱস্থাৰ কিছু সলনি কৰিবৰ বাবে চিকোঁৱে স্বৰ্গদেউ কমলপেখৰ সিংহৰ পৰা এখন চিঠি লৈ সেই সময়ৰ চীফ কমিছনাৰৰ কাষ চাপিল। চীফ কমিছনাৰৰ অনুগ্ৰহত চিকোঁ গঠি গোটাটোকে মোজাৰ মোজাদাৰ হ'ল যদিও ভাগ্যৰ পৰিবৰ্তন সাধন নহ'ল। মোজাৰ সমস্ত উপাৰ্জন জুৰাখেলাত উপাত্ত হ'ল আৰু অৱশেষত মোজাও বাজেয়াপ্ত হ'ল। হিতেশ্বৰ সেই সময়ত দহ বছৰীয়া ল'ৰা। মোজা বাজেয়াপ্তৰ কেই বছৰমানৰ পাছতে বিনা মেৰে বজাপাতৰ দৰে হিতেশ্বৰৰ পিতৃ বিয়োগ ঘটিল। পাচোটি কন্যা আৰু তিনিটি পুত্ৰৰ এটি বৃহৎ পৰিয়াল অনাথ হৈ পৰিল। হিতেশ্বৰ আছিল পৰিয়ালৰ পঞ্চম সন্তান। তেওঁৰ অগ্ৰজসকলৰ প্ৰথম তিনি গৰাকী কন্যা—মুক্তেশ্বৰী বুদ্ধেশ্বৰী আৰু দুৰ্ভৈশ্বৰী আৰু চতুৰ্থজন

২। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ আত্ম সৌভাগ্যৰ পৰা। লগে লগে আহোমৰ ছাত্ৰ ফেভাৰেন্সনৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত আৰু তত্ত্ব কৌৰৱৰ দ্বাৰা সম্পাদিত আলোচনী সংগ্ৰহৰ প্ৰথম বছৰ তৃতীয় সংখ্যাৰ (১৯৪৩ চন) ২৫ পৃষ্ঠাত আছে।

৩। Ibid পৃ. ২৫।

হিতৈষী বনবন্ধার। ভেঁটের পিছর কেইজন হল—জয়দা (ভগিনী), হুবেশ্বর (ভ্রাতৃ) আৰু বনুদা (ভগিনী)। এনে এটি বৃহৎ পট্টমালাৰ আৰ্থিক দুৰৱস্থাৰ কথা কবিয়ে আত্ম-সৌন্দৰ্য্যভাৱে এনেদৰে বৰ্ণাইছে “বৃহত্তে ঘৰত থাওঁতা ১৫টা ঋণী হলো। আমাৰ দুখ ফুলাই-পাছিয়ে নধৰা হল। থাওঁতা ১৫টা, ঘৰত এমুঠি ধান নাই। আইতা কি আইদেউতাৰ হাতত কদৰ্শকো নাই। মাটি বাৰী সম্পত্তিও নাই বৃদ্ধিভেই হয়। ঘিৰোৰ মাটি-বাৰী আছিল তাৰো ৩/৪ বছৰ খাজনা দিব পৰা নাই। তাৰ উপৰিও দেউতাই অনেক ঋণ থৈ যায়। বিবিলাক মাজেহে দেউতাক ধৰি দিছিল, সেই বিলাকে মোকৰ্ছমা কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু মোজাদাৰেও বাকী খাজনাৰ নিমিত্তে মোকৰ্ছমা কৰি মাটি বাৰী সৰুসোখিনি নীলাম কৰালে। সকলোখিনি শেষ হল—মাত্ৰ থাকিলেই বাৰীখন ঘৰ ধৰা। ভেটিটো মাথোন।”^৪ এনে আৰ্থিক দুৰৱস্থাৰ হেতুকে হিতৈষীক বাল্যকালৰ আদি ছোৱাত কোনো পঢ়াশালিলৈ পঠাব পৰা নহল। মাতৃদেৱীৰ যত্নত মাতৃ ভাষাৰ শিক্ষা ভেঁট ঘৰতে আৰম্ভ কৰিলে আৰু আঁচৰে মহাভাৰত আৰু বায়াম। পঢ়িব পৰা ২২ টাটিল। তাৰতীয় মহাকাব্য দুখনৰ আদি শিক্ষা আৰু চম্ভাই বৰিবা বা মনত। য় সাঁচ বহুৱাইছিল গিয়ে কালক্ৰমত ভেঁটক কাব্য ৰচনাত অশেষ প্ৰেৰণা যোগাইছিল।

মাতৃভাষাৰ প্ৰাথমিক জ্ঞান এনেদৰে ঘৰতে আহৰণ কৰি হিতৈষীয়ে দুই এবছৰৰ বাবে দুই এখন প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰিছিল আৰু এই বিদ্যালয়ৰ শেষ পৰীক্ষাত জখ্যাতিৰে উত্তীৰ্ণ হৈ মাহে তিনি টকা হিচাবে বৃত্তি লাভ কৰিছিল। এই বৃত্তিকে প্ৰধান সন্মল হিচাবে লৈ হিতৈষীয়ে হংবাজী বিদ্যালয়ত ভৰ্তি হৈছিল। এই বিদ্যালয়ৰ মাজেৰেকিয়া পৰীক্ষাত ভেঁট কেতিয়াবা ‘ডবল প্ৰমোচন’ লৈছিল অৰু প্ৰায়ে বিশ্ময় পূৰ্ব্বকাৰ পাইছিল। প্ৰতিভাবান ছাত্ৰ হিতৈষীয়ে আজয় দিবজ্ঞতা সত্ত্বেও জখ্যাতিৰে পঢ়া-চুনাত আগবাঢ়িছিল। ছাত্ৰ অৱস্থাৰ এখনি কৰা ছবি কবিয়ে এনেদৰে দাঁজ ধৰিছে “মোৰ জোতা মোজা জেপ ঘৰী যে নাছিলেই পিছবলৈ ভাল চুৰিয়া এডোখৰো নাছিল। ঘৰত বনোৱা খনিয়া বা চেলেং কাপোৰ এখন মাৰ্কাৰ চুৰিয়া আৰু বজাৰৰ মাৰাৰণ কামিজ চোলা এটাই মোৰ ফুললৈ মোৰা পোছাক আছিল। হুগাছি ভেলৰ লগত মোৰ সৰু নাছিল। অধিক কি সৰিয়হৰ ভেল একো মোৰ ঘূৰত সদায় উঠিছিল বুলি মই কব নোৱাৰো।। তাৰ উপৰিও মই সদায় ভাত খাং ফুললৈ যাবলৈ নাপাওঁ। আই দেউতাই ভাত বাছোতে কোনো দিন পলম হয় মই নোখোৱাকৈয়ে গুচি যাওঁ। আৰু মাজে মাজে ঘৰত ধান চাউল নথকাত কিনি-কুটি আনিবলৈও আইতাৰ হাতত পাট পট্টা নথকাত তিনি চাৰি সাজকৈও লম্বোন হয়। মই কিন্তু ফুল খতি নকৰো।

একেদোহে জিহা চাবি সাজীয়া ক'বোনোহে বই ফুললৈ অহা যোৱা কৰাত অৱিৰতি বনত
কেজাৰ পায় আৰু চকুলো টোকে— কিন্তু অ'বোনে ফুললৈ আজি যাব নাইগৈ, ফুল
হলে নকৰ।”২

বৰবৰুৱাৰ বাঢ়ৰ সাত এগৰাকী আদৰ্শ গৃহিণীৰ সকলো গুণৰ সমাবেশ
তীব্ৰ আৰ্থিক সমস্যা সন্মুখীন হৈও তেওঁ পৰিয়ালটোৰ ভৱ-শোধৰৰ
কৰিছিল। নানা আঁঠে আহকালৰ মাজতো তেওঁ হিতেশ্বৰক ইংৰাজী
শ্ৰেণী পৰ্য্যন্ত পঢ়ুৱাইছিল। কিন্তু কিবা অসুবিধাবশত হিতেশ্বৰে কলিকতা
প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত নবাহল আৰু লগে লগে এজন প্ৰতিভাবান, স্বাভাৱিক
ইমানতে ওৰ পৰিল।

৩॥ সাহিত্যিক জীৱনৰ প্ৰস্তুতি আৰু প্ৰসাৰণ

শিক্ষা জীৱনৰ সকলো সমাপ্তি হলেও হিতেশ্বৰে ভাৰতী ‘আই চেনেহ’ জীৱনী’—
‘কল্পনা হৃদয়’ৰ আশ্ৰয় ললে। আজীৱন চাহ বাগিচাৰ কেৰাণীৰ কাষত লুপাই বগা
কলমৰ পৰাই নিগৰি ওলাল হিতেশ্বৰৰ কাব্য কবিতাৰ অৰূপত নিজৰ। প্ৰথম অৱস্থাত
টিফুক আৰু মহাৰাণী বাগিচাত কেৰাণীৰ কাষ কবি পিছলৈ চকলাটিৰ বাগিচাৰ ‘হেজকাৰ’ৰ
চাকৰীত জীৱনৰ পয়ত্ৰিশ বছৰৰো অধিক বাল তেওঁ অতিবাহিত কৰিছিল। চাকৰী
কালত বাগিচাৰ মেনেজাৰৰ পৰা সাধাৰণ বচৰালৈকে সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মাজত
প্ৰিয়ভাজন বৰবৰুৱা নিজ কৰ্তব্য নিয়াৰিকৈ সম্পাদন কৰাত দক্ষতাৰ পৰিচয় দিছিল।
নীৰস চাকৰী জীৱনে সবস কাব্যিক জীৱনৰেহে সৃষ্টি কৰিছিল। বৰবৰুৱা আছিল
স্বভাৱ কবি, তেওঁৰ অধ্যয়নপিপাসা আৰু নীৰৱ সাধনাই তেওঁৰ কবিতা প্ৰতিভাক তুলি
ধৰিছিল। ঘৰে বাহিৰে সম্পদে বিপদে জীৱনৰ কোনো পৰিঘটিতে কবি-লেখনি
ব্যাহত নহৈছিল। বৰবৰুৱাৰ অভাৱ ভাৱৰ পোণ আৰু গুটি গুটি হাতৰ আধৰাধনি
তেওঁৰ বীৰহুলত ব্যক্তিত্বৰ পৰিচায়ক। ইংৰাজী আৰু বঙলা সাহিত্যৰ বাছকবিনিয়া
প্ৰায়বোৰ গ্ৰন্থকে তেওঁ অধ্যয়ন কৰিছিল আৰু অসমীয়া ভাষাৰ কোনো গ্ৰন্থই তেওঁৰ
অধ্যয়নৰ বাহিৰত নাছিল। এইবোৰ সাহিত্যৰ প্ৰখ্যাত গ্ৰন্থ আৰু আলোচনীৰে সুসজ্জিত
তেওঁৰ এটি নিজা পুথি-ভঁৰাল আছিল। চাকৰী জীৱনৰ প্ৰথম চাৰিবছৰৰ আশ্ৰিত
ধনেৰে নিজৰ লাজ পোছাক উন্নত নকৰি বৰবৰুৱাই কিনি আনিছিল—ৰিণ্টণ, কাউণাৰ
আৰু ছাদেৰ কাৰা গ্ৰন্থখণ্ড। ইংৰাজী তথা ভাৰতীয় সাহিত্যৰ গুণবত থকা তেওঁৰ
গভীৰ জ্ঞানৰ আশ্ৰয় বহন কৰিছে তেওঁৰ কাব্যৰাজ্যৰ সৰ্গে সৰ্গে জিলিকি থকা
কাব্যংশৰ উদ্ধৃতিবোৰে—যাৰ লগত কবিৰ নিজা কাব্যৰ বিবৰণ বহুৰ অন্তৰ্ভুক্ত

এটি নিবিড় যোগসূত্ৰ স্থাপন হৈ আছে। বৰবৰুৱাটো সাধাৰণতে উদ্ধৃতি দিছিল—
কাণিলদাস শেক্সপীয়েৰ মাৰ্লো মিল্টন ডণ্টোৰ ড্ৰাইডেন, পোপ, য়ুৰে গল্ডস্মিথ,
কাউলৰ ওৱৰ্ডসৱৰ্থ শ্বেলী বায়ৰণ টেনীছন লংফেলো জৰ্জ এলিয়ট আদি বৰ্ণনা
কৰি সাহিত্যিকসকলৰ লেখনিৰ পৰা। উল্লেখিত লেখকসকলৰ গ্ৰন্থৰ উপৰিও, বৰবৰুৱাই
ইংলণ্ড গ্ৰীচ ৰোম ভাৰত তথা অসমৰ বুৰঞ্জীৰ গভীৰ জ্ঞান আহৰ। কৰিছিল আৰু
তাৰ ফলস্বৰূপে ৰেঙৰ সমস্ত সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টাতে এটি বুৰঞ্জীমূলক পটভূমি আৰু
বুৰঞ্জীমূলক সচেতনতা আমি লক্ষ্য কৰে। কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ লগত ঘনিষ্ঠ
লগত থকা উমাকান্ত গোহাঁইয়ে সেয়ে লিখিছে He (Hiteswar) was immensely
fond of historical matters and anything historical he had once
read he did not forget Even while on his sick bed some of the
Assamese present day historians some of whom have since died
—used to often visit him and took down notes from what he
told them on historical matters and the notes taken by them
used to be copious and those information as fathered from
him they utilised in their historical writings ৬

বুৰঞ্জীৰ ওপৰত থকা এনে গভীৰ জ্ঞানৰ যথার্থ স্বীকৃতি হিচাবে বৰবৰুৱাক ১৯২৫
খ্ৰীষ্টাব্দত নগাওঁত অহাৰ্হিত অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী শাখাৰ আধেশনৰ পৌৰোহিত্য
কৰিবৰ বাবে আমন্ত্ৰণ জনোৱা হৈছিল। অসম সাহিত্য সভাৰ এই শাখা অধিবেশনৰ
ভেৰে আছিল প্ৰথম সভাপতি।

কবি বৰবৰুৱাৰ অধ্যয়নৰ ওপৰত উমাকান্ত গোহাঁইয়ে কৰা এটি মন্তব্য
প্ৰাণধানযোগ্য

Of the English writers I found him to be very fond of
Shakespeare Byron Milton Shelley and Wordsworth and he could
even cite the lines of each of these authors dealing in important
and significant matters He was likewise apt in quoting from
memory lines from Bankim and other Bengali writers like Michael
Madhusudan Datta He had a store of writings of the Assamese
writers from Sankardeva and Madhabdeva down to the writers of
his age ৭

৬। কবি বৰবৰুৱাৰ বৰজোৱাই অৱসৰপ্ৰাপ্ত জিলা ক্ৰয়াদীৰ উমাকান্ত গোহাঁইৰ
A Brief Account of Late Hiteswar Bor Boruah's Life নামৰ
গ্ৰন্থৰ পৰা লোৱা হৈছে।

৭। Ibid

বৰবৰুৱাৰ অধ্যয়নৰ সম্যক পৰিচয়ৰ অবিহনে আমি তেওঁৰ কাব্য আৰু ছন্দোবদ্ধ কবিতা আৰু তাৰ ওপৰত অন্তৰ্জাত সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ বিচাৰ কৰাত অসম্ভৱৰ সম্ভৱীন হ'ম লগা হয়।

বৰবৰুৱাৰ অধ্যয়নৰ অভ্যাসে এক বিশেষ ধৰণৰ আছিল। তেওঁ সাধাৰণতে বাতিৰ আহাৰৰ আগে পাছে অধ্যয়ন কৰিছিল। প্ৰায়ে ন মান বজাত আহাৰ গ্ৰহণ কৰি মাজৰাতিলৈ তেওঁ লিখা পঢ়া কৰিছিল। দিনৰ ভাগতো আনকি অকিঞ্চল কাইলৰ মাজতো অকণমান আজৰি পালেই তেওঁ লিখা পঢ়াত মনোনিবেশ কৰিছিল। বৰবৰুৱাৰ পুত্ৰ নলিনী বৰবৰুৱাই আমাক কোৱা মতে—পঢ়াৰ বেজত একেলগে তেওঁ বহুত কিতাপ মেলি পঢ়িছিল আৰু তাৰ মাজে মাজে তেওঁক হুৰি ফুৰা দেখা গৈছিল—সন্তৰত তেওঁৰ কাব্য সৃষ্টিৰ লগত খাপ খোৱা উদ্ধৃতিবোৰৰ অমূল্যসন্ধানত। কেতিয়াবা আকৌ এনে ব্যস্ততাৰ মাজতে তেওঁ পঢ়া কোঠাৰ বাহিৰলৈ গৈ গৃহ কৰ্মতো চকু দিছিল।

বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰিবলগীয়া কথা হিৰেবৰ বৰবৰুৱাই তেওঁৰ জীৱনকালতে জনপ্ৰিয় কবি হিচাবে স্থখ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল। তেওঁৰ পূৰ্বকবিমকলৰ মাজৰ ভোলানাথ দাসক কটু সমালোচনাৰে নিশেৰ কৰি দিয়া হৈছিল। কিন্তু বৰবৰুৱাৰ সমালোচক পণ্ডিত সকলৰ পৰা ভূয়সী প্ৰশংসা লাভ কৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ নিচিনা পণ্ডিতে বৰবৰুৱাৰ কাব্য আৰু ছন্দোবদ্ধ পৰীক্ষামূলক প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰতি সমাদৰ জনাই অনন্দ প্ৰকাশ কৰিছিল আৰু আশা কৰিছিল যে বৰবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি ডাঙৰ অভাৱ পূৰণ কৰিব।

বৰবৰুৱাৰ চৰিত্ৰৰ আন এটি বৈশিষ্ট্য হ'ল—তেওঁৰ দানশীলতা। পৰিয়ালৰ ভিতৰে বাহিৰে তেওঁ সকলোৰে প্ৰতি অতি সদয় আৰু মৰমিয়াল আছিল। বিশেষকৈ ভৃত্যৰ প্ৰতি তেওঁ অতি স্নেহীল আছিল। আশুখ্যৰ বাবে তেওঁ আছিল সৰ্বজনবিদিত। আলহী অতিথিবিহীন এটা দিন বা নিশা অতিবাহিত কৰাটো তেওঁৰ বাবে একপ্ৰকাৰ অপৰাধৰ কথা যেন আছিল। উদাৰ স্বভাৱৰ দানশীল বৰবৰুৱাই বিপদত পৰা মুনিহ-তিবোতাক বহু সময়ত উপযাচি সহায় কৰি পৰম তৃপ্তি লাভ কৰিছিল। দাৰ্শনিক ভাৱাপন্ন কবিয়ে গোটেই মানৱ জীৱনটোকে এক বিশেষ দাৰ্শনিক দৃষ্টিকোণেৰে চাইছিল। আনকি নিজ পৰিয়ালত ঘটা সকলো বিয়োগ বদনাকে কবিয়ে ভগবানৰ দান বুলি গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু তেনেদৰে সান্ত্বনাও লভিছিল। বৰবৰুৱাৰ এই উদাৰতা বদান্ততা আৰু জীৱন দৰ্শন তেওঁৰ কাব্য কবিতাৰ আহে আহে সোমাই আছে।

৪ ॥ কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিয়োগ-বেদনা : সাহিত্য-সৃষ্টিৰ শুশৰুতা ইয়াৰ প্ৰভাৱ ॥

কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা আৰু তেওঁৰ পত্নী খেজেকেশ্বৰীয়ে যুগ্ম জীৱনৰ ফলস্বৰূপে তিনিটি পুত্ৰ আৰু দুটি কন্যাৰ মুখ দেখিবলৈ পায়। পাঁচোটি পুত্ৰ কন্যাৰ প্ৰথম তিনিটি আছিল পুত্ৰ—নলিনী জিতেন আৰু বিপিন আৰু বাকী দুটি আছিল কন্যা—হিৰণ্ময়ী আৰু কিৰণ্ময়ী। কিন্তু দৈব কোপানলত দম্ব পৰিয়ালটোত এচাৰ পাছত এটাকৈ মৃত্যুৰ গৰক পৰিবলৈ ধৰিলে। ১৯০৪ খ্ৰীষ্টাব্দত কবি বৰবৰুৱাৰ তেওঁৰ অভিশপ্ত জীৱনৰ কথা বৰ্ণনা কৰি পণ্ডিত সমালোচক ডিম্বেশ্বৰ নেওগটো এখন চিঠিত এনেদৰে লিখিছিল

মোৰ পত্নী ঢুকায় ১৯২২ চনৰ ৩০ মেহ তাৰিখে লৰা ছোৱালীৰ ভিতৰত বৰ্ত্তমান শ্ৰীমান নলিনী বৰবৰুৱা। ৮জিভেন ১৯১০ চনত আৰু ৮বিপিন ১৯২১ চনত ঢুকায়। দুটি কন্যা আছে—নাঁৱৰ শ্ৰীমান উমাকান্ত গোহাৰ BL আৰু শ্ৰীমান কামান চন্দ্ৰ গোহাৰলৈ বিয়ৰু দিয়া হৈছে। বিপিন মাক মৰাৰ পাছতহে ঢুকায়। পত্নীৰ জীৱিতাৱস্থাতে জিতেন ঢুকায়। সিও অকাল মৃত্যুত মৰ একেবাৰে অচসমাত্ৰ হৈ পৰিলো। কুহনাহনৰ পিল গচিছা আনি ৰাখিছিলো তাৰ কেহটামান নেনেবাকৈ পাই জিতেনে খালে তাক আৰু কোনো বকয়েহ জীয়াই ৰাখিব নোৱাৰিলো। বিপিন মৰে বালাজৰ ত নগাওঁত পঢ়িবলৈ থাকোত তাতে কালাজৰ হৈ আহে। তাৰ মৃত্যুতে চকুলোৰ জন্ম আৰু বেচিয়াৰ পৰা মৰ সাহিত্য চৰ্চ্চা এৰি দিলো। বিপিন গল—মোৰ সাহিত্যিক জীৱাবো অস্ত পৰিল আৰু মোৰ জীৱনৰ আশা ভাৱসৱা সকলোটি লোপ পালে। সম্প্ৰতি মহ জীৱিত সাজেৰে মৰা মাহুহ।

একেখন চিঠিতে বৰবৰুৱাৰ পৰিচয় আন দুটি বিয়োগ ঘটনাৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে ১৯০৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ এপ্ৰিলত কবিৰ অতি মৰমৰ কনিষ্ঠা ভগিনী ৰত্নদাৰ আৰু ১৯০৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ডিচেম্বৰত কনিষ্ঠ পুত্ৰ সত্ৰেশ্বৰৰ মৃত্যু। এনেদৰে ১৯০৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পৰা ১৯২১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰত বৰবৰুৱা এটা এটাকৈ পাচোটা বিয়োগ আঘাতত জৰ্জৰিত হৈ পৰে। প্ৰিয়তমা পত্নীৰ অকাল বিয়োগ ঘটনাক মুখ্য কৰি সঘটিত এই বিয়োগ বেদনাসমূহে কবিক ঠেঁলি দিয়ে কাব্য নিৰ্জৰাৰ পাৰলৈ—যত তেওঁ নিৰ্জৰাৰ দৰ্পনেৰে সমস্ত মানৱ জীৱনক উপলব্ধি কৰি এক বিমল দৃষ্টি লাভিবলৈ সক্ষম হয়। ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ এটি মন্তব্য এই সন্দৰ্ভত উল্লেখযোগ্য

Besides a genuine poetic temperament with which he was certainly gifted Hiteswar had a poetic situation created by his very family misfortunes He lost his second son in 1910 his

wife in 1912 and his third son in 1921. These occurrences which deeply affected his poetic mind also coloured all his poetical works and he produced some sweetest songs in Assamese language that tell of saddest thoughts.

গতিক দেখা যায় হিতৈষ্য ববৰুৱাৰ কবিতা জীৱনৰ আৰম্ভণিত ১৯০৬ চনৰ বন্ধুত্ব বিয়োগ-বেদনাৰ যি প্ৰভাৱ ১৯১০ চনত জিতেনৰ বিয়োগত সি প্ৰকট হৈ উঠি ১৯১২ চনত পত্নী বিয়োগ ঘটনাৰ লগে লগে গীৰ্ণ বিন্দুৰ ফালে আগ বঢ়ে আৰু ১৯২১ চনত বিপিনৰ বিয়োগত ইয়াৰ ষাণ্ডাৰিক পৰিলক্ষ্য প্ৰাপ্ত হয়। মন কবিতা লগীয়া কথা যে ববৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ কাব্য গ্ৰন্থসমূহ ৰচিত হয় ১৯১০ আৰু ১৯১৭ চনৰ ভিতৰত।

দৰিদ্ৰতাৰ তাজতাৰ মাজত জীৱন আৰম্ভ কৰি পৰিয়ালত ঘটা পাঁচাটাইক বিয়োগ ঘটনাৰ আঘাতত জৰ্জৰিত হৈ হিতৈষ্যৰ মানৱ জীৱন তথা ব্যক্তিগত জীৱনৰ ছবি তেওঁৰ কাব্য ছনেট আৰু গীতিকবিতাৰ মাধ্যমেৰে অঙ্কিত কৰিবলৈ ধৰিলে। কবিতা ব্যক্তিগত বিয়োগ বেদনাৰ পাজৰা তেওঁৰ কাব্য নিজৰাৰ তলে তলে বৈ থাকে আৰু কেতিয়াবা ই ওপৰলৈ উঠি আহি কাব্য সৃষ্টিত খেলিমেলিৰ সৃষ্টি কৰে। ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিয়োগ বেদনাক কাব্যত বৰ্ণিত বিয়োগ ঘটনাৰ লগত মান মিহলি কৰি কবিতা পাঠকৰ ৰসভঙ্গ কৰাও দেখা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে 'তিৰোতাৰ আত্মদান' কাব্যত গদাপাণিয়ে জয়মতীৰ মৃতদেহ আঘাত সমাধিস্থ কৰিবলৈ নিয়াৰ চেষ্টা অন্ধন কৰোতে কবিতা তেওঁৰ প্ৰিয়তমা পত্নীৰ মৃতদেহ সমাধিস্থ কৰাৰ কথা দৃশ্যৰ বৰ্ণনা উল্লেখ কৰিছে আৰু পত্নীহাৰা গদাপাণিৰ অৱস্থাৰ লগত নিজৰ অৱস্থাৰ তুলনা কৰিছে। কাব্যত ব্যক্তিগত শোক বিবাদৰ কথা কবলৈ সন্নিবিদা নাপাই কবিতা গীতিকবিতা আৰু ছনেটৰ আশ্ৰয় লৈছে। পুত্ৰ জিতেনৰ মৃত্যুত ৰচিত প্ৰাৰ জিতেন নামৰ কবিতাটি শোক কবিতা হিচাবে অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি অমূল্য সম্পদ। পুত্ৰ বিপিনৰ মৃত্যুত ৰচিত চকুলো নামৰ ছোট গুৰুত্বপূৰ্ণ কাব্যখণ্ডি যে কবিতা ব্যক্তিগত শোক আৰু জীৱনবোধক বিশ্বজনীন স্তৰলৈ লৈ গৈছে।

তদুপৰি ব্যক্তিগত জীৱনৰ দুগৰাকী নাৰীৰ—কান্ঠা ভগিনী আৰু প্ৰিয়তমা পত্নীৰ—বিয়োগ বেদনাৰ প্ৰভাৱো ববৰুৱাৰ কাব্য সৃষ্টিত পৰিস্ফুট হয়। ববৰুৱাই তেওঁৰ কাব্যৰাজত নাৰী চৰিত্ৰত প্ৰাধান্য দিছে আৰু কাব্যৰ নাৰীবোধক বীৰাজনা হিচাবে তুলি ধৰিছে। জৈৱ প্ৰেম স্বদেশ প্ৰেম পতি-প্ৰেম বীৰত্ব আত্মোৎসৰ্গ আৰু ভাগ্যৰ প্ৰতীক হিচাবে সাজি কাচি ববৰুৱাৰ নাৰীবোধ পাঠকৰ সমুখত থিয় দিছে।

সমস্ত সংগ্ৰহৰ অধিকাংশই হৈও এই নাৰীবোৰে অশেষ নিৰ্যাতন ভুগি অৱশেষত
দৈবৰ ওচৰত আত্ম সমৰ্পণ কৰিছে।

৫ ॥ বৰবৰুৱাৰ স্বদেশ-প্ৰীতি ॥

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা হাড়ে হিমজুৰে আছিল এজন উগ্ৰ স্বদেশপ্ৰেমিক। এই স্বদেশ
প্ৰেম তেওঁৰ কাব্যৰাজ্যৰ মূল প্ৰেৰণা তেওঁৰ জীৱনৰ ভিত্তি। উমাকান্ত গোহাঁইয়ে
আত্মিক জনোৱা মতে বৰবৰুৱা অসম তথা অসমীয়াৰ বিৰুদ্ধে কোনো কথা নাইবা
মন্তব্যকে সহ্য কৰিব নোৱাৰিছিল। ১৯১২ চনৰ জাহুৱাৰী মাহৰ প্ৰথম সপ্তাহত ঘট
এটা ঘটনা। সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ সম্ৰাজ্ঞীসহ কলিকতালৈ আহিছিল আৰু তেওঁলোকৰ
দৰ্শনাৰ্থে অসমৰ আন মানুহৰ লগত বৰবৰুৱাও কলিকতালৈ গৈছিল। কলিকতা চহৰত
জাকতীজলিকা বৰবৰুৱাক দেখি এজন বঙালী ভদ্ৰলোকে বৰবৰুৱাক স্থধিছিল— আপুনি
ক'ৰ পৰা আহিছে? বৰবৰুৱাহে বিনম্ৰভাৱে উত্তৰ দিলে—তেওঁ এজন অসমীয়া আৰু
অসমৰ পৰা আহিছে। বঙালী ভদ্ৰলোকজনে পুনৰ স্তম্ভিলে— অসম? অসম ক'ত?
এনে অবাঞ্ছিত প্ৰশ্নত বৰবৰুৱা খঙত অধীৰ হৈ অসমক নজনা এই বঙালী ভদ্ৰলোক
জনক এশিকনি দিবলৈ তেওঁৰ দাঁলে খেদি গ'ল। ভাগ্যে সেই সময়ত কেবাজনো
অসমীয়া ছাত্ৰ বৰবৰুৱাৰ লগত আছিল। এ ছাত্ৰ কেহজনে বাধা নিদিয়া হলে
বৰবৰুৱাৰ হাতত বঙালী ভদ্ৰলোকজনৰ কি অৱস্থা হলোঁতেন সহজে অনুমান কৰিব
পাৰি। কলিকতা চহৰত সি হাবিক্ৰমেৰে গুজৰি বৰবৰুৱাহে হেনো কৈছিল See
how that fellow belittles Assam in our presence Could such
an insult to our Assam be tolerated? ৯

ব্যক্তিগত জীৱনৰ এই উগ্ৰ স্বদেশ প্ৰীতিয়ে বৰবৰুৱাৰ কাব্য ছনেটৰ মাজে মাজে
লুকা ভাকু খেলি আছে।

৬ ॥ জীৱনৰ অন্তিম দিনকেইটা ॥

কবি বৰবৰুৱাৰ জীৱনৰ অন্তিম দিনবোৰ বৰ দুখময় আছিল। পাৰিবাৰিক বিয়োগ
বেদনাত কবি জীৱন্ততে মৰা যেন হৈছিল। বাগিচাৰ চাকৰীৰ পৰা অৱসৰ লবলৈ
নোপাওঁতেই হঠাতে nerve failure হৈ বৰবৰুৱা অস্থস্থ হৈ পৰে। স্বাস্থ্যৰ পৰিবৰ্তন
কামনা কৰি চাকৰীৰ পৰা কিছুদিনৰ বাবে ছুটি লৈ তেওঁ জাহাজেৰে ধুবুৰীলৈ যোৱাৰ
পথত নগাওঁলৈ আহে। নগাওঁত বংজোৱা উমাকান্ত গোহাঁইৰ ঘৰতে বৰবৰুৱাৰ
অস্থস্থ ক্ৰমান্বয়ে বেছি হৈ আহে আৰু ১৯৩৯ চনৰ ৪ জাহুৱাৰী তাৰিখে অসমীয়া
সাহিত্যৰ কাব্য ছনেটৰ সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ কবিজনাই শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে।

৯। উমাকান্ত গোহাঁইৰ A Brief Account on Hiteswar Bor Boruah's
life নামৰ প্ৰবন্ধৰ পৰা।

৭ ॥ বৰবৰুৱাৰ গ্ৰন্থৰাজিৰ সময়-তালিকা ॥

কবি বৰবৰুৱাই তেওঁৰ গ্ৰন্থৰাজিৰ যি সময় তালিকা নিজে প্ৰস্তুত কৰি আমাক দি গৈছে তাক তলত দ্বাৰি ধৰা হ'ল

ক্ৰমিক নং	গ্ৰন্থৰ নাম	বচনৰ কাল	প্ৰকাশৰ সাল
		খ্ৰীষ্টাব্দ	খ্ৰীষ্টাব্দ
১	টোপাকলি	১৮৯৯	১৯০২
২	বিবাহীণী বিলাপ কাব্য	১৮৯৬—১৯১২	১৯১৩
৩	তিবোতাৰ আত্মদান বা জয়মতী কাব্য	১৯০২—১৯১২	১৯১৩
৪	কমতাপুৰ ধৰ্ম কাব্য	১৯০৩	১৯১২
৫	আভাস কাব্য	১৯১২—১৪	১৯১৪
৬	মালিতা (বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস)	১৯০৩	১৯১৪
৭	ডেচ দিমোনা কাব্য	১৯১৩—১৯১৪	১৯১৭
৮	অজিলা (ক্ষুদ্ৰ কাব্য)	১৯১৪	১৯১৭
৯	বুদ্ধ ক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী বা মুণিগাভৰু কাব্য	১৯১৪	১৯১৫
১০	মালিচ (চতুৰ্দশপদী কবিতা)	১৯০২—১৯১৭	১৯১৮
১১	চক্ৰপো (ছনেট গুচ্ছ)	১৯২১	১৯২২
১২	তলসৰা ফুলৰ তিনি আজলি (কবিতা)	১৮৯৯—১৯১৪	অপ্ৰকাশিত ।
১৩	আহোমৰ দিন (আহোম বৃগৰ বিস্তৃত বুৰঞ্জী)	১৯১৩ চনৰ পৰা	

ওপৰৰ তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত নোহোৱা তলৰ পৃথি কেইখনিও বৰবৰুৱাৰ বচনা বুলি আমি প্ৰমাণ পাওঁ কিন্তু কিতাপ কেইখনি এতিয়াও আমাৰ হাতত পৰাহি নাই

- ১) স্বপ্ননা (উপন্যাস)
- ২) বৈদেহীৰ নিৰ্কাসিন (কাব্য)
- ৩) ধনদা কমল (নাট)

তদুপৰি তলৰ বিশেষ গম্ভীৰ চিনাকিৰে আমি বৰবৰুৱাৰ পৰা পাইছোঁ

- (১) 'মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ আত্ম সৌন্দৰ্য' (অসম্পূৰ্ণ আত্ম জীৱনী)
- ২) ১৯২৫ খ্ৰীষ্টাব্দত নগাওঁত অস্থিতিত অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী অধিবেশনৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ ।

তৃতীয় অধ্যায়

অসম কুবজীৰ আধাৰত বচিত হিষ্টেৰিক বৰবৰুৱাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য (Literary Epics)

কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য তিবোতাৰ আশুদান কাব্য ফুককেত্ৰত আহোম ৰমণী

সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ (Secondary or Literary Epic) ঐতিহ্য ৰক্ষা কৰি হিষ্টেৰিক বৰবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্যত এলানি কাব্য ৰচনা কৰে। ইটালীয় মহাকাব্য ভাৰ্জিলৰ ইনীডৰ (Aeneid) পৰাই সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ ধাৰাটিৰ বিকাশ সাধন হোৱা বুলি কব পাৰি। ই ৰাজী সাহিত্যত ই মিল্টণৰ প্ৰতিদ্বাৰে উদ্দীপ্ত হৈ উঠে। মিল্টণৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য পেৰেডাইজ লষ্টৰ (Paradise Lost) অসমী প্ৰভাৱৰ ফলতে আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ জন্ম হয়। বঙ্গ কবি মধুসূদন দত্তৰ মেঘনাদ বধ কাব্যক এই ঐতিহ্যৰ ভাৰতীয় সন্তান বুলি আখ্যা দিব পাৰি। মেঘনাদ বধ কাব্যৰ অঙ্কৰণত প্ৰথমে বঙলা সাহিত্যত পিছলৈ অসমীয়া সাহিত্যত ভালেখিনি সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ সৃষ্টি হ'ল। সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ জন্ম আৰু ক্ৰমবিকাশৰ ওপৰত প্ৰণীত সমালোচক চি এচ লিউইচে (C S Lewis) এ কৰা এটি মন্তব্য প্ৰণিধানযোগ্য

The real question is whether any epic development beyond Virgil is possible But one thing is certain If we are to have another epic it must go from Virgil Any return to the merely heroic any lay however good that tells merely of braver men fighting to save their lives or to get home or to avenge their kinsmen will now be an anachronism You cannot be young twice The explicitly religious subject for any future epic has been dictated by Virgil it is the only further development left >

গভীৰ ধৰ্মমূলক বিষয়ৰ আধাৰত (explicitly religious subject) ই.ৰাজী সাহিত্যত মিল্টণৰ পেৰেডাইজ লষ্ট, বঙলা সাহিত্যত মধুসূদন দত্তৰ মেঘনাদ

বধ' হেমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায়ৰ বুজস হাৰ' আৰু নবীন চন্দ্ৰ সেনৰ কৃষ্ণকেন্দ্ৰ আদি কাব্য ৰচিত হয়। এই ঐতিহ্যৰ ধ্বজা বহন কৰি ধৰ্মমূলক বিষয়ক আভৰাই থৈ এক নব পৰীক্ষাৰে নবীনচন্দ্ৰই পলাশিৰ যুদ্ধ কাব্য ৰচনা কৰে। প্ৰকৃতপক্ষে বহুলাংশ পশ্চিমী কাব্যতে এই পৰীক্ষাৰ সূত্ৰপাত হলেও নবীন চন্দ্ৰৰ 'পলাশিৰ যুদ্ধ'ৰ আভি-নৱত্ব মন কৰিবলগীয়া। আগৰখন কাব্যৰ বিষয় বস্তু লোৱা হৈছিল ভাৰত বুৰঞ্জীৰ যোগল যুগৰ পৰা কিন্তু পিছৰখনৰ বিষয় বস্তু হ'ল বগব লক্ষ্যজাত বুৰঞ্জীৰ—বাৰ লগত বঙালী মাজুহৰ ভাগ্য নিবিড়ভাৱে জড়িত। পলাশিৰ যুদ্ধৰ বিষয় বস্তু আৰু অজ্ঞিকৰ দিশৰ পৰা নবীন চন্দ্ৰক কঠোৰ সমালোচনা কৰা হৈছিল। কিন্তু ১৮৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত এই কাব্যৰ জনপ্ৰিয়তাই অসমীয়া সাহিত্যকো স্পৰ্শ কৰি যায়।

সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ পৰম্পৰা ৰক্ষা কৰি মেঘনাদ বধ ক আৰ্হি হিচাবে লৈ নব্য নৱন্যাসৰ অসমীয়া কবিসকলে কেইটিমান সাহসী প্ৰচেষ্টা চলোৱা দেখা যায়। ভোলানাথ দাসে সীতাহৰণ কাব্য আৰু ৰমাকান্ত চৌধুৰীয়ে অস্তিত্বমহাবধ' কাব্য ধৰ্মীয় আধাৰতে ৰচনা কৰে। কিন্তু হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাই নবীনচন্দ্ৰ সেনৰ আৰ্হি লৈ স্বদেশ প্ৰেমৰে উদ্বুদ্ধ হৈ অসম বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ আলমত সাহিত্যিক মহাকাব্য ৰচনা কৰে। নবীনচন্দ্ৰই বিষয় বস্তু নিৰ্বাচনত আংশিকভাৱে ধৰ্ম আৰু আংশিকভাৱে বুৰঞ্জীৰ প্ৰশ্ন লয়। কিন্তু হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাই সম্পূৰ্ণভাৱে বুৰঞ্জীৰে আশ্ৰয় লয়। বুৰঞ্জী মূলক ঘটনাৰ নীৰস জকাত কল্পনাৰ বস্তু মা স স.যোগ কৰি বৰবৰুৱাই ৰচনা কৰা সাহিত্যিক মহাকাব্য কেইখনি হ'ল — (১) কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য (১৮৯৯) (২) তিৰোতাৰ আত্মদান কাব্য (১৯১০) আৰু (৩) কৃষ্ণকেন্দ্ৰত আহোম ৰমণী বা মূল্য গাভৰু কাব্য (১৯১৫)। নবীনচন্দ্ৰই তেওঁৰ পলাশিৰ যুদ্ধৰ দ্বাৰা বঙালীৰ প্ৰাণত জাতীয় জীৱনৰ ভাব অহুভূতিৰ উদ্ৰেক কৰিছিল। তেনেদৰে হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাই অসমৰ অতীত বুৰঞ্জীৰ কাব্য কাহিনীৰে অসমীয়াৰ প্ৰাণত জাতীয় ভাৱ অহুভূতি জাগ্ৰত কৰিবলৈ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। পলাশিৰ যুদ্ধৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অহুপ্ৰাণিত হলেও কাব্যৰ আজিকৰ ফালৰ পৰা পলাশিৰ যুদ্ধৰ যি ব্যৰ্থতা তাৰ পৰা তেওঁ মুক্ত হ'ব পাৰিছিল। বৰ বৰুৱাই তেওঁৰ কাব্যত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ আজিক সযত্নে ৰক্ষা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা দেখা যায় আৰু এই দিশত তেওঁৰ ওপৰত মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য। বৰ বৰুৱাই তেওঁৰ কাব্যৰাজিৰ মাজেদি ভাৰতীয় দৰ্শন চিন্তা আদৰ্শ আৰু বিশ্বাস সমুজ্জল কৰি তুলিছে আৰু তেওঁৰ নায়ক নায়িকাবোৰে এই ঐতিহ্যৰ মাজেদিয়ে বিশ্ব মানৱৰ ভাৱ চিন্তাৰ লগত যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। তদুপৰি এক উগ্ৰ স্বদেশ-প্ৰীতিৰ ভাৱে বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰাজিৰ মাজেদি পৰিস্ফুট হৈছে।

১। 'কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য

'কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য'ৰ ৰচনাৰ কাল ১৮৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দ হলেও ই বিবাহিনী বিলাপ কাব্য'ৰ

লগত হুটীয়াভাৱে ১৯১২ খ্ৰীষ্টাব্দতহে প্ৰকাশিত হয়। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ প্ৰথম কাব্যিক প্ৰয়াস—এওঁ কাব্যখনি অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰথম বুৰঞ্জীমূলক সাহিত্যিক মহাকাব্য। স্বচনাৰ বহু বছৰ পাছত কাব্যখনি প্ৰকাশ হোৱাৰ কাৰণ দৰ্শাই বৰবৰুৱাই লিখিছে
 'বিবাহিনী বিলাপ কাব্য'ৰ 'ওপৰাঞ্চি আৰু 'সমৰ্পণ অংশটি বাদ দিলে ডল
 লৰা ফুলৰ সমুদায়খনি লিখোতাৰ চেজেৰা কালৰ লিখা বিবাহিনী বিলাপ কাব্য
 ইং ১৮৯৬ চনত আৰু কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য ইং ১৮৯৯ চনত।

অসমীয়া সাহিত্যত এনেকুৱা পুথিৰ কিবা বিশেষ আৱশ্যক আছেনে নাই
 সেইটো লিখোতাই এতিয়ালৈকে ধিৰা, কবিৰ পৰা নাই। সেইবুলি তেওঁ ইমানদিনে
 তেওঁৰ ডললৰা ফুল প্ৰকাশ কৰিবলৈ আগবঢ়া নাছিল। সম্প্ৰতি তেওঁৰ কেইজনমান
 পাঠাশলীয়া বন্ধুৰ বিশেষ আগ্ৰহ দেখি ডললৰা ফুলৰ দুটি প্ৰকাশ কৰিলে।

কাব্যখনি অধ্যয়নৰ বাবে লওঁতে আমি মনত ৰাখিব লাগিব— কমতাপুৰ ধ্বংস
 হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ চেজেৰা কালৰ লিখাই নহয় ই অসমীয়া কাব্য সাহিত্যতে এক
 নতুন প্ৰয়াস। আলোচনা প্ৰসঙ্গত ইয়াৰ ভুল ত্ৰুটিবোৰৰ কথা কবলৈ যোৱাৰ আগতে
 কবিৰ নিজা বক্তব্য চাৰ্চি জাৰি চাব লাগিব। কাব্যৰ পাতনিত কবিয়ে লিখিছে

“বৰ্ত্তমান সময়ত লিখোতা পৰাধীন সময়ৰ বৰ নাটনি পুথিখনি হুৰাই
 এবাৰ চাবলৈ নেপালে এই বিষয়ে ওঁও অশেষ দুখিত।

লিখোতা সাহিত্য সমাজত একেবাৰেই নতুন আৰু এই ধৰণৰ কাব্যও সহজত
 বৰ্ত্তমান যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যত এয় প্ৰথম। তাতে বিদেশত ছাপা হওঁতে তেওঁ
 নিজে আঁহি কাকত চাব নোৱাৰাত ও ছাপা হৈ থকা অৱস্থাতে লেখকৰ পত্নী বিষয়
 যিটো মনোশক্তিৰ ব্যাঘাত জন্মি বিশেষ মনোযোগ দিব নোৱাৰাত পুথি দুৰ্গম
 অনেক খুঁত থাকি গ'ল। এটি বিষয় মৰমিয়াল পাঠক পাঠিকাসকলে যেন দাই
 দোষ ক্ষমা কৰে ইয়াকেহে খাটিলো।

মাতৃৰ নামত কাব্যখনি সমৰ্পণ কৰি কবিয়ে গাইছে

সকলো কৰিব পাৰে—শুনা নাই কতো

ধনমুক্ত হয় পুত্ৰ হাজি মাতৃ-ধ্বংস।

নহয় কমতা মোৰ নহয় হাজি

মাতৃ ভকতিৰ মাথোঁ আভা মাত্ৰ চিন ॥

কাব্যখনিৰে কবিৰ গভীৰ অধ্যয়নৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰিছে। হোমাৰ খেৰুপীয়েৰ
 ড্ৰাইডেন পোপ কাউপাৰ গল্ডস্মিথ মণ্টগোমাৰি আৰু লৰ্ড বায়ৰণৰ গ্ৰন্থৰ উদ্ধৃতি
 এই কাব্যখনিত দিয়া হৈছে। কাব্য কাহিনীৰ আঁহে আঁহে এই প্ৰখ্যাত কবিসকলৰ—
 বিশেষকৈ খেৰুপীয়েৰ আৰু মধুসূদনৰ—কাব্যিক চিন্তাৰ ধ্বনি প্ৰতিধ্বনিয়ে আমাৰ কাণত
 শুনিলিয়া যাব। চেজেৰা কালৰ সৃষ্টি হ'লেও কমতাপুৰ ধ্বংসৰ আজিক বিধ্বংস

উপস্থাপন আশিৰ্বাক্ষৰ ছন্দৰ সাজলীলা গভীৰ, জীৱন-বোধ আৰু ঐকান্তিক বৰ্ণন-
শীলিত হিতৈষীৰ বববকৰাৰ প্ৰচুৰ কাব্যিক সজায়নাৰ পৰিচয় দিয়ে।

কাব্যধনি প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে হৃদী সমাজৰ সমাদৰ লাভ কৰে। সেই
সময়ৰ আল ল কলেজৰ অধ্যাপক জে বৰুৱাই কৰা এটি মন্তব্য প্ৰশংসনীয়ঃ

‘It (Kamatapur Dhvansa Kavya) is an excellent book. I have not the slightest doubt that this beautiful production of your literary efforts will enrich our literature. I have read some of the poems and I find them very very sweet indeed. May I hope that you will bring out some more books so that our language may be indebted to you all the more?’

এনে বহুজন বিজ্ঞ ব্যক্তি। মন্তব্যৰ উপৰিও সেই সময়ৰ বাতৰি কাকততো কাব্য-
ধনিৰ উচ্চ প্ৰাঙ্গণ কৰা হৈছিল। ১৯৩৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৯ মাৰ্চৰ টাইমছ অৱ ইণ্ডিয়াত
কৰা মন্তব্য এনে ধৰণৰ

Every Chapter is prepared by appropriate quotations from English poets. We greatly appreciate the book from its language, which is decidedly Assamese its metrical construction and beautiful style. Such publications are no doubt an invaluable addition to the literature of the country.

কাব্য-কাহিনীৰ মূল (Source)

কমতাপুৰ ধ্বংস’ৰ মূল কাহিনী অসম বুৰঞ্জীৰ পৰা লোৱা হৈছে। কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাও
কবিয়ে ইয়াক এনেদৰে দাঙি ধৰিছে

এইজনা বজাই পুৰুষ প্ৰতিভা অহুসাৰে সেই বামুণজনকে বজাী পাতিলে
আৰু নিজে নীলধ্বজ নাম লই কমতাপুৰ নামে লগৰ স্থাপন কৰিলে। কাৰ্য্যকৰণৰ পশ্চিম
অঞ্চলত ১২৫—৬ শকত এই নগৰ স্থাপন হোৱাৰ অনুমান হয়। নগৰৰ নাম
অহুসাৰে নিজে কমতেশ্বৰ উপাধি লই সেই বজাই আপোনাৰ কুলীয়া ধেনুবিলাক
সজ্জাত বা ভাল হুদিৰ বুলি প্ৰকাশ কৰি দিলে। নীলধ্বজৰ পাছত কামৰূপে
চক্ৰবৰ্ত্তী আৰু নীলাক্ষৰ বজা হয়। নীলাক্ষৰ বজাৰ মন্ত্ৰাজন এজন বামুণ। এই বীৰ-
মন্ত্ৰই আমাৰ বৰ্ত্তমান কাব্যৰ প্ৰধান নায়ক। একেই ‘নীলাক্ষ’ আৰু কেতিয়াবা

নীলাক্ষৰাজ্যও বোলে আৰু এওঁৰ কুঁৱৰীয়ে আমাৰ কাব্যৰ প্ৰধান নায়িকা। সম্ভৱতঃ ১০৮৮—৯ শকত নীলাক্ষৰ ৰজাই ৰাজত্ব কৰে। এওঁ আহোমৰ 'চুচুক' ৰজাৰে সম্ভাৰময়িক ৰজা। এই সময়ত আহোম ৰজাই উজনি খণ্ডত ৰাজত্ব কৰে।

নীলাক্ষৰ ৰজাই ডেওৰ ৰাণীৰে সতে মন্ত্ৰীৰ পুতেকৰ আসক্তি আছিল বুলি সন্দেহ হোৱাত এদিন মন্ত্ৰীৰ পুতেকক ধৰাহ বধ কৰালে আৰু তাৰ মাস পছৰ মন্ত্ৰহ বুলি মন্ত্ৰীক ধাবলৈ দিলে। তাৰ পাছত ৰজাই মন্ত্ৰীক মতাই আনি পুতেকৰ মূৰটো উলিয়াই দেখুৱালে আৰু মন্ত্ৰীয়ে কি থালে আৰু পুতেকৰ অপৰাধৰ কথা জ্ঞাপি পাতি কই দিলে। পাছে মন্ত্ৰীয়ে শোকে বেজাৰে প্ৰায়শ্চিত্ত হই সেই পাপ মোচনৰ অৰ্থে গজাতীৰলৈ গ'ল।

এই তীৰ্থযাত্ৰা কেৱল ছল মাত্ৰ আছিল। মন্ত্ৰীয়ে গোঁৱ নগৰৰ নবাব হুচৰ ছাৰ তালৈ গই মিছামিছিকৈ ৰাজ্যৰ দুৰ্বলতা জনাব পুত্ৰহস্তা নীলামক প্ৰতিফল দিব নিনিমন্তে ভালেমান মুছলমান সেনা লৈ আহিবলৈগৈ। সেই সৈন্তৰে সতে নীলাক্ষৰ ৰজাৰ ঘোৰ যুদ্ধ হল। বাৰ বছৰ এ বৰ থাকে, তথাপি মুছলমানৰিকৈ কমতাপুৰক পৰাস্ত কৰিব নোৱাৰিলে।

পাছে মুছলমানবিলাকে কেতবিলাক দোলাৰ ভিতৰত অন্ত্ৰে সইতে বহু চিপাহী সন্মাই ধৰি নীলাক্ষৰ ৰজাটো এৰি বুলি কহি পঠাও বোলে এতিয়া আমি বৰ এৰি ভাটলৈ যাওঁগৈ কিন্তু যোৱাৰ আগতে আমাৰ কিতাবিলাকে ৰাণীৰ সইতে চিনা পৰিচয় হ'ব খোজে।

নীলাক্ষৰ এই কথাত মান্ত হোৱাত পাছদিনা নগৰৰ ভিতৰলৈ দোলাবোৰ আহিবলৈ আজ্ঞা দিয়া হল। পাছে যেতিয়া সকলোবিলাক দোলা আহিল তাৰ পৰা অন্তৰ্ধাৰী সৈন্তবিলাক ওলাই একোটি গৰ অধিকাৰ কৰি ৰজাক বন্দী কৰি পেলালে। ৰজাৰ লগে লগে কমতাপুৰ ধৰি স পালে। ১৪২০ শকত কমতাপুৰত মুছলমানৰ জয় পতাকা উঠিল। বিভীষিকাবোধিত আৰু ৰক্ষাৰ বশ ধৰি সপোৱাদি মন্ত্ৰীৰ দোষত কমতাপুৰ আৰু খেন বা কমতেশ্বৰ বংশ ধৰি স পালে। ঠিক এইদৰেই বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনৰ দোষত আহোম ৰাজ্য ধৰি স পালে।

এই ঐতিহাসিক প্ৰকৃত ঘটনাটিকে অবলম্বন কৰি কমতাপুৰ ধৰি স বা সাদৰী কাব্য' ৰচনা কৰা হল। নীলাক্ষৰ ৰজাৰ ৰাণীৰ নাম সাদৰী। সময়ত বহুত কথা নতুনকৈ সৃজন কৰা হৈছে।

কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাত দাঙি ধৰা এই ঐতিহাসিক ঘটনাটি অলপ বুৰঞ্জীত কেনেদৰে বৰ্ণিত হৈছে—তাকো পৰীক্ষা কৰি চোৱাৰ এটি প্ৰয়োজন আছে। তাৰ দ্বাৰা কাব্য কাহিনী মূলৰ পৰা কেনেদৰে আঁতৰি আহিছে তাৰ এটি পৰিচয়ৰ আভাস পাব পাৰে। ৰায়বাহাদুৰ কনকলাল বৰুৱাৰ মতে

'According to Buchanan Hamilton a young Brahmin, the son of a councillor named Sachī Patra had intrigues with Nilambar's wife. He was caught and secretly put to death. Nilambar then had a part of the body cooked and invited Sachī Patra to dinner. The Brahmin came on invitation and unwittingly ate of his son's flesh. After the repast the king related the whole story. The Brahmin said that his son no doubt deserved punishment for his sin but he had been made to eat human flesh he must retire from the world and become a religious mendicant in order to expiate his sin. The king allowed him to depart from his kingdom. Sachī Patra went straight to Hussein Shah the Sultan of Gaur, and invited him to attack Nilambar in 1498 A.D. and invested Kamatapur which was strongly fortified. Nilambar held out for a long time and at length Hussein Shah reduced the capital by resorting to a stratagem. Nilambar escaped and fled towards the hills.'

ছাৰ এডৱাৰ্ড গেইটে এই ঘটনাৰ উল্লেখ কৰিছে এনেদৰে

The only Kamata dynasty of which we have any connected account is that of the Khyan or Khen kings whose last representative Nilambar was overthrown by Hussein Shah in 1498 A.D.

অসম বুৰঞ্জীৰ এই মূল ঐতিহাসিক ঘটনাটি অৱশ্যকীয় সালসলনি ঘটাই বৰবৰুৱাই কাব্যোপযোগী কৰি তুলিছে। মূল ঘটনাটি সবলবোৰা গৃহ আৰু ডাঙৰ নাটকীয় জটিলতাৰ স্থিতি নাই। মূলৰ মতে নীলাধৰৰ বাণীৰ লগত মহাৰীৰ পুত্ৰৰ অৱৈধ প্ৰণয় আছিল। কিন্তু কাব্যত বাণীৰ সখী গোলাপীৰ লগত মহাৰীৰ পুত্ৰ নন্দৰ এটি প্ৰণয় কাহিনী অঙ্কিত কৰা হৈছে। বাণী সাদৰীয়ে গোলাপীৰ হৈ নন্দলৈ বুলি এখনি প্ৰেম পত্ৰ লিখে। ৰজা নীলাধৰৰ গোপনে এই প্ৰেম পত্ৰ পঢ়ে আৰু ডেউকা বাণীৰ লগত মহাৰীৰ পুত্ৰ নন্দৰ অৱৈধ প্ৰণয় আছে বুলি সন্দেহ কৰে। ডেউকা জটিলতাৰ সৃষ্টি হৈ কাব্য কাহিনী আগবাঢ়ি যায়। মূলত ৰজা নীলাধৰৰ মহাৰীৰ নাম

৩। Rai K. L. Barua Bahadur Early History of Kamarupa (Second Edition) P 174

৪। Sir Edward Gait A History of Assam' (Second edition revised—1926) P 43

শচীপাত্ৰ বুলি জনা যায় আৰু তাত ৰাণীৰ নাম ৰাণীৰ কোনো সখী আদিৰ নাম নাইবা মন্ত্ৰীৰ পুত্ৰৰ নাম পোৱা নাযায়। কাব্যত ৰাণীৰ নাম সাদৰী আৰু মন্ত্ৰীৰ পুত্ৰৰ নাম নন্দ বধা হৈছে। ৰাণীৰ সখী গোলাপী সম্পূৰ্ণভাৱে বৰবৰুৱাৰ কাব্যিক সৃষ্টি। কাব্যৰ অন্ত্যাত্ম চৰিত্ৰ—বুঢ়ী দাসী পমিলী গোড়ীয় সেনাপতি জামাল আৰু তেওঁৰ সহকাৰী চুজা কবিৰ কাল্পনিক সৃষ্টি। আনহাতে উল্লেখযোগ্য কথা হ'ল—কাব্যত মন্ত্ৰীজনৰ নাম শচীপাত্ৰ বুলি বধা হোৱা নাই। কাব্যকাহিনীত জটিলতা সৃষ্টি আৰু নতুন চৰিত্ৰৰ অৱতাৰণাৰ উপৰিও মূল ঐতিহাসিক কাহিনীত অন্তৰ্ভালে কেতিয়াও পৰিবৰ্ত্তন সাধন কৰা হৈছে। কাব্যত মন্ত্ৰীপুত্ৰৰ হত্যা সংঘটিত হৈছে কিন্তু মন্ত্ৰীক পুত্ৰৰ মঙহ খুওৱা দৃষ্ট অঙ্কিত নকৰি মাথোন উল্লেখ কৰি যোৱা হৈছে। ব্ৰাহ্মণ মন্ত্ৰীয়ে পুত্ৰ নন্দক ব্ৰহ্ম গোলাপীৰ প্ৰায় পাশৰ পৰা মুক্ত কৰিবৰ অভিশ্ৰায়ে দেশৰ বাহিৰলৈ তীৰ্থ কৰিবলৈ পঠিৱছে। মন্ত্ৰীৰ আশা—তীৰ্থ দৰ্শনে পুত্ৰৰ মানসিক পৰিবৰ্ত্তন সাধন কৰিব। মন্ত্ৰীৰ পুত্ৰ এ তীৰ্থদৰ্শনৰ কথা মূলত নাই। তছুপৰি ৰাণী সাদৰীৰ নিৰ্ৰাসনা গোলাপীৰ আঁত বজা নীলাশ্বৰ দ্বাৰা নন্দৰ ছিন্ন পিৰ প্ৰদৰ্শন আদি দৃষ্ট্য বৰিবৰুৱা কাব্যিক সৃষ্টি। মূলত বজা নীলাশ্বৰ বুদ্ধত সাৰি বৰবৰুৱালৈ পলাই যোৱা বুলি উল্লেখ আছে আৰু তেওঁৰ ৰাণীৰ সহ মৃত্যুত কোনো ভূমিকাৰ কথা উল্লেখ নাই। কিন্তু কাব্যত বজা নীলাশ্বৰক অন্ত্যাত্মৰে বন্দী কৰি বধ কৰা দেখুৱা হৈছে। তেওঁৰ ৰাণী সাদৰীয়ে বীৰাজনা ৰূপে সৈন্তবাহিনী পৰিচালনা কৰি বুদ্ধত ঘৰন সোঁক পৰাস্ত কৰিছে আৰু অৱশেষত মৃত স্বামীৰ লগত একে চিতাতে সহমৰণ সাৱটি লৈছে। কাব্যত আদিৰ পৰা অন্তলৈ সাদৰীৰ চৰিত্ৰৰ যোগেদি নাৰীৰ সমস্ত সৌন্দৰ্য আৰু সংগ্ৰাম—পৰি প্ৰেম সত্যতা পবিত্ৰতা ত্যাগ বীৰত্ব দেশপ্ৰেম আদি অঙ্কিত কৰা হৈছে। সেয়ে কবিয়ে কাব্যখনিক কমতাপুৰ ধৰম বা সাদৰী নামেৰে নামাকৰণ কৰিছে। মূল ঐতিহাসিক ঘটনাত এনে প্ৰাচুৰ্য্য বীৰাজনাৰ কোনো উল্লেখ নাই। আনকি মূৰ পলৰীয়া কাপুৰ আৰু অবিবেচক বজা নীলাশ্বৰকো কাব্যত বীৰ স্বৰূপে প্ৰেমিক আৰু প্ৰজা প্ৰকৃতি হিচাবে অঙ্কিত কৰা হৈছে। সন্দেহহীন স্বভাৱৰ বাবে বীৰ গুণেলোৰ পতন ঘটাব দৰে বীৰ বজা নীলাশ্বৰক পত্নীক অযথা সন্দেহ কৰি মন্ত্ৰীৰ পুত্ৰক বধ কৰা ঘটনাই কমতাপুৰৰ ধৰম মাতি আনিছে। মুঠ কথাটো ঐতিহাসিক ঘটনাৰ জকাটোত কল্পনাৰ বক্তব্য সন্নিৱেশন যোগ কৰি কবি বৰবৰুৱাই এহঁত প্ৰবন্ধীমূলক সাহিত্যিক মহাকাব্যখনিৰ সৃষ্টি কৰিলে।

॥ কাব্যৰ কাহিনী ॥

পোন্ধৰটা সৰ্গত বিভক্ত কমতাপুৰ ধৰম কাব্যৰ প্ৰথম সৰ্গত আছে বাপেৰী বন্দনা। দ্বিতীয় সৰ্গৰ পৰাহে কাব্যকাহিনী আৰম্ভ হৈছে। কমতাপুৰৰ ৰাজ উদ্ভানত

বাণী সাদৰী সখী গোলাপীৰ লগত কৈশোৰৰ খেদমালি আৰু আনন্দত যুগল। সাদৰীয়ে গোলাপীৰ মুখত হাঁহি নেদেখি তেওঁৰ অন্তৰৰ গোপন কথাৰ সন্দেশ লয়। গোলাপীয়ে সখীৰ আগত ময়ূৰী পুত্ৰ নন্দৰ লগত গঢ়ি উঠা তেওঁৰ প্ৰায়ৰ কথা ভাঙি পাতি কয়। সাদৰীয়ে বিস্ত গোলাপীক এ প্ৰণয়ৰ বিপক্ষে সকীয়াই দিছে আৰু কয় যে প্ৰেমিক প্ৰেমিকাৰ জাত কুল একে নহে—প্ৰেম বিহত পৰিণত হয়

পাহৰা তেওঁক তুমি আৰু নাভাবিবা।
নন্দ যে বাগুণ সখি। ময়ূৰীৰ পুতেক
অতুল ঐশ্বৰ্য্যোভা তুমি শুদিবগী
বিশেষত ধাহীনা পাবা কেনেকই
তাক তুমি / কিয় সখি। এহুৰা ভানাই
তুমি যে বাগুণ সখি। কিয় আশা বৰা
ধৰিব আকাশী জোন? লেজেৰা যে ভৰি
পৰ্বত লজ্জিব তুমি খোজা কেনেকই?
মিছাতে ছৰাশা এনে কিয় থাকা কৰি?
প্ৰায় পৰম ধন স্বজাতিয়ে সতে
যদি হয়—নতু সখি। বিহ হলাহল। (২য় সৰ্গ)

কিন্তু নন্দ গোলাপীৰ প্ৰণয়ে জাত কুলৰ তথা ঐশ্বৰ্য্য—সম্পদৰ প্ৰাচীৰ মানি নলয়। গোলাপীৰ কাষৰ পৰা সাময়িকভাৱে আঁতৰি থকা নন্দক পাবৰ কাৰণে গোলাপীৰ অন্তৰে হাঁহাকাৰ কৰি উঠে। গোলাপীয়ে সখী সাদৰীক তেওঁৰ অন্তৰৰ ভাৱ অচুৰ্ত্তি বিৱৰি এখনি প্ৰেম পত্ৰ লিখি দিবৰ বাবে খাচনি ধৰে। গভীৰ নিশা। বজা নীলাসৰ নিদ্ৰা ময়। বাণী সাদৰী বজাৰ কাষৰ পৰা উঠি আহি গোলাপীৰ হৈ নন্দলৈ বুলি প্ৰেম পত্ৰ এখনি লিখি পেলালে। সখীৰ কিবা অমঙ্গল হয় বুলি আশঙ্কা কৰি গোলাপীৰ নাম প্ৰেম পত্ৰৰ সামৰণি সাদৰীয়ে নিলিখিলে। লিখাৰ অন্তত পত্ৰখনি স্বেগপনে বীহাৰ আঁচলত বান্ধি পুনৰ বজাৰ কাষত সাদৰী শুই পৰিল। সাদৰীৰ নিদ্ৰাময় অৱস্থাত বজা নীলাসৰ হঠাতে সাৰ পাই উঠে আৰু মৰমসনা চকুৰে বাণীৰ অপকণ্ঠৰ পৰা শোভা উপভোগ কৰে। বজাৰ চকু বীহাৰ আঁচলৰ গাঁঠিটিত বৈ যায় আৰু কোঁতুললবশত ইয়াক ধূলি পেলায়। লগে লগে বাণীয়ে লিখা প্ৰেম পত্ৰ বজাৰ চকুৰ আগত জিলিকি উঠে। নীলাসৰ বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল যে তেওঁৰ অতি মৰমৰ বাণী ময়ূৰী পুত্ৰ নন্দৰ লগত প্ৰেম পাশত আৱদ্ধ। ওখেলোৰ দৰে বজা নীলাসৰ ঐতিহ্যস্বৰ জ্বলিত জ্বলি পুৰি মৰিবলৈ ধৰিলে। ওখেলোৱে যেতিয়া নিজ চকুৰে দেখিলে যে তেওঁ ডেচিফোনাৰ প্ৰেমৰ প্ৰভাৱে হিচাবে দিয়া কৰ্ম্মাণখনি তেওঁৰে বিশ্বস্ত লেকটেনেণ্ট কোচিঙৰ জেপত ওখেলোৰ এই কথা বিচাৰ কৰি চাবলৈ সময় নহল—কেনেকৈনো

কমলধনি কেচিওৰ জেপ পাবগৈ পাবে। ঠিক ভেনকৈয়ে নীলাধৰে সাদৰীয়ে লিবা
প্ৰেম পত্ৰকে অবৈধ প্ৰণয়ৰ প্ৰথম আৰু শেষ প্ৰণয় হিচাবে লৈ খবতকীয়া নিশ্চিন্তলৈ
আছিল। প্ৰথমে তেওঁ পানী নন্দক নিশেষ কৰিবৰ বাবে কটোৱালক নিৰ্দেশ দিলে

“মহাৰী পুতেক নন্দ বিশ্বাসঘাতক
নৰাধম পাণপ্ৰতি গইছে ভীৰ্ষত।
উলটিছে জানো যাঁহো বিচাৰি তইতে
যতে পাৰ কাটি তাক পেলাবি বাটত ॥
দৌৰিবি নোৱাৰে যাতে সোমাব ৰাজ্যত
জীয়াই থাকোতে ছুই। পাপ মুখ তাৰ
নেদেখোঁ চকুৰে যেন যেনে ভেনে কৰি
বধিবই লাগে তাক বুলব এজাৰ ॥ (পঞ্চম সৰ্গ)

নন্দক বধ কৰিবলৈ কটোৱাল প্ৰেৰণ কৰাৰ পাছতে নীলাধৰে সাদৰীৰ ওপৰত
প্ৰতিশোধ লবলৈ চুট-প্ৰতিজ্ঞা হল। প্ৰেম পত্ৰ নাইবা অবৈধ প্ৰণয়ৰ কোনো উল্লেখ
নকৰাকৈ নীলাধৰে সাদৰীক কলঙ্কিনী পিপিচিনী আদি আখ্যা দি ভংগনা বৰিবলৈ
ধৰিলে

“বিশ্বাসঘাতিনী তই কলঙ্কিনী তিৰী
আনিল কলঙ্ক তই পবিত্ৰ কুলত।
পিপিচিনী তই ছুই। তিৰোতা জাতিৰ
নোৱাৰ থাকিব আৰু ইৰাজ পুৰত ॥
ভাৰ্গবী সাপিনী তই মিছাতেই হায়
গাখীৰ খুৱাই তোক পালিলো যত্নত।
এবিব নোৱাৰি কিন্তু জাতীয় স্বভাৱ
বিবলে দ শিলি যোক হিষাৰ মাজত ॥
কলঙ্কিনী তই হায়। নকৰিবি আৰু
কলঙ্কিত ৰাজ পুৰী পবিত্ৰ নিৰ্ঘল।
আৰু নাশানিবি মলি ইৰাজ বংশত
(চিৰ গোৰেৰে ভবা উজ্জল বিম্বা) ॥ (পঞ্চম সৰ্গ)

নীলাধৰে সাদৰীক প্ৰেম পত্ৰ আৱিষ্কাৰঃ মুহূৰ্ত্ততে সেই ৰাতিতে কোৱা বিচাৰ
কিবেচনা নকৰাকৈয়ে নিৰ্দ্ধাৰন দণ্ড বিহিছে আৰু কমতাপুৰৰ বাহিৰ কৰি থৈ আহিবলৈ
কটোৱালক নিৰ্দেশ দিছে

“লই ৰা মাজুহ আৰু এই পাণিনীক
ৰাজ্যৰ বাহিৰ কৰি থৈ আহগুই ॥

হাটিয়ে হাটিয়ে নিবি খোজ ক্ৰাণ্টি হাব,

পাপিনীৰ মুখ আৰু নাচাওঁ চকুত।

এই মুহূৰ্ত্ততে যক এই বাতিয়েই।

দাক। কোৱাৰ জুই জলিছে বুকুত ॥” (পঞ্চম সৰ্গ)

ৰজা নীলাধৰৰ এনে পৈশাচিক (devilish) কাৰ্য্যত সাদৰী হতভম্ব হ'ল। জালত
পৰা পছৰ দৰে নিকপায় হৈ সাদৰীয়ে মাথোন ব্যৰ্থ প্ৰেৰ কৰিবলৈ ধৰিলে

“এনেকুৱা ভাবান্তৰ কিয় হল নাথ ?

কি দোষত দোৰী মই ? কিয় অকস্মাতে

পিশাচী সাপিনী বুলি গালি পাবা মোক ?

কলকিনী বুলি শেল মাৰিলা ছিঁয়াত।

অতিদিন হল হয় ! কোনো দিনে মোক

নাইকোৱা এনে কথা তুমি প্ৰাণনাথ।

কেনে কলকত ম'হ আজি কলকিনী ?

কেহুৱা দোষত মোক ত্যজিছা হঠাত ?

জান বিশ্বাসত নাথ নাই কৰা দোষ

নাই কৰা কোনো পাপ কলকিত কাম।

এহুৱা নিৰ্দ্দয় তুমি কিয় হলো আজি ?

কোৱা প্ৰাণনাথ। মোৰ জলিছে পৰাণ ॥ (পঞ্চম সৰ্গ)

গোলাপীৰ প্ৰেম পত্ৰই যে সৰ্কনাশৰ মূল—এই কথা সাদৰীৰ মনলৈ নাছিল।
ৰাজপুৰীৰ বৃদ্ধা দাসী পমিলীয়ে ৰাণীক বঢ়াই বুজাই ৰাজ্যৰ বাহিৰ নহবলৈ কলে।
কিন্তু পতিপ্ৰাণ। সাদৰীয়ে হিন্দু নাৰীৰ আদৰ্শৰে অহুপ্ৰাণিত হৈ স্বামী আজ্ঞা অহুসৰি
কমতাপুৰ এৰি যাবলৈ ওলাল। সাদৰীৰ জীৱনত স্বামীয়েই দেৱতা সৰ্কৰ। পমিলীক
উদ্দেশ্য কৰি সাদৰীয়ে নিজ আদৰ্শৰ কথা এনেদৰে কৈছে

স্বামী মোৰ গুৰু বাই। স্বোৰামী দেৱতা

তিবোতাৰ স্বামী ধন স্বামী অলকাৰ

জানো মই সকলোটি স্বামীৰ কাৰণে

তিয়োগিম আজি মই স্বাৰ্থ আপোনাৰ

যদি মই থাকোঁ হয়। তেওঁ পাব দুখ

দুখদি তেওঁক মই নাথাকো স্বৰ্গত।

আঁতৰিলে মই যদি তেওঁ স্থখ পায়

থাক কি কৰিম আৰু ইৰাজ পুৰত ?

তিয়োগিলো সাজপাৰ স্বামী অলকাৰ,

ইটো তুচ্ছ কথা বাই পাবে। তিয়াগিব
 পৰাণকো আপোনাৰ যদি পায় হুখ
 ষোড়ামীয়ে মোৰ—পাৰো আশ্ববলি দিব ॥
 স সাধৰ হুখ ভোগ নিচেই অসাৰ ।
 তেনেকুৱা হুখত লাগি দিম ষোড়ামীৰ
 মনত কেলেশ, বাই । নোহোঁ তেনে মট
 নোহে ধৰ্ম তেনেকুৱা আদৰ্শ তিৰীৰ ॥
 তপনিনী বেষে যাম তিয়াগি নগৰ
 সেহ বুলি মোৰ একো দুখ নাই বাহ । (পঞ্চম সৰ্গ)

পমিলীক লগ লৈ ৰাজপুৰী ত্যাগ কৰি ৰাণী সাদৰী বনলৈ ওলাল। বাচত
 লক্ষী গোলাপীক লগ পাত্ৰ সাদৰীয়ে নিম্ন অঙ্গুষ্ঠৰ কথা বিৱৰি কলে। তেনে নিৰ্ধৰ্ম কাৰ্য্যৰ
 বাবে গোলাপীয়ে ৰজাৰ ওপৰত দোষাৰোপ কৰিলে। সাদৰীয়ে কিন্তু সকলো দৈবৰ লীলা
 (Role of Destiny) বুলি সখীক বুজালে। সাদৰীৰ নিৰ্দ্ধাসন যাত্ৰাত গোলাপীয়েও
 যোগ দিলে। ঘটনাৰ ৰস্যৰ আঁত কোনেও ধৰিব নোৱাৰিলে।

হৃদয় ৰক্ষাৰ আদেশত বটোৱা নন্দৰ অহুসজ্ঞানত বাহিৰ হল। পিতৃৰ
 আদেশত তীৰ্থ পৰ্যটন কৰি এবছৰ কাৰ নন্দ দেশৰ বাহিৰত থাকিল যদিও তেওঁৰ কোনো
 মানসিক পৰিবৰ্ত্তন নহল। নন্দই প্ৰেয়সী গোলাপীৰ মুখৰ ছবি মনৰ পদাৰ পৰা
 আঁতৰ কৰিব নোৱাৰিলে। তীৰ্থ পৰা উলটি আহি এটা পুখুৰীৰ পাৰত বহি
 নন্দই পবিত্ৰ প্ৰেমৰ জয়গান গাবলৈ ধৰিলে। জাত কুল ধা গৰ্হা মান মৰ্যাদাৰ সকলো
 আঁচীৰ চৰমাৰ কৰি গোলাপীৰ সৈত কোঁৱোৱা অজান দেশৰ অজান বনত
 প্ৰেম সৌধ নিৰ্মাণৰ কল্পনাত নন্দ নিমগ্ন হল

গুচি যাম গই ধূৰ দেশলই
 (জনম ভূমিৰ বহুত আঁতৰ ।
 নিষ্কল বনত কটাম জীৱন
 হিয়াৰ মাজত ভৰাই পৰাণ ।
 কোনেও নাজানে কোনেও হুঙনে
 আমাৰ ছয়োটিৰ প্ৰেম ভৰা গান । (ষষ্ঠ সৰ্গ)

ইতিমধ্যে ৰজাৰ বটোৱাল আহি প্ৰেমিক নন্দক বন্দী কৰি পেলালে। ৰাজ
 গৰ বশজাত হৈ শদিয়াৰ প্ৰেমত নিমজ্জিত হোৱা বুলি বটোৱালে নন্দক তিৰস্কাৰ
 কৰি বধ কৰিলে। নন্দৰ কটা ধূৰ আৰু মাসৰ চোপোনা এটা কটোৱালে আনি
 ৰজা নীলাধৰৰ ওচৰত হাজিৰ কৰিলে। এই হত্যাকাণ্ডৰ লগে লগে কাব্য কাহিনী
 শীৰ্ষ বিন্দুলৈ উঠিছে। কবিয়ে এই হত্যাকাণ্ডক ৰজা কঠোৰ ভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে

আকি বজাক কোটালে
 দেখুৱালে উলিয়াই মুৰটি নন্দৰ
 মা সৰ টোপোলা ধৰে বজাৰ আগত ।
 মা,স দিলে খাবলই মজাৰ ঘৰত
 হাবিলাৰ মা,স বুলি ।
 মুৰটি সোমাই থলে লুকাই বজাই ।
 আহাহা । আকাশ ॥
 বজাহীন আজি তই । নতুন বা বজাত
 নাহ সেৱ তেজ আজি যি তেজৰে সতে
 জিলোক কপালছিল তাহানি কালত । (সপ্তম সৰ্গ)

তীৰ্থ কৰি উভতি অহা নন্দৰ বাতৰি আনবৰ কাৰণে পমিলীক পঠোৱা হ'ল ।
 তাই হুৰি অহাত পলম হোৱাত দুই সন্ধী—সাদৰী অক গোলাপী চিন্তিত হ'ল ।
 গোলাপীৰ বাবে সূৰ্য্য দেৱতাৰ বথৰ চকৰী যেন লাহে লাহে হ্ৰাসল । অৱশেষত
 পমিলীয়ে লৈ আহিল নন্দ হত্যাৰ নিৰ্ধন বাতৰি । প্ৰিয়দৰ্শনৰ বিনাশ বাতৰিত পাগলী
 সৰূপ গোলাপী বজা নীলাম্বৰৰ ওচৰ পাতোঁগৈ আকি এহ হত্যাৰ কাৰণ হুঁমিলে । বজাহ
 গোলাপীক জনালে—বাণী সাদৰীৰ ৱগত থকা অৱেধ প্ৰায়েহ নন্দৰ মৃত্যুৰ কাৰণ ।
 গোলাপীয়ে এই মিছা অপবাদৰ প্ৰতিবাদ জনা কলে—নন্দ তেওঁৰ প্ৰেম পাণ্ডাৰ
 আৱদ্ধ আছিল । তাৰ প্ৰমাণ স্বৰূপে সাদৰীয়ে তেওঁৰ বাবে নন্দলৈ বুলি লিখা দ্বিতীয়
 প্ৰেম পত্ৰখনি গোলাপীয়ে বজাৰ আগত উলিয়াই দিলে । এই প্ৰেম পত্ৰৰ বাবেই নীলাম্বৰ
 কি ভুল কৰিলে—বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল । তেওঁৰ মন আকাংক্ষা পৰা সাদৰীৰ
 প্ৰতি থকা সন্দেহৰ ডাৱৰ আঁতৰি গ'ল । বজাই নন্দৰ ছিন্ন শিৰ গোলাপীৰ আগত
 উলিয়াই দিলে । এই ছিন্ন শিৰ বুকুত সাৱটি লৈ গোলাপীয়ে এনে এখন সৰগলৈ
 যাবলৈ ইচ্ছা কৰিলে—যত প্ৰকৃ প্ৰেমৰ বাটত পৃথিৱীৰ জাতি বন্য ঐশ্বৰ্য্য আক
 মৰ্যাদাৰ হেজাৰবোৰ নাই । সেয়ে নন্দৰ ছিন্ন মৰ চকুলোৰে টিয়াই গোলাপীয়ে
 কৈছে

“বলা নাথ । বলা যাওঁ দুয়ো একে গে
 হুমাওঁ দুয়োৰে আজি হৃদয়ৰ জ্বৰ ।
 বিবৰম ই সংসাৰ এৰি বলা গাথ
 নিত্য ধামলৈ যাওঁ সেই স্বৰ্গপুৰ ।
 পৃথিৱীৰ ভা। পোৱা দুদিনীয়া মাথে ।
 নহয় চিৰকালীয়া প্ৰেম স মাৰৰ ।
 কিন্তু নাথ । আছে তাত সিপাৰে মেঘৰ
 জৰ্গ নামে দেশ এক অনন্ত স্বৰৰ ।

নাই ভিন সি দেশত বায়ুণ শূদিব ।
 নাই তাত জাতিকুল ধনী ধনহীন ।
 বিবহ বিচ্ছেদ তাত নাই শোক তাপ
 কি বজা কি প্রজা তাত নাই একো ভিন ।
 বলা নাথ । দুয়ো আজি যাওঁ সি দেশত
 ভিন পৰ ঘিনা ঘিনি থকা ঠাই এৰি
 ভিয়াগি স সাৰৰ ঘোৰ গোক তাপ ভৰা—
 যত নাই শোক তাপ সন্তান এফেৰি ।
 সি ঠাইত দুয়ো আমি যোৱা এৰি—
 বিবহ গোকো নাই —নিতউ মিলন ।
 কাকিত বুলি নাথ । যোৱাৰে বিন্দব —
 প্রকৃত প্রেমত তাত সবেহ মগা । (অৱসৰ সগ)

বুদ্ধ অনন্ত মিহাৰ আঁঠু লৈ জুৰিয়েচা দোৱা প্ৰেতৰ দৰে গোলাপীয়ে
 আত্ম হত্যা কৰিলে ।

অতিশয় অতৃপ্ত হৈ এটা তীৰ্থস্থান বিচাৰি । যাদৱীৰ ওচৰলৈ গল
 আৰু তেওঁৰ ভাৱ বাবে ক্ষমা বিচাৰিলে । সাদৱীৰে তালৈধৰক ক্ষমা কৰাৰ প্ৰশ্ন
 কৰিলে—কাৰণ যি খটি তাত কাৰো হাত নাই । সবলো ঈশ্বৰৰ বচন

বিয় কান্দা প্ৰাণী । কৰিবলৈ গোক
 গোৱাৰে বাবিল বেৰে প্ৰাণ চ্ৰাক ।
 ঈশ্বৰৰ বচন । দুখ পাব লাগে
 দুখ পালে দুখীয়ে—বি দোষ গোৱাৰ । (অৱসৰ সগ)

বজা বাণীৰ পুৰণিলা খটি । বিস্তৃত জালাৰৰ যি পাপ বলাৰ প্ৰায়
 চিত্ত অৱশ্যস্তাৰী । পুত্ৰহতা নানাৰ য ওপৰত প্ৰাণেৰে লবলৈ নন্দ পিতৃ হৃদ প্ৰতিজ্ঞ
 হল । তীৰ্থ পৰ্যটনৰ ছেৰে গৈ গৌড়ৰ নবাবৰ ওচৰ পালেগৈ আৰু বজাৰ নানা
 দুৰ্কাৰ্যৰ কথা কৈ কমতাপুৰ আক্ৰমণ কৰিবলৈ অনুৰোধ জনালে । ৰাজমন্ত্ৰীৰ অনু
 বোধত পতিয়ন গৈ গোৱাৰ নববে সেনাপতি জামাতৰ অধীনত কমতাপুৰ আক্ৰমণ
 কৰিবলৈ এটা বাহিনী পঠালে । দূতে আহি ৰক্ষাক সবাদ দিলেহি যে শত্ৰুসৈন্য
 ৰাজ্যৰ দুৰাৱলিত । বাণীৰ পৰা বিদায় লৈ বজা যুদ্ধলৈ গল । আৰু শত্ৰু সৈন্যৰ
 মাজত নিজ মন্ত্ৰীক দেখি আশ্চৰ্য্য প্ৰকাশ কৰিলে । মন্ত্ৰীয়ে বজাক ব্ৰহ্মবধী পাপী
 বুলি অভিহিত কৰিলে । বজাই নিজৰ পাপ কাৰ্য্য স্বীকাৰ কৰি লৈ মন্ত্ৰীক দেশ
 স্ৰোহীতাৰ বাবে ভৎসনা কৰিলে । বজাই মহাপাপী আচৰণ কৰিলে দেশৰ স্বাৰ্থত
 তেওঁক আতৰ কৰিব লাগে । তাকে নকৰি দেশৰ স্বাধীনতা মহাধন শত্ৰুৰ হাতত

অৰ্পণ কৰাৰ নিচিনা শুকতৰ অপৰাধ অন্য একা হ'ব নোৱাৰে । বজা নীলাস্বৰে
মন্ত্ৰীক উদ্দেশি কোৱা কথা অতি তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ

নিবিচাৰি সচা মন্ত্ৰী ! মাৰিণো ত্ৰাসা

সি পাপৰ প্ৰতিফল আপুনি ভুগিব ।

কিন্তু কি কাৰণে তুমি আনিলে বিদেশী

কমতাপুৰত ? হাহ ! কিম্বাপে সহিব ?

মই পাপী ব্ৰহ্মবধী মোক জা ভাঞ্জি

আন এজাক বজা কিয় নাপাতিলা ?

এটাৰ দোষত লাগি কিয় জনমভূমি

শত্ৰু হাতত আজি ধৰি সিব খুজিছা ?

মোৰ পাপতে কিয় ঘাব কমগৰ

স্বাধীনতা মহাপন—স্মাৰণ ৮০ন / (একাদশ সৰ্গ)

এখন এখনকৈ কেঁবাখনো বা বজা নীলাস্বৰে শত্ৰু সৈন্য পৰাভূত কৰিলে ।
কমতাবাসীৰ পৰা কোনো মহামুৰ্ছিত নাপা গোঁড়ীয় সৈন্যে কমতা জয়ৰ আশা
এৰি পেলালে । সেনাপতি জামানে কমতা মন্ত্ৰীৰ ভাতিসন্ধিৰ কথা বুজি পাই তেওঁক
বজা নীলাস্বৰৰ সৈতে এটা আপোচ মীমাংসাত উপনীত হ'বলৈ উপদেশ দিলে ।
মন্ত্ৰীয়ে এই প্ৰস্তাৱ অগ্ৰাহ্য কৰাত সেনাপতি জামান খঙত অধীৰ হল আৰু তেওঁৰ
সহকাৰী চুজাক আদেশ দি—বিশ্বাসঘাতকতা আৰু দেশদ্রোহিতাৰ অপৰাধত মন্ত্ৰীক
বধ কৰিবলৈ । এই আদেশ অনুযায়ী মন্ত্ৰীক নৃশত্ৰুৱে হত্যা কৰা হল । এই
ঘটনাৰ পাছত জামানে নীলাস্বৰ গুচিবলৈ চুজাক পঠাই জনালে যে তেওঁৰ সৈন্য
বাহিনী কমতাপুৰৰ পৰা উভতি যাবলৈ প্ৰস্তুত হৈছে । কিন্তু যোৱাৰ পূৰ্বে তেওঁ
লোকৰ তিৰোতাসকলে বাণীক এবাৰ দেখা কৰিব খোজে । চুজাৰ প্ৰস্তাৱত বজাই
সন্মতি জনালে । ০গে লগে গোঁড়ীয় বাহিনীৰ অসংখ্য দোলা কমতাপুৰৰ ভিতৰলৈ
সোমাই আহিল । দোলাৰ পৰা তিৰোতাৰ সলনি শ । গোঁড়ীয় সেনা জপিয়াই
পৰিল । অতৰ্কিতে নগৰ অধিকাৰ কৰি বজাক বন্দী কৰি পেলালে ।

স্বামীৰ আসন্ন বিপদ আৰু কমতাপুৰৰ আসন্ন ধ্বংসৰ সমুখত বাণী সাদৰীয়ে
বৰচণ্ডীৰ যুগ্ম ধাৰা কৰিব । মৰীচ সাত্ৰন আৰু কোঁলেৰে এটা বাহিনী
নিজে পৰিচালনা কৰি হ্ৰ সৈন্যক আক্ৰমণ কৰিলে । শত্ৰু হাতৰ পৰা বাণীয়ে
বজাক উদ্ধাৰ কৰিলে যদিও বজাৰ প্ৰাণ ৰক্ষা নপৰিল । ব্ৰহ্মবধৰ প্ৰায়শ্চিত্ত হিচাবে
নীলাস্বৰে মৃত্যু বৰণ কৰিলে । যুদ্ধ জয় লাভ কৰিলেও সাদৰীয়ে স্বামীহীন জীৱন
যাপন কৰিবলৈ প্ৰস্তুত নহল । মৃত স্বামীৰ লগতে চিতাত উঠি সতী যাবলৈ লাঙ্গ
হোৱা সাদৰীয়ে ৰাচনীতিৰ ওপৰত মন্তব্য দি কলে

‘ভাললই ৰাজ মজী নহয় নিৰ্কোষ ।
ভাললই নেকি হয় । দেশৰ মাছতহে
বিদেশীক মাতি আনে আপোন দেশত ?
চোৱক দেখায় আনি আপোনাৰ ধন
ভনিছা কি এনে কথা কোনোবা ৰাজত ?
বিধতাৰ ইচ্ছা হয় । আছে যে ভাগ্যত
বহুত কেলেশ জানো জনমভূমিৰ ।
যৱনৰ পদানত হব জনমভূমি ।
কোনো পাৰে বাধা দিব ইচ্ছাত বিধিৰ । (চতুৰ্দশ সৰ্গ)

সাদৰী সতী—গ ৭ কমতাপুৰ ধৰ স ২ ল । কাব্যৰ শেষ সৰ্গত (পঞ্চদশ)
কমতাপুৰৰ ধৰ সৰ এটি বিৱৰণ দাঙি ধৰা হৈছে । বিাধৰ হুছাত সংগঠিত ধৰ সলীলা
চাবলৈ অসমৰ্থ হৈ বৃদ্ধা পমিনী বনটৈ গুচি গৈছে — সৰগীয় শাস্তি—স্বাৰ
অৰেণত ।

পৰ্য্যালোচনা

কমতাপুৰ ধৰ স কাব্যৰ কাহিনী সৃষ্টিত খেজপীয়েৰ আৰু মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ
লক্ষ্য কৰা যায় । কাব্যৰ প্ৰায় কাহিনী মজাওত বৰ কৰাই খেজপীয়েৰৰ ওখেলো
হেমলেট ৰোমিও এণ্ড জুলীয়েট এজ ইউ লাইক হট আৰু এণ্টনি এণ্ড
ক্লীঅ পেট্ৰা আদি নটকৰ চৰিত্ৰ আৰু দৃশ্যাবলীৰ সহায় লৈছে । এইবোৰ নাটকৰ
নায়ক নায়িকাবোৰৰ গাৰ পৰা কিছুমান ৰং আনি বৰবৰাই তেওঁৰ নায়ক নায়
কাবোৰৰ গাত সানি দিছে । উদাহৰণ স্বৰূপে কাব্যৰ নায়িকা সাদৰীক ডেচ
দিমোনৰ দৰে নিৰুদ্ৰ আৰু পবিত্ৰ কৰি অঙ্কিত কৰা হৈছে । নায়ক নীলাধৰ
ওখেলোৰ ওচৰ চাপিছে । সাদৰীৰ হাতৰ পৰা হেৰাই যোৱা প্ৰেম পত্ৰৰ কাহিনী
ডেচ দিমোনৰ হাতৰ পৰা হেৰোৱা কমালৰ কাহিনীৰ অল্পৰূপ । সাদৰীৰ সখী
গোলাপী ইয়াগো পত্নী এমিলীয়াৰ অন্য ৰূপ । ওখেলোৱে ডেচ দিমোনক হত্যা কৰাৰ
পাছতহে যেনেকৈ কমাল হৰণৰ ৰহস্য ওলাই পৰিছে তেনেদৰে কাব্যৰ নীলাধৰে
নন্দৰ হত্যাকাণ্ড সমাপ্ত কৰাৰ পাছতহে প্ৰেম পত্ৰ হৰণৰ ৰহস্য উদ্ধাৰ হৈছে ।
কাব্যৰ দুই সখী সাদৰী আৰু গোলাপীয়ে কমতাপুৰৰ বাহিৰ হৈ বনত বাস কৰা
দৃশ্যই খেজপীয়েৰৰ এজ ইউ লাইক হট নাটকৰ ফৰেষ্ট অৱ আৰ্ভেনত প্ৰকৃত শাস্তি
বিচাৰি পোৱা দুই সখী ৰোজালিও আৰু চেণিয়ালৈ বনত পেলায় । নিজৰ বনৰ
মাজত ৰাজ-কাৰেঙৰ অস্থায়ী অগ্ৰীতিৰ পৰা আতৰত থাকি বাণী সাদৰীয়ে লাভ
কৰিছে অক্ষয় আনন্দ, জীৱনৰ প্ৰকৃত শাস্তি । ৰজা নীলাধৰে ৰাজ-কাৰেঙলৈ পুনৰ

মুৰাই নিবলৈ আহোতে ৰাণী সাদৰীয়ে তেওঁৰ আগত বন্য জীৱনৰ এই গভীৰ
প্ৰশান্তিৰ কথা এনেদৰে দাঙি ধৰিছে

“এই বনখনি নাথ। স্তম্ভ নগৰ
ইয়াৰ সহিতে যেন তুলনা নহয়।
স্বৰলা স্তম্ভেৰে পখী কত গান গায়,
অপেশ্বৰী গাবনৈক পাৰে তেনে গীত ?
পাৰেনৈক সেই গীতে মোহিব পৰাণ
পখীৰ গীতত কৰে যি দৰে মোহিত।
কুউ কুউ কৰি কুলি মিঠা গীত গায়
কুউৰ স্ৰবত স্ৰব মিলাই মিলাই

চিৰ চিৰ চিৰ কৰি বয় সৰু জা।
শীতল বাহ বলে থিৰ থিৰ কৰি
ৰঙা বগা ওচফুল কত কোণোঁকাত
মনোহৰ কত ফুল দাল ভৰি ভৰি।
কত গছে কেউকালে ফৰ যেলি য়োনি
ঘৰ যেন ছায়া দিছে পেলাই তলত।
তাত বহি যেনে স্তম্ভ পাৰেনৈক নাথ।
তেনে স্তম্ভ নগৰৰ স্তম্ভ ঘৰ ?

ভাবিলে বনৰ শোভা এনে ভাৱ হয়
নায়াম উলটি যেন ঘৰলৈ মই
স সাৰৰ শোক তাপ নাথাকে মনত
ভালেতো যোগীয়ে নাথ ! থাকে অৰণ্যত। (নৱম সৰ্গ)

সাদৰীৰ এনে উজ্জ্বল খেৰুপীয়েৰৰ এজ হুউ লাংক ইট নাটকৰ নিৰ্ৰাসিত
ডিউক চিনিয়ৰৰ মুখোদি প্ৰকাশ পোৱা ফৰেষ্ট অৱ আডেনৰ শান্তিময় জীৱনৰ
কথা মনলৈ আনে

Sweet are the uses of adversity
Which like the toad ugly and venomous
Wears yet a precious jewel in his head,

And this our life exempt from public haunt
Finds tongues in trees books in running brooks
Sermons in stones and good in everything
I would not change it *

কাব্যৰ গোলাপী চৰিত্ৰ—চিত্ৰগত খেজপীয়েৰৰ কেইবাটিও নাথিকাৰ—যেনে এমিলীয়া জুলীয়েট ওফেলীয়া আৰু ক্লীঅ পেট্ৰাৰ—প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। অথচ গোলাপী কোনো চৰিত্ৰৰে অঙ্কন নহয়। কাব্যৰ প্ৰধান নায়িকা সাদৰী চৰিত্ৰটিত খেজপীয়েৰৰ ডেচ দিমোনাৰ উপৰিও মধুসূদনৰ মেঘনাদ বধ কাব্যৰ মেঘনাদ পত্নী প্ৰমীলাৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। সেইদৰে বজা নীলাধৰ এহাতে বীৰ প্ৰথেলোৰ আনহাতে বীৰ মেঘনাদৰ কাষ চাপিছে। নীলাধৰ মেঘনাদৰ দৰে সমুখ সমৰত অপাৰেজয় বীৰ। বাৰ বছৰ কাল নীলাধৰে কমতাপুৰ শত্রু কৰলৰ পৰা ৰক্ষা কৰিছে। অৱশেষত গৌড়ীয় সেনাই অনায়াসভাৱে অসহায় অৱস্থাত নীলাধৰক বধ কৰে। ঠিক এনেদৰে নিকুণ্ডিলা যজ্ঞভূমিত প্ৰাৰ্থনাৰত অৱস্থাত মেঘনাদক লক্ষণে বধ কৰে। মেঘনাদৰ মৃত্যুত সাদৰী পত্নী প্ৰমীলাই স্বামীৰ লগত সহমৰণ সাৱটি লৈছে। নীলাধৰৰ মৃত্যুত সাদৰীয়েও তাকে কৰিছে। কাব্যৰ সূত্ৰধাৰী চৰিত্ৰ বৃদ্ধা দাসী পমিলীয়ে প্ৰকাৰান্তৰে সাদৰীৰ মাতৃৰ ভূমিকা লৈছে। সেয়ে পুত্ৰ পুত্ৰবধূৰ সহমৰণৰ দৃশ্য চাই বৃদ্ধ ৰাৱণে চকুৰ পানী টোকাৰ দৰে নীলাধৰ সাদৰীৰ চিতায়েৰ দৃশ্য চাই পমিলীয়ে নীৰৱে চকুলো টুকিছে। এনে দুই এটি দৃশ্যত বববন্ধুৰ ওপৰত মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। তলত সহমৰণৰ দৃশ্য দুখনি কাব্যত কেনেদৰে বৰ্ণোৱা হৈছে তাৰ উদ্ধৃতি দিয়া হ'ল

কমতাপুৰ পৰা কাব্যত বৃদ্ধা দাসী পমিলীৰ উক্তি —

আছিল মনত আশা অন্তিম কালত
হৃদয় দুচকু চাই তোমাক আগত।
কিন্তু নিদাৰ্শ বিধি। কি কৰি বুজিম
তাৰ লীলা ? সি স্মৃত কৰিলে বৰ্ণনা।
আছিলে মনত হায়। ৰজাৰে তোমাৰে
স্মৃতি দেখি পাহৰিম সঁসাৰ যাতনা।
কিন্তু হায়। বৃথা আশা। পুৰ জন্মফলে

যিটো ভাবিছিলো সিটো গ'ল দুৰলই ।
ভবা নাই যিটো হয় । স্বপ্নতো এদিন
সিটো যে আছিলে চাপি আজি কাষলই । (চতুৰ্দশ সৰ্গ)

আনহাতে মেঘনাদ বধ ত বৃদ্ধ বান্ধৱৰ উক্তি —

ছিল আশা মেঘনাদ যুঁদিব অস্থিমে
এনয়ন ধৰ আশি তুমিৰ সন্মুখে —
সপি ৰাজ্যভাৰ পুত্ৰ তোমাৰ কৰিব
মহাযাত্ৰা । কিন্তু বিধি—বুঝিব কেমনে
তাৰ লীলা ? ভবাইলা সে স্বথ আমাৰে ।
ছিল আশা বক্ষসকুল ৰাজ্য সি হাসনে
জুগাইব আখি বৎস দেখিয়া তোমাৰে
বামে বক্ষকুল লক্ষ্মী ৰক্ষোৰাণীৰূপে
পুত্ৰবধ । বুধা আশা । পুৰ জন্মফলে
হেৰি তোমা দোহে আজি একা আশনে ।

(১৪ম সঁ)

তলৰ কাব্য শৰে মেঘনাদ বধ কাব্যৰ সামৰণি পৰিছে —

কৰি স্নান সিন্ধু নদীৰ ৰক্ষাদল ৮৫৬
কিৰিলা লক্ষ্য পানে আত্ম অশ্বনিৰে
বিশৰ্কি প্ৰতিমা যেন দশমী দিবসে ।
সপ্ত দিবা নিশি লক্ষ্য কাঁদলা বিষাদে ॥

ঠিক এনেদৰে নীনাথৰ বাদৰীৱ অস্ত্যোষ্টি ক্ৰিয়াৰ অন্তত কমতাপুৰবাসী ব্যৰ্থ
মনোৰথ হৈ গৃহাভিমুখী হোৱা দৃশ্য কমতাপুৰ ধৰ সত এনেদৰে বৰোৱা বৈছে

সেই ৰূপে আজি ৰাণী তাজিনে পৰাণ

শোক বেজাৰত সৰে হ'ল ত্ৰীয়মান

ঘৰলই গল প্ৰজা—দশমীৰ দিনা

যায় যেনে ৰূপে গৃহী উটাই প্ৰতিমা । (চতুৰ্দশ সৰ্গ)

আজিক বিষয় বস্তুৰ উপস্থাপন নৈসৰ্গিক বৰ্ণনা বিধিলিপি

মহৎ লোকৰ ভাগ্যৰ দ্বাৰা হাজাৰজনৰ ভাগ্য নিৰ্ণয় স্থান কালৰ বিশালতা জন
বিশ্বাস যুদ্ধ আৰু তাৰ পৰিণাম নায়ক-নায়িকাৰ চাৰিত্ৰিক ত্ৰুটি (tragic flaw)
পবিত্ৰ প্ৰেম আত্ম ত্যাগ দেশপ্ৰেম মানৱতাবোধ আৰু মানৱ জীৱনত দৈৱৰ
লীলা (Role of destiny) আদিৰে কমতাপুৰ ধৰ স কাব্যত হিতৈষ্য বৰ
বৰুৱাই সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ গভীৰতা (high seriousness) আনিবলৈ সচেষ্ট

হৈছে।

পোন্ধৰটা সৰ্গত বিভক্ত কাব্যখনিৰ প্ৰথম সৰ্গটি বাগ্‌দেৱী বন্দনাৰে আৰম্ভ হৈছে। মনোৰম দৃশ্য সম্বন্ধে কাব্যখনি সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে। দ্বিতীয় সৰ্গৰ প্ৰভাত বৰ্ণনা, পঞ্চম সৰ্গৰ সন্ধ্যা বৰ্ণনা, তৃতীয় সৰ্গৰ বজ্জনী বাদ্য আৰু নৱম সৰ্গৰ বন-খনিৰ বৰ্ণনা যথার্থতে মনোমগ্ন কৰি। চতুৰ্থ সৰ্গত বজ্জাৰ শব্দন কক্ষত নিদ্রামগ্না বাগ্‌দেৱীৰ ৰূপ শোভাৰ চকুত চমক লগোৱা এটি বৰ্ণনা আছে

সাৰ পাই চকু মেলি দেখিলে ৰজাই
 এতিয়াও আছে ৰাণী ঘোৰ টোপনিত।
 (নাই সাৰ পাট স্বৰ নাই কাটি-কুটা)
 নিমাত অচন হই কোমল তুলীত
 আঁৱ। কি মধুৰ ৰূপ। লাৱা অতুল।
 মৰ্জাৰ সৌন্দৰ্য্য যেন একে ঠাঁহ হই
 পৰি আছে সুকোমল সুন্দৰ যাত
 লাৱায়ে চৰা কোঠি ময়ো ৰ ক।
 ফুৰা সুন্দৰী যেন জিয়াগি ফুৰি
 শুভে বিভেৰ ২২ নীৰৱ নিমাত।
 আহা। কি মাধুৰী আশ। মধুৰ অতুল।
 কবিছে। বৰ জ এহ গোৱনি কেঠাত।
 জোন যেন মুখখনি বজ্জচৰা গা।
 পৰিছে মুকী হই থাপা মনোৱৰ।
 মুদা মুদা চকু দুটি যদিও টোপনি
 তথাপি ইহিছে যেন আনন্দ অন্তৰ।
 কোমল গাৰুৰ মূৰ বাওঁফাটো হা।
 চক্ৰহাৰ বাওঁফালে ওলমি পৰিছে।
 সৌ কাণত জিগিকিছে মিনাকী কেৰু
 বাওঁফালে শিফা কেৰু গাণত লাগিছে।
 আছিলে খোপাত বহু ফুল টোপাকলি
 পূৱাৰ বতাহ পাই ফুলিছে উলাহি।

ছান কান্দৰ বাৰখান দেখুৱাব বাবে বাৰ বছৰ আঙুৰি থকা এটি কাহিনী লৈ দুখন দুৰ দেশৰ দুটা সৈন্য বাহিনীক হুকুত প্ৰবৃত্ত কৰা হৈছে। কাব্যৰ নায়ক নায়িকা কন্যাপুৰ বজা ৰাণী তেওঁলোকৰ ভাগ্যই কন্যাপুৰৰ ভাগ্য নিৰ্ণয় কৰিছে।

or any noble had neither ordered nor authorised the brutalities ৮৮

হৰকান্ত বৰুৱাৰ এই মতবাদৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিলেও হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ নিজা মতবাদ বহুখিনিত বেলেগ। বৰবৰুৱাৰ মতে গদাপাণি বনলৈ পলাই সৰাৰ সন্মুখত আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা আছিল। ৰজা হোৱাৰ মাজ সাও দিনৰ পিছতেই বৰ্মীসকলৰ বড়যন্ত্ৰত পৰি ৰাণী জয়মতীৰ সৈতে গদাপাণি অৰণ্যত পলাই মাৰিব লগা হয়। গদাপাণি পলাই গ'লত হ' ১৬৭২ চনত চামৰুৱীয়া কৈৱৰ চুলিকফা বোঁৱৰ সিংহাসনত বহে। এই চুলিকফাকে ল'ৰা ৰজা বুলি কোৱা হয়। কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাত গদাপাণিৰ কীৰ্ত্তি কলাপৰ বিস্তৃত বিৱৰণ দি বৰবৰুৱাই লিখিছে আহোম ৰজা সকলৰ ভিতৰত এনে এটি স্মৃতি আছিল যে যদি কোনো ৰজাৰ কোঁৱৰৰ গাত অক্ষত বা দাঁ কোঁহোৱাৰ চিন থাকে তেনেহলে তেওঁ আৰু ৰজা হ'ব নোৱাৰে। সেই কাৰণে ল'ৰা ৰজাই গুপ্তচৰ ধৰি তলে তলে বহুত ৰজাৰ কোঁৱৰৰ অক্ষত কৰোৱালে। ল'ৰা ৰজাৰ এই সিদ্ধান্ত কাৰ্য্যত অনেক ৰজাৰ কোঁৱৰে অকালত প্ৰাণ পৰ্য্যন্ত হেৰুৱালে।

গদাপাণি বৰ বাহুবলী আছিল। সকলোতকৈ ল'ৰা ৰজাৰ পক্ষপাণিতৈ বোচি ভয়। গদাপাণিক ধৰাবলৈ মিহি আৰু লঠা নামেৰে দুটা কুহুৰাচোৱা চাউদাঙ্গৰ লগত ল'ৰা ৰজাই কেনেকুৱা বড়যন্ত্ৰ কৰিছিল কেনেকৈ পতিপ্ৰাণ জয়মতী কুঁৱৰীক ধৰাই আনি নানান তৰহৰ অমানৱিক অত্যাচাৰ কৰাই মাৰিলে সেহিবলক এই কাব্যখিনিত বৰ্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা পোৱা হৈছে।

হৰকান্ত বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ মতবাদৰ লগত বৰবৰুৱাৰ কাহিনীৰ পাৰ্থক্য মন কৰিব লগীয়া। হৰকান্ত বৰুৱাৰ মতে গদাপাণি পলাই সৰা অৱস্থাত ৰাজকোঁৱৰহে, ৰজা নহয়। তদুপৰি জয়মতীৰ অত্যাচাৰ বাবে ৰজা বা কোনো ৰাজমন্ত্ৰী আদি জগৰীয়া নহয়। জয়মতীৰ অত্যাচাৰ চাউদাঙ্গীতৰ নিজা কাৰ্য্য কলাপ। বৰুৱাই চাউদাঙ্গীতৰ নাম আদি উল্লেখ কৰা নাই। অৰণ্যত পলাই থকা অৱস্থাত চাউদাঙ্গীতৰ চিঞৰ বাখৰ প্ৰথমে জয়মতীৰ কাণত পৰে আৰু তেওঁ গদাপাণিক ছদ্মবেশেৰে পূণ কুটীৰ এৰি পলাই যাবলৈ খাটনি ধৰে। কিন্তু বৰবৰুৱাৰ কাব্যত কোৱা হৈছে— পলাহ সৰা অৱস্থাত গদাপাণি আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা। অৰণ্যত বাস কৰা গদাপাণি আৰু জয়মতী সাধাৰণ নৰ নাৰী নহয় তেওঁলোক এখন দেশৰ ৰজা ৰাণী। আনহাতে ল'ৰা ৰজাই গদাপাণি আৰু জয়মতীক ধৰাই আনি শাস্তি বিহিবৰ বাবে আঁচনি কৰিছে আৰু চাউদাঙ্গীতক তেনে কাৰ্য্যৰ বাবে নিৰ্দ্দেশ দিছে। চাউদাঙ্গী দুটাৰ নাম কাব্যত মিহি আৰু লঠা বুলি উল্লেখ কৰা হৈছে। গদাপাণিক ধৰি অনা কাৰ্য্যত সফলকাম হলে ল'ৰা ৰজাই বিশেষ পুৰস্কাৰ দিয়া হ'ব বুলিও ঘোষণা কৰিছে। গদাপাণিক ধৰিব নোৱাৰাত ৰাজ আজ্ঞামুগাৰে জয়মতীকে বনৰ পৰা ৰাজসভালৈ ধৰি অনা হৈছে। জয়মতীয়ে গদাপাণিৰ সন্তেদ দিবলৈ মান্তি নোহোৱাত ল'ৰা ৰজাই মিহিক কঠোৰ শাস্তি বিহি হলেও গদাপাণিৰ বাৰ্তীৰ উদ্ধাৰ

কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে। ৭ৰা ৰজাৰ এটা কাৰ্য্যত মন্ত্ৰীবৰ্গৰ সমৰ্থন নাছিল বুলি কাব্যত বৰ্ণোৱা হৈছে। এনে কাৰ্য্যৰ পৰিণাম ৰজাই ভুগিব লাগিব বুলি মন্ত্ৰীবৰ্গই সতৰ্কবাণী শুনাইছে। গতিকে বৰবৰুৱাৰ মতে মন্ত্ৰীসকলৰ ষড়যন্ত্ৰৰ বাবে ৰজা হোৱাৰ মাজত দিনৰ পাছতে গদাপাণি সি হাসন এৰি পলাই যাব লগা হলেও ল'ৰা ৰজাই চাউদাঙ্গহঁতৰ লগত কৰা আঁচনিত মন্ত্ৰীবৰ্গৰ কোনো সমৰ্থন নাছিল।

কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাত কাব্য কাহিনীৰ চমু আভাস দিয়াৰ উপৰিও দ্বিতীয়বাৰ ৰজা হৈ যুত্থা পৰ্য্যন্ত গদাপাণিয়ে কেনেদৰে ৰাজ্য শাসন কৰিলে তাৰো এটি আভাস দিয়া হৈছে।

॥ কাব্য কাহিনী ॥

৭ ৰোতাৰ আশ্বাদান কাব্যত বাৰটি সা আৰ এটি উপসংহাৰ আছে। ককণ বসে প্ৰাধান্য লাভ কৰা কাব্যকাহিনীৰ শোকাবহ পৰিণতিৰ হৃদয়িত কাব্যৰ আৰম্ভণিতে এনেদৰে দিয়া হৈছে

মূৰ আঁউমীৰ নিশা আকাশো ডাৱৰে ভৰা
এটিও ওলোৱা নাই আজি তৰা আকাশত।
মহাঘোৰ অন্ধকাৰ নেদেখি কেনিও ক'বো
ওচৰতে থকা বস্তু মহা ঘোৰ একাৰত ॥

প্ৰথম সৰ্গৰ বাগ্‌দেৱীৰ অৰ্চনাত কবিয়ে বাগ্নিকী ব্যাসদেৱ হোমাৰ কালিদাস ডাণ্টে শেক্সপীয়েৰ ভাৰ্জিল মিল্টন ড্ৰাইডেন জেলেী চেনছন আদি কবিসকলৰ কবিত্ব প্ৰতিভা আৰু অমৰত্বৰ কথা নীৰৱে স্মৰণ কৰিছে আৰু কল্পনা দেৱীৰ অকণি কৃপা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।

দ্বিতীয় সৰ্গত কাব্য কাহিনী আৰম্ভ হৈছে। অটব্য অৰণ্য এখনৰ মাজত এটি পক্টিটীৰ। এগৰাকী স্তম্ভৰী তিৰোতাই কিবা দুখত উচুপি আছে। এজন স্থঠাম পুৰুষে তিৰোতা গৰাকীৰ ওচৰলৈ আহি শাস্তনা দিছে। এওঁলোকেই হল কাব্যৰ নায়ক নায়িকা গদাপাণি আৰু জয়মতী। জয়মতীক সম্বোধন কৰি গদাপাণিয়ে কবলৈ ধৰিলে

হায়। প্ৰিয়ে। তুমি মোৰ হিয়া ফুলনিৰ ফুল
টোপাকলি হয়েনেকি থাকিব। সদায় ?
হুফুলি নাহাঁহি প্ৰিয়ে ? হায়। অকালত
টোপাকলি লেৰেলি শুকাই ॥
বনৰ গোপাল প্ৰিয়ে। নিজে ফুলে নিজে সৰে
আপোন গোন্ধত থাকে নিজে মোহ গই
নিৰ্জনে বনতে জহে—বনৰ মাজত

সি কাৰণে মমতা নহয় ॥

কিন্তু তুমি প্ৰাণেশ্বৰী। মোৰ ফুলনিৰ ফুল

আদৰ সাদৰ কৰি তোলা যতনেৰে,

তোমাৰ ই কষ্ট মহ কি ৰূপে সহিম?

হায়। প্ৰিয়ে। হৃদয় বিদৰে ॥ (দ্বিতীয় সৰ্গ)

গদাপাণিয়ে প্ৰিয়তমা পত্নী জয়মতীক অৰণ্যৰ দুখ কষ্ট সহ্য কৰি নাথাকি বৰলৈ উলটি যাবলৈ বুজনি দিছে। জয়মতী কিন্তু পত্নীৰ ধৰ্ম্ম কৰ্ম্মৰ প্ৰতি অতি সচেতন আৰু তাৰে এটি ব্যাখ্যা স্বামীৰ আগত দাঙি ধৰিছে

তুমি মোৰ দুখুণীৰ একেটি বতন

তুমি মোৰ প্ৰাণপতি তুমি মোৰ ধ্যান

তুমি মোৰ জীৱৰ জীৱন ॥

প্ৰাণ এৰি হায়! নাথ। থাকেনো ঘৰত কোৱে?

যি থাকে থাকোক কিন্তু নাথাকে কদাপি

প্ৰাণ এৰি জয়মতী যদি প্ৰাণ যায়

পতি সজ্জ নেৰিব তথাপি ॥ (দ্বিতীয় সৰ্গ)

অটব্য অৰণ্যৰ পূৰ্ণ কুটীৰত গদাপাণি আৰু জয়মতীয়ে স গোপনে কুচু জীৱন যাপন কৰিবলৈ ধৰিলে। কাৰণে পাজৰ থকা গাওঁ ভূইৰ পৰা গদাপাণিয়ে চাউল পাত খুজি মাগি আনে আৰু জয়মতীয়ে তাকে ৰান্ধি বাটি স্বামীৰ আগত দিয়ে। তাকে খাই অৰণ্যৰ দুখ কষ্টৰ মাজতো হঠিয়ে সিটিৰ মুখলৈ চাই আনন্দ লাভ।

তৃতীয় সৰ্গত কাব্যে প্ৰভাতী নিয়ৰ আৰু কাল চক্ৰৰ ওপৰত মনোৰম গীতি কবিতাৰ সৃষ্টি কৰিছে।

চতুৰ্থ সৰ্গত বৰ্ণিত হৈছে ল'ৰা বজাৰ ৰাজ চৰাৰ দৃশ্য। তিনিমাহ অতিবাহিত হল—অথচ গদাপাণিক আটক কৰিব পৰা নহল এই কথাটো বজা বিস্মিত হৈছে। মিহি নামৰ চাউদাঙটোৱে বজাক জানিবলৈ দিয়ে যে গদাপাণি আৰু জয়মতী কোনো এখন অৰণ্যত পলাই আছে—এই গোপন সবাদ তেওঁ স গ্ৰহ কৰিছে। মিহিয়ে বজাক এই আশ্বাসো দিয়ে যে অতি শীঘ্ৰেই তেওঁলোকক ধৰি আনি উপযুক্ত শাস্তি বিহিবলৈ তেওঁ সক্ষম হ'ব। মিহিয়ে এনে দু সাহসিক স কল্পত সফলকাম হলে বজাই বিশেষভাৱে পূৰ্ণকাৰ দিয়াৰ আশ্বাস দিলে। বজাৰ এই সিদ্ধান্তত মন্ত্ৰীবৰ্গই আশ্চৰ্য্য প্ৰকাশ কৰিলে কিয়নো নিৰপৰাধী গদাপাণিক ধৰাই আনি শাস্তি বিহাৰ কোনো হুক্তি নাই। মন্ত্ৰীবৰ্গৰ আপত্তি

সন্দেশ নিজ সিদ্ধান্তত বজা অচল অটল হৈ বল। ৰাজশাসন নিষ্কণ্টক হোৱাৰ পথত
প্ৰধান অন্তৰায় গদাপাণিক নিশেৰ কৰিবই লাগিব। মন্ত্ৰীবৰ্গই ৰজাক অবিবেচক কাৰ্য্যৰ
ফল অচিৰে ভুগিব বুলি সতৰ্ক কৰি দিলে

কুলক্ষেণে ললে লগ নধৰিবা দোষ
মহাৰাজ। ধৰ্ম্ম কথা নোৱাৰি নকই
নসহে দৈবৰে এনে কুট অত্যাচাৰ
অদোষত ৰজা। তুমি জানিবা নিশ্চয় ॥ (চতুৰ্থ সৰ্গ)

পঞ্চম সৰ্গত এটি নিজম নিশাৰ দৃশ্য। অৰণ্যৰ বুকুত গদাপাণি আৰু জয়মতী গভীৰ
নিদ্ৰাত। নিচাই কাষতে কাৰোবাৰ মাত-কথা শুনি গদাপাণি চমকিত হৈ সাৰ পাই
উঠিল আৰু আসন্ন বিপদৰ কথা পত্নীক জনালে। জয়মতীয়ে গদাপাণিক অকণো পলম
নকৰি নগা পৰ্কতলৈ গৈ সৰল নগা মাহুৰ মাজত আত্মগোপন কৰি থাকিবলৈ খাটনি
ধৰিলে। প্ৰথমতে গদাপাণিয়ে পত্নীক তেনেদৰে অৰণ্যৰ মাজত নি সহায় অৱস্থাত এৰি
যাবলৈ অনিচ্ছুক হোৱাত জয়মতীয়ে বীৰাঙ্গনাৰ স্বৰেৰে কবলৈ ধৰিলে

বাৰ্থা প্ৰাণ আপোনাৰ থাকিলে জীয়াই
বৈটীৰ নিচিনা বেটা পাবা লক্ষজনী ॥
বেলি তুমি উঠি অহা তু থুঙ্গীয়া ফহঁদৰ
(ইশ্ৰব নী ৰাজ ব।) জাতিৰ গৌৰৱ
ভোমাৰ মৃত্যুত নাথ 'হানি আহোমৰ
(আহোম ৰাজ্যৰ) কোনে দমাব বিপ্লৱ?
পলোৱা পলোৱা নাথ। অকালত হয়। তুমি
জীৱনৰ ৰজা বেলি নিনিয়াবা মাৰ।
গোলাপ গছৰ হয় 'গোলাপ কলিটি
নউ ফুলোতেই ঠাৰি নিচিঙ্গিবা তাৰ ॥ (পঞ্চম সৰ্গ)

জয়মতীৰ মহান ইচ্ছাক বাধা দিব নোৱাৰি গদাপাণি নগা পাহাৰলৈ পলাই গল।

ষষ্ঠ সৰ্গত মিহি চাউদাজ আৰু অন্ত কটোৱাৰ কাৰ্য্য কলাপ বৰ্ণিত হৈছে।
মিহিয়ে জয়মতীক হাতত ধৰি আঁটক কৰিছে আৰু গদাপাণি ক লৈ গল তাৰ বাতৰি
স্বৰিছে। মিহিৰ কবলত পৰি জয়মতীয়ে তেওঁৰ জীৱনৰ ককা হতিহাস বৰ্ণাই চকুলো
টুকিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু জয়মতীৰ বিননিত মিহিৰ পাবাৰ হৃদয় নগলিল। মিহিৰ
কবলত পৰা জয়মতীৰ অৱস্থা বাৱৰণৰ কবলত পৰা সীতা আৰু দু শাসনৰ কবলত পৰা
দ্রোপদীৰ অৱস্থাৰ সুলল। জয়মতীৰ নাৰী হৃদয়ৰ আৰ্ত্তনাদ কাব্যত হৃদয়গ্ৰাহীকৈ বৰ্ণোৱা
হৈছে

বজাৰ তিৰোতা হ'লো কুঁৱৰীৰ নাম ল'লো
 ঞাজভোগ কিন্তু হয় । নহ'ল ভাগ্যত
 তথাপি নকৰি দুখ দুখি কপালক
 স্বামীয়ে সহিতে আহি সোমালো বনত ॥
 কিন্তু হয় । অভাগীৰ (অষ্ট দোষতে জানো)
 পতি সৰু সুখ তাকো নাপালো নহ'ল ।
 পলাই লুকালে নাথৈ এৰি দুৰ্ভাগীক
 দয়ালুতী এৰি যেনে সত্যযুগে নল ॥
 কাৰউ কৰিছোঁ মিহি, এৰি দে ই অভাগীক
 জ্বৰিছে ইমানে আক দুখ কিয় দিয়?
 কাৰো নোহো অপকাৰী অৱলা তিৰোতা
 ধৰি বাঞ্ছি আজি মোক কি কাৰণে নিয়? (ষষ্ঠ সৰ্গ)

মিহিয়ে জয়মতীক ল'ৰা বজাৰ আগত হাজিৰ কৰিলে । বজাৰ আগত জয়মতী
 বীৰাজনাকপে থিয় হল ।

সপ্তম সৰ্গত ল'ৰা বজা আৰু জয়মতী কথোপকথন বৰ্ণোৱা হৈছে । জয়মতীৰ
 বক্তব্যত তেওঁৰ বীৰত্ব সত্যত্ব আৰু দৃঢ় স কল্প প্ৰকাশ পাইছে । বজাই দেখুৱা সমস্ত
 ভয় ভাবুকিৰ সন্মুখত জয়মতী অচল অটল শিলাখণ্ডৰ দৰে থিয় দি থাকিল আৰু তেওঁৰ
 কৰ্তব্যৰ কথা বজাৰ আগত ব্যক্ত কৰিলে

জানে ভালকই ৰাণী তিৰোতাৰ ধন
 নোহে ধন অলঙ্কাৰ সূৰণ বতন,
 নোহে ধন মণি কেৰু বাধুকাৰা থাক,
 সোৱামীত বাজে ধন কতো নাই আৰু
 জানে ৰাণী ভালকই স্বামী হেমহাৰ
 হেৰালে নাপায় আৰু হুৰি জীৱনত
 ভেঙুৱা ধনক নেকি দিবহি চোৰক
 থাকোতে পৰাণ বায়ু দেহাৰ মাজত ?
 প্ৰাণ যাব কুঁৱৰীৰ তথাপিতো তেওঁ
 আদৰৰ হেমহাৰ নিদিয়ে চোৰক,

পৰাণ থাকোঁতে বাণী কেতিয়াও তেওঁ

নিদিয়ে আপোন ধন হৰিব আনক ॥ (সপ্তম সৰ্গ)

জয়মতীৰ এনে দৃঢ়তাত ৰজা খঙত অধীৰ হ'ল। জয়মতীক নবক যন্ত্ৰাৰ মাজলৈ খেলি দি হলেও গদাপাণিৰ বাতৰি উলিয়াবলৈ তেওঁ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হ'ল। জয়মতীয়ে গদাৰ বাতৰি নিদিলেও ৰজা নিচেই নহয়। ৰাজ্যৰ চুকে কোণে প্ৰতি গাওঁৰ প্ৰতি ঘৰ মাহুছ চলাই কৰি গদাপাণিৰ বাতৰি লব আৰু গদাপাণিক ধৰাই আনিব

“নকৰ গদাৰ কথা পাৰিবি কি তই

ৰাখিব গদাৰ প্ৰাণ নকই নেমেলি ?

পাৰিবি তেতিয়া তই ৰাখিব গদাক

যেতিয়া পশ্চিম ফালে ওলাবহি বেলি। (সপ্তম সৰ্গ)

ল'ৰা ৰজাই জয়মতীক জনালে—ৰাজ আজ্ঞা অমান্য কৰাৰ অপৰাধত আঁঠুৰ ঘিলা কটা চকু কটা আদি চৰম শাস্তি জয়মতীয়ে ভুগিব লাগিব। ল'ৰা ৰজাৰ কোনো ভাবুকিয়ে জয়মতীক টলাব নোৱাৰিলে। বীৰসনা জয়মতীয়ে ৰজাক নিভীক প্ৰত্যুত্তৰ দিলে

কিয় ৰজা ! ৰাঘ

দেখুৱা মিছাতে তুমি। প্ৰিয়সী গদাৰ

তেজুৱা শাস্তিৰ ভয় নকৰে নিশ্চয় ॥

চকু কাটা ঘিলা কাটা দিয়া মোক জেৰেজাত

যি যি শাস্তি আছে মানে দিয়ে থাকা মোক।

তথাপি নকওঁ ম'হ কথা সোৱামীৰ

নলওঁ নালাগে মোক স্বৰ্গ সুখ ভোগ ॥

নউ দেখোঁতেই যেন স্বামীৰ দুৰ্গতি মই

সোৱামীৰ ভাল দেখি য'ক মোৰ প্ৰাণ

মইতো ৰজাৰ বাণী স্বামীৰ তিৰোতা

নকওঁ স্বামীৰ কথা থাকোঁতে পৰাণ ॥ (সপ্তম সৰ্গ)

অষ্টম সৰ্গত অঙ্কিত হৈছে টাবলুজ পাহাৰৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্য। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যই গদাপাণিক স্তম্ভী কৰিব পৰা নাই। গছ-লতাই যেতিয়া আনন্দত নাচে গদাপাণিৰ হিয়া পত্নীৰ চিন্তাত হাঁহাকাব কৰি উঠে। পত্নী-পুত্ৰৰ পৰা আঁতৰি বিবহ বেদনাত দিন কটাব লগা হোৱা বাবে তেওঁ বিধাতাকে জগৰীয়া কৰে

চাৰিওটি ঠাই ঠাই কৰিলি বিধাতা !
 নিষ্ঠুৰ নিচিনা তোৰ নাই জ্বলোকত ॥
 ল'ৰা ছুটি লই ছুটি মাইকী বাপেকী আমি
 একেলগে কত সুখে কৰিছিলো বাস ।
 তহু কিস্তি চাৰিওটি কৰি ধান বান
 ভাঙিলি সুখৰ ঘৰ । কৰিলি নিৰাশ । (অষ্টম সগ)

টাবলুজত গদাপাণি যুঠেই বিপদমুক্ত নাছিল । মিহি আৰু লঠাই পোন্ধৰ ষোল্লটামান
 কটোৱালেৰে সৈতে হঠাতে গদাপাণিক আক্ৰমণ কৰিলে । চকুৰ পচাৰতে গদাপাণিয়ে
 এটা কটোৱালৰ হাতৰ পৰা তুৰোৱাল এখন কাটি আনিদে আৰু একে ঘাপে
 লঠাক দুডোখৰ কৰিলে । গদাপাণিৰ বীৰত্বৰ সমুখত মিহি টিকিব নোৱাৰি অন্য
 কটোৱালৰ সৈতে প্ৰাণ লৈ পলাল । টাবলুজ নিৰাপদ যেন নেদেখি গদাপাণি নামচাঙ্গৰ
 ফালে গ'ল । বিধাতাৰ ইচ্ছামুৰি গদাপাণিৰ ভাগ্য চক্ৰ হুঁহুধলৈ ধৰিলে

কি থগুৰ পাৰে গদাপাণি বিধাতাৰ ইচ্ছা
 নোৱাৰিলে যাক হায় । স্বাপৰ যুগত
 পাণ্ডু পুত্ৰ পঞ্চ ভাই দেৱ অৱতাৰ
 আপুনি শ্ৰীকৃষ্ণ যাৰ সহায় লগত ?
 ত্ৰেতা যুগে ৰামচন্দ্ৰ নিজে বিষ্ণু অৱতাৰ
 নোৱাৰিলে বাধা দিব বিধিৰ হচ্ছাত ।
 হৰিলে ৰাৱণে সীতা পৰাণৰ প্ৰাণ
 নানা কষ্ট নানা দুখ ভুগিলে লক্ষ্যত ॥
 কোন কুটা গদাপাণি কি কৰি থগুৰ হাথ
 বিধাতাৰ ইচ্ছা আজি । (অষ্টম সগ)

নৰক যন্ত্ৰণাৰ মাজত প্ৰিয়তমা পত্নীৰ মৃত্যু ঘটিলে গদাপাণিৰ জীৱনৰে বা
 কি অৰ্থ থাকিব ? সেয়ে তেওঁ শত্ৰুৰ হাতত আত্ম সমৰ্পণ কৰি পত্নীৰ জীৱন ৰক্ষা
 কৰিবলৈ সন্কল্প কৰিলে ।

নৱম সগত বৰ্ণিত হৈছে—গদাপাণিৰ পত্নীৰ জীৱন ৰক্ষাৰ বাবে কৰা এটি
 আত্মত্যাগ প্ৰচেষ্টা । জোপোহাৰ আঁৰ লৈ গদাপাণিয়ে জয়মতীৰ ওপৰত চলোৱা
 অমানৱিক অত্যাচাৰ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ ধৰিলে । গভীৰ নিশা—অত্যাচাৰী কটোৱাল
 কেইটা টোপনিত পৰিল । জোপোহাৰ মাজৰ পৰা ওলাই গদাপাণি মৃত্যুৰ ক্ষণ গণি
 থকা জয়মতীৰ কাষ চাপিল । তেওঁ পত্নীৰ নিৰ্ঘাতিত মুখত অকণমান পানী দিলে ।

লগে লগে জয়মতীয়ে সংজ্ঞা হুঁচাই পালে। আত্মদানৰ চৰম ক্ষণত স্বামীৰ চৰণ স্পৰ্শ কৰি তেওঁ পৰম শাস্তি লাভ কৰিলে। কিন্তু স্বামীৰ আত্ম সমৰ্পণৰ প্ৰস্তাৱ তেওঁ কোনোপধ্যে মানি লব নোৱাৰিলে। দেশৰ মঙ্গল হেতু স্বামীৰ জীৱন বৰ্কা কৰিবলৈ ক'ব পৰিৱ্ত সংকল্পৰ কথা জয়মতীয়ে দোহাখিলে আৰু পুনৰ নগা পাহাৰলৈ ঘূৰি গৈ আত্মবৰ্কা কৰিবলৈ গদাপাণিক যিনতি জনালে

সকলো জীৱ অৰ্থে তিৰী জনমত
তিৰীৰ নিজস্ব বুলি একো নাই জীৱ
তিৰোতাৰ ৰূপ গুণ সৌন্দৰ্য্য অমিয়
সকলো স্বামীৰ অৰ্থে সকলো স্বামীৰ ॥

তিৰোতাৰ ধৰ্ম স্বামী—স্বামী ধৰ্ম জীৱ
ভক্তি মুক্তি তিৰোতাৰ সকলোটি পতি
—মহাপীঠ মহাতীৰ্থ স্বামী তিৰোতাৰ
ধৰ্ম অৰ্থ কাম মোক্ষ অস্তিত্বৰ গতি ॥
পতিব্ৰত পতিসেৱা ধৰ্ম তিৰোতাৰ—
তোমাৰ কুৰবী সেই ধনে ধনৱন্তী
সি ধনৰ পৰা মোক নকৰা বঞ্চিত
ধৰিছে। পাৱত নাথ। কৰিছে। যিনতি ॥ (নৱম সৰ্গ)

জয়মতীৰ নিৰ্য্যাতন সহ্য কৰিব নোৱাৰি দ্বিতীয়বাৰ গদাপাণি নগাবেশে পত্নী। ওচৰলৈ আহিল আৰু তেওঁৰ স্বামীৰ কথা বজাক কৈ দিবলৈ বুজনি দিলে। কিন্তু জয়মতী নিজ উদ্দেশ্যত অচল অটল হৈ থাকিল। তৃতীয়বাৰ গদাপাণি জয়মতীৰ কাষলৈ আহিল আৰু একে বুজনিকে দিলে। জয়মতীৰ মনৰ কোনো পৰিবৰ্ত্তন সাধন কৰিব নোৱাৰি ব্যৰ্থ মনোৰথ হৈ গদাপাণি পুনৰ নগা পাহাৰৰ ফালে গুচি গল। জয়মতীৰ ওপৰত অস্বাভাৱিক অত্যাচাৰ দিনে নিশাই চলি থাকিল। অৱশেষত পৃথিৱীত আত্মদানৰ জলন্ত নিদৰ্শন ৰাখি জয়মতীয়ে চিৰদিনৰ বাবে চকু মুদিলে।

জয়মতীৰ আত্মদান পৃথিৱীৰ সমগ্ৰ তিৰোতা সমাজৰ বাবে এটি চিৰকলীয়া আদৰ্শ হৈ ৰল। কবিয়ে এই আত্মদানৰ গোঁৱৰ কাব্যত উজ্জল ৰঙেৰে অঙ্কিত কৰিছে

তুমি—

দেখুৱালা জগতৰ তিৰোতা জাতিক
পতিপৰায়ণতাৰ চৰিত্ৰ মহত্

কি এক অপূৰ্ণ ভাৱ সতী হৃদয়ৰ
পতি প্ৰেম। কি মাধুৰ্য্য অতুল স্বৰ্গ্যত ॥
পৱিত্ৰ কৰিলা তুমি স্বৰ্গ্যভূমি সতী।
পতিৰ মঙ্গল অৰ্থে কৰি আত্মদান।
জন্মভূমি তব দেৱী। হ'ব পৌৰুষিত
যাবলৈ দিবাকৰ গাই তব গান।
শিক্ষা দিলা জগতক—
সতী তিৰোতাৰ প্ৰেম শাস্তি নিকেতন
শোকে তাপে ভৰা এই স সাৰ মাজত
নথকাইতো দেৱী। সি পৱিত্ৰ প্ৰেম
হ'ল হই মৰিশালি গোটেই জগত।' (নৱম সগ)

দশম সগত গদাপাণিয়ে সপোনত কেটেকৈ পত্নী বিয়োগৰ বাতাৰি পাইছে—
তাৰে এটি হৃদয়গ্ৰাহী বিৱৰণ আছে। গদাপাণিয়ে সপোনত দেখিলে—সৰগৰ পৰা
এখন বথ নামি আহিছে। বহুমতীমাতৃ লক্ষ্মীয়ে জন্মতীক সেই বথত উঠিবলৈ নিৰ্দেশ
দিছে। স্কন্দৰ কন্যাবেশে জন্মতীয়ে সেই বথত উঠিবলৈ আগুৱাই যোৱা দেখি
গদাপাণিয়ে তেওঁকো লগত লৈ যাবৰ বাবে জন্মতীক ধাটিছে। চকুৰ পচাৰতে দেৱ
হুতে বথ চলাই দিলে আৰু জন্মতী বথৰ পৰা নামিব নোৱাৰা হ'ল। দেৱহুতে
বিস্মিত গদাপাণিক জনালে—চকুলো আৰু নবক যন্ত্ৰণাৰ পৃথিৱী এৰি অনন্ত শাস্তিৰ
বাবে জন্মতী সৰগলৈ গমন কৰিছে। সৰগত তেওঁ সতী লক্ষ্মী—সীতা সাৱিত্ৰী
শৈবা দময়ন্তীৰ কাষতে আসন লবলৈ। —এনে তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ সপোন দেখি গদাপাণি
চকমক খাই সাৰ পালে আৰু নামচান্ধ এৰি জেৰেজালৈ ধাপলি মেলিলে।

একাদশ সগত কৰুণ ৰসৰ অপূৰ্ণ সমাবেশ ঘটিছে। জেৰেজাৰ শাস্তি দিয়া
ঠাইত উপস্থিত হৈ গদাপাণিয়ে দেখিলে জন্মতীৰ মৃতদেহ তেজৰে লুতুৰি পুতুৰি
হৈ পৰি আছে। প্ৰাণহীন জন্মতীক সাৱটি লৈ গদাপাণিয়ে উচুপিবলৈ ধৰিলে।
আলফুলকৈ মৰম কৰি বাবে বাবে সোধাধন কৰি প্ৰিয়তমা পত্নীৰ এঘাৰি মাত পাবলৈ
তেওঁ চেষ্টা কৰিলে। এনে দাক্ষণ আঘাতত গদাপাণি দুৰ্জীভূত হ'ল। সেই মুহূৰ্ত্ততে
গদাপাণিক শাস্তনা দিবলৈ বনদেৱীৰ আৱিৰ্ভাৱ হ'ল। গদাপাণিৰ অন্তৰাত্মাৰ প্ৰাণতীক
বনদেৱীয়ে জনালে—জন্মতীয়ে আত্মদানেৰে অমৰত্ব আৰ্জন কৰি সৰগলৈ গমন কৰিছে।
গদাপাণিয়ে বেজাৰ কৰিবৰ সক্ষম নাই। তেওঁ পুনৰ আহোমৰ সিংহাসনত উঠিব
আৰু দেশৰ ভাগ্য লক্ষ্মী তেওঁৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'ব। এই শাস্তনা তথা ভৱিষ্যৎ
বাণী শুনাই বনদেৱী অস্ত্ৰদান হ'ল।

দ্বাদশ আৰু শেষ সগত জন্মতীৰ সমাধিৰ দৃশ্য অঙ্কিত হৈছে। জন্মতীৰ

মৃতদেহ কান্ধত লৈ গদাপাণি আশানৰ ফালে যাত্ৰা কৰিছে। এই সৰ্গত কবিয়ে আশানভূমিৰ মাহাত্ম্য কীৰ্ত্তন কৰিছে। সংসাৰ অনিন্দ্য। জীৱন দুখ তাপ ক্লেশৰ আধাৰ। সেয়ে মহাযোগীয়ে সংসাৰৰ সকলো মোহ মদিৰা ত্যাগ কৰি আশানভূমিত পৰম শাস্তি লাভ কৰে। এই সৰ্গটি কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিয়োগ বেদনাৰে ভাৰাক্ৰান্ত হৈ আছে। গদাপাণিয়ে জয়মতীক কুঁৱৰীৰ মৰ্যাদা সহকাৰে সমাধিস্থ কৰিব নোৱাৰি আক্ষেপ কৰি কৰা উক্তি অতি মৰ্মস্পৰ্শী

প্ৰিয়তমা। লিখা আছে ভাগ্যত তোমাৰ
থাকা কল্যাণিনীৰ দৰে আশান মাজত
আহোমৰ ৰাজলক্ষ্মী নাহ আড়ম্বৰ
তোমাৰ লগত আজি এই আশানত ॥
তুলীয়া গায়ন নাই তোমাৰ লগত
নাই দবা কাল পেপা নাই বাঁহ হায়।
নাই আজি সি হাসন নাহ তুলী পাটী।
কি কৰিবা? অদৃষ্টত লিখা প্ৰিয়ে। নাই ॥
উস।

আদৰ্শ সতীটি তুমি আহোম কুলৰ
আহোম বংশ তুমি উজ্জ্বল ৰতন।
দীন দৰিদ্ৰৰ দৰে থাকিবা ইয়াত
অকলে অকলে প্ৰিয়ে। হই অচেতন।
হায়।
কত বেটী কত বন্দী আহিলেহেঁতেন
তোমাৰ দেহাটি লই কেঁকোঁৰা দোলাত
কত সমাৰোহে কৰি কত আড়ম্বৰ
তোমাক সপিলে হয় আশান কোলাত ॥
উৰিয়াম কাঠেৰে সজা স্তম্ভৰ পেৰাটি
কোলাত তোমাক লই পালে হয় শোভা
ধাৰে ধাৰে কত ফুল দিলে হয় তাত
জুতি মালতীৰ চাকি এৰা সূতা গঁথা ॥
বন্ধালোহেঁতেন মই গুথ মইদাম
জিলিকি থাকিলে হয় অসমভূমিত
দিলে হয় পৰিচয় দিগ দিগন্তত
তোমাৰ কীৰ্ত্তিৰ প্ৰিয়ে। হই গোৰবিত। (দ্বাদশ সৰ্গ)

জয়মতীক সমাধিস্থ কৰাৰ লগে লগে কাব্য কাহিনীৰ সামৰণি পৰিছে।

উপস হাৰত কবিয়ে গদাপাণিৰ পিছৰ জীৱনৰ এটি চমু আভাস দাঙি ধৰিছে। জয়মতীৰ মৃত্যুৰ পাছত গদাপাণি পুনৰ আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা হ'ল আৰু ১৬৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁৰ মৃত্যু পৰ্য্যন্ত পোন্ধৰ বছৰ কাল ৰাজ্য শাসন চলালে। গদাপাণিৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ বৰ পুত্ৰ লাইয়ে কজ্জি হ নাম লৈ সিংহাসনত উঠিল। কজ্জি হই মাতৃৰ সত্যত আৰু আত্মদানৰ আদৰ্শ যাউতিদুগীয়া কৰিবৰ কাৰণে জয়মতীক শাস্তি বিহা ঠাইতে জয়সাগৰ নামে এটি পুখুৰী খনালে আৰু জয়দল নামে এটি মঠ সজালে। কাব্যৰ সামৰণিত কবিয়ে গাইছে

কলি যুগ নাই বৰ—দেৱ আশীৰ্বাদ
কৰ্মীত যস্য স জীৱতি মাথোঁ জগতত ॥
বহুকাল হ'ল আজি এৰিছে কুঁৱৰী
জয়মতী (কুল লক্ষ্মী আহোম কুলৰ)
ই মৰত ভূমি ভূমি যোৱা দেখা গহ
মৰ্মমতী জয়মতী জয়সাগৰত ॥

॥ পৰ্যালোচনা ॥

অসম বুৰঞ্জীত জয়মতী কাহিনীৰ ভিন্ন ৰূপৰ কথা আমাৰ আগৰ আলোচনাত উল্লেখ কৰিছে। ৰত্নেশ্বৰ মহন্তৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনীৰ সন্নিৱৰ্ত্তন বৰবৰুৱাই হৰকান্ত বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনীহে তথ্যতাৰ আশ্ৰয় দান কাব্যৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰিছিল। এনে নিৰ্বাচনৰ মূলত বুৰঞ্জীৰ সত্যাসত্যতকৈও বৰবৰুৱাৰ কাব্যিক লক্ষ্যহে বেছি প্ৰৱল আছিল। কমতাপুৰ ধৰ্ম্ম কাব্যৰ আলোচনাত আমি দেখিছো—বুৰঞ্জীৰ বিষয় এটা কল্পনাৰ বহন চৰাই বৰবৰুৱাই কেনেদৰে কাব্যোপযোগী কৰি তুলিছে। সেইদৰে জয়মতী কাহিনীৰ এনে এটি ৰূপ বৰবৰুৱাই নিৰ্বাচন কৰিছে য'ত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ গাভীৰ্য্য আৰু উদ্দেশ্য ৰক্ষা পৰে। মহন্তৰ বুৰঞ্জীৰ মতে গদাপাণি নিজ ঘৰৰ পৰা নগা পাহাৰলৈ পলাই গৈছে। আৰু তেওঁৰ ঘৰৰ পৰাই জয়মতীক ল'ব ৰজাৰ ৰাজ সভালৈ ধৰাহ অনা হৈছে। ৰাজ আজ্ঞা অমান্য কৰাৰ অপৰাধত ৰাজচৰাৰ পৰা পোনে পোনেই জয়মতীক জেৰেজ্বালৈ শাস্তি বিহিবৰ বাবে লৈ যোৱা হৈছে। এই গদাপাণি আৰু জয়মতী কোঁৱৰ-কুঁৱৰীহে ৰজা ৰাণী নহয়। এনে সৰল ৰেখা সন্নিৱৰ্ত্তন কাহিনী কাব্যৰ গভীৰ মানৱতাবোধৰ উপযোগী নহয়। বিশেষত সাধাৰণ মানৱ মানৱীক কাব্যৰ নায়ক নায়িকা হিচাবে লোৱা নহয়। আনহাতে হৰকান্ত বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনী কাব্যোপযোগী। স্মৃত্ত গদাপাণি আৰু জয়মতী আত্মৰক্ষাৰ বাবে পলাই গৈছে। অবশ্যৰ পৰ্ণকুটীৰত নানা দুখ কষ্টৰ মাজেৰে তেওঁলোকে দিন অতিবাহিত কৰিছে।

হৰকান্ত বৰুৱাৰ কাহিনীৰ লগত কিছু কথা যোগ বিয়োগ কৰি বৰবৰুৱাই কাহিনীটি কাব্যত সজাইছে। বৰবৰুৱাৰ গদ্যপাণি আৰু জয়মতী সাধাৰণ নৰ নাৰী নহয় তেওঁলোক আহোম ৰাজ্যৰ বজা ৰাণী। মন্ত্ৰীবিগৰ বড়মুখত অৰণ্যলৈ পলাই যোৱা গদ্যপাণি আৰু জয়মতীয়ে কেৱল এখন মৰমৰ সংসাৰকে এৰি অহা নাই তেওঁলোকে এৰি আহিছে ৰাজ সিংহাসন আৰু ৰাজ সন্তোষ। বড়মুখ হাতলাৰিবৰ বাবে বনলৈ পলাই যাব লগা হোৱা গদ্যপাণিৰ সকলো দুখ কষ্টৰ সমভাগিনী হৈ জয়মতীও বনলৈ গ'ল। গদ্যপাণি জয়মতীৰ আদৰ্শ আৰু মানৱতাবোধ কবিয়ে মহাকাব্যৰ অন্তান্ত নায়ক-নায়িকা—যেনে ৰাম-সীতা পাণ্ডৱ দ্ৰৌপদী নল দময়ন্তী সত্যবান সাৱিত্ৰীদি—আদৰ্শ আৰু মানৱতাবোধৰ সমশাৰীলৈ তুলিবলৈ যত্নপৰ হৈছে।

ৰাজ সিংহাসন ত্যাগ কৰি ৰাজ কাৰেঙৰ কলুষিত পৰিবেশৰ পৰা বহু আঁতৰ হৈ অৰণ্যৰ মাজত ত্যাগ আৰু বৈবাগ্যৰ জীৱন যাপন কৰি—তাৰ মাজেদি প্ৰকৃত জীৱনবোধ আৰু জীৱন দৰ্শন লাভ কৰাই হ'ল ভাৰতীয় মহাকাব্যৰ নায়ক নায়িকাৰ চৰম লক্ষ্য। অথচ এই নায়ক নায়িকাবোৰৰ ভাগ্যৰ লগত ৰাজ্যৰ প্ৰজাসাধাৰণৰ ভাগ্যও ওত প্ৰোতভাৱে জড়িত হৈ আছে।

তিবোতাৰ আত্মদান কাব্যৰ নায়ক নায়িকাও ভাৰতীয় মহাকাব্যৰ এই আদৰ্শ আৰু মানৱতাবোধৰ প্ৰতীক। আনহাতে ভাৰতীয় মহাকাব্যত দৈৱৰ লিখনৰ প্ৰাধান্ত হুমুঠি। দৈৱ লিখনৰ ফলতে নায়ক নায়িকাই নিৰ্যাতন ভোগ কৰিব লগা হয় আৰু এই নিৰ্যাতনৰ অন্তত ঈশ্বৰ বা দৈৱৰ ৰূপাতে তেওঁলোকে ৰাজ্য ধন ঘৰাই পায় আৰু পৰম শান্তি লাভ কৰে। তদুপৰি মহাকাব্যত শত্ৰুৰ বিনাশ অসত্যৰ বিলুপ্তি সাধনৰ যোগেদি সত্যৰ জয় ঘোষণা কৰা হয়। বৰবৰুৱাই তিবোতাৰ আত্মদান কাব্যত মহাকাব্যৰ এই লক্ষ্য অটুট ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

পতিৰ কাৰণে আত্মদান—হিন্দু নাৰীৰ এটি পৱিত্ৰ আদৰ্শ। ভাৰতীয় মহাকাব্যত এই আদৰ্শক সমুজ্জ্বল কৰি তোলা হৈছে। এই আদৰ্শই—সীতাৰ আদৰ্শ দময়ন্তীৰ আদৰ্শ দ্ৰৌপদীৰ আদৰ্শ আৰু সাৱিত্ৰীৰ আদৰ্শ। বৰবৰুৱাৰ জয়মতীৰ আদৰ্শও একেটিয়ে। জয়মতীয়ে অৰণ্যত ক্লেণ ভুঞ্জা দেখি গদ্যপাণিয়ে প্ৰশ্ন কৰিছে

হায়। মোৰ প্ৰাণেশ্বৰী। প্ৰিয়ে জয়মতী।

কিয় তুমি আহিছিলি এই ঘোৰ বন ?

কিয় ভোগ কৰা দুৰ্গতি ?

মই দুৰ্ভগীয়া প্ৰিয়ে। দুখ কষ্ট অৰণ্যৰ

আছে অদৃষ্টত মোৰ কঙ্কালে সইতে

অৰণ্যত আহি তুমি হহ কঙ্কালিনী

ভুঞ্জা ক্লেণ কিহৰ নিমিত্তে ? (দ্বিতীয় সৰ্গ)

গদাপাণিৰ এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি ভয়মতীয়ে হিন্দু নাৰীৰ কৰ্তব্য কথাত এনেদৰে ব্যক্ত কৰিছে

অৰ্য্যত কিবা দুখ হয়। নাথ। আছে মোৰ ?
 তুমি যত আছা মোৰ আছা স্বৰ্গ স্থখ
 তুমি তৰু মই লতা দুয়ো একে ঠাই
 তাত নাথ। আছে কিবা দুখ ?
 তুমি দেহা মই ছায়া দেহা যতে থাকে নাথ।
 ছায়াও থাকিব তাতে নতুন নহয়
 এওঁ কথা আজি নাথ। কিবা দুখ আছে ?
 তাতে মোৰ আনন্দ নিশ্চয় ॥
 নাৰীৰ ভূষণ পতি তুমি মোৰ অলঙ্কাৰ
 তুমি আছা বুলি নাথ। আছে সেন্দূৰৰ
 ফোট মোৰ কপালত বিধবাৰ ক্লেশ
 ভোগ কৰা নাই প্ৰাণেশ্বৰ।
 তেজৱা ৰতন তুমি তোমাক তিষ্ঠাগি নাথ।
 কি ৰূপে ঘৰত থাকোঁ ? হয়। কোন নাৰী
 স্বামীক তিষ্ঠাগি থাকে স্থখেৰে ঘৰত। (দ্বিতীয় সৰ্গ)

নাৰীৰ স্বামীৰ প্ৰতি এই কৰ্তব্য—কেৱল হিন্দু নাৰীৰ আদৰ্শ নহয় ই
 পশ্চাত্য নাৰীৰো আদৰ্শ। স্বামী স্বৰ্গীয় মাজৰ পৱিত্ৰ আৰু মধুৰ সম্পৰ্ক স্থাপিতপৰে
 আদৰ্শ। খ্ৰীষ্টিয়ান ধৰ্ম গ্ৰন্থ বাইবেলত এই সম্পৰ্কৰ কথা অতি স্পষ্টকৈ কৱা হৈছে

- 21 And the Lord God caused a deep sleep
 to fall upon Adam and he slept and
 he took one of his ribs and closed up
 the flesh instead thereof
- 22 And the rib which the Lord God had
 taken from man made he a woman
 and brought her unto the man
- 23 And Adam said this is now bone
 of my bones and flesh of my flesh
 She shall be called Woman because
 she was taken out of Man ২

বাহবেল ৰ এ নৰ নাৰীৰ সম্পৰ্কৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মিন্টনে তেওঁৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য পেৰেডাইজ লষ্ট আদম আৰু হভৰ চিত্ৰ অতি মনোগ্ৰাহীকৈ অঙ্কিত কৰিছে। এই কাব্যত হভৰ মুখত এই চিৰন্তন সম্পৰ্ক তুলত দিয়া ধৰণে দাঁড়ি ধৰা হৈছে

To whom thus Eve replied O thou for whom
And from whom I was formed flesh of thy flesh
And without whom am to no end my guide
And head ' what thou hast said is just and right
For we to him indeed all praises owe
And daily thanks— I chiefly who enjoy
So far the happier lot enjoying thee
Pre eminent by so much odds while thou
Like consort to thyself nowhere find (১০)

ইলিয়াড ওডিচী ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত আদি মহাকাব্যত নাৰীৰ অপহৰণ আৰু নিৰ্যাতন কথ্য কাহিনীৰ ভেটি স্বৰূপ। অপহৃত নাৰীৰ উদ্ধাৰ আৰু নিৰ্যাতিতা নাৰীৰ মুক্তি কাব্য কাহিনীৰ অন্ততম উদ্দেশ্য। এনে কাৰ্য্য সম্পাদনত বহু ৰজা মহাৰজাৰ পতন ঘটিছে ৰাজ্য ৰাজধানী ধ্বংস স্তূপত পৰিা ত হৈছে। নিৰ্যাতনৰ জ্বৰত নৰীৰ ৰূপ লাৱণ্য ত্যাগ আদৰ্শ সোণৰ দৰে উজলি উঠিছে। ইলিয়াডৰ নায়িকা হেলেনৰ অপহৰণে ট্ৰয় নগৰ ছাইত পৰিণত কৰিছে। ৰামায়ণৰ নায়িকা সীতাৰ অপহৰণে ৰাৱণৰ সোণৰ লক্ষা ছাৰখাৰ কৰিছে। মহাভাৰতৰ কুৰুপতি দুৰ্য্যোধনৰ ৰাজসভাত জ্যোপদীৰ বস্ত্ৰহৰণে কোঁৱৰৰ আসন্ন ধ্বংসৰ সূচনা কৰিছে। তেনেদৰে তিবোতাৰ আত্মদান ত জয়মতীৰ নিৰ্যাতনে ল'ৰা ৰজাৰ পতন চমু চপাহ আনিছে। মিহি চাউদাঙ্গৰ কবলত পৰা জয়মতীৰ বিনি যেন সময়গ্ৰ অৱলা নাৰীৰ প্ৰাণৰ বিনি

অৱলা তিবোতা মই কাৰো কতো একোহানি
নাই কৰা কোনো কালে জ্ঞান বিশ্বাসত
কিয় মিছা ধৰ মোক ? কৰিছোঁ মিনতি
কটা ঘাত চেঙ্গা তেল নিদিবি প্ৰাতঃ ॥ (অষ্টম সৰ্গ)

এই কাব্যিক আদৰ্শৰ উপৰিও কাব্যিক বাতাবৰণ আৰু কাব্যিক ঘটনাৰ উল্লেখৰ সহায়ত বৰবৰুৱাই তিবোতাৰ আত্মদান কাব্য খনিত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ গাভীৰ্য্য আনিবলৈ সচেষ্ট হৈছে। আধুনিক বুৰঞ্জীমূলক কাব্য এখনত দেৱ দেৱতাৰ উপস্থিতি দেখুৱা নাইবা সৰগ নৰকৰ দৃশ্য অঙ্কিত কৰা সম্ভৱপৰ নহয়। বৰবৰুৱাই সপোনৰ আলমত এই কাৰ্য্য সম্পন্ন কৰিছে। গদ্যপাণিয়ে সপোনত দেখা পাইছে

সৰগৰ দেৱদেৱে জয়মতীক ৰথত তুলি সৰগলৈ লৈ গৈছে আৰু লক্ষ্মীয়ে আহি
জয়মতীক সাদৰি লৈছে

সাদৰি লক্ষ্মীয়ে চাই বুলিলে ৰাণীক
স সাৰত ভুঞ্জি বহু যাতনা কেলেশ
আহিছা স্বৰ্গত আই। নকৰিবা শোক
স্বৰ্গৰ সৰগ এই স্বৰ্গময় দেশ ॥
আই আই। স্বৰ্গে থাকা স্বৰ্গৰ মাজত
সান্নিধ্যী জানকী শৈব্যা সতীৰ কাষত
আছে যত দয়াময়ী ক্ৰোপদী স্বৰ্গত
আশ আই। থাকা স্বৰ্গে তুমি সি থানত ॥ (১১ম সৰ্গ)

আকৌ দ্বাদশ সৰ্গত গদাপাণিয়ে জয়মতীৰ মৃতদেহ বান্ধত লৈ শ্মশানৰ ফালে
আহি থকা দৃশ্য অঙ্কন কৰোতে কবিয়ে পুৰাণৰ কাহিনীৰ সহায় লৈছে

চাওঁ কোন সেইজন
মৰাশ কানত নহ এই মহানিশা
আহে শ্মশানৰ ফালে বিয়াকুল মন।
স্মোৰামীৰ নিন্দা বোলে সহিব নোৱাৰি
সত্য ব্ৰহ্মে প্ৰাণত্যাগ কৰিছিলে সতী
সতী দেহা তুলি আপোন কানত
ভ্ৰমি ফুৰিছিলে বোলে শিৱ সতীপতি।
এয়ে কি ত্ৰিশূলী সেহ। এয়ে নেকি শিৱ।
এয়ে কি সতীৰ পতি। সতী দেহা নহ
আপোন কানত তুলি ভ্ৰমিছে শ্মশান
বিবাদ মনত হয়। বিয়াকুল হ'হ?
নহয় নহয় এওঁ নহয় ত্ৰিশূলী
এওঁ লাজি গদাপাণি দুখ বেজাৰত
প্ৰিয়সীৰ মৃতদেহ আঁকোৱালি লই
বিয়াকুল প্ৰাণে সোঁৱা আহে শ্মশানত ॥ (১২ম সৰ্গ)

এনেদৰে সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ আদৰ্শ আৰু গাভীৰ্য্য অটুট ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ
উপৰিও বৰবৰুৱাই বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত যেনে

নিশা (১ম সৰ্গ) কল্লনা (১ম আৰু ২য় সৰ্গ) চকুলো (২য় সৰ্গ)
নিয়ৰ (৩য় সৰ্গ) শ্মশান (১০ম সৰ্গ)—এলানি গীতি কবিতা সৃষ্টি কৰিছে

যত মহাকাব্যৰ ঘটনাৰ উল্লেখ লক্ষ্য কৰিবলগীয়া। গীতি কবিতা হিচাপে অতি মধুৰ হলেও—ইবিলাকৰ মূল কাব্য কাহিনীৰ লগত সম্পৰ্ক অতি দুৰ্বল। বৰক ইবিলাকে মূল কাব্য কাহিনীৰ সাৱলীল গতিত বাধাৰহে সৃষ্টি কৰিছে। তাৰে এটি গীতি-কবিতা তলত তুলি দিয়া হৈছে

এই নিশাকালে বহি কবি গুৰু বাহিনী
বিৰাচিলে সপ্তকাণ্ড কাব্য বাহিনী
এয়েই সেই একে নিশা ভাৰতৰ কালিদাসে
বিৰাচি কবিতা কুঞ্জ মানস মোহন
লভিলে অমৰ কীর্তি এয়ে সেই একে ৰাতি
ৰাচিলে যি ৰাতি স্থে ভক্তি কাব্য কবি ভৰ্তৃ ॥
এয়ে সেই একে নিশা যেনে কবি ছন্দপীৰে
আঁজিলে অক্ষয় কীর্তি অক্ষক মিন্টা
লিখিলে নতুন ছন্দ অমিত্র অক্ষৰ ৰূপী
সেই ৰাতি এয়ে যিটো কবিৰ জীৱন ॥
সেই নিশা বহি বহি শব্দৰ মাধৱদেৱ
ভাঙিলে কীৰ্ত্তন আৰু ঘোষা (বৈষ্ণৱৰ প্ৰিয়) ॥
এই ৰাতি সেই ৰাতি একে দুয়ো ৰাতি
যি ৰাতি আৰাধি কবি কল্পনা স্তম্ভৰী
আঁকে নানা বিধি ছবি নানা বৰণীয়া কবি
গাঁথে মনোহৰ মালা প্ৰাণ মনহাৰী ॥
এয়ে সেই একে ৰাতি আহা। যি ৰাতিৰ ফল
কাব্য কবিতাৰ কুঞ্জে কৰে সাহিত্য উজ্জল ॥

কাব্যধৰ্ম কবিৰ গভীৰ জীৱনবোধৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। মৃত্যু মানৱ জীৱনৰ এটি চৰম সত্য আৰু আশানেই মানৱ জীৱনৰ শেষ আশ্ৰয়। মৃত্যুৰে মাহুৰক সমস্ত দুখ কষ্ট শোক বেজাৰৰ পৰা মুক্তি দিয়ে। সেয়ে মহৎজনে মৰণলৈ ভয় নকৰে মহাযোগীয়ে আশান ভূমিক আশ্ৰয় কৰি লাভ কৰে পৰম শান্তি

নাজান নিকোঁথ। তই এহুৱা আশান ভূমি
মহাযোগী জিহ্মলীৰ অতি প্ৰিয় ধান ?
প্ৰকৃতিৰ লীলাভূমি তিয়াগি কৈলাশ গিৰি
এই আশানত আহি কৰোঁহি বিজ্ঞান ? (বাদশ সগ)

or any noble had neither ordered nor authorised the brutalities ' ৮

হৰবান্ধ বৰুৱাৰ এওঁ মতবাদৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিলেও হিতেষৰ বৰবৰুৱাৰ নিজা মতবাদ বহুখিনিও বেলেগ। বৰবৰুৱাৰ মতে গদাপাণি বনলৈ পলাই সৰাৰ সম্ভৱত আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা আছিল। ৰজা হোৱাৰ মাত্ৰ সাত দিনৰ পিছতেই মন্ত্ৰীসকলৰ ষড়যন্ত্ৰত পৰি ৰাণী জয়মতীৰ সৈতে গদাপাণি অৰণ্যত পলাই সাৰিব লগা হয়। গদাপাণি পলাই গ'লত ২২ ১৬৭২ চনত চামগুৰীয়া ফৈদৰ চুলিক্কা কোঁৱৰ সিংহাসনত বহে। এওঁ চুলিক্কাৰ ল'ৰা ৰজা বুলি কোৱা হয়। কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাত গদাপাণিৰ কণীন্ত কাপৰ বিস্তৃত বিৱৰণ দি বৰবৰুৱাই লিখিছে আহোম ৰজা সকলৰ জিতবত এনে এটি নিয়ম আছিল যে যদি কোনো ৰজাৰ কোঁৱৰৰ গাত অঙ্গকত বা ঘা কোঁহোৱাৰ চিন থাকে তেন্তে তেওঁ আৰু ৰজা ২২ নোৱাৰে। সেয়ে কাৰে ল'ৰা ৰজাই গুপ্তচৰ ধৰি তলে তলে বহুত ৰজাৰ কোঁৱৰৰ অঙ্গকত কৰোৱাগে। ল'ৰা ৰজাৰ এই নিদাৰ্শ কাৰ্য্যত অনেক ৰজাৰ কোঁৱৰে অকালত প্ৰাণ পৰ্য্যন্ত হেৰুৱালে।

গদাপাণি বৰ বাহুবলী আছিল। সকলোতকৈ ল'ৰা ৰজাৰ দাদাপাণিলৈ বেচি ভয়। গদাপাণিক ধৰাবলৈ মিহি আৰু লঠা নামেৰে দুটা কুকুৰাচোৱা চাউদাঙ্গৰ লগত ল'ৰা ৰজাই কেনেকুৱা ষড়যন্ত্ৰ কৰিছিল বেনেকৈ পতিপ্ৰাণ জয়মতী কুঁৱৰীক ধৰাহ আনি নানান তৰহৰ অমানুষিক অত্যাচাৰ কৰাই মাৰিলে সেহিবলৈক এহঁ কাব্যখনত বৰ্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা পোৱা হৈছে।

হৰবান্ধ বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ মতবাদৰ লগত বৰবৰুৱাৰ কাহিনীৰ পাৰ্থক্য মন কৰিব লগীয়া। হৰবান্ধ বৰুৱাৰ মতে গদাপাণি পলাই সৰা অৱস্থাত ৰাজকোঁৱৰহে ৰজা নহয়। তদুপৰি জয়মতীৰ অত্যাচাৰৰ বাবে ৰজা বা কোনো ৰাজমন্ত্ৰী আদি জগৰীয়া নহয়। জয়মতীৰ অত্যাচাৰ চাউদাঙ্গহঁতৰ নিজা কাৰ্য্য কলাপ। বৰুৱা চাউদাঙ্গহঁতৰ নাম আদি উল্লেখ কৰা নাই। অৰণ্যত পলাই থকা অৱস্থাত চাউদাঙ্গহঁতৰ চিঞৰ বাখৰ প্ৰথমে জয়মতীৰ কাণত পৰে আৰু তেওঁ গদাপাণিক ছদ্মবেশেৰে পূণ কুটাৰ এৰি পলাই যাবলৈ খাটনি ধৰে। কিন্তু বৰবৰুৱাৰ কাব্যত কোৱা হৈছে— পলাই সৰা অৱস্থাত গদাপাণি আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা। অৰণ্যত বাস কৰা গদাপাণি আৰু জয়মতী সাধাৰণ নৰনাৰী নহয় তেওঁলোক এখন দেশৰ ৰজা ৰাণী। আহাতে ল'ৰা ৰজাই গদাপাণি আৰু জয়মতীক ধৰাই আনি গাঁতি বিহিবৰ বাবে আঁচনি কৰিছে আৰু চাউদাঙ্গহঁতক তেনে কাৰ্য্যৰ বাবে নিৰ্দ্দেশ দিছে। চাউদাঙ্গ দুটাৰ নাম কাব্যত মিহি আৰু লঠা বুলি উল্লেখ কৰা হৈছে। গদাপাণিক ধৰি অনা কাৰ্য্যত সফলকাম হলে ল'ৰা ৰজাৰ বিশেষ পুৰস্কাৰ দিয়া হ'ব বুলিও ঘোষণা কৰিছে। গদাপাণিক ধৰিব নোৱাৰাত ৰাজ আজ্ঞানুসাৰে জয়মতীক বনৰ পৰা ৰাজসভালৈ ধৰি অনা হৈছে। জয়মতীয়ে গদাপাণিৰ সন্তেদ দিবলৈ মান্তি নোহোৱাত ল'ৰা ৰজাই মিহিক কঠোৰ শাস্তি বিহি হলেও গদাপাণিৰ বাতৰি উদ্ধাৰ

কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে। তাৰেজাৰ এ কাৰ্য্যত মন্ত্ৰীবগৰ সমৰ্থন নাছিল বুলি কাব্যত বৰ্ণোৱা হৈছে। এনে কাৰ্য্যত পৰিণাম ৰজাই ভুগিব লাগিব বুলি মন্ত্ৰীবৰ্গত সতৰ্কবাণী শুনাইছে। গতিকে বৰবৰুৱাৰ মতে মন্ত্ৰীসকলৰ ষড়যন্ত্ৰৰ বাবে ৰজা হোৱাৰ মাত্ৰ সাত দিনৰ পাছতে গদাপাণি সিংহাসন এৰি পলাই যাব লগা হলেও লৰা ৰজাই চাউদাঙ্গইতৰ লগত কৰা আঁচনিত মন্ত্ৰীবগৰ কোনো সমৰ্থন নাছিল।

কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাত কাব্য কাহিনীৰ চমু আভাস দিয়াৰ উপৰিও দ্বিতীয়বাৰ ৰজা হৈ মৃত্যু পৰ্য্যন্ত গদাপাণিয়ে কেনেদৰে ৰাজ্য শাসন কৰিলে তাৰো এটি আভাস দিয়া হৈছে।

॥ কাব্যৰ কাহিনী ॥

তিবোতাৰ আশ্বদান কাব্যত বাৰটি সঁচা আৰু এটি উপসংহাৰ আছে। কৰণ ৰসে প্ৰাধান্য লাভ কৰা কাব্যখনিৰ শোকাবহ পৰিণতিৰ হৃদয়ত কাব্যৰ আৰম্ভণিতে এদেৱে দিয়া হৈছে

মৰ আঁউমীৰ নিশা আকাশো ডাৱৰে ভৰা
এটিও ওলোৱা নাই আজি তৰা আকাশত।
মহা ঘোৰ অন্ধকাৰ নেদেখি কেনিও ক'বো
ওচৰতে থকা বস্তু মহা ঘোৰ একাৰত ॥

প্ৰথম সৰ্গৰ বাগ্‌দেৱীৰ অৰ্চনাত কবিৰে বাস্তৱিক ব্যাসদেৱ হোমাৰ কালিদাস ডাণ্টে শেক্সপীয়েৰ ডাৰ্জিন্স মিল্টন ড্ৰাইডেন শ্বেলী ডেনছন আদি কবিসকলৰ কবিত্ব প্ৰতিভা আৰু অমৰত্বৰ কথা নীৰৱে স্মৰণ কৰিছে আৰু কল্পনা দেৱীৰ অকণি কৃপা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।

দ্বিতীয় সৰ্গত কাব্য কাহিনী আৰম্ভ হৈছে। অটব্য অৰ্য্য এখনৰ মাজত এটি পৰ্ণকূটৰ। এগৰাকী স্তম্ভৰী তিবোতাই কিবা দুখত উৰুপি আছে। এজন স্থায়ী পুৰুষে তিবোতা গৰাকীৰ ওচৰলৈ আহি শাস্তনা দিছে। এওঁলোকেই হল কাব্যৰ নায়ক নায়িকা গদাপাণি আৰু জয়মতী। জয়মতীক সন্দোধান কৰি গদাপাণিয়ে কবলৈ ধৰিলে

হায়! প্ৰিয়ে! তুমি মোৰ হিয়া ফুলনিৰ ফুল
চোপাকলি হয়েনেকি থাকিব। সদায়?
হুফুলি নাহাঁহি প্ৰিয়ে! হায়! অকালত
চোপাকলি লেৰেলি শুকাই ॥
বনৰ গোলাপ প্ৰিয়ে! নিজে ফুলে নিজে সৰে
আপোন গোন্ধত থাকে নিজে মোহ গই
নিৰ্জনে বনতে জহে—বনৰ মাজত

সি কাৰণে মমতা নহয় ॥
কিন্তু তুমি প্ৰাণেশ্বৰী। মোৰ ফুশনিৰ ফুল
আদৰ সাদৰ কবি তোলা যতনেৰে
তোমাৰ ই কষ্ট মই কি ৰূপে সহিম ?
হায়। প্ৰিয়ে। হৃদয় বিদবে ॥ (দ্বিতীয় সৰ্গ)

গদাপাণিয়ে প্ৰিয়তমা পত্নী জয়মতীক অৰাধ্য দুখ কষ্ট সহ্য কৰি নাথাকি ঘৰলৈ
উলটি যাবলৈ বুজনি দিছে। জয়মতী কিন্তু পত্নীৰ ধৰ্ম কৰ্মৰ প্ৰতি অতি সচেতন আৰু
তাৰে এটি ব্যাখ্যা স্বামীৰ আগত দাঙি ধৰিছে

তুমি মোৰ দুখুনিৰ একোটি ৰতন
তুমি মোৰ প্ৰাণপতি তুমি মোৰ ধ্যান
তুমি মোৰ জীৱৰ জীৱন ॥
প্ৰাণ এৰি হায়। নাথ। থাকেনো ঘৰত কোনে ?
যি থাকে থাকোক কিন্তু নাথাকে কদাপি
প্ৰাণ এৰি জয়মতী যদি প্ৰাণ যায়
পতি সঙ্গ নেৰিব তাপি ॥ (দ্বিতীয় সৰ্গ)

অৰাধ্য অৰণ্যৰ পূৰ্ণ কুটীৰত গদাপাণি আৰু জয়মতীয়ে সগোপনে কুৰু জীৱন যাপন
কৰিবলৈ ধৰিলে। কাষৰে পাজাৰ থকা গাওঁ ভূইৰ পৰা গদাপাণিয়ে চাউল পাত খুজি
মাগি আনে আৰু জয়মতীয়ে তাকে ৰান্ধি বাটি স্বামীৰ আগত দিয়ে। তাকে খাই
অৰাধ্য দুখ কষ্টৰ মাজতো হঠিয়ে সিটিৰ মুখলৈ চাহ আনন্দ লাভ।

তৃতীয় সৰ্গত কবিৰে প্ৰভাতী গিয়ব আৰু কালচক্ৰৰ ওপৰত মনোৰম গীতি
কবিতাৰ সৃষ্টি কৰিছে।

চতুৰ্থ সৰ্গত বৰ্ণিত হৈছে ল'ৰা ৰজাৰ ৰাজচৰাৰ দৃশ্য। তিনিমাহ অতিবাহিত
হল—অথচ গদাপাণিক আটক কৰিব পৰা নহল এই কথাটো ৰজা বিস্মিত হৈছে। মিহি
নামৰ চাউদাঙ্গটোৱে ৰজাক জানিবলৈ দিয়ে যে গদাপাণি আৰু জয়মতী কোনো এখন
অৰাধ্যত পলাই আছে—এ' গোপন সবাদ তেওঁ সগ্ৰহ কৰিছে। মিহিয়ে ৰজাক এই
আখ্যাসো দিয়ে যে অতি শীঘ্ৰেই তেওঁনোকক ধৰি আনি উপযুক্ত শাস্তি বিহিবলৈ তেওঁ
সক্ষম হ'ব। মিহিয়ে এনে দু সাহসিক সঙ্কল্পত সফলকাম হ'লে ৰজাৰ বিশেষভাৱে প্ৰশংসা
দিয়াৰ আশ্বাস দিলে। ৰজাৰ এই সিদ্ধান্তত মন্ত্ৰীবৰ্গই আশ্চৰ্য্য প্ৰকাশ কৰিলে কিয়নো
নিৰপৰাধী গদাপাণিক ধৰাই আনি শাস্তি বিহাৰ কোনো শক্তি নাই। মন্ত্ৰীবৰ্গৰ আপত্তি

সত্বেও নিজ সিদ্ধান্তত বজা অচল অটল হৈ বল। ৰাজশাসন নিকটক হোৱাৰ পথত
প্ৰধান অৰ্থায় গদাপাণিক নিশেষ কৰিব পাণিব। মন্ত্ৰীবৰ্গই বজাক অবিচলক কাৰ্য্যৰ
ফল আচৰে ভুগিব বুলি সতৰ্ক কৰি দিলে

কুলক্ষো ললে লগ নধৰিবা দোষ
মহাৰাজ। ধৰ্ম্ম কথা নোৱাৰি নকট
নসহে ঈশ্বৰ এনে কুট অত্যাচাৰ
অদোষত বজা। তুমি জানিবা নিশ্চয় ॥ (চতুৰ্থ সৰ্গ)

পঞ্চম সৰ্গত এটি নিজম নিশাৰ দৃশ্য। অৰণ্যৰ বৃহত গদাপাণি আৰু জয়মতী গভীৰ
নিদ্ৰাত। নিচেই কাষতে কাৰোবাৰ মাত-কথা শুনি গদাপাণি চমকিত হৈ সাৰ পাই
উঠিল আৰু আশয় বিপদৰ কথা পত্নীক জনালে। জয়মতীয়ে গদাপাণিক অকণো পলম
নকৰি নগা পৰ্বতলৈ গৈ সৰল নগা মাগুহৰ মাজত আত্মগোপন কৰি থাকিবলৈ খাটনি
ধৰিলে। প্ৰথমতে গদাপাণিয়ে পত্নীক তেনেদৰে অৰণ্যৰ মাজত নি সহায় অৱস্থাত এৰি
যাবলৈ অনিচ্ছুক হোৱাত জয়মতীয়ে বীৰাঙ্গনাৰ স্বৰেৰে কবলৈ ধৰিলে

বাৰ্থা প্ৰাণ আপোনাৰ থাকিলে জীয়াহ
বেটীৰ নিচিনা বেটী পাবা নক্ষজনী ॥
বেলি তুমি উঠি অহা তু থুঙ্গীয়া ফহদৰ
(২২ৰ শী ৰাজ ব শ) জাৰিৰ গোৱৰ
তোমাৰ মৃত্যুত নাথ 'হানি আত্মোৰ
(আহোম ৰাজ্যৰ) কোনে দমাব বিপ্লৱ ?
পলোৱা পলোৱা নাথ। অকালত হয়। তুমি
জীৱাৰ বজা বেলি নিনিয়াবা মাৰ।
গোলাপ গছৰ হয় ' গোলাপ কলিটি
নউ ফুলোতে ২ ঠাৰি নিচিন্দিবা তাৰ ॥ (পঞ্চম সৰ্গ)

জয়মতীৰ মন ২২ক বাধা দিব নোৱাৰি গদাপাণি নগা পাহাৰলৈ পলাই গল।

ষষ্ঠ সৰ্গত মিহি চাউদাঙ্গ আৰু অন্ত কটোৱাৰ কাৰ্য্য কলাপ বাঁত হৈছে।
মিহিয়ে জয়মতীক হাত ধৰি আটক কৰিছে আৰু গদাপাণি কলৈ গল তাৰ বাতৰি
স্বধিছে। মিহিৰ কবলত পৰি জয়মতীয়ে তেওঁৰ জীৱনৰ বন্ধা হতিহাস বাই চকুলো
টুকিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু জয়মতীৰ বিননিত মিহিৰ পাষণ হৃদয় নগলিল। মিহিৰ
কবলত পৰা জয়মতীৰ অৱস্থা বাৱণৰ কবলত পৰা সীতা আৰু দু শাসনৰ কবলত পৰা
দ্রৌপদীৰ অৱস্থাৰ সৃষ্টি। জয়মতীৰ নাৰী হৃদয়ৰ আৰ্ত্তবাদ কাব্যত হৃদয়গ্ৰাহীকৈ বৰ্ণোৱা
হৈছে

বজাৰ তিৰোতা হ'লো কুঁৱৰীৰ নাম ল'লো
 বাজতোগ কিস্ত হয় । নহ ল ভাগ্যত
 তথাপি নকৰি দুখ ছবি কপালক
 স্বামীয়ে সহতে আহি নোমালো বনত ॥
 কিস্ত হয় । অভাগীৰ (অষ্ট দোষতে জানো)
 পতি সজ-সুখ তাকো নাপালো নহ ল।
 পলাই লুকালে নাথৈ এৰি দুৰ্ভাগীক
 দয়ন্তী এৰি যেনে সত্যযুগে নল ॥
 কাৰউ কৰিছোঁ মিহি এৰি দেই অভাগীক
 জ্বৰিছে ইমানে আৰু দুখ কিয় দিয়।
 কাৰো নোহো অপকাৰী অৱলা তিৰোতা
 ধৰি বান্ধি আজি মোক কি কাৰণে য়ি । (ষষ্ঠ সৰ্গ)

মিহিয়ে জয়মতীক ল'ৰা বজাৰ আগত হাজিৰ কৰিলে । বজাৰ আগত জয়মতী
 বীৰাঙ্গনৰূপে থিয় হল ।

সপ্তম সৰ্গত ল'ৰা বজা আৰু জয়মতী কথোপকথন বৰ্ণোৱা হৈছে । জয়মতীৰ
 বক্তব্যত তেওঁৰ বীৰত্ব সত্য আৰু দৃঢ় স কল্প প্ৰকাশ পাইছে । বজাই দেখুৱা সমস্ত
 ভয় ভাবুকিৰ সন্মুখত জয়মতী অচল অটল শিলাখণ্ডৰ দৰে থিয় দি থাকিল আৰু তেওঁৰ
 কল্পব্যৰ কথা বজাৰ আগত ব্যক্ত কৰিলে

জানে ভালকই বাণী তিৰোতাৰ ধন
 নোহে ধন অলঙ্কাৰ স্তূৰ্ণ বতন
 নোহে ধন মণি কেৰু বাথুৱা থাক
 সোৱামীত বাজে ধন কতো নাই আৰু ॥
 জানে বাণী ভালকই স্বামী হেমহাৰ
 হেৰালে নাপায় আৰু ছবি জীৱনত
 তেহুৱা ধনক নেকি দিবহি চোৰক
 থাকোতে পৰাণ বায়ু দেহাৰ মাজত ?
 প্ৰাণ যাব কুঁৱৰীৰ তথাপিতো তেওঁ
 আদৰৰ হেমহাৰ নিদিয়ৈ চোৰক

পৰাণ থাকোঁতে বাণী কেতিয়াও তেওঁ

নিদিয়ে আপোন ধন হৰিব আনক ॥ (সপ্তম সগ)

জয়মতীৰ এনে দৃঢ়তাত ৰজা খঙত অধীৰ হ'ল। জয়মতীক নৰক যন্ত্ৰাৰ মাজলৈ খেলি দি হলেও গদাপাণিৰ বাতৰি উলিয়াবলৈ তেওঁ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হ'ল। জয়মতীয়ে গদাৰ বাতৰি নিদিলেও ৰজা নিচেই নহয়। ৰাজ্যৰ চুকে কোণে প্ৰতি গাওঁৰ প্ৰতি ঘৰ মাহুছ চলাঠ কৰি গদাপাণিৰ বাতৰি লব আৰু গদাপাণিক ধৰাই আনিব

নকৰ গদাৰ কথা পাৰিবি কি তই

ৰাখিব গদাৰ প্ৰাণ নকই নেমেলাই ?

পাৰিবি তেতিয়া তই ৰাখিব গদাক

যেতিয়া পশ্চিম ফালে ওলাবহি বোলাই ॥ (সপ্তম সৰ্গ)

ল'ৰা ৰজাই জয়মতীক জনালে—ৰাজ আজ্ঞা অমান্য কৰাৰ অপৰাধত আঁঠুৰ ঘিলা কটা চকু কটা আদি চৰম শাস্তি জয়মতীয়ে ভুগিব লাগিব। ল'ৰা ৰজাৰ কোনো ভাবুকিয়ে জয়মতীক টলাব নোৱাৰিলে। বীৰবনা জয়মতীয়ে ৰজাক নিভীক প্ৰত্যুত্তৰ দিলে

কিয় ৰজা ! ভয়

দেখুৱা মিছাতে তুমি। প্ৰিয়সী গদাৰ

তেহুৱা শাস্তিৰ ভয় নকৰে নিশ্চয় ॥

চকু কাটা ঘিলা কাটা দিয়া মোক জেৰেদাত

যি যি শাস্তি আছে মানে দিযে থাকা মোক।

তথাপি নকওঁ মই কথা সোৱামীৰ

নলওঁ নালাগে মোক স্বৰ্গ স্তম্ভ ভোগ ॥

নউ দেখোঁতেই যেন স্বামীৰ দুৰ্গতি মই

সোৱামীৰ ভাল দেখি যক মোৰ প্ৰাণ

মইতো ৰজাৰ বাণী স্বামীৰ তিৰোতা

নকওঁ স্বামীৰ কথা থাকোঁতে পৰাণ ॥ (সপ্তম সৰ্গ)

অষ্টম সৰ্গত আৰম্ভ হৈছে টাবলুজ পাহাৰৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্য। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যত গদাপাণিক স্তম্ভী কৰিব পৰা নাই। গছ-লতাই যেতিয়া আনন্দত নাচে গদাপাণিৰ হিয়া পত্নীৰ চিন্তাত হাঁপাব কৰি উঠে। পত্নী-পুত্ৰৰ পৰা আঁতৰি বিবহ বেদনাত দিন কটাব লগা হোৱা বাবে তেওঁ বিধাতাকে জগৰীয়া কৰে

চাৰিওটি ঠাই ঠাই কৰিলি বিধাতা ।
 নিষ্ঠুৰ নিচিনা তোৰ নাই ত্ৰিলাকত ॥
 ল'ৰা দুটি লই দুটি মাংকী বাপেকী আমি
 একেলগে কত স্নেহে কৰিছিলো বাস ।
 তই কিন্তু চাৰিওটি কৰি থান বান
 ভাঙিলি স্নেহৰ ঘৰ । কৰিলি নিৰাশ । (অষ্টম সৰ্গ)

টাবলুঙত গদাপাণি মুঠেই বিপদমুক্ত নাছিল । মিহি আৰু লঠাই পোন্ধৰ ষোল্লটামান কটোৱালেৰে সৈতে হঠাতে গদাপাণিক আক্ৰমণ কৰিল । চকুৰ পচাৰতে গদাপাণিয়ে এটা কটোৱালৰ হাতৰ পৰা তেৱাল এখন কাটি আনিবলৈ আৰু একে ঘাপে লঠাক দুডোখৰ কৰিলে । গদাপাণিৰ বীৰত্বৰ সমুখত মিহি টিকিব নোৱাৰি অন্য কটোৱালৰ সৈতে প্ৰাণ লৈ পলাল । টাবলুঙ নিৰাপদ যেন নেদেখি গদাপাণি নামচান্ধৰ ফালে গ'ল । বিধাতাৰ হুছামুসৰি গদাপাণিৰ ভাগ্য চক্ৰ স্থিৰবলৈ ধৰিলে

কি থঙাব পাৰে গদাপাণি বিধাতাৰ হুছা
 নোৱাৰিলে যাক ৰায় । ৰূপৰ যুগত
 পাণ্ডু পুত্ৰ পঞ্চ ভাই দেৱ অৱতাৰ
 আপুনি শ্ৰীকৃষ্ণ যাৰ সন্মুখ লগত ।
 ত্ৰেতা যুগে ৰামচন্দ্ৰ নিজে বিষ্ণু অৱতাৰ
 নোৱাৰিলে বাধা দিব বিধিৰ ইচ্ছাত ।
 হৰিলে ৰাৱণে সীতা পৰাণৰ প্ৰাণ
 নানা কষ্ট নানা দুখ ভুগিলে লঙ্কাত ॥
 কোন কুটা গদাপাণি কি কৰি থঙাব হান্ন
 বিধাতাৰ হুছা আজি । (অষ্টম সৰ্গ)

নৰক যন্ত্ৰণাৰ মাজত প্ৰিয়তমা পত্নীৰ মৃত্যু ঘটিলে গদাপাণিৰ জীৱনৰে বা কি অৰ্থ থাকিব ? সেয়ে তেওঁ শত্ৰুৰ হাতত আত্ম সমৰ্পণ কৰি পত্নীৰ জীৱন ৰক্ষা কৰিবলৈ সৰল কৰিলে ।

নৱম সৰ্গত বৰ্ণিত হৈছে—গদাপাণিৰ পত্নীৰ জীৱন ৰক্ষাৰ বাবে কৰা এটি আত্মত্যাগ প্ৰচেষ্টা । জোপোহাৰ আঁৰ লৈ গদাপাণিয়ে জয়মতীৰ ওপৰত চলোৱা অমানুষিক অভিযানৰ নিবীক্ষণ কৰিবলৈ ধৰিলে । গভীৰ নিশা—অত্যাচাৰী কটোৱাল কেইটা টোপনিত পৰিল । জোপোহাৰ মাজৰ পৰা ওলাই গদাপাণি মৃত্যুৰ ক্ষণ গাঁথকা জয়মতীৰ কাষ চাপিল । তেওঁ পত্নীৰ নিৰ্যাতিত মুখত অকণমান পানী দিলে ।

লগে লগে জয়মতীয়ে সংজ্ঞা হুঁৱাই পালে। আত্মদানৰ চৰম ক্ষণত স্বামীৰ চৰণ স্পৰ্শ কৰি তেওঁ পৰম শাস্তি লাভ কৰিলে। কিন্তু স্বামীৰ আত্ম সমৰ্পণৰ প্ৰস্তাৱ তেওঁ কোনোপধ্যে মানি লব নোৱাৰিলে। দেশৰ মজল হেতু স্বামীৰ জীৱন বক্ষা কৰিবলৈ কথা পৰিত্ৰ সংকল্পৰ কথা জয়মতীয়ে দোহাৰিলে আৰু পুনৰ নগা পাহাৰলৈ হুৰি গৈ আত্মবক্ষা কৰিবলৈ গদাপাণিক মিনতি জনালে

সকলো স্ত্ৰীৰ অৰ্থে তিৰী জনমত
তিৰীৰ নিজস্ব বুলি একো নাই স্ত্ৰীৰ
তিৰোতাৰ ৰূপ গুণ সৌন্দৰ্য্য অমিয়া
সকলো স্বামীৰ অৰ্থে সকলো স্বামীৰ ॥

তিৰোতাৰ ধৰ্ম স্বামী—স্বামী ধৰ্ম স্ত্ৰীৰ
ভক্তি মুক্তি তিৰোতাৰ সকলোটি পতি
মহাপীঠ মহাতীৰ্থ স্বামী তিৰোতাৰ
ধৰ্ম অৰ্থ কাম মোক্ষ অস্তিম্বৰ গতি ॥
পতিব্ৰত পতিসেৱা ধৰ্ম তিৰোতাৰ—
তোমাৰ কুৰবী সেই ধনে ধনৱতী
সি ধনৰ পৰা মোক নকৰা বঞ্চিত
ধৰিছে। পাৱত নাথ। কৰিছে। মিনতি ॥ (নৱম সৰ্গ)

জয়মতীৰ নিৰ্য্যাতন সহ্য কৰিব নোৱাৰি দ্বিতীয়বাৰ গদাপাণি নগাবেশে পত্নীৰ ওচৰলৈ আহিল আৰু তেওঁৰ স্বামীৰ কথা ৰজাক কৈ দিবলৈ বুজনি দিলে। কিন্তু জয়মতী নিজ উদ্দেশ্যত অচল অটল হৈ থাকিল। তৃতীয়বাৰ গদাপাণি জয়মতীৰ কাৰ্ণালৈ আহিল আৰু একে বুজনিকে দিলে। জয়মতীৰ মনৰ কোনো পৰিবৰ্ত্তন সাধন কৰিব নোৱাৰি ব্যৰ্থ মনোৰথ হৈ গদাপাণি পুনৰ নগা পাহাৰৰ ফালে গুচি গল। জয়মতীৰ ওপৰত অস্বাভাৱিক অত্যাচাৰ দিনে নিশাই চলি থাকিল। অৱশেষত পৃথিৱীত আত্মদানৰ অলস্ত নিদৰ্শন ৰাখি জয়মতীয়ে চিৰদিনৰ বাবে চকু মুদিলে।

জয়মতীৰ আত্মদান পৃথিৱীৰ সমগ্ৰ তিৰোতা সমাজৰ বাবে এটি চিৰকলীয়া আদৰ্শ হৈ ৰল। কবিয়ে এই আত্মদানৰ গৌৰৱ কাব্যত উজ্জ্বল ৰঙেৰে অঙ্কিত কৰিছে

তুমি—
দেখুৱালা জগতৰ তিৰোতা জাতিক
পতিপৰায়ণতাৰ চৰিত্ৰ মহন্ত

কি এক অপূৰণ ভাব সতী হৃদয়ৰ
পতি প্ৰেম। কি মাধুৰ্য্য অতুল মৰ্ত্ত্যত ॥
পৱিত্ৰ কৰিলা তুমি মৰ্ত্ত্যভূমি সতী'
পতিৰ মঙ্গল অৰ্থে কৰি আত্মদান।
জন্মভূমি তহু দেৱী। হ'ব গোৰবিত
যাবচ্ছন্ন দিবাক্ষৰ গাই তহু গান ॥
শিক্ষা দিলা জগতক—
সতী তিবোতাৰ প্ৰেম শাস্তি নিকেতন
শোকে তাপে ভৰা এই স সাৰ মাজত
নথকাহেঁতেন দেৱী। সি পৱিত্ৰ প্ৰেম
হ'ল হই মৰিশালি গোটেই জগত (নৱম সগ)

দশম সগত গদাপাণিয়ে সপোনত কেনেকৈ পত্নী বিয়োগৰ বাতৰি পাইছে—
তাৰে এটি হৃদয়গ্ৰাহী বিৱৰণ আছে। গদাপাণিয়ে সপোনত দেখিলে—সৰগৰ পৰা
এখন বথ নামি আহিছে। বস্ত্ৰমতীমাত লক্ষ্মীয় জন্মতীক সেই বথত উঠিবলৈ নিৰ্দেশ
দিছে। স্তম্ভৰী কন্যাবেশে জন্মতীয়ে সেই বথত উঠিবলৈ আগুৱাই যোৱা দেখি
গদাপাণিয়ে তেওঁকো লগত লৈ যাবৰ বাবে জন্মতীক খাটিছে। চকুৰ পচাৰতে দেৱ
দুতে বথ চলাই দিলে আৰু জন্মতী বথৰ পৰা নামিব নোৱাৰা হ'ল। দেৱদুতে
বিস্মিত গদাপাণিক জনালে—চকুলো আৰু নবক যন্ত্ৰণাৰ পৃথিবী এৰি অনন্ত শাস্তিৰ
বাবে জন্মতী সৰগলৈ গমন কৰিছে। সৰগত তেওঁ সতী সাক্ষী—সীতা সাৱিত্ৰী
শৈব। দময়ন্তীৰ কাষতে আসন লবলৈগৈ। —এনে তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ সপোন দেখি গদাপাণি
চকমক খাই সাৰ পালে আৰু নামচান্ধ এৰি জেৰেজালৈ ৰাপলি মেলিলে।

একাদশ সগত কৰুণ ৰসৰ অপূৰণ সমাবেশ ঘটিছে। জেৰেজাৰ শাস্তি দিয়া
ঠাইত উপস্থিত হৈ গদাপাণিয়ে দেখিলে জন্মতীৰ যুতদেহ তেজৰে লুটুৰি পুতুৰি
হৈ পৰি আছে। প্ৰাণহীন জন্মতীক সাৱটি লৈ গদাপাণিয়ে উচুপিবলৈ ধৰিলে।
আলফলকৈ মৰম কৰি বাৰে বাৰে সোধেদন কৰি প্ৰিয়তমা পত্নীৰ এৰাৰ মাত পাবলৈ
তেওঁ চেষ্টা কৰিলে। এনে দাঁকণ আঘাতত গদাপাণি হুঁচুত হ'ল। সেই মুহূৰ্ত্ততে
গদাপাণিক শাস্তনা দিবলৈ বনদেবীৰ আৱিৰ্ভাব হ'ল। গদাপাণিৰ অন্তৰাত্ম্যৰ প্ৰতীক
বনদেবীয়ে জনালে—জন্মতীয়ে আত্মদানেৰে অমৰত্ব আৰ্জন কৰি সৰগলৈ গমন কৰিছে।
গদাপাণিয়ে বেজাৰ কৰিবৰ সক্ষম নাই। তেওঁ পুনৰ আহোমৰ সি হাসনত উঠিব
আৰু দেশৰ ভাগ্য লক্ষ্মী তেওঁৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'ব। এই শাস্তনা তথা ভৱিষ্যৎ
বাণী শুনাই বনদেবী অন্তৰ্ধান হ'ল।

দ্বাদশ আৰু শেষ সগত জন্মতীৰ সমাধিৰ দৃশ্য অঙ্কিত হৈছে। জন্মতীৰ

মৃতদেহ কান্ধত লৈ গদাপাণি আশানৰ ফালে যাত্ৰা কৰিছে। এই সৰ্গত কবিয়ে আশানভূমিৰ মাহাত্ম্য কৰ্ত্তন কৰিছে। সংসাৰ অনিত্য। জীৱন দুখ তাপ ক্লেষৰ আধাৰ। সেয়ে মহাযোগীয়ে স সাৰৰ সকলো মোহ মদিৰা ত্যাগ কৰি আশানভূমিত পৰম শাস্তি লাভ কৰে। এই সৰ্গটি কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিয়োগ বেদনাৰে ভাৰাক্ৰান্ত হৈ আছে। গদাপাণিয়ে জয়মতীক কুঁৱৰীৰ মৰ্য্যদা সহকাৰে সমাধিস্থ কৰিব নোৱাৰি আক্ষেপ কৰি কৰা উক্তি অতি মৰ্মস্পৰ্শী

প্ৰিয়তমা। লিখা আছে ভাগ্যত তোমাৰ
থাকা কঙ্কালিনীৰ দৰে আশান মাজত
আহোমৰ ৰাজলক্ষ্মী নাই আডম্বৰ
তোমাৰ লগত আজি এই আশানত ॥
চুলীয়া গায়ন নাই তোমাৰ লগত
নাই দবা কালি পেপা নাই কাহ হায।
নাই আজি সি হাসন নাহ তুলী পাটী।
কি কৰিবা? অদৃষ্ট লিখা প্ৰিয়ে। নাহ ॥
উস।

আদৰ্শ সতীটি তুমি আহোম কুণ্ধ
আহোম ব শৰ তুমি উজ্জল ৰতন।
দীন দৰিদ্ৰৰ দৰে থাকিবা হয়াত
অকলে অকলে প্ৰিয়ে। হই অচেতন।
হায়।
কত বেটী কত বন্দী আহিলেহেঁতেন
তোমাৰ দেহাটি লই কেৰোৰ। দোলাত
কত সমাৰোহে কৰি কত আডম্বৰ
তোমাক সঁপিলে হয় আশান কোলাত ॥
উৰিয়াম কাঠেৰে সজা স্তম্ভৰ পেৰাটি
কোলাত তোমাক লই পালে হয় শোভা
ধাৰে ধাৰে কত ফুল দিলে হয় তাত
জুতি মালতীৰ চাকি এৰা সূতা গঁথা ॥
বন্ধালোহেঁতেন মই গুথ মহদাম
জিলিকি থাকিলে হয় অসমভূমিত
দিলে হয় পৰিচয় দিগ দিগন্তত
তোমাৰ কৰ্ম্মপুৰ প্ৰিয়ে। হই গোঁৰবিত। (ছাদশ সৰ্গ)

জয়মতীক সমাধিস্থ কৰাৰ লগে লগে কাব্য কাহিনীৰ সামৰণি পৰিছে।

উপসংহাৰত কবিয়ে গদাপাণিৰ পিছৰ জীৱনৰ এটি চমু আভাস দাঙি ধৰিছে। জয়মতীৰ মৃত্যুৰ পাছত গদাপাণি পুনৰ আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা হ'ল আৰু ১৬৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁৰ মৃত্যু পৰ্য্যন্ত পোন্ধৰ বছৰ কাল ৰাজ্য শাসন চলালে। গদাপাণিৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ বৰ পুত্ৰ লাহিয়ে কজ্জলি হ নাম লৈ সি হাসনত উঠিল। কজ্জলি সিংহই মাতৃৰ সত্য আৰু আত্মদানৰ আদৰ্শ যাউতিবুগীয়া কবিবৰ কাৰণে জয়মতীক শাস্তি বিহা ঠাইতে জয়মাগৰ নামে এটি পুখুৰী খনালে আৰু জয়দল নামে এটি মঠ সজালে। কাব্যৰ সামৰণিত কবিয়ে গাইছে

কলি যুগ নাই বৰ—দেৱ আশীৰ্বাদ
কৰ্ম্মন্ত যস্য স জীবতি মাধৱা জগত্ত ॥
বহুকাল হ'ল আজি এৰিছে কুঁৱৰী
জয়মতী (কুল লক্ষ্মী আহোম কুলৰ)
হ'মবত ভূমি ভূমি যোৱা দেখা গহ
মৰ্ম্মন্তমতী জয়মতী জয়মাগৰত ॥

॥ পৰ্যালোচনা ॥

অসম বুৰঞ্জী- জয়মতী কাহিনীৰ ভিন্ন ৰূপৰ কথা আমাৰ আগৰ আলোচনাত উল্লেখ কৰিছোঁ। ৰত্নেশ্বৰ মহন্তৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনীৰ সন্নি বৰবৰুৱাই হৰকান্ত বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনীহে তিওঁৰ আত্মদান কাব্যৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰিছিল। এনে নিৰ্বাচনৰ মূলত বুৰঞ্জীৰ সত্যাসত্যতকৈও বৰবৰুৱাৰ কাব্যিক লক্ষ্যহে বেছি প্ৰৱল আছিল। কমতাপুৰ ধৰ্ম্ম কাব্যৰ আলোচনাত আমি দেখিছোঁ—বুৰঞ্জীৰ বিষয় এটা কল্পনাৰ বহন চৰাই বৰবৰুৱাই কেনেদৰে কাব্যোপযোগী কৰি তুলিছে। সেইদৰে জয়মতী কাহিনীৰ এনে এটি ৰূপ বৰবৰুৱাই নিৰ্বাচন কৰিছে য'ত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ গাভীৰ্য্য আৰু উদ্দেশ্য ৰক্ষা পৰে। মহন্তৰ বুৰঞ্জীৰ মতে গদাপাণি নিজ ঘৰৰ পৰা নগা পাহাৰলৈ পলাই গৈছে। আৰু তেওঁৰ ঘৰৰ পৰাই জয়মতীক ল'ৰা ৰজাৰ ৰাজ্য সন্তালি ধৰাত অনা হৈছে। ৰাজ আজ্ঞা অমান্য কৰাৰ অপৰাধত ৰাজচৰাৰ পৰা পোনে পোনেহে জয়মতীক জেৰেকালৈ শাস্তি বিহিবৰ বাবে লৈ যোৱা হৈছে। এই গদাপাণি আৰু জয়মতী কৌৱৰ কুঁৱৰীহে ৰজা ৰাণী নহয়। এনে সৰল ৰেখা সন্নি কাহিনী কাব্যৰ গভীৰ মানৱতাবোধৰ উপযোগী নহয়। বিশেষত সাধাৰণ মানৱ মানৱীক কাব্যৰ নাযক নাযিকা হিচাবে লোৱা নহয়। আনহাতে হৰকান্ত বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনী কাব্যোপযোগী। ইয়াত গদাপাণি আৰু জয়মতী আত্মৰক্ষাৰ বাবে পলাই গৈছে। অৱশ্যে পৰ্ণকটীৰত নানা দুখ কষ্টৰ মাজেৰে তেওঁলোকে দিন অতিবাহিত কৰিছে।

হৰকান্ত বৰুৱাঃ কাহিনীৰ লগত কিছু কথা যোগ বিয়োগ কৰি বৰবৰুৱাই কাহিনীটি কাব্যত সজাইছে। বৰবৰুৱাৰ গদাপাণি আৰু জয়মতী সাধাৰণ নৰ নাৰী নহয় তেওঁলোক আহোম ৰাজ্যৰ ৰজা ৰাণী। মন্ত্ৰীবগৰ বডযন্ত্ৰত অৰণ্যলৈ পলাই যোৱা গদাপাণি আৰু জয়মতীয়ে কেৱল এখন মৰমৰ স সাৰকে এৰি অহা নাই তেওঁলোকে এৰি আহিছে ৰাজ সিংহাসন আৰু ৰাজ সোণ। বডযন্ত্ৰ হাতসাৰিবৰ বাবে বনলৈ পলাই যাব লগা হোৱা গদাপাণিৰ সকলো দুখ কষ্টৰ সমভাগিনী হৈ জয়মতীও বনলৈ গ'ল। গদাপাণি জয়মতীৰ আদৰ্শ আৰু মানৱতাবোধ কবিয়ে মহাকাব্যৰ অন্তান্ত নায়ক নায়িকা—যেনে ৰাম সীতা পাণ্ডৱ দ্ৰৌপদী নল দময়ন্তী সত্যবান সাৱিত্ৰীৰ—আদৰ্শ আৰু মানৱতাবোধৰ সমাৰীলৈ ঢুলিবলৈ যন্ত্ৰপৰ হৈছে।

ৰাজ সিংহাসন ত্যাগ কৰি ৰাজ কাৰেঙৰ বলুঘিত পৰিবেশৰ পৰা বহু আঁতৰৈ অৰণ্যৰ মাজত ত্যাগ আৰু বৈৰাগ্যৰ জীৱন যাপন কৰি—তাৰ মাজেদি প্ৰকৃত জীৱনবোধ আৰু জীৱন দিন লাভ কৰা হ'ল ভাৰতীয় মহাকাব্যৰ নায়ক নায়িকাৰ চৰম লক্ষ্য। অথচ এই নায়ক নায়িকাবোৰৰ ভাগ্য। গত ৰাজ্যৰ প্ৰজাসাধাৰণৰ ভাগ্যও ওচৰ প্ৰোতভাৱে জড়িত হৈ আছে।

তিৰোতাৰ আত্মদান কাব্যৰ নায়ক নায়িকাও ভাৰতীয় মহাকাব্যৰ এই আদৰ্শ আৰু মানৱতাবোধৰ প্ৰতীক। অনিহাতে ভাৰতীয় মহাকাব্যত দৈৱৰ লিখনৰ প্ৰাধান্য স্থম্পট। দৈৱ লিখনৰ ফলতে নায়ক নায়িকাই নিৰ্যাতন ভোগ কৰিব লগা হয় আৰু এই নিৰ্যাতনৰ অন্তত ঈশ্বৰ বা দৈৱৰ ৰূপতে তেওঁলোক ৰাজ্য ধা ধুৱাই পায় আৰু পৰম শাস্তি লাভ কৰে। তদুপৰি মহাকাব্যত শত্ৰুৰ বিনাশ অসত্যৰ বিলুপ্তি সাধনৰ যোগেদি সত্যৰ জয় ঘোষণা কৰা হয়। বৰবৰুৱাই তিৰোতাৰ আত্মদান কাব্যত মহাকাব্যৰ এই লক্ষ্য অটুট ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

পতিৰ কাৰণে আত্মদান—হিন্দু নাৰীৰ এটি পৱিত্ৰ আদৰ্শ। ভাৰতীয় মহাকাব্যত এই আদৰ্শক সমুজ্জ্বল কৰি তোলা হৈছে। এই আদৰ্শই—সীতাৰ আদৰ্শ দময়ন্তীৰ আদৰ্শ দ্ৰৌপদীৰ আদৰ্শ আৰু সাৱিত্ৰীৰ আদৰ্শ। বৰবৰুৱাৰ জয়মতীৰ আদৰ্শও একেটিয়ে। জয়মতীয়ে অৰণ্যত ক্লেদ ভুঞ্জা দেখি গদাপাণিয়ে প্ৰশ্ন কৰিছে

হায়। মোৰ প্ৰাণেশ্বৰী। প্ৰিয়ে জয়মতী।

কিয় তুমি আহিছিলি এই ঘোৰ বন।

কিয় ভোগ কৰা দুৰ্গতি।

মই দুৰ্ভগীয়া প্ৰিয়ে। দুখ কষ্ট অৰণ্যৰ

আছে অদৃষ্টত মোৰ কঙ্কালে সতে

অৰণ্যত আহি তুমি হই কঙ্কালিনী

ভুঞ্জা ক্লেদ কিহৰ নিমিত্তে ? (দ্বিতীয় সগ)

গদাপাৰিৰ এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি জয়মতীয়ে হিন্দু নাৰীৰ কৰ্ত্তব্যৰ কথা এনেদৰে ব্যক্ত কৰিছে

অৰ্য্যত কিবা দুখ হয়। নাথ। আছে মোৰ ?
 তুমি যত আছা মোৰ আছা স্বৰ্গ স্থ
 তুমি তৰু মই লতা দুয়ো একে ঠাই
 তাত নাথ। আছে কিবা দুখ।
 তুমি দেহা মই ছায়া দেহা যতে থাকে নাথ।
 ছায়াও থাকিব তাতে নতুন নহয়
 এও কথা আজি নাথ। কিবা দুখ আছে।
 তাতে মোৰ আনন্দ নিশ্চয় ॥
 নাৰীৰ ভূষণ পতি তুমি মোৰ আঁকাৰ
 তুমি আছা বুলি নাথ। আছে সেদূৰ
 ফোঁট মোৰ কপাত বিধবাৰ ক্লেশ
 ভোগ কৰা নাই প্ৰাণেশ্বৰ।
 তেওঁৰা বতন তুমি তোমাক তিয়ারি নাথ।
 কি ৰূপে ঘৰত থাকে। ' হয়। কোন নাৰী
 স্বামীক তিয়ারি থাকে স্থখেৰে ঘৰত। (দ্বিতীয় সগ)

নাৰীৰ স্বামীৰ প্ৰতি এই কৰ্ত্তব্য—কেৱল হিন্দু নাৰীৰ আদৰ্শই নহয় হ পাশ্চাত্য নাৰীৰো আদৰ্শ। স্বামী জীৱ মাজৰ পৱিত্ৰ আৰু মধুৰ সম্পৰ্ক সৃষ্টি পাতনিৰে আদৰ্শ। খ্ৰীষ্টিয়ান ধৰ্ম্ম গ্ৰন্থ বাইবেলত এই সম্পৰ্কৰ কথা অতি স্পষ্টকৈ কৰা হৈছে

- 21 And the Lord God caused a deep sleep to fall upon Adam and he slept and he took one of his ribs and closed up the flesh instead thereof
- 22 And the rib which the Lord God had taken from man made he a woman and brought her unto the man
- 23 And Adam said this is now bone of my bones and flesh of my flesh She shall be called Woman because she was taken out of Man ২

বাইবেলৰ এ নৰ নাৰীৰ সম্পৰ্কৰ ওপৰত ভিত্তি কবি মিল্টনে তেওঁৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য পেৰেডাইজ লষ্ট আদম আৰু ইভৰ চিত্ৰ অতি মনোগ্ৰাহীকৈ অঙ্কিত কৰিছে। এই কাব্যত ইভৰ মুখত এই চিৰন্তন সম্পৰ্ক তাত দিয়া ধৰণে দাঙি ধৰা হৈছে

To whom thus Eve replied O thou for whom
And from whom I was formed flesh of thy flesh
And without whom am to no end my guide
And head ' what thou hast said is just and right
For we to him indeed all praises owe
And daily thanks— I chiefly who enjoy
So far the happier lot enjoying thee
Pre eminent by so much odds while thou
Like consort to thyself nowhere find (১০)

ইলিয়াড গুডিচী ৰামায়। আৰু মহাভাৰত আদি মহাকাব্যত নাৰীৰ অপহৰণ আৰু নিৰ্যাতন কবিতা কবিতাৰ ভেটি স্বৰূপ। অপহৃত নাৰীৰ উদ্ধাৰ আৰু নিৰ্যাতিতা নাৰীৰ মুক্তি কাব্য কবিতাৰ অন্ততম উদ্দেশ্য। এনে কাৰ্য্য সম্পাদনত বহু ৰজা মহাৰজাৰ পতন ঘটিছে ৰাজ্য ৰাজধানী ধ্বংস হৈছে। নিৰ্যাতনৰ জ্বৰিত নাৰীৰ ৰূপ লাৰণ্য ত্যাগ আদৰ্শ সোণৰ দৰে উজলি উঠিছে। ইলিয়াডৰ নায়িকা হেলেনৰ অপহৰণে ট্ৰয় নগৰ ছাইত পৰিণত কৰিছে। ৰামায়ণৰ নাযিকা সীতাৰ অপহৰণে ৰাৱণৰ সোণৰ লক্ষা ছাৰখাৰ কৰিছে। মহাভাৰতৰ কুৰুপতি দুৰ্য্যোধনৰ ৰাজসভাত দ্ৰৌপদীৰ বস্ত্ৰহৰণে কোঁৱৰৰ আসন্ন ধ্বংসৰ সূচনা কৰিছে। তেনেদৰে তিব্বোতাৰ আত্মদানত জয়মতীৰ নিৰ্যাতনে ল'ৰা ৰজাৰ পতন চমু চপাহ আনিছে। মিহি চাউদাঙ্গৰ কবলত পৰা জয়মতীৰ বিননি যেন সমগ্ৰ অৱলা নাৰীৰ প্ৰাণৰ বিননি

অৱলা তিব্বোতা মই কাৰো কতো একোহানি
নাই কৰা কোনো কালে জ্ঞান বিশ্বাসত
কিয় মিছা ধৰ মোক ১ কৰিছো মিনতি
কটা ঘাট ঢেঙ্গা তেল নিদিবি প্ৰাণত ॥ (অঃমঃ সঃ)

এই কাব্যিক আদৰ্শৰ উপৰিও কাব্যিক বাতাবৰণ আৰু কাব্যিক ঘটনাৰ উল্লেখৰ সহায়ত বৰবৰুৱাই তিব্বোতাৰ আত্মদান কাব্য খনিত সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ গাভীৰ্য্য আনিবলৈ সচেষ্ট হৈছে। আধুনিক বুৰঞ্জীমূলক কাব্য এখনত দেৱ দেৱতাৰ উপস্থিতি দেখুৱা নাইবা সৰগ নবকৰ দৃশ্য অঙ্কিত কৰা সম্ভৱপৰ নহয়। বৰবৰুৱাই সপোনৰ আলমত এই কাৰ্য্য সম্পন্ন কৰিছে। গদ্যপাণিয়ে সপোনত দেখা পাইছে

সৰগৰ দেৱদুতে জয়মতীক ৰথত তুলি সৰগলৈ লৈ গৈছে আৰু লক্ষ্মীয়ে আহি
জয়মতীক সাদৰি লৈছে

সাদৰি লক্ষ্মীয়ে চাই বুলিলে ৰাণীক
স সাৰত ভুঞ্জি বহু যাতনা কেলেশ
আহিছা ৰগত আই। নকৰিবা শোক
সুখৰ সৰগ এহু সুখময় দেশ ॥
আই! আই। সুখে থাকি ৰগৰ ৰাজত
সাবিত্ৰী জানকী শৈব্য সতীৰ কাষত
আছে যত দময়ন্তী দ্ৰৌপদী সুখত
আই! আই। থাকি সুখে তুমি সি ধানত ॥ (দশম সৰ্গ)

আকৌ দ্বাদশ সৰ্গত গদাপাণিয়ে জয়মতীৰ যুতদেহ বান্ধত ৷। শ্মশানৰ ফালে
আহি থকা দৃষ্ট অন্ধন কবোতে কবিয়ে পুৰাণ কাহিনীৰ সন্নিৱেশ লৈছে

চাওঁ কোন সেইজন
মৰা। কান লহ এহু মহানিশ
আহে শ্মশানৰ ফালে বিয়াকুল মন।
দ্বোৰামীৰ নিন্দা বোলে সহিব নোৱাৰি
সত্য যুগে প্ৰাণত্যাগ কৰিছিলে সতী
সতী দেহা তুলি আপোন কাত
ভ্ৰমি ফুৰিছিলে বোলে শিৱ সতীপতি।
এয়ে কি ত্ৰিগুনী সেহ। এয়ে নেকি শিৱ।
এয়ে কি সতীৰ পতি। সতী দেহা গহ
আপোন কানত তুলি ভ্ৰমিছে শ্মশান
বিবাদ মনত হয়। বিয়াকুল হও।
নহয় নহয় এওঁ নহয় ত্ৰিগুনী
এওঁ লাক্ষ্মি গদাপাণি দুখ বেজাৰত
প্ৰিয়সতীৰ যুতদেহ আঁকোৱাল লও
বিয়াকুল প্ৰাণে সোৱা আঁহে শ্মশানত ॥ (দ্বাদশ সৰ্গ)

এনেদৰে সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ আদৰ্শ আৰু গাভীৰ্য্য অটুট ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ
উপৰিও বৰবৰুৱাই বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত যেনে

নিশা (১ম সৰ্গ) কল্পনা (১ম আৰু ২য় সৰ্গ) চকুলো (২য় সৰ্গ)
নিয়ৰ (৩য় সৰ্গ) শ্মশান (১০ম সৰ্গ)—এলানি গীতি কবিতা সৃষ্টি কৰিছে

যত মহাকাব্যৰ খট্টাৰ উল্লেখ লক্ষ্য কৰিবাগীয়া। গীতি কাব্যত হিচাবে অতি মধুৰ
হলেও—বিবাকৰ মূল কাব্য কাহিনীৰ লগত সম্পৰ্ক অতি দুৰ্বল। বৰঞ্চ ইবিলাকে
মূল কাব্য কাহিনীৰ সাৱণীল গীতিত বাধা হৈ সৃষ্টি কৰিছে। তাৰে এটি গীতি কবিতা
তলত তুলি দিয়া হৈছে

এই নিশাকালে বহি কবি গুৰু বাণিকী
বিৰচিলে সপ্তকাণ্ড কাব্য ৰামায়ণ
এয়েই সেই একে নিশা ভাৰতৰ কালিদাসে
বিৰচি কবিতা বৃষ্ণ মানস যোহন
লিখিলে অমৰ কীর্তি এয়ে সেই একে ৰাতি
ৰচিলে যি ৰাতি স্ত্ৰে ভক্তি কাব্য কবি ভৰ্তৃ ॥
এয়ে সেই একে নিশা যেনে কবি ছেক্সপীৰে
আঁজিলে অক্ষয় বীর্তি অক্ষক মিন্টা
লিখিলে নতুন ছন্দ অমিত্র অক্ষয় ৰূপী
সেই ৰাতি এয়ে যিটো কবিৰ জীৱন ॥
সেই নিশা বহি বহি শব্দৰ মাধবদেৱ
ভাঙিলে কীৰ্ত্তন আৰু ঘোষা (বৈষ্ণৱৰ প্ৰিয়) ॥
এই ৰাতি সেই ৰাতি একে দুয়ো ৰাতি
যি ৰাতি আৰাধি কবি কল্পনা সুন্দৰী
আঁকে নানা বিধ ছবি নানা বৰণীয়া কবি
গাঁথে মনোহৰ মালা প্ৰাণ মনহাৰী ॥
এয়ে সেই একে ৰাতি আহা। যি ৰাতিৰ ফল
কাব্য কবিতাৰ কুঞ্জে কৰে সাহিত্য উজ্জল ॥

কাব্যখনি কবিৰ গভীৰ জীৱনবোধৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। মৃত্যু মানৱ জীৱনৰ এটি
চৰম সত্য আৰু আশানেই মানৱ জীৱনৰ শেষ আশ্ৰয়। মৃত্যুৱে মামুহক সমস্ত দুখ
কষ্ট শোক বেজাৰৰ পৰা মুক্তি দিয়ে। সেয়ে মহৎজনে মৰণলৈ ভয় নকৰে মহাযোগীয়ে
আশান ভূমিক আশ্ৰয় কৰি লাভ কৰে পৰম শান্তি

নাঞ্জন নিৰ্বোধ। তহ এহুৰা আশান ভূমি
মহাযোগী ত্ৰিশূলীৰ অতি প্ৰিয় ধান?
প্ৰকৃতিৰ লীলাভূমি তিয়াগি কৈলাশ গিৰি
এহ আশানত আহি কৰেহি বিশ্রাম? (ছাদশ সগ)

আকৌ —

মৰণ নহয় মৃত্যু নহয় মন
যমৰ ভীষণ মূৰ্ত্তি নহয় মৰণ
মৰণ স্বৰ্গৰ দূত শাস্তিৰ আধাৰ
(স সাধৰ স্মৃতিতল শাস্তি পাবাবাৰ) ॥ (দ্বাদশ সৰ্গ)

কবিৰ স্বদেশপ্ৰীতিৰ এটি উজ্জল চানকি কাব্যখনিত পোৱা যায়। স্বদেশ—প্ৰীতি
এই কাব্য ৰচনাৰ মূল প্ৰেৰণা আৰু আত্মদান ৰো গুৰি কথা। অসমৰ স্বাধীনতা ৰবি
অন্ত যোৱাত কবি মৰ্মাহত হৈছে আৰু স্বাধীনতা বিলুপ্তিৰ কথা কাহিনী কাব্যত
প্ৰকাশ কৰিবলৈ মানস কৰিছে

পিয়লীকে ছুমলীকে পিজউ জমীকে
অভয়ক আৰু সেই বৰফুকনক (বৰফুকন=এদন চক্ৰ বৰফুকন)
ৰাজকন্যা তুলশীকে। যাৰ কুচক্ৰত
আসামত অকালত লাগিল সন্ধিয়া
আহোমৰ জীৱনৰ স্বাধীনতা বেণি
মাৰ গল দুপৰতে চিৰকাল লহ
দোৱাবা যেন নাথ। হে কৰুণাময়।
সি সবৰো। গাব কবি ভাষাতো যদি
যদিওবা ভাষা সাহ যদিওবা তাৰ
না২ আৰু সেই স্তম্ভ শাস্তি হৃদয়ত
অস্থিহত যদিওবা স্তম্ভ জীৱনৰ
তাৰ না। কৰা ৰূপা বাগ্‌দেবী পাৱত
প্ৰজি ভাৰতীৰ পদ যেন শাস্তি পায়
জীৱনত একাকি। দুৰাকাজ্ঞা ঢাব
আহোম জীৱন সন্ধা গাব এ স্তবে
পাখি নানা ছন্দে কাব্যে হে মঙ্গলময়। (দ্বাদশ সৰ্গ)

ওপৰত উল্লেখ কৰা কাব্যক সৌন্দৰ্য আৰু গাভীৰ্য থকা সত্ত্বেও ত্ৰিৰোতাৰ
আত্মদান কাব্যক আমি কবিৰ ণিথু—কাব্যিক সৃষ্টি বুলি কব নোৱাৰোঁ। আমাৰ
চকুত পৰা কিছুমান এটি দাঁড়ি ধৰা হৈছে। প্ৰায়তে কাব্যখনিত গীতি কবিতাৰ
(lyrics) প্ৰাধান্য হ'বলৈ বেছি যে মূল কাব্য কাহিনীৰ সাৱলীল গতিত ই বাধা স্বৰূপ
হৈ পৰিছে। অৱশ্যে মূল কাহিনীৰ পৰা আঁতৰা আনিলে গীতি কবিতাখিনিয়ে নিজস্ব
মূল্যৰ দাবী কৰিব পাৰে। কাব্যখনি অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় য'তে মূল কাহিনীয়ে

ভূমুকি মাৰিছে তেওঁ হ' উচ্চ পৰ্যায়ৰ কাব্যৰূপ লৈছে। দ্বিতীয়তে কাব্যখনিত কাহিনীৰ লগত উপকাহিনী সংযোগ কৰি বিভিন্ন ৰস সৃষ্টিৰে কাব্য কাহিনী মনোহৰ কৰি তুলিবলৈ কবিয়ে কোনো প্ৰয়াস কৰা নাই। ফলত কাহিনী সৰলৰেখা সহজ আগবাঢ়িছে। চৰিত্ৰ চিত্ৰণতো কবিয়ে মনোযোগ দিয়া দেখা নাযায়। কাব্যৰ নায়ক নায়িকাৰ কোনো মানবীয় দুৰ্বলতা কাব্যত প্ৰকাশ পোৱা নাই। নায়ক নায়িকাৰ সকলো দুখ কষ্ট মাথোন দৈবৰ ওপৰতে ন্যস্ত কৰা হৈছে। তদুপৰি জয়মতীৰ প্ৰাণ নাশৰ বাবে জগবীয়া মিহি চাউদাঙ্গ আৰু ল'ৰা ৰজাৰ ওপৰত কোনো প্ৰায়শ্চিত্তমূলক দৃষ্টি অৱতাৰণা নকৰাৰ ফলত কাব্যিক ন্যায় (poetic justice) ৰক্ষা কৰা নহল। মুঠতে আদিকৰ ফালৰ পৰা কমতাপুৰ ধ্বংসৰ সাফল্য তিৰোতাৰ আত্মদানত পাবলৈ নাই। তৃতীয়তে কাব্য কাহিনী বহুতে কবিয়ে নিজৰ ব্যক্তিগত বিয়োগবেদনাৰ কথা এই কাব্যত খুব বেছিকৈ অৱতাৰণা কৰাৰ ফলত কাব্যৰ নিৰপেক্ষ মৰ্যাদা হ্ৰাস পাইছে আৰু আত্মিকভাৱে আত্মজীৱনীমূলক হৈ পৰিছে। কাব্য কাহিনীৰ সমান্তৰালভাৱে কবিয়ে ব্যক্তিগত জীৱনৰ কাহিনীও কৈ গৈছে। ফলত কাব্যখনি স্থখ পাঠ্য নহল। উদাহৰণ স্বৰূপে গদাপাণিয়ে জয়মতীৰ মৃতদেহ কান্ধত তুলি শ্মশান অভিমুখে গৈ থকা দৃশ্য অঙ্কন কৰোঁতে কবিয়ে ব্যক্তিগত জীৱনৰ বেদনাৰ কথা কাব্যত এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে

যোৱা গদা। যোৱা ৰজা। যোৱা স্বৰ্গদেও।

নোহোৱা কেৱল তুমি এই শ্মশানত আনি

থৈছা প্ৰাণ প্ৰতিমা দেখিছা একাৰ।

তোমাৰ নিচিনা ৰজা। আছে আৰু ভুগীয়া

প্ৰেমময়ী প্ৰিয়তমা শ্মশানত তাৰ ॥

আমিও তোমাৰ দৰে জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভতে

পৰাৰ প্ৰিয়সখী থলো শ্মশানত।

হেৰুৱা অৰ্দ্ধজিনী (প্ৰাণাধিকা প্ৰিয়পত্নী)

দেখিছা একাৰ আজি স সাৰ মাজত ॥

আমাৰো তোমাৰ দৰে আজি ৰজা। শত্ৰু ঘৰ

শান্তিময়ী প্ৰিয়া বিনে শাস্তি নাকিয়া।

ভাৱ বন্ধু পুত্ৰ কন্যা যদিও সকলো আছে

স সাৰত আজি যেন অকলশৰীষা।

মহাৰাজ। স্বৰ্গদেও।

মাউৰা দুটি কোৱৰ সাৱটি বুকুত

তুমি আজি যেনেকৈ ব্যাকুল শোকত

নলীন বিপিন আৰু হিৰণ ক্ৰিৰণ
চাৰিটিক লই আমি তেনে স সাৰত ॥
ৰাণীৰ শোকত তুমি কান্দিছা বিনাই
বিকল হিতেশ আজি পত্নী হেৰুৱাই ॥ (ছাদ্ধন সগ)

মুঠ কথাত এনেবোৰ দোষ ক্ৰটি থকা সত্ত্বেও তিব্বোতাৰ আত্মদাতা কাব্য ক এখনি বুৰঞ্জীমূলক গীতি ধৰ্ম্মী কাব্য বুলি আখ্যা দিব পাৰি। নিতান্ত ব্যক্তিগত কথাবোৰ বাধ দি কাব্যখনিৰ দ্বিতীয় স স্বৰণ এটি উঠিয়াব পৰা হলে ই এখনি অতি উচ্চ মানৰ গীতি-ধৰ্ম্মী কাব্য হ'লেহেতেন। তথাপি বুৰঞ্জীমূলক কাহিনী এটিৰ আধাৰত গভীৰ জীৱনবোধ আত্মদান আৰু স্বদেশ প্ৰীতিৰ যি কাব্যিক প্ৰয়াস অসমীয়া সাহিত্যত সি নিশ্চয় বিৰল।

৩ ॥ ‘যুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী’ কাব্য ॥

অসম বুৰঞ্জীৰ কাহিনীৰ ভেটিত যুগুত কৰা হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ তৃতীয়খনি সাহিত্যিক মহাকাব্য যুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী প্ৰকাশিত হয় ১৯১৫ খ্ৰীষ্টাব্দত। এহ কাব্যখনি সেই সময়ৰ অসম উপত্যকাৰ কমিছনাৰ পি আৰ টি গৰ্ডনলৈ উৎসৰ্গ কৰা হৈছিল। চুটী দিশৰ পৰা এও উৎসৰ্গ গ্ৰহণযোগ্য। প্ৰথমতে বৰবৰুৱাৰ আটাই কেইখন সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ ভিতৰতে যুদ্ধক্ষেত্ৰ আহোম ৰমণীয়ে শ্ৰেষ্ঠতম কলাত্মলভতাৰ পৰিচয় দিয়ে। দ্বিতীয়তে যি বাজে আহোমৰ বাতৰ পৰা অসমৰ পাসনভাৰ কাণ্ড লৈছিল তেওঁ লোকৰ প্ৰতিনিধি এজনৰ হাওত আহোমৰ অৰা অসমীয়া জাতিৰ হৈ আহোম ৰমণী এগৰাকীৰ বীৰত্ব আৰু স্বদেশপ্ৰীতিৰ ভেটিত যুগুত কৰা এ কাব্যখনি তুলি ধৰা কথাটোৰ অতিনিৰ্ভীৰ অভিপ্ৰায় মনবিবৰণগায়। কাব্যৰ উৎসৰ্গৰ লগত বিষয় বস্তুৰ তুলনা কৰিলে এনেদৰে লাগে যেন এটি সাধাৰণ উপহাৰ নহয় — ই হ'ল এটা বীৰজাতিৰ বীৰত্ব আৰু স্বদেশপ্ৰীতিৰ প্ৰতীক। ইয়া গাভৰুৰ বীৰত্বৰ উপৰত কবিয়ে পাতনি ত যি মন্তব্য দাঙি ধৰিছে — সিয়ে এ অতিনিৰ্ভীৰ অভিপ্ৰায় পৰিহাৰ কৰি দিয়ে। গতিকে কাব্যৰ উৎসৰ্গ আৰু পাতনিৰ এটি তুলনামূলক অধ্যয়ন আৰু উপলব্ধি — নিতান্ত প্ৰয়োজন। উৎসৰ্গৰ কবিয়ে পঢ়িহে

This Little Poetical Volume containing The Romantic Story of the Heroic Deeds of an Ahom Lady is most respectfully dedicated to the Hon ble Lt Col I R I Gurdon C S I A formerly Offig Chief Commissioner of Assam and now the Commissioner Assam Valley Division as in humble tribute of love and gratitude from the members of the Ahom Community for his love and sympathy and never failing interest in their welfare. যানি কাব্যৰ পাতনিতে ১১ (Preface) কবিয়ে লিখিছে। Like the ever memorable incident of the self Sacrifice of the well known Queen Joymotee of Raja Godadhar Singh of Assam the story of the heroic widow of Chao Fracheng Moong Bor Gohun is also another national asset of the Assamese race and this little work is an attempt to present before the reading public a description of the heroic deeds of that Assamese lady known as Mooli Gubharoo এই দুই উদ্ধৃতিয়ে

১১। কাব্যখনিৰ উৎসৰ্গ (Dedication) আৰু পাতনি (Preface) হ'বাজীত লিখা।

হুৱাৰ উপৰি অসমীয়াৰ লিখা এটি প্ৰস্তাৱনাও সংযোজিত হৈছে।

প্ৰমাণ কৰে (Ahom lady আৰু Assamese lady' ৰ মাজত পাৰ্থক্য নাই। মলা গাভৰুৰ বীৰত্বপূৰ্ণ কাহিনী অসমীয়া জাতিৰ এক জাতীয় সম্পদ (national asset of the Assamese race)। ১ ৰাজ শাসকৰ হাতত এনে জাতীয় গৌৰৱৰ কাহিনী কাব্য তুলি ধৰি বৰবৰুৱাই অসমীয়াৰ গৌৰৱ বীৰ্য আৰু স্বদেশৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ বাবে কৰা আত্মোৎসৰ্গৰ এটি জলন্ত নিদৰ্শনহে দাঁজি ধৰিছিল। ২ ৰাজ শাসনৰ মধ্যাহ্নকালত এনে কাব্য ৰচনা আৰু বিদেশী শাসকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবৰ বাবে কৰা এই কাব্যৰ উৎসৰ্গ সঁচাকৈয়ে নিভীক প্ৰচেষ্টা।

বৰবৰুৱাই যি সময়ত জাতীয় বুৰঞ্জীৰ আশ্রিত সাহিত্যিক মহাকাব্য ৰচনা কৰিছিল সি আছিল পৰাধীনতাৰ যুগ। যি অসমীয়া জাতিয়ে দিল্লীৰ মোগল বাদছাহৰ আগত নিজৰ শৌৰ্য্য বীৰ্য্যৰ সম্যক পৰিচয় দি অপৰাজেয় হৈ অসমৰ স্বাধীনতা ৰক্ষা কৰি আছিল সিয়ে কালক্ৰমত ই ৰাজ্যৰ অধীন হৈ লগা গল তাক অসমীয়াৰ জাতীয় গৌৰৱ ক্ষণ হৈ পৰিল। এয়া জাতিৰ এও দুৰ্দিনৰ সময়েই হল সাহিত্যিক মহাকাব্য সৃষ্টিৰ উপযুক্ত সময়। জাতি এটাৰ গৌৰৱময় দ্বিত্ব এও কাব্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি হোৱা দেখা নাযায়। সমালোচক পণ্ডিত চি এম বাওৱাৰ (C M Bowra) এটি মন্তব্য এই সন্দৰ্ভত প্ৰাধান্যযোগ্য

Literary epic if we judge by its best examples flourishes not in the heyday of a nation or of a cause but in its last days or in its aftermuth Periclean Athens Elizabethan England France under Louis (XIV) had their superb literature but not literary epic ১২

গতিকৈ জাতীয় গৌৰৱ বিলুপ্তিৰ স্বৰ্ণ—সাহিত্যিক মহাকাব্য জন্মৰ শুভ ক্ষণ। এনে শুভ ক্ষণত বৰবৰুৱাই যি কাব্য ৰচনা কৰিলে সি অসমীয়াৰ জাতীয় গৌৰৱৰ প্ৰতীক। কাব্যৰ পাতনিত বৰবৰুৱাই কৰা গুৰুৰ মন্তব্য পণ্ডিত বাওৱাৰ উক্তিৰ সমৰ্থন জনায় Our mother country although very poor is yet rich with many historical episodes of this nature (like the heroic deeds of Moola Gabharoo) of which the whole Assamese race—can justly take pride The Author will deem his labour amply rewarded if this little book of his be successful in inducing our young and able writers to take up these subjects and bring them to light from the womb of obscurity —

অসমীয়া জাতিৰ গৌৰৱময় অতীত বুঞ্জী ৰোয়ছন অসমীয়া সাহিত্যৰ অন্য

শাখা-প্ৰশাখাৰ বাবে যেনেকুৱাই নহওক, ই বৰবন্ধাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ (literary epic) বাবে যে আঁত সম্বোধনযোগী আছিল তাত সন্দেহ নাই।

॥ কাব্যৰ মূল : বুৰঞ্জীৰ কাহিনী ॥

বুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী কাব্যৰ মূল কাহিনী অসম বুৰঞ্জীৰ পৰা লোৱা হৈছে। উ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত সাতসৰী অসম বুৰঞ্জীৰ দুখন বুৰঞ্জীত এই কাহিনীৰ উল্লেখ আছে। এই ল'কলনৰ তৃতীয় বুৰঞ্জীখনত কোৱা হৈছে যে তুৰ্ককৰ লগত হোৱা যুদ্ধত ফ্ৰাচে মৃৎ গোহাঁইক বধ কৰা হয় তেওঁৰ পত্নী ৰাজ-কন্যাকো বধ কৰা হয়; তেওঁৰ ভ্ৰাতৃকো বধ কৰা হয়। চতুৰ্থ বুৰঞ্জীখনত কোৱা হৈছে—তুৰ্ককৰ লগত হোৱা যুদ্ধত ফ্ৰাচে মৃগক বধ কৰা হয় আৰু তেওঁৰ পত্নীকো বধ কৰা হয়। হিতৈষ্যৰ বৰবন্ধা নিজেও এজন প্ৰখ্যাত বুৰঞ্জীবিদ। যি গেইটৰ বুৰঞ্জীৰ উল্লেখ কৰি এই বুৰঞ্জীমূলক কাহিনীৰ এটি চমু আভাস তেওঁ কাব্যৰ পাতনি (Preface) আৰু প্ৰস্তাৱনা ত দাঙি ধৰিছে। প্ৰস্তাৱনা ত তেওঁ লিখিছে ২ ১৫২৮ চনৰ পৰা ই ১৫৩২ চনলৈকে এই কেই বছৰৰ ভিতৰতে মুছলমানবিলাকে দুবাৰ (৫ম আৰু ৬ষ্ঠ) আসাম দেশ আক্ৰমণ কৰেহি। নবাক'খছল খাই তুৰ্কক নামেৰে এজন পাঠানক সেনাপতি কৰি পঠিয়াছিল। এই সময়ত আহোম সি হাসনত চহমুজ (হিন্দুমতে স্বৰ্গনাৰাণ) স্বৰ্গদেৱে ৰাজত্ব কৰে।

প্ৰথমতে আহোম ৰজাৰ সেনাৰে সৈতে কলীয়াবৰত এখন যুদ্ধ হয়। এই যুদ্ধত আহোমৰ ফলীয়া খুন লুজ খামপেজ বুঢ়াগোহাঁই ডাঙ্গৰীয়াৰ আদি কৰি ৭ (সাত) জন প্ৰধান সেনাপতিয়ে মুছলমানৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱায়। তাৰ পাছত ফ্ৰাচেৰাজ বৰগোহাঁই ডাঙ্গৰীয়া সেনাপতিৰূপে যুদ্ধলৈ যায়। তেওঁক মুছলমানবিলাকে কেনেকৈ হত্যা কৰিলে এই কাব্যখিনিত যথাস্থিত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

মুলা গাভৰু চাণ্ডীচেন্দ্ৰমুজ বৰগোহাঁই ডাঙ্গৰীয়াৰ প্ৰিয়তমা পত্নী। মলা বীৰজনা—পতিভৈৰৱী তুৰ্ককক প্ৰতিশোধ দিবলৈ—আৰু স্বদেশৰ নিমিত্তে প্ৰাণ উৎসৰ্গ কৰি—কেনেকৈ অসম সাহসেৰে যুদ্ধ কৰি তালু আৰু বঙ্গাল সেনাপতিক দুইয়ুনি শিলাৰ যুদ্ধত হত্যা কৰিলে—আৰু অৱশেষত এই যুদ্ধক্ষেত্ৰতে নিজেও কেনেকৈ প্ৰাণত্যাগ কৰিলে সেইবিলাক এই কাব্যখিনিত যথাসাধ্য বৰ্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা গৈছে কাজেই সেইবিলাকৰ আৰু এই খিনিত পুনৰুক্তি কৰা নহ'ল।

মুলা গাভৰু ৰণত পৰিলত কনচেজ বৰপাত্ৰ ডাঙ্গৰীয়া সেনাপতি হৈ লগত ভালে মান আহোমৰ তেজী সেনা লৈ তুৰ্ককৰ সৈতে ৰণ দিবলৈ গ'ল। দিকবাই মুখেতে দুয়োদলৰ দেখা দেখি হ'ল আৰু তাতে দুয়োদলৰ ঘোৰতৰ ৰণ লাগিল। এইখন ৰণকে আসামৰ ইতিহাসত দিকবাই মুখৰ ৰণ বোলে। এই যুদ্ধত মুছলমান বিলাকৰ পৰাজয় হয়। কনচেজ ডাঙ্গৰীয়াৰ বিক্ৰমত মুছলমানবিলাকে ভিষ্টব নোৱাৰি কিৰিজতি ওফৰা দি উফৰি পলাবলৈ ধৰিলে আৰু ডাঙ্গৰীয়াই নিজৰ হাতৰ হেঙ্গদানেৰে তুৰ্ককক কাটি

ভুক্তোদ্ধৰ কবি অৱশেষত মুছলমানবিলাকক কৰতোৱা নৈব পাৰি কৰি খেদি থ'লৈগৈ।
মিঃ গেইট (Mr Gait) চাহাবৰ মতে এই বুদ্ধত মুছলমানবিলাকৰ ২৮ টা হাতী
১৫০ টা ঘোৰা ভালেমান বন্দুক বহুত ধন সোণ আৰু ভালেমান বুদ্ধৰ আহিলা পাতি
আহোমবিলাকৰ হস্তগত হয়।

এই বুদ্ধৰ অনেক পুৰুষই যদিও আহোমবিলাকে ধাৰবাৰুদৰ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল
তেওঁলোক কিন্তু এই বুদ্ধতেইহে প্ৰথম বন্দুক ব্যৱহাৰ কৰে।

এই বুদ্ধতেই হুচেন খাঁ নামেৰে এজন মুছলমান সেনাপতিয়েও কন চেঙ্গ বৰপাঞ
ডাঙৰীয়াৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱায় আৰু প্ৰায় এহেজাৰমান পাঠান সেনা আহোমৰ
হাতত বন্দী হয়।

বুৰঞ্জীত কয়—যে এই বুদ্ধজয়ী হোৱাৰ স্মৃতি স্বৰূপে কন চেঙ ডাঙৰীয়াই কৰতোৱা
নৈব দাতিত পুখুৰী আৰু দৌল কৰাইছিল। বালৰ সোতত পাৰি সেই পুখুৰী আৰু
দৌল হয়তো বিলুপ্ত হৈ গৈছে নেনেকুৱা পুখুৰী আৰু দৌল হয়তো কালৰ গতিত
কত বিলুপ্ত হব

এই অনিত্য জগতত অনেক ধৰ স পাহৰে আৰু অনেক ধৰ স পাবও। কিন্তু
কৰ্মক্ষেত্ৰৰূপী এই বিশাল বিশ্বত যুগা গাভৰুৱে যি কৰ্ম কৰি গৈছে তাৰ কীৰ্ত্তি
জগতত চিৰস্থায়ী—তাৰ ধৰ স নাই। আসামবাসীৰ মনত সেহ বুদ্ধৰ স্মৃতি আৰু
মণা গাভৰুৰ বীৰত্বকাহিনী আজিও জাগৰিত আছে—আৰু চিৰকাললৈ থাকিব।

অসম বুৰঞ্জীৰ এই কাহিনীৰ আধাৰতে কাব্যখনি ৰচিত হলেও কাব্যকাহিনীত
কল্পনাৰ ৰহণ সনা হৈছে। আগৰ দুখন কাব্যতো বুৰঞ্জীৰ কাহিনীক কল্পনাৰ সহায়ৰে
কাব্যোপযোগী কৰি তোলা হৈছে। এই সম্পৰ্কত কাব্যৰ পাতনিত কবিয়ে মন্তব্য
দি কৈছে Although the subject matter of this poem is purely a
historical fact slight deviations have been made at some points
in order that it may suit the convenience of the author who
on his part prays that the generous readers will excuse him
for such deviations কাব্যকাহিনী মূলৰ পৰা আ শিকভাৱে ফালিৰ কাটিছে
বিশেষকৈ কাল্পনিক চৰিত্ৰ চিত্ৰণত। কাব্যত যুগাৰ সখী মুহিলাৰ চৰিত্ৰটি কবিতা
কাল্পনিক সৃষ্টি। বুৰঞ্জীত এনে কোনো সখীৰ নাম পাবলৈ পাট। অথচ কাব্যৰ মুহিলা
যুগাৰ দৰেই বীৰাজনা। যুগাৰ মৃত্যু পাছত অসমী পৰাক্ৰমেৰে মুহিলাই আহোম
সৈন্যসকলক পৰিচালনা কৰিবলৈ জলোৱা দেখি কন চেঙ্গ আগবাঢ়ি আহিল আৰু মুহিলাক
সম্বোধি কলে

ধন্য তুমি আহদেও। তুমি বীৰ্য্যৱতী

ধন্য তবু সখী প্ৰেম ধন্য সেহ জাতি

যি কুলত জন্ম হ'ল মলা মুহিলাৰ ॥ (অষ্টম সৰ্গ)

কল্পনাপ্ৰসূত হলেও মুহিলা অসমীয়া বীৰ ৰমণী হিচাবে কাব্যত অমৰ হৈ থাকিব।
বুৰঞ্জীৰ মূলা আৰু কল্পলোকৰ মুহিলাৰ কীৰ্ত্তি বৰ্ণান কবিয়ে সেয়ে গাইছে

সমীৰণে স'তে মিলি তবু কীৰ্ত্তি গীত

আকাশ মাৰ্গত উঠি ক'ব দিগন্তক

ধন্য সেই জাতি যাৰ কুলত জনম

মূলা ৱীৰ ৰমণীৰ। মুহিলা সখীৰ

ৰণোন্মত্তা অঙ্গনাৰ—স্বদেশৰ হেতু

কৰিলে যি প্ৰাণত্যাগ যৱন হৃদত ॥ (সপ্তম সৰ্গ)

কাল্পনিক চৰিত্ৰ চিত্ৰাৰ উপৰিও মহাকাব্যিক ঘটনাৰ ৰিজনি মহাকাব্যিক দৰ্শন
আৰু আবেগপ্ৰৱণ স্বদেশপ্ৰীতিৰ সহায়ত বুৰঞ্জীৰ নীৰস ঘটনা এটিক কাব্যত প্ৰাৰম্ভ
কৰি তোলা হৈছে।

॥ কাব্যৰ কাহিনী ॥

প্ৰথম সৰ্গ

যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী কাব্যখনি আঠোটি সৰ্গত বিতৰ্কিত। বাগ্‌দেৱী বন্দনাৰে
কাব্য কাহিনী আৰম্ভ হৈছে। কাব্যত বীৰাঙ্গনা মলাৰ বীৰত্ব কাহিনীৰ মাজেদি বীৰ
বসৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰি কবিয়ে বা দৰৱীৰ ৰূপা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে

আকাজ্ঞা মনত কিস্ত হে মাতৃ ভাৰতী।

ৰাবেশে সৈন্য সতে প্ৰবেশি যুদ্ধত

চাম আজি ৰা ৰঙ্গ বীৰ ৰমণীৰ

যৱন সেনাবে সতে

কাব্যৰ আৰম্ভণিতে যেন বণ দুন্দুভি বাজি উঠিছে আৰু বীৰ ৰসোত্তীৰ্ণ অমিত্ৰাক্ষৰ
ছন্দৰ তালে তালে কাব্য কাহিনী আগ বাঢ়িছে।

ৰাজমন্ত্ৰী চাওফ্ৰাচেঙ্গমুজ্ঞ অতি চিন্তাক্লিষ্ট হৈ ৰাজসভাৰ পৰা ঘৰলৈ ঘূৰিল। তেওঁৰ
পতিপ্ৰাণা বীৰাঙ্গনা পত্নী মূলা গাভৰুৱে চাওৰ গোপন চিন্তাৰ কথা অতুমান কৰি
তাৰ কাৰণ জানিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। চাৱে মলাক জনালে যে মুছলমান সেনাই দেশ
আক্ৰমণ কৰিছে আৰু হতিমুৰ্খে আহোম বীৰ খুনলুজকে ধৰি বহুত আহোম সৈন্যৰ
পতন ঘটিছে। ৰজাৰ আদেশত—চাও সেনাপতি হিচাবে শত্ৰুৰ বিপক্ষে ৰণ দিবলৈ
যাব লাগে

নাজানো কি কুক্ষাত আহিল যৱন

এইবাৰ নাজানো কি বলে বলী হই

আহিছে পাঠান সেনা নিতে হয় জয়
 নিতে আহোমৰ হাৰ নিতে হয় হানি
 আহোমৰ বীৰবৰ্গ! ৰাজ আদেশত
 সেনাপতিৰূপে গিয়ে! যয়ো কাইলই
 যুদ্ধ দিবলৈ যাম যৱন যুদ্ধত।
 যদি ভাগ্য থাকে গিয়ে! পুত্ৰ হব দেখা
 তোমাৰে সহিতে—নতু এই জীৱনত
 এয়ে সেই শেষ দেখা ইহ জীৱনৰ। (প্ৰথম সৰ্গ)

পতিৰ এনে প্ৰস্তাৱত পত্নী হিচাবে মূলাৰ হিয়াই হাঁহাকাৰ কৰি উঠিলেও বীৰাঙ্গনা
 হিচাবে অন্তৰৰ সকলো দুৰ্লভতা আঁতৰাই থৈ আহোম সেনাপতি চাওক বীৰোচিত
 বিদায় সঞ্চৰ্চনা জনালে

দেশৰ ই দুৰ্দ্ধিত আসাম আকাশ
 বোৰ মেঘাচ্ছন্ন আজি।—শত্ৰু দুৰাৰত
 ভীমৰূপী যৱনৰ অগণিত সেনা—
 এমুৱা কালত আজি বীৰৰূপে সাজি
 যোৱা নাথ। সমৰত বিপক্ষক খেদি
 ৰাখা আসামৰ ধন স্বাধীনতা মণি।
 আছে কি হে নাথ। প্ৰাণ এনে স্থানীয়
 কাৰো এ-জগতত যি মুসগে স্নেহে
 সেই প্ৰাণ স্বদেশৰ স্বাধীনতা হেতু?
 যোৱা নাথ। ৰণ দেৱী ন মুণ্ডমালিনী
 কৰিব তোমাক ৰক্ষা যৱন যুদ্ধত
 সেনানিক দিব বল সাহস হিষাত
 বিজয় পতাকা কীৰ্ত্তি আহোম ভাগ্যত ॥ (প্ৰথম সৰ্গ)

মূলা গাভৰুৰ এনে বীৰোচিত বক্তব্যই চাওৰ বীৰত্ব দুগুণে বৃদ্ধি কৰিলে। মূলাৰ
 কিত্ত্ব স্বামীৰ ওচৰত এটি অহুৰোধ আছে—স্বামীৰ লগতে তেওঁকো যুদ্ধলৈ যাবলৈ
 অহুমতি দিব লাগে। চাৱে মূলাৰ সাহসৰ শলাগ লৈ কলে যে তিবোতাৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ
 গৃহহে ৰণক্ষেত্ৰ নহয়। চাওৰ আন এটি সবল বুদ্ধি হ'ল—ৰণক্ষেত্ৰত পত্নীৰ মুখ লাৱণ্যই
 তেওঁৰ প্ৰাণত জীৱনৰ মোহ জাগ্ৰত কৰি তেওঁক কৰ্ত্তব্যবিমুখ কৰি তুলিব পাৰে।
 তেওঁৰ মতে—সমৰত উপস্যা ধ্যানত তিবোতা স্বামীৰ অহুগামিনী হোৱা অস্বাভাৱিক।
 কৰ্ত্তব্যবিমুখ হৈ ৰণত পৰাজয় বৰণ কৰিলে চিৰকালৰ বাবে মানুহে তেওঁৰ কুশ
 ৰটনা কৰিব

সঁচা — তুমি — প্ৰিয়তমা । উৎসাহদায়িনী
 শতশ্ৰেণে উৎসাহিত কৰিছে চাওক
 তোমাৰ উৎসাহে আজি কিন্তু সমৰত
 দেখিলে তোমাৰ এই লাৱণ্য সুন্দৰ
 মুখ ছবি — ভয় হয় — জানো প্ৰিয়তমা !
 বুদ্ধত নিম্পূহা জয়ে বৰতা প্ৰাপ্ত —
 (জয়ে মৰণৰ ভয়) ভেঙে হে প্ৰিয়নি।
 থাকিব দুৰ্ঘণ বৰ হাঁহিব জগতে
 ভীক কাপুক বুলি চাওক তোমাৰ।

যদি প্ৰাণ যায়

সমৰত — পাম সৰ্গ দুজ্ঞা নৰৰ !
 থাকা প্ৰিয়ে। নকৰিবা বিবাদ মনত
 চাঁওৰ নিমিত্তে তুমি তুমি বীৰপত্নী
 কি ভয় তোমাৰ ? মোৰ আশঙ্কা মনত
 যদিও তিবোতা সঁচা জীৱন সজিনী
 নিত্য প্ৰিয় সহচৰী সৰ্বদেহে সহায়
 নোহে কিন্তু সমৰত তপস্বী ধ্যানত। (প্ৰথম সৰ্গ)

বীৰাজনা মূলাই চাওৰ এই বুদ্ধি খণ্ডন কৰিবলৈ শ্ৰীকৃষ্ণ ভয়ী সুভদ্ৰাৰ বীৰত্ব
 কাহিনী দাঁজ ধৰিছে। বীৰ পাৰ্শ্বই সুভদ্ৰাক হৰণ কৰি আনে। তে যাদৱৰ বধত উঠি
 আহিব লগা হৈছিল। বধৰ সাৰথিয়ে বধ চলাবলৈ অমান্তি হোৱাত পাৰ্শ্ব মহা সৰুটৰ
 লম্বুখীন হৈছিল। তেনে সময়ত সুভদ্ৰাই অসীম কৌশলেৰে বধ পৰিচালনা কৰি পাৰ্শ্বক
 সহায় কৰিছিল আৰু পাৰ্শ্বই যাদৱ সেনাক পৰাভৱ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। সুভদ্ৰাৰ
 দৰে মূল্যায়ো বৰ্ষক্ষেত্ৰত স্বামীক অনেক প্ৰকাৰে সহায় কৰিব পাৰিব। মূলাৰ সবল বুদ্ধিত
 চাও বিমোহিত হ'ল যদিও তেওঁ প্ৰিয়তমা পত্নীক ঘৰত এৰি বুদ্ধলৈ ওলাল। বুদ্ধলৈ
 গমন কৰাৰ আগমুহূৰ্ত্তত বোহিণীৰ লগত চন্দ্ৰই যাপন কৰাৰ দৰে চাও আৰু মূলাই
 —ইটিয়ে সিটিৰ বৃহৎ—এটি মধুৰ বজনী যাপন কৰিলে।

॥ দ্বিতীয় সৰ্গ ॥

এদিন ছাৰ্শ্বনকৈ সাত দিন পাৰ হ'ল। মূলা গাভৰুৱে বৰ্ষক্ষেত্ৰৰ পৰা স্বামীৰ বাতৰি
 পোৱা নাই। মূলা অতি চিন্তাক্লিষ্ট হোৱা দেখি সখী মূহলাই চিন্তাৰ কাৰণ জানিবলৈ

বাঘ হৈ পৰিল। মূলাই মুহিলাক তেওঁৰ আশঙ্কাৰ কথা অবগত কৰিলে

না জানো — কিয় যে সখি দেখো অহৰহ

অমলল নানা বিধ — হায়! যি কালত

সৌমিত্ৰীৰ বৃদ্ধ হয় মেঘনাদ সতে

নিহুঙিলা যজ্ঞঘৰে লক্ষা নগৰত

কালনেমি দৈত্য কন্তা বন্ধকুল লক্ষ্মী

দেখিছিলে প্ৰমীলাই যেনে অমলল

অন্ত পূৰ মাজে থাকি কনক লক্ষ্যৰ

অকস্মাতে — আজি হায়! মলয়ো তোমাৰ

দেখে তেনে অমলল অকস্মাতে সখি। (ষষ্ঠীয় সৰ্গ)

মূলাই এনেদৰে মনৰ আশঙ্কাৰ কথা কৈ বিধিলিপিব জল্পনা কল্পনা কৰি থাকোঁতেই
বণক্ষেত্ৰৰ পৰা কটকী আহি তেওঁৰ সমুখত থিয় হল। কটকীয়ে জনালে—পাঠানে
চাওক অনায়াস ভাৱে নিবন্ধ অৱস্থাত এখ কৰিলে। বীৰস্বামীৰ বিয়োগ বাতৰিত বীৰাঙ্গনা
মূলাই বিনাবলৈ ধৰিলে।

॥ তৃতীয় সৰ্গ ॥

অন্তৰত এক চুচ স কল্প লৈ মূলাই চকুৰ পানী মুচি পেলালে। মূলাৰ প্ৰতিজ্ঞা —
বীৰ স্বামীক অনায়াস ভাৱে নিধন কৰা মুছলমান সেনাপতি তুৰ্ককৰ ওপৰত তেওঁ প্ৰতিশোধ
লবই। নাৰী সৈন্তৰ বাহিনী এটা সাজু কৰিবৰ বাবে মূলাই মুহিলাক নিৰ্দেশ দিলে।
মূলাৰ প্ৰস্তাৱত মুহিলাই প্ৰথমতে বাধা দি কৈছিল তিব্বোতাৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ ৰাখেত্ৰ
নহয়। কিন্তু নিজৰ দৃঢ়তা আৰু মনোবলেৰে মুহিলাৰ মন জয় কৰিবলৈ মূলাৰ বেছি
পৰ নালাগিল। স্বামীৰ মৃত্যুত অৰ্দ্ধাঙ্গিনী হিচাবে মূলাৰ জীয়াহ ধকাৰ মোহ নি শেষ
হৈ গ'ল। মূলাই সখীৰ আগত তেওঁৰ কৰ্তব্য সদৰী কৰিলে

আহোম ৰমণী সখি। বীৰ পত্নী আমি

হত স্বামী সম্ভৱত অনায়াস বৃদ্ধত

অকালত হায়! সখি। থাকিম কি কৰি

সি দুখ হিয়াত সহি? কি কৰি ঘৰত

থাকিম হে প্ৰাণ সখি। নিৰিচাৰি তাৰ

প্ৰতিহিংসা? — মূলা সখি। অৰ্দ্ধাঙ্গী স্বামীৰ। (তৃতীয় সৰ্গ)

মূলাই এটি নাৰী বাহিনী গঠন কৰি মুহিলাৰে সৈতে বণক্ষেত্ৰলৈ প্ৰস্থান কৰিলে।

॥ চতুৰ্থ সৰ্গ ॥

মূলা গাভৰু ৰখালস্বয়ত আহোম সৈন্ত শিবিৰত উপস্থিত হল। সেনাপতি চাওক

মৃত্যুত চাৰিজন পাগলী সেনাপতি—চুৰ্গেন চুৰ্গেজ চুৰ্গেজ আৰু চুৰ্গেজৰ ভগ্নোৎসাহ দেখি
মুলাই তেওঁলোকৰ কাপুৰ্কাৰিৰ নিন্দা কৰিলে আৰু বীৰত্বৰ মন্ত্ৰেৰে তেওঁলোকক
দীক্ষিত কৰিলে

কি কাজ প্ৰাপ্ত যদি হ'ব কাপুৰ্কাৰ ?
নেদেখাবা যদি বীৰ্য্য বিপক্ষ পক্ষ
সমৰ ক্ষেত্ৰত গই ? স্বদেশৰ হেতু
দেশৰ মঙ্গল অৰ্থে হুচাঁগবা প্ৰাণ ?
জয়িলে মৰণ আছে—বীৰপুৰুষৰ
এবাৰ মৰণ—কিন্তু এই জগতত
শতবাৰ মৰে ভীক প্ৰতি মুক্তত ॥ (চতুৰ্থ সৰ্গ)

মুলাৰ এনে বীৰোচিত বক্তব্যত অন্তৰ্ভূত হৈ আহোম সেনাপতিসকল পুনৰ
বৰ্ণক্ষেত্ৰলৈ ওলাল। মুলাই সৈন্য বাহিনীৰ নেতৃত্ব কৰিলে। বৰ্ণক্ষেত্ৰত ভৰি দি মুলাই
কি দেখিলে ?

‘কি ভীষণ ! ভয়ঙ্কৰ ॥ দৃশ্য ভয়ঙ্কৰ ॥’
ভয়ানক ! কি ভীষণ সমৰ প্ৰাঙ্গণ।
নাই স্নেহ দয়া মায়া যেনে মৰুভূত
নাই নই জলবতী স্নানীতল পানী !
কি ভীষণ ! চাকফালে বিবাগ বিৰোধ
লাশসা জিঘাংসা হি সা সৰুৰে হিয়াত
বিৰাজিছে অবিৰাম । —মৃত্যু ! —মৃত্যু মাথে ॥
চাকফালে মৃত্যু ছবি । কি ভীষণ চিত্ৰ ॥
প্ৰাৰিত ধৰণী আজি অজস্ৰ শোণিতে
মানৱৰ —মূৰে মূৰে শিয়াল কুকুৰ
নৰমাংসলোভী—উৰে ওপৰে শঙুগী
কৰি তললই ঠোঁট—আছে ঠায়ে ঠায়ে
পৰি কত মৃত হস্তী অশ্ব কত নৰ
(কত যোদ্ধা আহোমৰ কত যৱনৰ ॥) (চতুৰ্থ সৰ্গ)

বৰ্ণক্ষেত্ৰত মুলাই দেখিলে—চাওৰ মৃতদেহ মূলিত লুটি লৈ পৰি আছে। চাৰিও
কাষে পৰি আছে শত্ৰু মিত্ৰ অগণন সৈন্যৰ মৰা শ। জীৱিতকালৰ সকলো ভেদাভেদ
হিংসা প্ৰতিহিংসাৰ ভাৱ পৰিহাৰ কৰি একেলগে ধৰাশায়ী হৈ এই মৃত সৈন্যবোৰে
যেন অনন্ত শান্তি লাভ কৰিছে। স্বামী চাওৰ প্ৰাণহীন দেহাটি সাৰটি বীৰাঙ্গনা
মুলা সংজ্ঞাহীন হৈ মাটিত বাগৰি পৰিল। তেনে তন্নয়ন অৱস্থাত মুলাৰ সমুখত চাওৰ

প্ৰেতাৰ আৱিৰ্ভাৱ হ'ল আৰু স্বদেশৰ বাবে কৰা আত্মোৎসৰ্গৰ মহিমা কীৰ্ত্তন কৰিবলৈ ধৰিলে

স্বদেশৰ স্বাধীনতা তাৰ অৰ্থে যিটো
জীৱন উৎসৰ্গ কৰি যবে সম্ভৱত —
মৃত্যু তাৰ হয় শাস্তি মহানিত্ৰা তাৰ
অনন্ত বিজ্ঞান মাথোঁ। বিশ্বজননীৰ
কোলাত (শাস্তিৰে ভৰা) অগ্নি তাৰ কাষে
স্বধাংগুৰ ৰশ্মি যেন, ভূমি শয্যা তাৰ
ফুলৰ কোমল শয্যা শেল শূল গাত
মাথোঁ। পুষ্প বৰিষণ (চতুৰ্থ সৰ্গ)

চাওব প্ৰেতাৰা অন্তৰ্ধান হ'ল আৰু মলাই সজ্জা হুৱাই পালে। বণোয়ন্তা হৈ
মুলাই শত্ৰুক আক্ৰমণ কৰিলে।

॥ পঞ্চম সৰ্গ ॥

মুছলমানৰ পালী সেনাপতি তালু আৰু বঙ্গাল আহি প্ৰধান সেনাপতি তুৰ্কক
স বাদ দিলেহি যে যুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী মুলা গাভৰুৱে যাহু বিদ্যাৰ সত্য লৈছে আৰু
তেওঁলোকৰ অসখ্য সৈন্য নিধন কৰিছে। এনেহলে তেওঁলোকৰ পৰাজয় হুনিশিত।
সেয়ে যুদ্ধ বৰ্জন কৰি তেওঁলোক স্বদেশাভিমুখে প্ৰস্থান কৰাই জেয়। পালী সেনাপতি
হুজ্জনক ভয়োদ্যম দেখি সেনাপতি তুৰ্ককে কপে যে আহোম ৰমণীৰ যাহুবিদ্যা তেওঁৰ
ৰণ কৌশলৰ বাহিৰে অগ্ৰ একো নহয়। কাপুৰুখৰ দৰে যুদ্ধ এৰি পলাই গলে তেওঁলোকৰ
চিৰকলীয়া অপযশ বৈ যাব।

॥ ষষ্ঠ সৰ্গ ॥

মলাহ শত্ৰুৰ বিপক্ষে তিনি দিন ধৰি লেখোৰি নিছিগা ৰণ দিলে। পালী সেনাপতি
চুফেনে তেওঁক অকণমান জিৰণি লবলৈ খাটিলে কিন্তু মলাহ জিৰণি নললে। এই যুদ্ধত
মুলাহ অসীম পৰাক্ৰমেৰে তালু আৰু বঙ্গালক বধ কৰিলে।

॥ সপ্তম সৰ্গ ॥

এজন এজনকৈ পালী সেনাপতিৰ নিধন হোৱাত শত্ৰুসৈন্যৰ মনোবল ভাগি পৰিল।
সেনাপতি তুৰ্ককে সাধ্যাশ্ৰমসাৰে সৈন্যবিলাকক মনোবল যোগাই থাকিল আৰু জীৱনৰ
শেষ পৰ্য্যন্ত হু জিৰলৈ তেওঁলোকক আহ্বান জনালে।

অৱশেষত মুলা গাভৰু তুৰ্ককৰ লগত এক তয়াময়া ৰণত অৱতীৰ্ণ হল। যুদ্ধ চলি
থকা অৱস্থাতে গোপনে অন্তায়ভাৱে এটা মুছলমান সৈন্যই মুলা গাভৰুক হত্যা কৰিলে।

মূলাৰ পজনত মুহিলা মৰ্মাহত হল। কিন্তু মূলাৰ মৃত্যুকালৰ নিৰ্দেশত অজ্ঞপ্ৰাণিত হৈ মুহিলাই বুদ্ধৰ নেতৃত্ব দিবলৈ সাজু হল।

॥ অষ্টম সৰ্গ ॥

এনে সময়তে আহোম সৈন্য বাহিনীৰ নেতৃত্ব দিবলৈ আগবাঢ়ি আহিল কনচেন বৰপাত্ৰ গোহাঁই। বীৰাঙ্গনা মূলাৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সমাপনৰ পাছত সেনাপতি কনচেন চুল্লেন চুৰেজ চুৰেজ আৰু চুতেজৰ লগত মন্ত্ৰণা কৰি দুগুণ উৎসাহে বগক্ষেত্ৰত জপিয়াই পৰিল। কনচেন আৰু তুৰ্ককৰ মাজত প্ৰথমে বাক্ বুদ্ধ আৰু পিছত ভবোৱাল বুদ্ধ অস্তিত্বিত হল। অলীম সাহস প্ৰদৰ্শন কৰি কনচেনে তুৰ্ককক বধ কৰিলে। ইয়াৰ পিছত তেওঁ আন এজন মুছলমান সেনাপতি ছেনে থাকো বধ কৰিলে।

॥ পৰ্যালোচনা ॥

বুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কবি কৃতিৰ চৰম নিদৰ্শন। ব্যক্তিগত বিবহ বেদনাই তিৰোঁতাৰ আত্মদান কাব্যৰ লালিত্য হ্ৰাস কৰাৰ কথা কবিয়ে নিজেই উল্লেখ কৰিছে। এনে বিবহ বেদনাৰ পৰা মুক্ত হৈ বুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী ৰচনা কৰাৰ কথা কবিয়ে এনেদৰে কৈছে

ভাঙি চুবুৰাৰ হোৱা
হিয়াখনি পুহু খৰি
পৰ্কতৰ শিল আনি
গাখিলো পুনৰ।
নতুন গাঁথনি গাঁথি
ভগ্নাৱশ্য পুহু গটি
গাখিলো ই মালাধাৰি
অতি সাদৰৰ ॥

কাব্য কাহিনীত আ শিকভাৱ মধুসূদনৰ মেঘনাদবধৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। মধুসূদনৰ দৰে বৰবৰুৱাই কাব্যখনিত বীৰবসৰ কীৰ্ত্তন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। কাব্যৰ নায়ক চাও—মেঘনাদৰ অন্য ৰূপ। মেঘনাদৰ দৰে চাৱে পত্নীৰ পৰা বিদায় লৈ বুদ্ধলৈ গৈছে আৰু মেঘনাদৰ দৰে অন্যায়ভাৱে বুদ্ধত নিহত হৈছে। চাও-পত্নী মূলা মেঘনাদ পত্নী প্ৰমীলাৰ অন্য ৰূপ। কাব্যৰ দুই সখী—মূলা আৰু মুহিলা মেঘনাদবধৰ দুই সখী—প্ৰমীলা আৰু বাসন্তীৰ সূচক। কাব্য কাহিনীৰ স্বতন্ত্ৰতা ৰক্ষা কৰি চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰোঁতে কবি যে মধুসূদনৰ দ্বাৰা বিশেষভাৱে প্ৰভাৱান্বিত হৈছে—তাক তলৰ উদ্ধৃতিয়ে প্ৰমাণ কৰে

(১)— ধৰিলে কান্দিব

চকুৰ চকুলো টুকি বন্ধকুল হাতে
কনক লহাত যেনে বাতৰৰ আগে
টুকিছিল চকু পানী নিবেদি শোকেৰে
বীৰবাহ যত্ন কৰা। (২য় সৰ্গ)

(২) বুলিলে যুলাই—

জানিলো কটকি। মহ বুদ্ধিলো সকলো—
নিবস্ত্ৰ কালত হয়। বধিলে স্বামীক,
নিহুঙিলা যজ্ঞঘৰে সৌম্যজীয়ে যেনে
বধিলে লহাৰ ৰবি বীৰ ইন্দ্ৰজিত—
নতু—কিহা আৰ্জুনিক বেৰি সপ্তৰথী
অস্তায় সমৰ কৰি কুক সমৰত ॥ (২য় সৰ্গ)

(৩) অস্তোষ্টি সমাপ্ত কৰি আপোন পুত্ৰৰ

আহে নিবানন্দ মনে যেনে বন্ধৰাজ
ৰাঘৱাৰি দশানন টুকি চকুপানী
বন্ধকুল বীৰ সতে—আহিলে সি ৰূপে
কনচেজ বৰপাত্ৰ লগে লগে বহ
আহোমৰ সৈ্য সেনা সমাপ্তি অস্তোষ্টি
যুলাৰ স্বামীৰ সতে নহৈৰ দাতিত। (৮য় সৰ্গ)

শেজপীয়েৰৰ কাব্য আদৰ্শৰ দ্বাৰাও বৰবৰুৱা বিশেষভাৱে প্ৰভাৱান্বিত। শেজপীয়েৰ আৰু মধুসূদনৰ নায়ক নায়িকাবোৰে দৈবৰ (Destiny) অপৰিসীম লীলাৰ গুচৰত আত্ম সমৰ্পণ কৰে। বৰবৰুৱাৰ নায়ক নায়িকাবোৰেও একেদৰে দৈবৰ লিখন মানি লৈছে। এইখিনিতে এটি মন কৰিবলগীয়া পাৰ্থক্য হ'ল এয়ে যে শেজপীয়েৰ মধুসূদনৰ দৈব ধৰ্ম্মীয় জন্মাবাদৰ উপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নহয় কিন্তু বৰবৰুৱাৰ দৈব ধৰ্ম্মীয় জন্ম স্বৰবাদৰ কৰ্ম্মফলৰ প্ৰতীক মাথোন। দাৰ্শনিক তত্ত্বৰ মূলগত পাৰ্থক্য যিয়েই নহওক বৰবৰুৱাৰ কাব্যত মধুসূদনৰ দৰে শেজপীয়েৰৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিবলগীয়া। শেজপীয়েৰৰ নায়ক নায়িকাবোৰৰ দৰে বৰবৰুৱাৰ নায়ক নায়িকাবোৰেও জীৱনটোক বহুমানক এখন বহুমানৰ ভাৱৰীয়া আৰু দৈবক বহুমানৰ পৰিচালক হিচাবে গ্ৰহণ কৰিছে। যুলা গাভৰুৱে যুদ্ধক্ষেত্ৰত অসীম বিক্ৰমেৰে যুজি প্ৰাণ হেৰুৱাব লগাৰ আগ মুহূৰ্ত্তত সখী যুহিলাৰ আগত এটা জীৱন তত্ত্ব বাখ্যা কৰিছে

কিয় যিহা কৰা শোক ? এই ৰত্ন ভূমিত
(ভাৱনাৰ ছো ঘৰত) না না বেশ ধৰি

কৰে নানা ক্রীড়া নব ক্রীড়া শেষ হলে
পৰে আহি যৱনিকা—পঞ্চভূতী দেহা
হয় পঞ্চভূতে লীন বায়ুৰ পুতলি
নীৰলে যি ৰূপে হয় অদৃশ্য বায়ুত।
নহয় মানৱ মাথে।—গোটেই জগত
(বিভূৰ স্বজন যত) অনিত্য সৱেই ॥ (৭ম সৰ্গ)

কাব্যৰ এই উদ্ধৃতি শহু মহাকাব্য শেক্সপীয়েৰৰ তলৰ প্ৰখ্যাত শাৰী কেইটিলৈ
মনত পেলায়

All the world's a stage
And the men and women merely players
They have their exits and their entrances
And one man in his time plays many parts
His acts being seven ages ১৩

কাব্যৰ নায়ক নায়িকাৰ মুখত শেক্সপীয়েৰৰ নায়ক নায়িকাৰ উক্তিৰ ধ্বনি-প্ৰতিধ্বনি
জনা যায়। আৰ্হোম সেনাপতি চাওৰ মৃত্যুত নীৰোংসাহ হাৰা পানী সেনাপতিসকলক
উদ্দেশি মূল গাভৰুৱে কৈছে

কি কাজ প্ৰাত যদি হবা কাপুৰুষ।
নেদেখাবা যদি বীৰ্য্য বিপক্ষ পক্ষক
সমৰ হেতু গ । স্বদেশৰ হেতু
দেশৰ মূল অৰ্থে হুচাৰ্গবা প্ৰাণ ?
জন্মিলে মৰণ আছে—বীৰ পুৰুষৰ
এবাৰ মৰণ—কিন্তু এই জগতত
শতবাৰ মৰে ভীক প্ৰাত মুহুৰ্ত্তত ॥ (৪র্থ সৰ্গ)

আৰু এই উক্তিয়ে আমাৰ মনলৈ আহে কেনেকৈ—শেক্সপীয়েৰৰ জুলিয়াচ চীজাৰে
পত্নী কালফুৰ্গিয়াৰ আগত মৃত্যু কাপুৰুষৰ বাবে বোন আৰু বীৰ পুৰুষৰ বাবে কেনে
তাৰ এটি সজ্ঞা দাঙি ধৰাৰ কথা —

Cowards die many times before
their deaths
The valiant never taste of death
but once
Of all the wonders that I yet have heard
It seems to me most strange that men should fear

Seeing that death a neces ary end

Will come when it will come ১৪

কাব্য কাহিনীত মহাকাব্যিক গাভীৰ্য্য আনিবৰ বাবে কবিয়ে ইলিয়াড ওডিচী
ৰামায়ণ মহাভাৰতৰ উপমা গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে মূল্য তুৰ্ককৰ বুদ্ধ
বৰ্ণনা কৰোঁতে কবিয়ে কুক পাণ্ডৱৰ বুদ্ধ আৰু গ্ৰীক ট্ৰজানৰ বুদ্ধৰ উল্লেখ কৰি মহাকাব্যিক
উপমাৰ (Epic Simile) সহায় লৈছে

ই বুলি মূল্য গাভক ওলালে বুদ্ধত—

ওলালে আহোম সেনা—ললে সৰে খোজ

সমৰ ক্ষেত্ৰৰ ফালে। পাঠানবো সেনা

আছিল সিফালে সাজি—হল দুপক্ষৰে

সমুখা সমুখি পুহু—লাগিল সমৰ

দুপক্ষৰে ঘোৰতৰ কুক সমৰত

যেনে কুক পাণ্ডৱৰ—নতুবা তাহানি

গ্ৰিচীয যোদ্ধাৰে সতে ট্ৰোজীয় সোৰা

ট্ৰয় সমৰত যেনে না২ কিন্তু কাৰো

জয় কিদা পৰাজয় বহু পৰলকে ॥ (৭ম সৰ্গ)

কাব্যখনিত হিন্দুৰ খ্ৰেস্ত ধৰ্ম গ্ৰন্থ গীতাৰ বস্তুবাদৰ এটি স্পষ্ট প্ৰভাৱ দৃষ্টি কৰা
যায়। জীৱন আৰু মৃত্যুৰ ওপৰ মানৱৰ অধিকাৰ না। গীতাৰ কৰ্মবাদে সেয়ে মানৱক
কৰ্মমুখী কৰি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। এনে হিন্দু দাৰ্শনিক প্ৰভাৱে বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰ
নায়ক নায়িকাবোৰক পৰিচালিত কৰাৰ বাবে এও নায়িকা নায়িকাবোৰৰ বাবে মৃত্যুৱেই
জীৱনৰ ৰোগ সিদ্ধান্ত নহয়। এটা জীৱন অনন্ত জীৱনৰ একাংশ হৈ মাথোঁৱ। এটা
জীৱন শেষ হ'লে মানবাগ্ৰন্থৰ জীৱন লাভ কৰে। গতিকে জীৱনৰ অনন্ত সোঁতত
উঠি যাওঁতে মৃত্যুৰ বাবে একোটি মাৰ্গ। লক্ষ্য হ'ল—কৰ্ম। এনে দাৰ্শনিক চিন্তা
লোকপ্ৰিয় নতুবা মধুসূদনৰ দাৰ্শনিক চিন্তাৰ পৰা সম্পূৰ্ণ বেলেগ। কাব্যত মুৰ্ছিত
মৃত্যুৰ সমুখত চাপৰ প্ৰেতাত্মা আৱিৰ্ভাৱ হৈ এ কৰ্মবাদৰ তত্ত্ব দাঙি ধৰিছে

কি কৰা লোক

তোমাৰ স্বাস্থ্যৰ অৰ্থ? কি হৈছে তাৰ?

নশ্বৰ জীৱাৰ নিৰ্দিষ্ট দিনত

আদিষ্ট কৰ্তব্য সাধি লৈছে বিশ্রাম

জীৱ কিয় মা২ তাক? কিয় মিছা বাঁন্দা?

বাঁন্দি কিয় পুৰাবা? বিশ্রামৰ পাছে

উঠিব আকউ লভি নতুন জীৱন
 সাধিব নতুন কাম, বিশাল বিশ্বত
 কাম মাথোন মূল মন্ত্ৰ—কৰ্মক্ষেত্ৰ বিশ্ব
 কৰ্মই জীৱন সাৰ—বীৰ পত্নী তুমি
 কৰ্ম কৰা। — (৪ৰ্থ সৰ্গ)

আগৰ দুখন কাব্যৰ দৰে শব্দক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী তো কবিৰ স্বদেশ প্ৰীতিৰ জন্মস্থান নিদৰ্শন পাই। মূলা গাভৰু আৰু মহিলা যি জাতিৰ বীৰত্বৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে সেই জাতি কালক্ৰমত এলেকাধা অকৰ্ম্মা কানীয়া জাতিত পৰিণত ২ল। সেয়ে কাব্যত মূলাৰ বীৰত্ব কাহিনী বাওঁতে কবিয়ে অসমীয়া জাতিৰ ওপৰত ব্যঙ্গাত্মক উক্তি কৰিছে। কবিৰ এনে প্ৰত্যক্ষ উক্তিয়ে কাব্য কাহিনীৰ সাৱলীল গতি ব্যাহত কৰিলেও স্বদেশ প্ৰীতিৰ দিশৰ পৰা ইয়াৰ এটি নিজস্ব মূল্য আছে। বুৰঞ্জীমূলক কাহিনীৰ ভেটিত কাব্য ৰচনা কৰাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য এনে উক্তিয়ে পৰিষ্কাৰ কৰি দিয়ে

কিবা সাধ্য হিতেশ্বৰ / কি মন্ত্ৰ বাত
 উঠাব জগাই দেবি। নিদ্ৰিত জাতিক /
 অথবা যি জাতি আজি আলস্য সাৰটি
 নিশ্চিন্ত মনেৰে আছে ঘোৰ টোপনিত
 শুনাই সি বীৰ কীৰ্ত্তি তাহানি কাৰ —
 বজাহ ২ ভগা বীণা (অকালত যাৰ
 ছিগিলে হঠাতে তাৰ।) / ভগা ভগা সূৰে
 সি ভগা বীণাৰ দেবি। পাৰব জগাব
 পুত্ৰ কি সি আহোমক / আগাম বাসীক /

যোৱা মাতৃ। হে ভাৰতী। ধৰিছে পাৰত—
 গোৱা বীৰ কীৰ্ত্তি গী -বজোৱা বীণাত
 বীৰ ৰস। বলা দেবি। কৰা কাণে কাণে
 আসামৰ প্ৰাতজনে—গোভৌক ৩। মাক
 পাণৰ খোলাত আজি / চকু ছুটি মুদ
 আলস্য সাৰটি থাকা / নাসাধি নিজৰ
 জাতীয় উন্নতি যাৰ জাতিত এদিন
 হুজিছিনে বীৰাঙ্গনা তাজিছিলে প্ৰাণ
 দেশৰ মঙ্গল হেতু—সাধিব দেশৰ

স্বাধীনতা—কীৰ্ত্তি—যশ— আছিল যি জাতি

স্বাধীন একাদিক্রমে সপ্তশত বধ

কৰিলে বাজত ? তাৰ সন্ততি সন্তান

পাণৰ ধোলাত আজি ? কি লজ্জা।

হা ধিক ॥ (৬ষ্ঠ সৰ্গ)

কাব্য কাহিনীৰ সাৱলীল গতিবেগ অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ নিতোল ব্যৱহাৰ বীৰবসৰ প্ৰাধান্য মহাকাব্যিক ঘটনাৰ উল্লেখ গীতাৰ কন্মবাদৰ প্ৰেৰণা আৰু কবিৰ উগ্ৰ স্বদেশপ্ৰীতিয়ে কাব্যখনি উচ্চ পৰ্য্যায়লৈ লৈ গৈছে। এহ কাব্যত কবিৰ ব্যক্তিগত বিবহ বেদনাট জুৰি দিয়া নাই আৰু সেহ বাবেহ কাব্যখনি স্থত পাঠ্য হৈছে।

যুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী—কাব্য হিচাবে কিছু ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে নিখুঁত হ'ব পৰা নাই। এহ কাব্যত মূল কাহিনীক উদ্দীপ্ত কৰিব পৰা কোনো উপ কাহিনী স যোজিত হোৱা নাই। কাব্যৰ চৰিত্ৰসমূহো ছা পোহৰৰ মাজেদি মানৱীয় হৈ উঠা নাই। কাব্য কাহিনীয়ে চৰিত্ৰৰ বিকাশ সাধন কৰাৰ সলনি চৰিত্ৰৰ স্থাতিৰতহে যেন কাহিনীৰ দৃষ্টি কৰা হৈছে। মলাৰ বীৰত্বৰ কথা বাবলৈ গৈ কবিয়ে অলপ চৰিত্ৰসমূহ মলাৰ ছায়া উপছায়া হিচাবেহে অঙ্কিত কৰাছে। চাও বা মলাৰ কোনো মানৱীয় দুৰ্ব্বলতা দেখুৱা হোৱা নাই। অথচ তেওলোক মেঘনাদ প্ৰমীলাৰ দৰে দৈবৰ বলি ব'লগা হৈছে। দৈবৰ ওপৰত বাৰো বচ নাই সচা তথাপি মানৱীয় দুৰ্ব্বলতাৰ মানৱৰ ভাগ্য নিৰ্ণয় কৰে। মানৱৰ এনে চাৰ্ব্বাত্মিক দুৰ্ব্বলতাৰ মহাকাব্যৰ নায়ক নায়িকাৰ গতিপথ নিয় কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে মেঘনাদৰ মৃত্যু হৈছে—তেওৰ নিজৰ ভুলৰ বাবে নহলেও পিতৃ ৰাৱণৰ ভুলৰ বাবে। মেঘনাদৰ ওপৰত পক্ষপাত নাই। ৰামৰ আগত মেঘনাদ বধৰ কাৰণ ব্যাখ্যা কৰি এনেদৰে কৈছে

অবশ্য আচাৰি এও বক্ষকুলপতি

তাৰ পাপে বতৰৰ বৰে বগভূমি

মেঘনাদ মৰে পুত্ৰ জনকেৰ পাপে ১৫ (৩য় সৰ্গ)

তদুপৰি কাব্যখনিত বিভিন্ন বসৰ সমাবেশ ঘটা নাই। কাব্যৰ আদিৰ পৰা অন্তলৈ বীৰবসৰ প্ৰাচুৰ্য্য দেখা যায়। কেবল ছেগা চোৰাকাক কক্ষ আৰু ৰোজ ৰসে ভুমুক মাৰিলেও সি অতৃপ্ত হৈ পোৱা নাই। আনকি চাও আৰু মলাৰ স্বামী স্ত্ৰীৰ সম্পৰ্ক মেঘনাদ প্ৰমীলাৰ সম্পৰ্কৰ দৰে স্বাভাৱিক আৰু মানৱীয় হোৱা নাই। কাব্যখনিত কবিৰ দৃষ্টি কেৱল ১১ৰ বীৰত্ব প্ৰদৰ্শনেই নিবদ্ধ হৈছে। মলাৰ অতৰৰ মানৱীয় ভাৱ অনুভূতিলৈ তেওঁ সম্পূৰ্ণভাৱে আতৰণ কৰা নাই। তাৰ ফলত মনুস্মদনৰ মেঘনাদবধৰ যি মানৱীয় আবেদন—যুদ্ধক্ষেত্ৰ আৰু ৰমণীত তাক বিচাৰি পোৱা নাযায়। আন

১৫। মনুস্মদন দত্ত মেঘনাদবধ তৃতীয় সৰ্গ।

এটি উল্লেখযোগ্য কথা হল—এই কাব্যত বব্বকৰ্ণাৰ আন দুখন কাব্যত থকাৰ দৰে কোনো নৈসৰ্গিক বৰ্ণনাৰ প্ৰাচুৰ্য্য দেখা নাযায়। প্ৰভাত সন্ধিয়া বজ্জনী উদ্যান নাৰীৰ ৰূপ লাভণ্য আদিৰ বৰ্ণনা ইয়াত নাই। কেৱল বুদ্ধকেন্দ্ৰৰ এটি ভয়াবহ দৃশ্যহে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। আনকি কোনো লোক বিশ্বাস বা অন্ধ বিশ্বাসেও ইয়াত স্থান পোৱা নাই। মুঠতে সাহিত্যিক মহাকাব্যত থাকিব লগা ভালেখিনি জ্ঞাৰ অভাৱ এই কাব্যত লক্ষ্য কৰা যায়। আজিকৰ দিশৰ পৰা বব্বকৰ্ণাৰ কবিতাপুৰ ধৰণৰ বলিষ্ঠ পদক্ষেপ বুদ্ধকেন্দ্ৰত আহোম ৰমণীত শিথিল হৈ গল।

কাব্যৰ ভাষা সম্পৰ্কে কবিয়ে নিজৰ মতামত এই কাব্যখনত দাঙি ধৰিছে। নিৰ্ভাজ অসমীয়া শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি কাব্য ৰচনা কৰা বাবে বব্বকৰ্ণাই অসমীয়া স্বধী সমাজৰ পৰা ভয়সী প্ৰশংসা পাইছিল। কিন্তু বব্বকৰ্ণাই কাব্যত সম্পূৰ্ণ ঘৰুৱা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাৰ সপক্ষে মত পোষণ নকৰি সংস্কৃত ভাষাৰ শব্দৰ প্ৰয়োগ কাব্যৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বুলি মত পোষণ কৰিছে। এই কাব্যৰ পাতনিত তেওঁৰ মতামত এনেদৰে দাঙি ধৰিছে

“Most writers of the present age hold that the use of the simplest words of our language is of universal acceptance

The author also holds the same view but in some cases especially in writing poems in epic form and having regard also to the nature of the plots neglect of such a strict observance of the rule becomes necessary Moreover in the opinion of the same author our mother language will get poorer in time if we leave out of use in places where it seems fit to use the words of Sanskrit derivation Under the impression the author has used in this present work of his some such words of Sanskrit origin although however he is not quite confident as to how far his view is correct

আমাৰ আলোচনাৰ কাব্য শব্দ উদ্ধৃতিবোৰে বব্বকৰ্ণাৰ কাব্যভাষা সম্পৰ্কীয় মতৰ বুদ্ধিবৃত্ততা প্ৰমাণ কৰে। বব্বকৰ্ণাৰ এই মত যে সৰ্বজনসন্মত তাক প্ৰসিদ্ধ ২ ৰাজ কবি টি এছ এলিয়টৰ এটি মন্তব্যই প্ৰমাণ কৰে

“We cannot in literature live in a perpetual state of revolution If every generation of poets made it their task to bring poetic diction up to date with the spoken language poetry would fail in one of its most important obligations For poetry should

help not only to refine the language of the time but to prevent it from changing too rapidly a development of language at too great a speed would be a development in the sense of progressive deterioration and that is our danger to day' ১৬

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এই কথা পৰিষ্কাৰ হয় যে মুক্কেত আঁহাৰ বৰণী সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ আঁজিব ফালৰ পৰা সৰ্বাঙ্গস্বন্দৰ নহলেও ই বৰবন্ধুৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ এক পৰিপক্ক নিদৰ্শন। আগৰ দুখন কাব্যৰ বহু দোষ ক্ৰটিৰ পৰা এই কাব্য খনি মুক্ত। বিশেষকৈ কবিৰ ব্যক্তিগত বিষয় বেদনাৰ কথাই কাব্য কাহিনীৰ গতি বাহত কৰা নাহি। কাব্যৰ ভাৱ আৰু বিষয় বস্তু নিৰ্বাচনত এই কাব্যতে কবিয়ে এটি স্পষ্ট মতো দাঙি ধৰিছে। স্বদেশৰ স্বাধীনতা বন্ধাৰ বাবে স্ত্ৰী গাভৰুৱে যি বীৰত্ব প্ৰদৰ্শন কৰি মুক্কেত প্ৰাণ এৰিলে তাৰ কাব্য কাহিনীয়ে চিৰদিন অমৰীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰি ৰাখিব।

॥ চতুৰ্থ অধ্যায় ॥

॥ হিষ্টেৰ বৰবৰ্ণ্যৰ অন্যান্য কাব্যসমূহ ॥

(আভাস কাব্য : বিবহিণী বিলাপ কাব্য : ডেচ দিমোনা কাব্য
অঞ্জলি কাব্য)

॥ কাব্য-প্ৰণালীৰ অভিনবত্ব ॥

আধুনিক কাব্য বুলিলে আমি সাধাৰণতে সাহিত্যিক মহাকাব্যক (Literary or Secondary Epic) বুজি।। মিল্ট'নৰ পেৰেডাইজ লষ্ট মধুসূদনৰ মেঘনাদবধ আদি এই শ্ৰেণীৰ কাব্য। মহাভাৰত বামাৰণ লিয়াড আৰু ডিচী আদি মহা কাব্যক স্বভাৱজাত বা প্ৰাথমিক (Epic of Growth or Primary Epic) মহাকাব্য বুলি আখ্যা দিয়া হয়। প্ৰাথমিক মহাকাব্য কোনো এটা বিশেষ যুগৰ এজন বিশেষ কবিৰ সৃষ্টি নহয় ১২৭ বছৰুগৰ সঞ্চিত অভিজ্ঞতাৰ ভাণ্ডাৰ। আত্মাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য কোনো এক বিশেষ সময়ৰ বিশেষ কবিৰ সাহিত্যিক সৃষ্টি। উলিয়াম হেনৰী হাডচনে মহাকাব্যৰ এ শ্ৰেণী বিভাগৰ বাবে উল্লেখ কৰি কৈছে For purposes of historical study this (Epic) has to be subdivided into primitive epic and later epic The former of these has also been called the epic of growth to mark the fact that unlike the epic of art with which it is thus contrasted it is not in its entirety the work of a single author but to some extent the result of a process of evolution and that a large amount of pre existing material in the shape of floating legends and earlier folk poems and sagas is gathered up in its composition ১

স্বভাৱজাত মহাকাব্য (Epic of Growth) আৰু সাহিত্যিক মহাকাব্য (Literary Epic) মাজত এনে মূলগত পাৰ্থক্য আছে যে মহাকাব্যৰ লক্ষণ সম্পৰ্কে কোনো ধৰাবন্ধা সীমা থোকা নাই। সাহিত্যিক মহাকাব্য স্বভাৱজাত মহাকাব্যৰ ওপৰ

আৰু গৰিমানে কোনো কোনো বিশেষ প্ৰতিভাৱান কবিৰ স্বকীয় চিন্তাৰ মাজেদি গঢ় লৈ উঠে। সেয়ে মহাকাব্যৰ লক্ষণৰ কথা আলোচনা কৰোঁতে আমি স্বভাৱজাত মহাকাব্যক চকুৰ আগত ৰাখিব লগা হয় আৰু এই লক্ষণসমূহ কম বেছি পৰিমাণে সাহিত্যিক মহাকাব্যত বিৰাজমান হৈ থকা দেখা যায়। প্ৰাচ্য পাশ্চাত্যৰ সমালোচক পণ্ডিতসকলে মহাকাব্যৰ লক্ষণ সমূহ জুকিয়াই উলিয়াবৰ চেষ্টা কৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে ই এম ভিগ্ৰিউ টিলিয়াডে তেওঁৰ ডা ই লিচ এপিক এণ্ড ইটছ বেকগ্ৰাউণ্ড' (The English Epic and Its Background) নামৰ প্ৰখ্যাত গ্ৰন্থত মহাকাব্যৰ লক্ষণ সমূহ চালি জাৰি উলিয়াইছে। চি এম বাণ্ডাই তেওঁৰ ক্ৰম ভাঙ্কল ট ব্ৰিটন (From Virgil to Milton) নামৰ গ্ৰন্থত মহাকাব্যৰ গুণাগুণ বিচাৰ কৰিছে। ভাৰতীয় সমালোচক পণ্ডিত বিশ্বনাথ চক্ৰৱৰ্তীয়ে তেওঁৰ সাহিত্য দৰ্শনত মহাকাব্যৰ লক্ষণসমূহৰ প্ৰস্থানস্বৰূপে বিচাৰ কৰিছে। এই সমালোচকসকলৰ আলোচনাৰ মূল হিচাবে মহাকাব্যৰ লক্ষণসমূহ তলত দিয়া ধৰণে জুকিয়াই পেলাব পাৰি— (১) বিষয়ৰ ব্যাপকতা (২) বহু শাখা প্ৰাধিকৰণ লগত মূলৰ সম্বন্ধ নিৰ্বাহ (৩) চৰিত্ৰৰ বহুসংখ্যক (৪) বৰ্ণনাস্বকতা (৫) বহুসংখ্যকতা (৬) বীৰত্ব আৰু বৈদ্যৰ প্ৰাধিকৰণ (৭) মানৱ জীৱনৰ বিচিত্ৰ অভিযান্ত্ৰিক (৮) আদৰ্শ আৰু চিহ্নসমূহ সত্যৰ ৰূপায়ণ (৯) উদাত্ত ভাষাশৈলী () জাতীয় সাংস্কৃতিক চেতনা (১১) নৈসৰ্গিক শোভা চিত্ৰণ (১২) মহৎ উদ্দেশ্য (৩) সৰ্গ ৰচনা ২

আমি ইতিপৰি আলোচনা কৰা অসমীয়া কাব্য কেৱলমাত্ৰ ওপৰত উল্লেখ কৰা লক্ষণসমূহ কম বেছি পৰিমাণে আছে আৰু সেয়ে এই কাব্যসমূহক সাহিত্যিক মহাকাব্য আখ্যা দিয়া হৈছে। এওঁ বিধ কাব্যৰ উপৰি আন এবিধ কাব্য আছে যাক আমি এওঁ শ্ৰেণীত বৰ নোৱাৰোঁ। ইতিবন্ধ সৰ্গ বিভাজনেৰে সাহিত্যিক মহাকাব্য যেন লাগিলেও এওঁ শ্ৰেণীক প্ৰকৃততে দীঘলবয়সী কবিতা (Longer Narrative Poems) আখ্যা দিয়া হয়। মাৰ্কেল মধুসূদন দত্তৰ বীৰাঙ্গনা আৰু ব্ৰজাঙ্গনা এওঁ শ্ৰেণীৰ কাব্য—যত যেনোদৰ কাব্যৰ লক্ষণসমূহ পাবলৈ নাই। মধুসূদনৰ বীৰাঙ্গনা আৰু ব্ৰজাঙ্গনাৰ আৰম্ভণি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ যথাক্ৰমে আভাস আৰু বিৰহাঙ্গী বিলাপ কাব্য ৰচনা বটে। এওঁ দুখনি কাব্যৰ উপৰিও বৰবৰুৱাই শেফা পীয়েৰৰ ওখেলো নাটকৰ নাটিকা ডেচদিমোনাৰ ওপৰত এটি কাব্য ৰূপ দি ৰচনা কৰে ডেচদিমোনা বাবা আৰু অনিভাৰ গল্ডস্মিথৰ উপন্যাস—ভাৰ্কাৰ অৱ ওৱেক ফিল্ডৰ (Vicar of Wakefield) অন্তৰ্গত এটি বেলাডৰ অসমীয়া অনুবাদৰ ভিত্তিত ৰচনা কৰে অঞ্জলাকাব্য। বৰবৰুৱাৰ এই চাৰিখনি কাব্য প্ৰকৃততে দীঘলবয়সী কবিতাহে আৰু তেওঁৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য তিনিখনৰ লক্ষণসমূহ ইয়াত পাবলৈ নাই। এই অন্তিমৰ কাব্য প্ৰাচলীয়ে ৰচনা কৰা কাব্য চাৰিখনিৰ আলোচনা এটি এই অধ্যায়ত দাঙি ধৰা হৈছে।

১ ॥ ‘আভাস কাব্য’ ॥

সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ আঁহৰ পৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক কবি এক পৰীক্ষামূলক প্ৰচেষ্টাৰে পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে অসমীয়া সাহিত্যত ৰচনা কৰা হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ আভাস কাব্য গীতিকাৰ্য হিচাবে এক অভিনৱ সৃষ্টি। খ্ৰীষ্টাব্দ ১৯১৪ ত প্ৰকাশ পোৱা এই কাব্যখনিৰ অভিনৱত্বৰ ওপৰত মন্তব্য দি কবিয়ে কাব্যৰ পাতনিত নিজেই কৈছে

আভাস কাব্যৰ বৰ্ণিত বিষয় কেইটি পাঠক পাঠিকাসকলৰ ওচৰত নতুন নহলেও এই কাব্যখনিৰ লিখা প্ৰণালী অসমীয়া ভাষাত সম্পূৰ্ণ নতুন বুলিলেও মিছা কোৱা নহয়। এই নতুন প্ৰণালী অৱলম্বন কৰি আমি বিমান দ্ৰৱ কু কাৰ্য্য হৈছে। সেৱা পাঠক পাঠিকাসকলে বিচাৰ কৰিব।

এই নতুন প্ৰণালী মা কেপ মধুসূদন দত্তৰ বীৰানা কাব্যৰ প্ৰাণীৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হলেও স্মাৰ অভিব্যক্ত মন কৰিবলগীয়া। বীৰানা কাব্যত ব্যবহৃত প্ৰাণী মধুসূদনৰ গ্ৰহণ কৰিছিল—যু প্ৰ ৪৩ৰ সঁচালীৰ এটি মধ্যবিত্ত পৰিষালত জন্মগ্ৰহণ কৰা অমৰ কবি ওভিদৰ (Ovid) গ্ৰীষ্মাত কাব্য হেৰাইডছৰ (Heroides) পৰা। হেৰাইডছ হ'ল বচা বচা বীৰাজনাৰ দ্বাৰা লিখিত এলানি পত্ৰৰ কাব্য গঢ়কে ই এখনি পত্ৰ কাব্য। এই কাব্যৰ মুঠ পত্ৰৰ সংখ্যা গৈকছ তাৰে শব্দৰ ছখন পত্ৰ—যেতিয়াও সকলৰ মতে—ওভিদৰ নিজা ৰচনা নহয়। এই পত্ৰ কাব্যৰ আঁহৰে মধুসূদনে বঙলা সাহিত্যত বীৰাজনা কাব্য ৰচনা কৰে। মধুসূদনৰ পৰিবৰ্ত্তনা আছিল—ওভিদৰ দৰে একেইখনি পত্ৰ ৰচনা কৰি কাব্যখনি সম্পূৰ্ণ কৰাৰ কিন্তু তেওঁ এঘাৰখা পত্ৰ ৰচনাহে সম্পূৰ্ণ কৰিলে। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাই হলে ওভিদৰ আঁহৰে তেওঁৰ আভাসত সম্পূৰ্ণ একেছ গৰাকী বীৰাজনাৰ প্ৰাতিচ্ছবি দাখি ধৰিবলৈ সক্ষম হয়। সংখ্যা হিচাবে বীৰননা এবৈছ হলেও বৰবৰুৱাৰ কাব্য লিখা প্ৰাণী ওভিদ বা মধুসূদনৰ পত্ৰ কাব্যৰ আঁহৰ নহয়। অৰ্থাৎ আভাসত একেছ গৰাকী বীৰাজনাৰ কাব্যিক প্ৰতিচ্ছবিহে (Poetic Pictures) সজোৱা হৈছে—বীৰাজনাসকলে লিখা কিছুমান পত্ৰ যাত সজোৱা হোৱা গাহ। উদাহৰণ স্বৰূপে মধুসূদনৰ বীৰননা কাব্যৰ শব্দভাণ্ডাৰ কল্পিত উৰ্দ্ধাৰী জাহৰী ভাণ্ডমতী বাৰ। এপন্থা দু পলা জোপদী কৈকেয়ী আৰু জনা—তেওঁলোকৰ স্বামী নাহবা প্ৰিয়জনলৈ অস্তবৰ ভাৱ অহুভূতি আশা আকাঙ্ক্ষা বা তেওঁলোকৰ জীৱনৰ বিশেষ পৰিস্থিতি বিৱৰ্ণন একোখিনিকৈ পত্ৰ লিখিছে। এই পত্ৰ কাব্যিক বৰ্ণনাসমূহ একেই আত্মজিৱ (dramatic monologues) দৰে হৈছে পত্ৰ লিখিকা বীৰাজনাসকল আৰু যালে এই পত্ৰসমূহ লিখা হৈছে সেই বীৰ নায়কসকল—আমাৰ সমুখত মণ্ডিত হৈ উঠে। বৰবৰুৱাই পত্ৰ কাব্যৰ আঁহ নলৈ নাটকীয় বৰ্ণনাত্মক আঁহৰে বীৰাজনাসকলৰ সমস্ত সজ গুণৰ কাব্যিক বৰ্ণনাহে আগ বঢ়াইছে। কাব্য পাঠ কৰিলে এনেহে লাগে যেন বৰবৰুৱাই এটি স্তৱন

কোঠাৰ বেৰত আঁৰি থোৱা বীৰাঙ্গনাসকলৰ ছবিবোৰ চাওঁ চাই বীৰাঙ্গনাসকলক সম্বোধন কৰি তেওঁলোকৰ গুণগাজি বিৱৰি গৈছে। বীৰাঙ্গনাসকলে নিজে লিখিম বুলি ভাবি থকা কথাবোৰকে যেন কবিয়ে লিখি পেলাইছে তাত যেন তেওঁৰ নিজৰ কথা একো নাই। বৰবৰুৱাই এনে অভিনৱ কব্য প্ৰাণলীৰে এহাতে বীৰাঙ্গনাসকলৰ গুণ গৰিমাৰ কীৰ্ত্তন কৰিছে আৰু আনহাতে বীৰাঙ্গনাসমূহৰ কাব্যিক প্ৰতিচ্ছবিৰ মাজেদি এক মানৱীয় জীৱন দৰ্শন দাঙি ধৰিছে।

সমালোচকসকলে মধুসূদনৰ বীৰাঙ্গনা কাব্যৰ ওপৰত কৰা মন্তব্য বৰবৰুৱাৰ আভাস তেওঁ প্ৰযোজিত হয়। সমালোচক যোগীন্দ্ৰনাথ বসুৰ মতে—বীৰাঙ্গনা কাব্যত মধুসূদনৰ কাব্যিক ভাষা ছন্দ আৰু কলা—শীৰ্ষস্থানলৈ উঠিছে। তেওঁৰ মতে মেঘনাদবধৰ গাভীৰ্য্য (high seriousness) আৰু ব্ৰজাঙ্গনা কাব্যৰ গীতি সৌন্দৰ্য্য (Lyric beauty) একত্ৰিত হৈ বীৰাঙ্গনা কাব্যৰ সৃষ্টি হৈছে।^৩ হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱায়ে তেওঁৰ বুৰঞ্জীমূলক সাহিত্যিক কাব্য কেইখনিৰ অনেক বীৰাঙ্গনাবীৰাঙ্গনাৰ মাজেদি আভাস কাব্যত কাব্যকলাৰ এটি অভিনৱ নিদৰ্শন দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হয়। আভাসৰ ছন্দ পাঁচতাল ভাষাৰ গতিবেগ সাৱণীল প্ৰকাশ ভঙ্গী মাজ আৰু ভাৱ অধীৰ মৰ্মস্পৰ্শী। সেয়ে প্ৰকাশৰ লগে লগে এই কাব্যকাব্যে বাস্তৱিক কান্ধ অৰু পঢ়ুৱৈৰ সমাজৰ পৰা যথোচিত সমাদৰ লাভ কৰে। বীৰাঙ্গনাৰ উল্লেখৰ বাবে সখ্যাৰ এটি মন্তব্য প্ৰাধিকায়োগ্য ই (আভাস) এখনি সৰু কবিতা পুথি দেৱী বিদেশী ২১টি নাথী চিত্ৰ লৈ পুথিখন বচা হৈছে। লিখকৰ ভাষা সৰল শুৱলা অৰু বাস্তৱিক কবিতাৰ সৃষ্টিৰ বিকাশ পাইছে। পুথিত বৰোৱা চৰিত্ৰ কেইটি যথায়কৰূপে অঙ্কিত কৰিছে। বিদেশী বাৰী চৰিত্ৰ কেইটিও লেখকে নিজৰ দৃষ্টি কৰি গৈছে। সাধাৰণতে বিদেশী ঘটনা নিজৰ ভাষাত স্বাভাৱিকৰূপে শুৱলা কৰি প্ৰকাশ কৰা চাই তাত অলপ নহয় অলপ অস্বাভাৱিকতাৰ ছাঁ আহি পৰেহি কিন্তু আভাসৰ লিখক হৰাৰ পৰা সম্পূৰ্ণৰূপে মুক্ত। আৰু বিদেশী নাথী চৰিত্ৰ কেইটিক সহজে বুজিবলৈ লিখকে তাৰ লগে লগে এনেটি টোকা দিছে সেই কাৰণেই ঘটনাবিলাক আৰু সজলৈ পৰিছে। দৰাচৰণে বৰলৈ গলে লিখকৰ এই পুথিখন পঢ়ি বৰৰ পাৰ্ছো আৰু তাৰ কাৰণে লিখকৰ অশেষ ধন্যবাদ দিছোঁ। আভাসত লিখকে যি কেইটি চৰিত্ৰৰ আভাস দিছে আৰু যি কেইটি চৰিত্ৰৰ অতীত মাহুহক মোহিত কৰিছিল আৰু এতিয়াও যাক স্মৰিলে মন আনন্দৰে পৰিপূৰ্ণ হয় আৰু ভক্তিত আপোনা আপুনি মূৰ দো খাই যায় তেনে চৰিত্ৰ কেইটিক অসমীয়া ভাষাত বৰ্ণাই আমাৰ ভাষাক যে কিমান চহকী কৰিলে তাক কোৱা টান। আশাকৰে। লিখকে যেন আগলৈকো এহদৰে মাতৃ ভাষাৰ পাত্ৰ এটা হ'ব লাগিব ফুল পেলাও থাকে।

॥ কাব্যৰ ভিতৰ-চ'ৰা ॥

এটি মনোৰম ছনেটেৰে কবিয়ে আভাস কাব্যৰ আভাস তলত দিয়া ধৰণে দাঁজি ধৰিছে

আভাস আভাস মাথে। বীৰ ৰমণীৰ
 আভাস আশাস মাথে। সতী জীৱনৰ
 পুণ্যৱতী পতিব্ৰতা নিস্বার্থ প্রেমিকা
 তিরোতাৰ স্বার্থভাগ দেশ বিদেশৰ।
 কত হুগ হৈ গল নপৰে মনত
 তিষাগিলে সৰে প্ৰাণ কিন্তু কীৰ্ত্তি যাব
 জগতৰ নৱে গায় কাব্যৰূপী স্তাৰ
 আভাস ত দিলো অজি আভা মাত্ৰ তাঁৰ ॥
 আভাস মাথোন খাভা লাহণী ফুলৰ—
 সু সাৰ বাত যাৰ অপক্স শোভাও
 মোহিছিলে নব নাৰী জগ ৰ প্ৰাণী
 গন্ধে যাৰ দশোদিক আজিও গান্ধায় ॥
 আনি তাৰ আভা মাত্ৰ চিহ্ন দংশণে।
 আভাস ত মাথোঁ তাৰ আশাস বাঁহে।

ইয়াৰ পৰা এ কথা পাক্কাৰ হয় যে প্ৰতিদ মাত্ৰ মধুসূদনৰ কাব্যিক আঁহৰে বৰবৰুৱাই দো বিদোৰ গঠনো গৰাকী বীৰ ৰমণীৰ সীত বীৰত্ব নিস্বার্থ পতি প্ৰেম জ্ঞানৰ প্ৰেম স্বার্থ-ভাগ আদি গুণাবলিৰ কাব্যিক আভাস দিয়া কাব্যখনিৰ উদ্দেশ্য। একৈশ গৰাকী বীৰাঙ্গনাৰ ভিতৰৰ সোতৰ গৰাকী লোৰা হৈছে ভাৰতীয় পুৰাণ আৰু মহাকাব্য দুখনিৰ পৰা আৰু বাকী চাৰি গৰাকী বিদোৰ বীৰাঙ্গনা। কাব্যত বৰ্ণিত দেশীয় বীৰাঙ্গনা কে গৰাকী হ'ল—গাধা বৃন্দা দেৱকী যশোদা ৰোহিণী হৃতদ্রা উত্তৰা সাৱিৰী অহল্যা দ্ৰৌপদী কটী বা মন্দোদৰী জা তিলোত্তমা অৰজা আৰু বৈদেহী। বিদেশী বীৰ ৰমণী হলেও দেশীয় কাব্য দাঁৰৰ মাজেৰে স্তম্ভোভিত কৰি তোলা চাৰি গৰাকী বীৰাঙ্গনা হ'ল—জোচেফিন (Joshephine) জোৱান ডাৰ্ক (Joan d ark) বোডেচিয়া (Boadecea) আৰু লায়েলা। এ সৰ্বমুঠ একৈশ গৰাকী দেশী বিদেশী বীৰাঙ্গনাৰ বিভিন্ন কৰ্ম আৰু আদৰ কীৰ্ত্তন কৰি কথিয়ে আভাস কাব্যক পৃথিবীৰ সমগ্ৰ নাৰীসমাজৰ গৌৰৱৰ প্ৰতীক হিচাবে দাঁজি ধৰিছে।

ভাৰতীয় ঐতিহ্যৰ বীৰাঙ্গনা কেইগৰাকীৰ বিভিন্ন গুণ গৰিমা বিভিন্ন ৰঙৰ তুলিকাৰে অঙ্কিত কৰা হৈছে। গাধা বৃন্দা দেৱকী আৰু যশোদাৰ মহত্ব শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰেমৰ মাজেদি

উদ্ভাসিত হৈছে। ৰাধাহঁ অনন্ত প্ৰেমেৰে ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ অন্তৰ জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই অনন্ত প্ৰেমৰ বাবেহঁ ৰাধা বহু সা সাধিক গল্পনা হাঁহি হাঁহি যুৰ পাতি লৈছিল।

ঈশ্বৰ প্ৰেমিক। তুমি অনন্ত প্ৰেমেৰে
বাঞ্ছিছিল। ঈশ্বৰক দোলেৰে ভক্তিৰ।
লাহৰী হিয়াত কত সহিলা গল্পনা
চুটীলাৰ — আৰু দেবি। গোফুলবাসীৰ ॥
মিছা কলহৰ বোজা কত বলা তুমি
কত অপবাদ দিলে ননদে তোমাৰ
সি সৰত তুমি কিন্তু কটাক্ষো নকৰি
পজিছিল। শ্ৰীকৃষ্ণক মুক্তিৰ আধাৰ ॥ (ৰাধা)

আন এগৰাকী ব্ৰজৰ বীৰাঙ্গনা বৃন্দা ৰাধা আৰু কৃষ্ণৰ আস্ত প্ৰেমৰ সাঁকো হিচাবে কৰ্তব্য সমাপন কৰিছিল। বৃন্দাৰ আগৰ বিহনে ৰাধা কৃষ্ণৰ অনন্ত প্ৰেমৰ দি দিন এযো পৃথিবীত নাথাকিলেহেঁতেন।

নোহোৱা হৈছে দেৱি। জনম তোমাৰ
শ্ৰীকৃষ্ণৰ ব্ৰজাশীল। পৱিত্ৰ নিৰ্ঘৰ।
ন লোকে ন পৰি। জগত
ৰপেহেঁতেন ছবি ৰাধাৰ উজ্জল ॥ (বৃন্দা)

এই কাব্যাত ৰাধা কৃষ্ণৰ অনন্ত সাধিক প্ৰেমৰ উপৰত মানৱীয় চেলাৰ প্ৰভাৱ আৰু গুৰুত্ব আলোচিত হৈছে। ৰাধাৰ বৈবৰ ৰাধ্যাসিক চিন্তাধাৰা উজ্জল হৈ উঠিছে।

বাৎসল্য প্ৰেমেৰে ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ অন্তৰ জয় কৰা আন দুগৰাকী মহীয়সী নাৰী হল—দৈবকী আৰু যশোদা। শ্ৰীকৃষ্ণক পুত্ৰ হিচাবে লাভ কৰিবলৈ কৰা সাধাৰ পথত দৈবকীয়ে সহ কৰিব লগা হৈছিল বৰ্নাতীত। নযাত।

কোমল তিৰীৰ হিয়া মাতৃৰ পৰাণ
এটি সন্তানৰ লোক সি ব নোৱাৰে
সাতোটিৰ শোক কিন্তু সহিছিল। তুমি
বি লে তিয়া ব্ৰহ্ম চকুৰ। হুধাৰে ॥
বিধিৰ নিৰ্কল দেবি। অষ্টম গভত
তোমাৰ জনম ললে বৈকুণ্ঠৰ পৰি
দানৱ দলন হেতু বধিব ক সক
হুৰাচাৰ ভাতৃ তুমি দাক্ষ্য হুৰ্যতি ॥ (দৈবকী)

ভেনেদেৰে অসমী়া আন্যাত্মিক সাধনাৰ বলত যশোদাই শ্ৰীকৃষ্ণক পুত্ৰ হিচাপে লালন পালন কৰাৰ মনোৰথ পূৰ্ণ হৈছিল।

এলবামৰ মাতৃ বোহিণীও আছিল অতীৰ সজ গুৰাৰ অধিকাৰিণী। অথচ অতীত ভাৰতৰ কবিসকলে এওঁ গৰাকী বয়সীৰ কাব্যিক চিত্ৰ এখনি দাঙি নথকাটো সঁচাই পৰিতাপৰ কথা।

বৈদেহী বা সীতা প্ৰভু শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ প্ৰিয়তমা ভাৰ্যা। বৈদেহী হ'ল—তিৰোতাৰি স্বামীৰ অৰ্থে কৰিব পৰা সমস্ত ভ্যাগৰ প্ৰতীক। কিন্তু বিধিৰ লিখন এনেহে আছিল যে সকলো মহৎ গুৰাৰ অধিকাৰিণী হৈও সীতাই জীৱাত এটাৰ পাছত এটাকৈ নিৰ্যাতন সহিব লগা হৈছিল। কিন্তু সবলো দুখ নিৰ্যাতনৰ জুইত সীতাৰ সত্য সোৱাৰ দৰে নিকা হৈ জিলিকি উঠিছিল।

দুখ সোঁগত উঠা বৈদেহীয়ে পৰা
অৰ্য্যৰ দুখ কিন্তু দুখ নাভাবিলা
পুতিপদ সেৱা কৰি পতিব্ৰতা তুমি
অৰ্য্যতে স্বস্থি ভোগ কৰিছিল। (বৈদেহী)

কবিয়ে শ্ৰীকৃষ্ণৰ ভগ্নী স্তম্ভদ্বাৰ কাব্যিক চিত্ৰ অতীৰ মনোৰম কৰি অঙ্কিত কৰিছে। স্তম্ভদ্বা হ'ল—তিৰোতাৰ বীৰত্ব আৰু মানৱতাৰ প্ৰতীক। বীৰ অৰ্জ্জুনৰ লগত পলাই আহোঁতে অসমী়া কোণশেৰে ৰথ পৰিচালনা কৰি স্তম্ভদ্বাৰ বীৰত্বৰ পৰিচয় দিছিল। স্তম্ভদ্বাৰ এই বীৰত্ব অবিহনে অৰ্জ্জুনে যাদৱ সেনাৰ হাতত নিশ্চিত পৰাজয় বৰণ কৰিব লগা হ'লোঁতেন।

সিকালত তুমি দেৱি। পাৰ্থৰ সাৰথি
বিজুলী সঞ্চাৰে ৰথ কতঘে চলালা
বীৰাঙ্গনা ৰূপ ধৰি যাদৱ সোৱাৰে
অৰ্জ্জুনক তুমি সেই যুদ্ধ কৰোৱালা।
নহ'লাইতেন যদি সাৰথি পাৰ্থৰ
নিদ্ৰিতা তোমাৰ যদি সাহস পাৰ্থক
নোৱাৰিলে হয় জানো লভিব তোমাক
সমৰত হৰুৱাই যাদৱ সৰক। (স্তম্ভদ্বা)

স্তম্ভদ্বা কেৱল ৰণকোণলতে বীৰাঙ্গনা নাছিল তেওঁৰ অন্তৰ আছিল বীৰাঙ্গনাহুলত গুণৰ আধাৰ। কৃষ্ণকেন্দ্ৰ মহাসমৰত পুত্ৰ অভিমন্যুৰ নিধনৰ হৃদয়বিদাৰক বাতৰি পায়ো বীৰমাতৃ স্তম্ভদ্বাৰ অন্তৰ ইহাৰকাৰ বৰি হুঠিল। তদুপৰি বীৰাঙ্গনা স্তম্ভদ্বাৰ দৃষ্টিত শত্ৰু আৰু মিত্ৰৰ মাজত কোনো প্ৰভেদ নাছিল।

“বীৰৰ জননী তুমি নকৰিলা শোক
 হুটুকিলা চকু পানী পুত্ৰৰ শোকত ॥
 পাণ্ডৱৰ ঘৰে ঘৰে অভিমহ্য শোকে
 চকু পানী টুকি টুকি সৰে কান্দিছিল।
 পুত্ৰৰ অতুল কীৰ্ত্তি শুনি সম্ভৱত
 তুমি কিন্তু বীৰমাতা আনন্দ লভিলা ॥
 অতি জ্ঞানৱতী তুমি দীক্ষিতা ধৰ্ম্মত —
 ভাগৱত-ধৰ্ম্মতহু তুমি বুজিছিল। —
 শত্ৰু মিত্ৰ ভিন পৰ নাছিল তোমাৰ
 সকলোকে সমভাব তুমি কৰিছিল। ॥ (হুভদ্ৰা)

বীৰ অভিমহ্যৰ প্ৰিয়তমা পত্নী উত্তৰাৰ আৰু ঋষি গোমৰ অভিশপ্ত। পত্নী অহল্যাৰ
 শুণাৱলী বগনা কৰোঁতে কবিয়ে দৈৱৰ হাতত এওলোক যে অসহায় পুত্ৰলা সেহু কণা
 প্ৰতীয়মান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

পাণ্ডৱৰ পত্নী দ্ৰোণদীক এক চিৰস্মৰণীয় আদৰ্শ স্বৰূপ কৰি আভাসত তুলি
 ধৰা হৈছে। নানান ঘট প্ৰতিঘাটৰ মাজেদি দ্ৰোণদীৰ আদৰ্শাৱণী সমুজ্জল হৈ উঠিছে।
 আধ্যাত্মিক চিন্তাৰ যোগেদি তেওঁ সদাশো জীৱন পৰীক্ষাতে উত্তীৰ্ণ হৈছিল।

পাণ্ডৱৰ মাতৃ কুন্তীৰ জীৱন একদৰাৰ অনাৰ্য্যৰ সমুখীন হৈছিল। কবিয়ে কুন্তীৰ
 মাতৃত্বক প্ৰাপ্যত জনা ছে কিয়ো তেওঁ গৰ্ভদা বীৰ পুত্ৰসৰে বহুধাক অত্যাচাৰী
 পাসনৰ পৰা মুক্ত কৰিছিল আৰু এওঁ উপশক্ষে অলুচিও কুৰুক্ষেত্ৰৰ মাসম্ভৱত অসীম
 বিক্ৰমেৰে যুজি তেওঁলোকে অমৰ খ্যাতি আৰু বাৰাহু।

সেহু য়েহু ২ ক গোৱি। প্ৰামো ভোমাক
 ভাগৱতী তুমি আ দেৱী স্বৰূপিনী ॥
 তুঁ আমোতো ১২ দেৱী পুত্ৰ সৰে যা
 ভূভাৱ স ২৫ কাৰ কৃষ্ণ কপ ১
 বাহিলে অক্ষয় কীৰ্ত্তি অতুল মন্ত্য ॥
 যাৰ কীৰ্ত্তি মালা গাথ কাব্যকণী হুতে
 দেৱ্যাস ম কাব্য শ্ৰীমহাভাৰত
 বিৰাচণা — ভাবতঃ অমৃত পুখুৰী ॥ (কুন্তী)

সাৱিত্ৰী আছিল ৰজা মদৰ বন্যা আৰু ৱৰতী বাজাৰ ৰাজকুমাৰ সভাৱানৰ পত্নী।
 সাৱিত্ৰী একনিষ্ঠতা আৰু দৃঢ়তাৰ প্ৰতীক যাৰ সহায়ত তেওঁ আনকি যত্নৰাজ যমৰ
 অন্তৰো জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল আৰু মৃত স্বামীক পুনৰ জীৱন্ত কৰি তুলিছিল।
 কবিয়ে সত্য সাৱিত্ৰীৰ গৰিমা কাব্যখনিত অতি মনোৰমকৈ বৰ্ণনা কৰিছে

ধন্য ধন্য তুমি দেৱি । সুযশ তোমাৰ
 অনন্ত অক্ষয় এই মৰ জগতত
 সতী অগ্ৰগণ্যা তুমি মৃতপতি তহু
 পালে ভুলোটাঁই প্ৰাণ তোমাৰ বলত ॥
 তোমাৰ বলত তহু সতীত্ব তেজঃ—
 পিতৃহুল পতিক্ষুণ ছয়ো উদ্ধাৰিলা
 অপ্ৰত্ৰক পিতা তহু পালে পুত্ৰদান
 অক্ষয়জা চকু আৰু সাম্ৰাজ্য লাভিা ॥
 অলঙ্কাৰ কাণ্ড দেৱি । মৰ জগতত
 সতীত্বৰ বলে তুমি কৰিলা সাধন
 জগতত নাৰে গায় তোমাৰ সুযশ
 পুণ্যৰতী তুমি তহু সাৰ্থক জীৱন ॥ (সান্নিধ্যী)

কাব্যখনিৰ সন্ধান দুটি নাৰী চৰিত্ৰ—তাৰা আৰু মন্দোদৰী—যাৰ যোগেদি নাৰীৰ
 উত্তম বিবেক বুদ্ধিৰ জন্ম নিদৰ্শন দাঙি ধৰা গৈছে। মহান বীৰ বালিৰ পত্নী তাৰাহ
 তেওঁৰ স্বামীক ভাতৃ সূত্ৰীৰ লগত যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হ'বলৈ খাটনি ধৰিছিল। তাৰাহ
 উপস্থিতি কৰিছিল যে সূত্ৰীৰ দৈৰ্ঘ্যৰূপী বীৰান। তদুপৰি সূত্ৰীৰ বালি এজাৰ বিজা
 ভাতৃ। বালিয়ে কিয় বাৰ অস্ত্ৰবোধ বন্দ নকৰা শত্ৰু লগত যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হ'ল।
 শ্ৰীৰামচন্দ্ৰই সূত্ৰীক এও যুদ্ধত গোপনে সহায় কৰিছিল। আৰু বালি আৰু সূত্ৰীৰ
 যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হৈ থকা অৱস্থাত গোপাঠাৰ পৰা শব নিক্ষেপ কৰি শত্ৰুৰে বালিক বধ
 কৰিছিল। তাৰাহ স্বামীক যুদ্ধৰ পৰা এৰাবলৈ নোৱাৰি এহাতে যেনেকৈ অতি
 আঘাত পাইছিল আনহাতে বাৰামচন্দ্ৰ বালিৰ অগ্ৰাঘাতৰে বধ কৰা দেখি অতি
 আশ্চৰ্য্য প্ৰকাশ কৰিছিল।

শুনিছে তাৰাহ প্ৰভু । পত্নীক তুমি
 পৰ্ণ অৱতাৰ ৰুৰি পাতকী শাৰক ॥
 সত্যাপ্ত চায়বান কিস্ত কি কাৰণ
 নাশিলা স্বামীক মোৰ কপট যুদ্ধ ॥
 তুমি যদি কৰা এনে নিন্দনীয় কাম
 তেন্তে প্ৰভু । কত আৰু ধৰ্ম্ম জগত ॥ (তাৰা)

লক্ষ্মণৰ বাৰাহ পত্নী মন্দোদৰীয়ে অতুলনীয় বিবেক বুদ্ধিৰ পৰিচয় দিয়ে।
 শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ ভাৰ্য্যা সীতাদেৱীক অপহৰণ কৰি অনা দুৰ্কাৰ্য্যৰ বাবে অহতপ্ত হ'বলৈ মন্দোদৰীয়ে
 বাৰাহ বুদ্ধি দি কৈছিল যে লক্ষ্মণ কণ্যাগৰ হকে বাৰাহে সীতাক বাহৰ ওচৰলৈ কমা

প্ৰাৰ্থনাৰে ঘূৰাই পঠাব লাগে। মন্দোদৰীৰ এনে সম্ভোগপযোগী পৰাৱৰ্ণা বাৱণে প্ৰত্যাখান কৰি সোণৰ লহা ছাইও পৰিণত কৰিছিল। মন্দোদৰীৰ কোশলৰ বলতে লহাত সীতাৰ সতীৰ্ঘ বন্ধা পৰিছিল। মন্দোদৰীৰ পৱিত্ৰ চৰিত্ৰ বাৱণৰ দুৰ্য্যতিৰ কাষত অতীৰ উজ্জল হৈ উঠিছে

সতী তুমি জানিছিল। সতীৰ্ঘ কি ধন
সি বুলি সতীৰ্ঘ তুমি ৰখালা সীতাৰ
নতু—অসহায় সীতা কি কৰি ৰাখিব
বাৱণৰ হাতে সতীৰ্ঘ আশ্বিনাৰ ?
তুমি সতি। জানবতী হুস্তনি তোমাৰ
নীতিপূৰ্ণ উপদেশ লহা নাশ পালে
একলক বীৰ পুত্ৰ চৰা লক্ষ নাভী
সমৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰাণ ত্যজিলে অকালে। (মন্দোদৰী)

জনা হল তিবোতাৰ বীৰত্বৰ প্ৰতীক আৰু পুৰুষৰ কাপুৰুষালিৰ ক্ষাৰত এই বীৰত্ব দুগুণে উদ্ভাসিত হৈছে। জনা নীলধ্বজ বজাৰ পত্নী। তেওঁলোকৰ বীৰপুত্ৰ প্ৰবীৰে অজ্ঞানৰ যজ্ঞ ঘোৰা আটক বৰে আৰু এহ অপৰাধৰ বাবে প্ৰবীৰ অজ্ঞানৰ হাতত নিধন হয়। বজা নীলধ্বজ পুত্ৰবধী অজ্ঞানৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ নলৈ মিত্ৰতা কৰি অজ্ঞানৰ আধিপত্য স্বীকাৰ কৰি লবটৈ যোৱা দেখি জাৰ মাতৃ হৃদয়ে হাঁহাঁকাৰ কৰি উঠে আৰু বজা নীলধ্বজক ক্ষমায় ধৰ্ম্ম ৰক্ষা নকৰাৰ বাবে উপহাস কৰে

কি ক'ৱা কি ক'লা নাথ। কি কৰিলা তুমি
বিপক্ষৰ নেকি সায়। পশিলা যেন
পাৰ্থ পত্ৰচা মোৰ বৈধী নিদাৰু।
কৰিলা কিৰূপে তাৰে মিত্ৰ আচৰণ।
জনম মোৰ ৰাজা। ক্ষত্ৰীয় কুলত
বীৰ মৰ্য্যোজা তুমি মাতৃপুত্ৰী পি-
পুত্ৰৰ মৃত্যুত যদি নকৰ সমৰ
কিৰূপে ৰাখিবা নাথ। ক্ষত্ৰীয়ৰ ৰীতি।
পুৰুষ জনম। ক্ষত্ৰীয়ে নিন্দিত
কৰিবা কিৰূপে কৰ্ম্ম। পৱিত্ৰ বশত
কলঙ্কৰ পানী কিয় ঢালা প্ৰাণনাথ।
দুৰ্য্যশ তোমাৰ বৰ থাকিব মন্ত্ৰাত। (জনা)

এই একে বিষয় বস্তুৰ ভিত্তি কৰি মণ্ডুদনৰ বীৰাঙ্গনা কাব্যৰ শেষ পত্ৰখনি (এঘাৰ নম্বৰ) জনাই বজা নীলধ্বজলৈ বুলি লিখিছে।

আভাস কাব্যত তিলোত্তমাক নাথীৰ অনন্ত সৌন্দৰ্য্যৰ আকৰ হিচাবে দেখুৱা হৈছে। আৰু এই সৌন্দৰ্য্যই অসম্ভৱকো সম্ভৱ কৰি তুলিব পাৰে। সবগত দেৱতাই যি কাৰ্য্য সমাধা কৰিব নোৱাৰে তিলোত্তমাই অনন্ত সৌন্দৰ্য্যেৰে তাক সম্ভৱ কৰি তুলিব পাৰে।

জোচেফাইন—সম্ৰাট নেপোলেয়নৰ পত্নী। এগৰাকী পতিব্ৰতা পত্নীয়ে স্বামীৰ হৃথ আৰু উন্নতিৰ অৰ্থে কেনেকৈ নিজৰ সৰ্বস্ব ত্যাগ কৰিব পাৰে—তাকে জোচেফাইনৰ কাব্যিক চিত্ৰত প্ৰকাশ কৰা হৈছে। জোচেফাইনে জানিব পাৰিলে যে তেওঁৰ প্ৰিয়তম স্বামীয়ে অষ্ট্ৰীয়া বজাৰ কন্যা অগষ্টা মেৰীয়াক বিয়া কৰিবলৈ হুচুক। কিন্তু ফৰাচী দেশৰ ৰীতিমতে জোচেফাইনৰ জীৱনত অৱস্থাত নেপোলিয়নে আন এগৰাকী তিৰোতাক পত্নী হিচাবে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে। গতিকে স্বামীৰ সন্তোষৰ কাৰণে জোচেফাইনে হাঁহুখে স্বামীৰ পৰা বিদায় লৈ জাহাজেৰে আমেৰিকাৰ ফালে চিৰদিনৰ বাবে গুচি গল। জোচেফাইনে এই কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা তিৰোতাৰ স্বাৰ্থত্যাগৰ এক অগুৰু নিদৰ্শন দাঙি ধৰিলে।

আন এগৰাকী বিশ্ববিখ্যাত ফৰাচী বীৰাঙ্গনা জোৱান ডাৰ্কৰ এখান অতীৰ মনোমোহা ছবি আভাসত আঁকিত হৈছে। অৱশ্যে ফ্ৰান্সী জোৱান প্ৰকৃতাৰ্থতে বীৰাঙ্গনা আছিল। বৃটেনৰ আক্ৰমণৰ পৰা মাতৃভূমি বাচক ৰক্ষা কৰিবৰ বাবে তেওঁ দৈৱিক প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল। অসমৰ বাবৰ সাহসক হুতাৰ এটনৰ লগত যুদ্ধ কৰি জোৱানে ফৰাচীদো ৰক্ষা কৰিছিল। তেওঁ এনে হুতাৰে অৱশেষত এগৰাকী ফৰাচী বীৰাঙ্গনা এটনৰ সৈতে খাচক হৈছিল আৰু এটন তেওঁক জীয়াই জীয়াই জুইত মূৰ মাৰিছিল। কিন্তু জোৱানৰ আদৰ্শ—জনম ভূমিৰ সেৱাৰ আদৰ্শ—আট চিৰকলীয়া আদৰ্শ। বনবন্ধন আমাৰ কাব্যত এগৰাকী ৰম্য আত আপোন আৰু চিৰস্বৰ্গীয়া কৰি থাখছে

কৃষকৰ বশা দুমি আজম দুখাণী
 ৰক্তৰ মাজে ভেঙা দুখাণে চৰা
 কোনে যেন দিলে বৰ দৈৱবাণী এটি
 কাত তোমাৰ জোনী। যুদ্ধ বা বজাৰ ॥ [জোনী জোৱান ডাৰ্ক]
 বীৰাঙ্গনা দুমি জোনী। স্বৰ্গৰ পৰা
 জনম তোমাৰ মাতৃভূমিৰ কাৰণে—
 ফৰাচীৰ স্বাধীনতা ৰক্ষা কৰা দুমি
 অৰ্পন অৱৰোধ কৰিছে ব্ৰিটনে ॥ (জোৱান ডাৰ্ক)

আভাসত উল্লেখ হৈছে আন এগৰাকী বিদোৰ ৰম্যী এল বৃটেইনৰ বীৰাঙ্গনা ৰাণী বোডোচা। জুলিয়াচ চীজাৰে বৃটেইন আক্ৰমণ কৰোঁতে ৰাণী বোডো

চিয়াই যি কল্পনাভীত সাহস আৰু বীৰত্ব প্ৰদৰ্শন কৰিলে সি স্বাধীনতাপ্ৰিয় মানৱৰ বাবে হৈ এল এটি চিৰকলীয়া আদৰ্শ

বীৰাজনা ৰূপ ধৰি যুদ্ধ সাজপিন্ধি
নগৰৰ বাজ তুমি হ'ল বোভেচিয়া।
ধোৱ সমুদ্ৰত যোগ দি। তুমি ৰঙে
অতুল সাহসে বান্ধি আপোনাৰ হিয়া ॥
গভীৰ গজ্জন কৰি ভীমামৰ্দ্ধি ধৰি
কৰিছি। বিপক্ষেৰে যুদ্ধ ঘোৰতঃ—
ঐশ্বৰ্য নোৱাৰি কিন্তু সমুখ যুদ্ধত
তিয়োগি তোমাক গ'ল সেনা ব্ৰিটনৰ ॥
শত্ৰুৰ মাজত হই অকলশৰীয়া
অকণে অকণে যুদ্ধ কৰিলা বহুত
বিপক্ষ সেনাৰে সতে বীৰাজনা দৰে
অতুল সাহস ল'লাৰী বুকুত ॥ (বোভেচিয়া)

অৰবৰুৱাৰ সদাগৰ কাচেমৰ কথাত লায়লা। সেই দেশৰ বাদচাহৰ পুত্ৰ মজমুৰ
এওঁ প্ৰাণপাত আৰম্ভ কৰি লায়লাই অনন্ত প্ৰেমৰ বাটত অগ্ৰে সা সাৰিক নিৰ্যাতন
সহিব লাগিছিল কিন্তু কোনো বান্ধৱ লোকৰ অমৰ শ্ৰেয় নিতৌ বৰি
নোৱাৰি। প্ৰকৃতাৰ্থত প্ৰেমৰ পিপাসাত এয়া প্ৰাণবীত জানে। সন্তৰ্পৰে সেয়ে
লাবণ্য নম্বৰ দেহা এৰি অনন্ত প্ৰেমৰ পৰম শান্তি লাভৰ বাবে সবগলৈ গমন কৰিলে

এৱে বুঢ়ী তুমি সি। মুদিলা ছুচু
অন্তৰত কাৰ ধ্যান মূৰ্ত্তি কায়েচৰ
নম্বৰ জীৱন এৰি গাঁৱ স্বৰ্গলোক
অন্তৰ স্থাবৰ ঠা অনন্ত প্ৰেমৰ ॥ (লায়লা)

॥ কাব্যত জীৱন দৰ্শন ॥

বৰবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমূলক সাহিত্যিক মহাকাব্য কে খনিৰ মাজেদি জীৱনৰ যি কল্পনা
সুৰ উদ্ভাসিত হৈছে সিহে এওঁ দীৰ্ঘায়বী কবিতা শ্ৰেণীৰ কাব্যখনিৰ মাজেদি বিয়পি
পৰিছে। দৈৰ্ঘ্য লিখনৰ ফলত কাব্যত বৰ্ণিত আটাইকেইগৰাকী বৰ্ণনায় অকথনীয়
দুখ কষ্ট নিৰ্যাতন আৰু পৰীক্ষা নিৰীক্ষাৰ সময়গীন হৈছে কিন্তু এই সকলোবোৰ অতিক্ৰম
কৰি নিজ গুণ গৰিমায়ে এওঁ নাৰীসকল মহাতা উঠিছে। কবিয়ে নাৰীৰ নিৰ্যাতনৰ
বাবে দৈৱাক দোষাখোপ কৰিছে

সোতাৰ ওপৰত দৈব :-

বিধিৰ নিৰ্বন্ধ কিস্ত নখাঙিলে তহু
তোমাক হৰণ কৰি নিলে নশাননে—
পঠিয়াই মাৰীচক মায়া যুগ কৰি
আঁতৰাই ছুটি ভাং বুদ্ধিৰ ছলনে ॥ (বৈদেহী)

কুন্তীৰ ওপৰত দৈব :-

কিস্ত কম দোষে তুমি গোটেই জীৱন
কান্দিছিলি স সাৰথ ভীষণ ক্ষেত্ৰত
দেখি বিষময় ফল কুৰ সময়ত
যি টুকিলা চকুপানী কৰি সমপণ
অভিমত মৰাৱত কাঁৱ ২০০
অকালত সেট পানী (চকু ১১ ছুৰাৰি)
হইছিলে শেষ মাথো গুচাছিলে বব
অস্তিত্বৰ দিনা দেবি । মোৰ চকু ১১ (কুন্তী)

দ্রোপদীৰ ওপৰত দৈব —

দেবী স্বৰ্গীণী দেৱী প্ৰা স্বৰ্গীণী
কুন্তীৰ স্নেহৰ তুমি এবেটি বোৰাণী
ভাগ্যৰ দোষ কিস্ত—বাঁদি উঠে সিয়া—
জীৱাত পা ১১ তুমি বহু মায়া ১১ (দ্রোপদী)

অহল্যাৰ ওপৰত দৈব —

তুমি স নী পিত্ৰী । কিস্ত কমফলে —
কপত মোমাৰ মোৰ দেৱ প্ৰবন্ধ
গোত্ৰৰ কাঁথ ধৰি ২০০ মোমাৰ — (অহল্যা)

অপৰিসীম দৈব লীলাৰ উপৰিও আভাস ব বাৰী চৰিত্ৰ কেইটিৰ ওপৰত ধৰ্ম্মীয় চিন্তা আৰু ঈশ্বৰ প্ৰেমৰ প্ৰাধিক্ৰম দেখা যায়। জনা হৈছে কেৱল চিৰাচৰিত ধৰ্ম্মীয় চিন্তাৰ বিপক্ষে একপ্ৰকাৰ বিপ্লৱ ঘোষণা কৰিছে। বাকী সবনোটীয়ে ভাগ্য লিপি আৰু ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাক অখণ্ডনীয় বুলি নীৰৱে মানি লৈছে। কিন্তু তুখানাম্বুক অধ্যয়নত দেখা যায়—

মধুসূদনৰ বীৰাজনা কাব্যৰ নায়িকাসকলে কোনো ধৰ্মীয় আদৰ্শৰ বশীভূত হৈ ভাগ্য লিপিব লগত যিজনতা স্থাপন কৰিব খোজা নাই। 'বীৰাজনা' কাব্যৰ কেইগৰাকীমান নায়িকাই তেওঁলোকৰ পত্নসমূহত তেওঁলোকৰ প্ৰেমৰ জ্ঞানিক দাবীহে উত্থাপন কৰিছে— স্বামী নাইবা প্ৰেমিকৰ ওচৰত (শকুন্তলা তাৰা কল্যাণী শূৰ্পনা জ্যোৎস্না, উৰ্বশী আদি)। আন কেইগৰাকীমানে তেওঁলোকৰ স্বামীসকলক চাৰিত্ৰিক দুৰ্নয়তাৰ বাবে দোষী সাব্যস্ত কৰিছে (কৈকেয়ী ভানুমতী দুশলা জাহ্নবী আৰু জনা)। মধুসূদনৰ চৰিত্ৰসমূহত উগ্ৰ নৱজাতিক চিন্তাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। কিন্তু বৰবৰুৱাৰ চৰিত্ৰত নৱ জাতিক ভাৱধাৰা ছেগা চোৰোকাটক ভূমুকি মাৰি পুনৰ ধৰ্মীয় ঐতিহ্যৰ লগত বিলীন হৈ গৈছে। অৱশ্যে জীৱনৰ কৰুণ স্বৰ আৰু বীৰাজনাৰ গুণাৱলী উদ্ভাসিত কৰাত দুয়োজন কবি সমানেই রুতকাৰ্য্য হৈছে। *

* কবি বৰবৰুৱাই তেওঁৰ সমগ্ৰ কাব্যতে সম্বোধনাপূৰ্ণত ইকাৰান্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায় যেনে—দেবি নদি সতি সত্যাদি—।

২ ॥ ‘বিবাহিণী বিলাপ কাব্য’ ॥

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ আন এটি দীৰ্ঘায়বী কবিতা—বিবাহিণী বিলাপ কাব্য ১৯২২ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হয়। উল্লেখযোগ্য কথা যে এই বছৰতে কবিৰ প্ৰিয়তমা পত্নীৰ অকাল বিয়োগ ঘটে। কবিৰ কাব্যৰ পৰা চিৰ বিদায় লোৱা পত্নীৰ নামত কাব্যখনি উৎসৰ্গ কৰি কবিয়ে এটি মৰ্মস্পৰ্শী ছনেট ৰচনা কৰে

‘আছিল যি ঘৰে পৰে সন্নিহী প্ৰাণৰ
অৰ্দ্ধজ্বিনী অৰ্দ্ধভাগী দুখ বিপদত
ফুৰা সতে ফুৰা মধু সৌৰভ মধুৰ
আশ্ৰিত যি ৰূপে লতা তৰুৰ দেহত
শোণ্ডতে খাঙতে কিছা বৰোতে ভ্ৰমন
হাঁয়াকপে যি আছিল হিঙী। সী নী
মক মমনীয়া এওঁ স মাৰ মাজত
হিঙীৰ যাব গাঁও প্ৰকুল গাঁৱী।
লোক দুখ বিলাপ বলা মেঘানি
আঁৰি যেতিয়া ধৰে হিঙী ২ গাঁৱ
সি কাণ্ড যাব সেৱ মটি সনা হাঁহ
বহিছিল অতৰে দৰ অন্ধাৰ
সেই প্ৰিয়া প্ৰাণ প্ৰিয়া প্ৰাণ সখী নামে
উচৰ্চিলে বিবাহিণী এক চিত্ত প্ৰাণ ॥

কবিৰ পত্নীৰ প্ৰতি থকা নিগঢ় প্ৰেম আৰু পত্নী বিয়োগত তেওঁৰ বিবহ জালা—
ছনেটটিত যুঁতিমন্ত ২২ উঠিছে। কবিৰ ব্যক্তিগত বিবহ জালাৰ এটি কাব্যিক প্ৰতিবিম্ব
হিচাবে এই কাব্যখনিৰ এটি স্বকীয় মূল্য আছে।

॥ মধুসূদনৰ ‘ব্ৰজাঙ্গনা’ কাব্যৰ প্ৰভাৱ ॥

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা বিবাহিণী বিলাপ কাব্য ৰচনাৰ প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল মাইকেল
মধুসূদন দত্তৰ ব্ৰজাঙ্গনা কাব্যৰ পৰা। ১৮৬১ খ্ৰীষ্টাব্দত পুথি আকাৰে প্ৰকাশ পোৱা
ব্ৰজাঙ্গনা কাব্যত ষষ্ঠবাটা অংশ যুক্ত এটিহে সৰ্ব (প্ৰথম সৰ্গ) আছে। ক্ৰীষ্ণ জাতৰ

থকাত বাধাৰ যি বিবহ—তাকে কাব্যধনিত বৰ্ণনা কৰা হৈছে। মধুসূদনে কাব্যধনিৰ বিভিন্ন কবিতাসমূহক গীতি ধৰ্মী কবিতা (Odes) বুলি আখ্যা দিছে। তন্মধ্যেৰ গীত গোবিন্দ আৰু বিদ্যাপতিৰ ধৰ্ম কাব্য অধ্যয়ন কৰি লাভ কৰা প্ৰেৰণাবে মধুসূদনে কাব্যধনি ৰচনা কৰে। কিন্তু এই প্ৰেৰণা আছিল সম্পূৰ্ণ মানৱীয় আৰু সাহিত্যিক, বৈষ্ণৱ ধৰ্মীয় মতৰ লগত ২৭ৰ কোনো মিশ্ৰ নাছিল। ৪ মধুসূদনে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ আভাৱত থাকি ৰাধা আৰু কৃষ্ণ প্ৰেম-বিবহ মানৱ মানৱীয় প্ৰেম বিবহ হিচাবে কাব্যত তুলি ধৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। শ্ৰীকৃষ্ণৰ পৰা আঁতৰি থাকি প্ৰেম-বিবহৰ আলোচনা সেই পুৰি মৰি ৰাধা তেওঁলোকে প্ৰেমৰ আত্মসজিক সকলো বস্তুকে সন্ধান কৰিছে আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাতৰি সন্ধান কৰিছে। এই আত্মসজিক বস্তুবিলাক হ'ল—বাঁহী মেঘ যমুনা মৰা চৰা পৃথিৱী প্ৰতিধ্বনি পুৱা ফুল পৰ্বত সন্ধিয়া গাৱৰ্জন গিৰি সাৰিকা পখী কৃষ্ণচণ্ডা বৃক্ষ বাজৰী আৰু ২৮। শ্ৰীকৃষ্ণৰ যিহে ২৮বোৰ বস্তু ৰাধাৰ বাবে বেদনা দায়ক কিয়নো শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰেমৰ সোৱৰণী ঘৰা বিলাকে ৰাধাৰ বিবহ প্ৰকট কৰি তোলে। বিবহ বেদনাৰ কাব্যিক অভিব্যক্তিৰ মাজেদি এটি আশাবাদী স্বৰ বাজি আছে আৰু সিয়ে শেখৰ কবিতাটিত (বসন্ত) পৰিপূৰ্তি লাভ কৰিছে।

বকুল ফুল ফুলি উঠা দেখি ৰাধা জানিছে যে বসন্ত আহিল যদি বসন্ত আহিল
মাথৰো (শ্ৰীকৃষ্ণ) নিচয় আহিব

ফুলিল বকুল ফুল কেন লো গোফুলে আজি

কহ তা স্বজনী ?

আহলা কি পাতুবাজ / ধৰিণা কি ফুল সাজ

বিলাসে ধৰণী ?

মুচিয়া নয়ন-জল চল লো সকলে চল

ভূনিব তমান নো বেঁৰে স্থব

আল বসন্ত যদি আসিবে মাধব। (বসন্ত) ৫

ব্ৰজাঙ্গনা কাব্যৰ এটি বিশেষ ২৭—বিভিন্ন ছন্দ কলাৰ প্ৰাচুৰ্য। ড স্কুমাৰ সেনৰ মতে—বঙলা সাহি ২০ প্ৰথম গীতি ধৰ্মী কবিতা (Odes) হিচাবে 'ব্ৰজাঙ্গনা কাব্যৰ এটি ঐতিহাসিক মূৰ্য আছে। ৬

ব্ৰজাঙ্গনা কাব্যৰ ওপৰত কৰা ওপৰৰ চমু আলোচনাটিয়ে বৰবৰুৱাৰ বিবহিণী বিলাপ কাব্যৰ অধ্যয়নত আমাক সহায় কৰিব। বৰবৰুৱাৰ কাব্য কবিতাত মধুসূদনৰ

৪। ড অজিত কুমাৰ ঘোষ মধুসূদন ৰচনাৱলী পৃ ৪৬ (পাতনি)

৫। মধুসূদন চক্ৰ ব্ৰজাঙ্গনা কাব্য ১৭ (১)

৬। ড স্কুমাৰ সেন বাঙালী সাহিত্যৰ ইতিহাস (২য় খণ্ড) পৃ: ৫৬।

প্ৰভাৱ আছে। অথচ প্ৰতি খোজতে বৰবন্ধুৰেই অভিনৱত্ব বন্ধা কৰি তেওঁৰ নিজা অমৰ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দি গৈছে। এই কাব্যৰ নায়িকা নিৰ্বাচনত বৰবন্ধুৰেই বিশ্বজনীন সাহিত্যাদৰ্শৰ এটি চানেকি দাঙি ধৰিছে। খ্ৰীষ্টিয়ান মধুসূদনে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বাধাক নায়িকা হিচাবে লৈ কাব্য ৰচনা কৰোঁতে যেন ৰব বিপাকত পৰিব লগা হৈছে। কিন্তু বৰবন্ধুৰেই মানৱ অন্তৰৰ বিৰহ বেদনাৰে কাব্য ৰচনা কৰিবলৈ লওঁতে কোনো ধৰ্ম গ্ৰন্থৰ নায়িকা নিৰ্বাচন নকৰি এগৰাকী নাৰীক নায়িকা হিচাবে গ্ৰহণ কৰিছে। গতিকে বিৰহীণী বিলাপ কাব্যৰ নায়িকা হ'ল—এগৰাকী বিৰহীণী—যি সমগ্ৰ বিৰহীণী নাৰীৰ প্ৰতীক ৰূপ।

স্বামী বা প্ৰিয়জনৰ পৰা আঁতৰি থকা বিৰহীণীয়ে নানান বস্তুক সন্ধান কৰি অন্তৰৰ বিৰহ বেদনা উজাৰি দিছে। এই বস্তুবিলাক হ'ল—বান্ধনী নৈসৰ্গিক বস্তু পখী বসন্ত কল্লনা সৰগৰ গ্ৰহ নক্ষত্ৰ স্বপ্ন ইত্যাদি। বিৰহীণী বিলাপৰ নায়িকাই ব্ৰজাঙ্গনাৰ ৰাধাতকৈ বেছি বস্তুক সন্ধান কৰি মনৰ বিৰহ প্ৰকাশ কৰিবলৈ সন্ধান পাইছে কিয়নো বৰবন্ধুৰৰ কাব্যত আছে ছয়টি সৰ্গ আৰু প্ৰতি সৰ্গ বহু আঁতৰি বিভক্ত আনহাতে মধুসূদনৰ কাব্যত ঠাট্টাট্টা অংশ যুক্ত মাত্ৰ এটিহে সৰ্গ আছে।

বিৰহীণী বিলাপৰ ভিন্ন স্তৰীয়া ছন্দ আৰু ভাৱমণ্ডল—ইয়াৰ কবিতাসমূহক ব্ৰজাঙ্গনাৰ কবিতাসমূহৰ দৰে শ্ৰেষ্ঠ গীতি ধৰ্মী কবিতাৰ্শ (Odes) ৰূপান্তৰিত কৰিছে। বিৰহীণী নায়িকাই সন্ধান কৰা বিষয় বস্তুবোৰে তেওঁৰ বিৰহ বেদনাক বেছি প্ৰকট কৰি তুলিছে আৰু নি সন্তোষ বিৰহীণীৰ হিয়া দগ্ধ হৈছে। বিৰহীণীৰ ভাৱ অস্বাভাৱিক গভীৰ কৰি তুলিবৰ বাবে কবিয়ে কাব্যৰ আৱৰণিত কালিদাসৰ মেঘদূতৰ এণাকি শ্লোকৰ উদ্ধৃতি দিছে।

॥ কাব্যৰ বিলাপ-বিননি ॥

কাব্যৰ প্ৰথম সৰ্গত বিৰহীণীয়ে এশানি গীতি কবিতাৰ মাজেদি সখীক সন্ধান কৰি কৈছে তেওঁ প্ৰিয়তমৰ পৰা আঁতৰি থাকি বিৰহৰ জ্বাৰত ভুগিছে। তেওঁ ঘৰত অকলে অকলে দিন নিয়াইছে ইকালে বাৰিষাও আহি পালেহি তেওঁৰ অন্তৰ ব্যাকুল হৈ উঠিছে। তেওঁ যেতিয়া সৰু হৈ আছিল প্ৰিয়জনৰ প্ৰেমৰ পৰশ পোৱা নাছিল আৰু তেওঁৰ মন আছিল অতি সৰল আৰু চিন্তামুক্ত। তেওঁৰ হৃদয়ৰ পছন্দপাছি যৌৱণ ফুলা নাছিল ভোমোৰাও অহা নাছিল। কিন্তু সময়ত যেতিয়া ই ফুলিল ভোমোৰাৰূপী তেওঁৰ প্ৰিয়জনে তেওঁৰ মন হৰণ কৰিলে। ভোমোৰাসমূহ তেওঁৰ প্ৰিয়জনৰ প্ৰতিজ্ঞাৰ ওপৰত বিৰহীণীৰ কোনো আস্থা নাই

(১) †

সখি ঐ !

নজনা আছিলোঁ
ভালেই আছিল —
সুখৰ হেপাহ নাছিল মোৰ।
নিচিনে। স্বোৰামণী
প্ৰণয় হুজুে।
অজলা ভাবত আছিলোঁ ভোৰ।

[২]

হৃদয় পঢ়ম আছিল অফুলা
নিচিনে। ভোমোৰা কেতুৱা ধন।
কাল পাহ সখি ! ফুলিল পঢ়ম
পৰিল ভোমোৰা প্ৰেমিক মন।

[৩]

(কিন্তু) লুটুণা ভোমোৰা জাতে চকল।
পঢ়মৰ মধু পঢ়ম থা
কেডেকী ফুলত মধু আশা কৰি
পৰিল ভোমোৰা পগলা হ' ॥ (প্ৰথম সৰ্গ ছ)

বিবাহীয়ে প্ৰেমিকৰ মুখ আনকি প্ৰেমিকৰ নাম পাহৰি থাকিবলৈকে চেষ্টা কৰিছে কিন্তু ঘিমানহ পাহৰিব খোজে সিমানে— বিবহ বেদনাই তেওঁক হেঁচ ধৰে আৰু কাম বনত তেওঁ মা নবতা হয়। মৌ মাখিৰ গুণ গুনিত মনষাৰ মূহু পৰণত প্ৰকৃতি বাজাত বঙৰ মেলা বহে তেনে সময়তে তেওঁৰ হিয়াৰ দেৱতাক কোনে বান্ধি ৰাখে—বিবাহীয়ে হুজুে। প্ৰেম বিবহত ভুগি বিবাহীয়ে গোটেই পুৰুষ জাতি চোকে নিৰ্দ্দয় বুলি আখ্যা দিছে। বিবাহীয়ে যেন কোনো উপায়কে পোৱা নাই

গুজৰে ভোমোৰা বলিছে মনয়।
হাঁহিছে প্ৰকৃতি সত্যী
এহুৱা কালত কোনে ধৰি ৰাখে
মোৰ পৰাণৰ পতি ? (প্ৰথম সৰ্গ এ)

“কিহেপে বা বাথো প্ৰাণ।

জলিছে বিবহ জুই

পুৰিছে হৃদয় মোৰ স্তকান বননি।

প্ৰেম সাগৰত সৰি।

উঠিছে বিবহ চট

কৰিছে আকুল মোক নাপাৰ্শ্ব তৰণী॥” (প্ৰথম সৰ্গ ট)

দ্বিতীয় সৰ্গত বিবাহিণীয়ে আকাশৰ চক্ৰ সূৰ্য্য গ্ৰহ নক্ষত্ৰ বিজ্ঞানী অন্তৰ্গামী সূৰ্য্য আৰু মেঘক সন্ধান কৰি কৰি মনৰ বেদনা প্ৰকাশ কৰিছে। বিবাহিণী নাৰীৰ অন্তৰৰ ভাৱ অনুভূতি ধৰি ৰখা এই এলানি গীতি কবিতাবে (Odes) বৰবন্ধাই অসমীয়া সাহিত্যক চহকী কৰি গৈছে। সূৰ্য্যক সন্ধান কৰি বিবাহিণীয়ে প্ৰিয়জন কিয় অহা নাই তাৰ সন্তোষ লবলৈ চেষ্টা কৰিছে

(২)

দিবাকৰ—প্ৰতিদিনে

পশ্চিম পৰ্বত পিনে

যোৱা তুমি সন্ধিয়াত আহা পূৱা হ'লে

কিস্ত মোৰ যিটি গল কিয়নো বাহিৰে?

(৪)

জগত পোহৰ। তুমি

পোহৰ। পাতাল তুমি

স্বৰ্গ পোহৰ।—কৰা উজ্জ্বল স সাৰ।

হৃদয় কিয়নো মোৰ দোৰ্ঘোৰ এন্ধাৰ।

(৫)

তুমি পাত পাত কৰি

ত্ৰিজগত আছা হুৰি

দেখিছা সকলো ঠাই জগতৰ প্ৰাণী

নাপালান দেখা দেব।—কতো মোৰ স্বামী? (সূৰ্য্য)

ভেনেদৰে চক্ৰক সন্ধান কৰি বৈছে—চক্ৰই প্ৰেমিক প্ৰেমিকাৰ অন্তৰলৈ বিমল স্বৰ্ণ শাস্ত্ৰ কঢ়িয়াই আনে কেৱল বিবাহিণীৰ অন্তৰকহে তেওঁ শাত কৰিব নোৱাৰিলে। তৰাৰ চিকমিকনি কৰি বিবাহিণীয়ে তেওঁৰ বিবহত কথা উপহাস বুলি গণ্য কৰিছে আৰু ভৰাক দুট বুলি অভিহিত কৰিছে

(১)

কিয়নো ইহিছ উই স্বৰ্গৰ ভা

মুহু মিচিকিয়া হাঁহি ?
কিয়নো মাৰিলি ঠাই
হৃদয়ত শেল যোৱা ? কিয় জুই দিলি ?
উপহাস তই মোক কিয়নো কৰিবা ?

(২)

অস্তৰত বিহু গই
মুখ হাঁহিমুৱা কই
বিজ্ঞপ্তি হাঁহিলি মোক আনন্দ মনত ।
জানিলোঁ আজিহে—চুই থাকে স্বৰ্গত ।” (তথা)

বাৰিষাৰ বিজুলীক সন্ধান কৰি বিবাহিণীয়ে প্ৰশ্ন কৰিছে

(১২)

স্বামী বিবহত কান্দিছোঁ বাগৰি
হাঁহিছ মাথোন তই ?
বাৰিষা কালৰ কলা মেঘ সতে
ভূমুকা ভূমুকি কই ?

(১৩)

ইমান কান্দিলোঁ ইনাহ বিনাই
নাশাগি। নেয়া ভোৰ ?
চিন্তাখনি নেকি শিলেৰে বন্ধোৱা
অস্তৰ বন্ধোৱা লোৰ ? (বিজুলী)

মেঘক সন্ধান কৰি বিবাহিণীয়ে খাটনি ধৰিছে—মেঘে যেন বিবাহিণীৰ অস্তৰৰ
বিবহ ব্যাধাৰ কথা কোনোবা অজান দেশত থকা তেওঁৰ প্ৰিয়জনক দিয়েগৈ। এই
কবিতাটিত কালিদাসৰ মেঘদূতৰ কাব্যৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। দূত হিচাবে বাৰ্তা লৈ
যাবলৈ বিবাহিণীয়ে মেঘৰ ওচৰত আবেদন জনাইছে

মেঘ। তই কবি গই
স্বামীৰ আগত গই
শুগমীয়া কবি প্ৰাণ
ভেঙতে আঁপুছে। মই ।
কবি গই মোৰ কথা

(জনি জানো লাগে বেধা)

অকাল কান্দিছে। মই

চকুলো দুখাৰি লই ॥ (মেঘ)

তৃতীয় সৰ্গত চৰাইক উদ্দেশ্য কৰি পাঁচটি গীতি কবিতা ৰচনা কৰা হৈছে। মধুসূদনৰ 'ব্ৰজাঙ্গনা'ত চৰাই সম্পৰ্কীয় কবিতা মাত্ৰ দুটিহে আছে। অন্তৰৰ বিবহ বেদনা উজাৰি দি বিবাহিণীয়ে সন্মোহন কৰা চৰাই কেইজনী হ'ল— কুলি সখীসুতী কেডেকী শালিকী আৰু কাউৰী। মধুসূদনৰ ব্ৰজাঙ্গনাৰ বিবাহিণী ৰাধাই সন্মোহন কৰা চৰাই দুজনী হ'ল— ময়ূৰী আৰু সাৰিকা। গতিকে দুইখন কাব্যতে মিল থকা চৰাইজনী হ'ল— শালিকী বা সাৰিকা।

মধুসূদনৰ ৰাধিকাই পিঞ্জৰাবদ্ধ সাৰিকাৰ পুতৌলগা অৱস্থা নিৰীক্ষণ কৰি চৰাইজনীৰ লগত নিজৰ অৱস্থাৰ এটি সমন্বয় বিচাৰি পাইছে

আজি ও পাখীৰ ম বুজি আমি বিলক্ষণ—

আমিও বন্দী ৱো আজি ব্ৰজ কাৰাগাৰে।

সাৰিকা অধীৰ ভাবি কুসুম কানন

ৰাধিকা অধীৰ ভাবি ৰাধা বিনোদন। ৭

বৰবৰুৱাৰ শালিকীও পিঞ্জৰাবদ্ধ। শালিকীয়ে বজাৰ কাৰেঙৰ পিঞ্জৰাত সমস্ত ক্লান্তিম গ্ৰহণ আৰু যত্নৰ মাজত দিন কটাইছে। তথাপিও শালিকীজনী কিবা দুখত ব্যাকুল

(২)

নিতে নিতে আনি দিছে তোক পখি।

নতুন নতুন ফল।

দেৱৰো বাঞ্ছিত খালিছ পায়স

সোন্দা চেনি চম্পা ক' ॥

(৩)

আপোন হাতেৰে চক্ৰবৰ্তী বজা

কৰিছে আদৰ তোক

ইমান সুখতো তথাপি শালিকী!

কিয় কৰি থকা শোক? (শালিকী)

বৃষভীমুলক কাব্য কেইখনিত বৰবৰুৱাৰ স্বদেশ প্ৰীতিয়ে লুকা ভাকু খেলি থকাৰ

যবে এই শালিকী নায়ক গীতি কবিতাটিতে। কবিত্ব স্বদেশ প্রীতি বিবাহণীৰ বেদনাৰ মাজেদি ভূমুকি মাৰিছে। বিবাহণীয়ে জানিব খুজিছে—বাজ-কাণ্ডেৰ সোণৰ সজাত থকা শালিকীৰ বেজাবৰ কাৰণ কি? কোনো কবিয়ে হয়তো কাৰণ দৰ্শাই কব দেশৰ স্বাধীনতা হেৰাই যোৱাতে চৰাইজনীৰ অন্তৰ বেজাৰেৰে জ্বলি পৰিছে। কিন্তু বিজনী শালিকী অসমৰ তাইৰ চিন্তা জানে। পৰাধীন অসমীয়া মানুহৰ চিন্তাতকৈ বেলেগ হব পাৰে? অসমীয়া মানুহেই যদি স্বাধীনতাৰ কথা চিন্তা নকৰে অসমৰ চৰাইজনীয়ে সেই চিন্তা কৰিব কেনেকৈ? সেয়ে শালিকীৰ বেজাবৰ কাৰণ—দেশৰ পৰাধীনতা নিশ্চয় নহয়। বিবাহণীয়ে অনুমান কৰিছে—শালিকীৰ বেজাবৰ কাৰণ তাইৰ প্ৰিয় শালিকাৰ লগত হোৱা বিচ্ছেদহে। তলৰ কবিতাংশই কবিত্ব নিতাজ স্বদেশ প্ৰেমৰ নমুনা দিয়ে

(২)

কয় কোনো কবি হেৰুৱালি তই
স্বাধীনতা মহাধন।
সি দুখতে তই কান্দি থাক নিতে
সদা বিষাক্ত মন ॥

(১)

এই কথা পখি। যিটো কবি কয়
একোকে নাজানে তেওঁ।
সংসাৰ ক্ষেত্ৰৰ পলসত পৰি
নাই লোৱা তেওঁ লেও ॥
সিদিনা অৱধি আসাম মাভূয়ে
হেৰালে স্বাধীন ধন।
সিদিনা অৱধি আসামবাসীৰ
পৰৰ অধীন মন ॥

(১২)

সিদিনা অৱধি অসমীয়া জাতি
আনৰ গোলাম হ'ল।
খোৱা পিছা, পোৱা উঠা বহা খোৱা
লোকৰ হাতত গ'ল ॥

(১৩)

তথাপিও পথি। এটোখো মুখত
নাই বিষাদৰ চিন।
উইতো শালিকী! আশায়ে পথী?
জয়ো হ'ব পৰাধীন ॥

(১৪)

স্বাধীনতা গল সেই বুলি গোৱ
জানিছে।—আঁকান্দ মন।
নীলা পৰ্জতৰ কাঠনি মাজত
এৰিল স্বোৱামী ধন ॥ (শালিকী)

কুলি চৰাটক সন্ধান কৰি বিবাহিণীয়ে আক্ৰমণ কৰিছে যে বিবাহ বেদনাত
জৰ্জৰিত সকলৰ প্ৰতি বসন্তৰ কুলিৰ কোনো সহানুভূতি নাই। কুলিজনীক ঘোঁতলা
মাহুহে আটক কৰিব তেতিয়াহে তাই বিবাহ বেদনাৰ কথা উপলব্ধি কৰিব পাৰিব।
সখীস্বতীৰ গানৰ স্তবৰ লগতেই বিবাহিণীয়ে প্ৰাণৰ স্তবৰ এটি সময়ৰ বিচাৰি পাইছে
কিয়নো সখীস্বতীজনীয়েও বিবাহিণীৰ দৰে প্ৰেমাস্পদক বিচাৰি হাবাথুৰি খাই ফুৰিছে।
কেতেকীৰ গানৰ মাজত বিবাহিণীয়ে অকণমান সাঙুনা লভিবলৈ সমৰ্থ হৈছে

(৩)

নাথাকিল ভাল পোৱা তেওঁৰ মনত
তিয়াগি তোমাক পথি। লুকাল বনত।

(৪)

স চানে কোৱাছে। তুমি বিচাৰিছা তাক?
পৰাণৰ প্ৰাণ বুলি ভাবিছিল। যাক?

(৫)

স চা যদি আহা পথি। কৰোঁ কোলাকুলি
তোমা মোৰ একে দশা একেহ সন্মিলি ॥

(৬)

হেৰালে তোমাৰ স্বামী প্ৰাণপতি মোৰ।
ছুষোটৰ একে দুখ যাতনা দোৰোৰ ॥ (কেতেকী)

কাউৰী জনীক সন্ধান কৰি বিবাহিণীয়ে আশা কৰিছে—জনবিধাসত কুশল মন্তলৰ
বাৰ্তাবাহী হুত হিচাবে খ্যাতি থকা কাউৰীজনীয়ে তেওঁৰ প্ৰিয়জনৰ বাতৰি নিশ্চয়

তেওঁক দিবহি। যদিহে কাউৰীয়েও কোনো স্তম্ভ দিব নোৱাৰে বিবাহীৰ স্তম্ভ
হানিক্ত

(৫)

“নকৰ কিমনো
ক লীয়া কাউৰি।
মোৰো ওচৰত গছত পৰি
নাকান্দা আহুটি।
আহিব তোমাৰ
ৰোৱামী বতন এতিয়া লৰি ?

(৬)

কই যা কাউৰি।
মোৰে ঘূৰ খাৰ।
পাৰ যদি তুৰ্ণ বাৰ্তা তেওঁৰ।
কেতিয়া আহিব ?
কেতিয়া দেখিম
সেই ইহি মুখ চকুৰে মোৰ ?

(৭)

যদিহে নক বি
বাতৰি কাউৰ।
জানিবি অভাগী মৰিব আজি।—
বিবহ জুইৰে
দেহা খৰি দিব
প্ৰণয় খৰিৰে চিতাটি সাজি ॥ (কাউৰী)

চতুৰ্থ সৰ্গত বিবাহীয়ে বসন্ত ক নিষ্টৰ আখ্যা দিছে কিমনো সকলো স্থখ আনন্দ
সৌন্দৰ্য্য লৈ বসন্ত আহিল কিন্তু তেওঁৰ স্বামীকহে লৈ নাছিল। স্বামীৰ অবিহনে
বসন্তৰ সমস্ত আনন্দ তেওঁৰ বাবে অৰ্হহীন। সেয়ে বসন্তক সন্মান কৰি বিবাহীয়ে
গাইছে

(১)

“গুটি যা বসন্ত। তই

এই অসময়

এতিয়া নাহিবি তই আহিবি পাছত।

আনিবি যেতিয়া যোৰ

পৰাণৰ প্ৰাণ

হৃদয় ৰাজ্যৰ ৰজা স্বামীক লগত ॥ (বসন্ত)

স্বামীক লৈ আনিব নোৱাৰিলে মলয়া জাকো বিৰহিণীৰ কাষলৈ আহিব নালাগে।
বিৰহিণীয়ে মলয়াক ভেটিয়াহে আদৰিব যেতিয়া—

(৫)

সৌভাগ্য উদয় যদি

কেতিয়াবা হয়

সুখৰ বেলিটি যদি হাঁহে আকাশত

বিবহ সাগৰ সিচি

যদি কেতিয়াবা

স্বোৱামীক লই বহে। ফুলনি মাজত (মলয়া)

মন চকু হেপাহ আদি কবিতাতো একে বিবহ বেদনাকে প্ৰকাশ কৰা হৈছে।
শাস্তিৰ অন্বেষণ কৰি গাভৰু বিৰহিণী আহি তলৰ সিদ্ধান্তত উপনীত হৈছে

(৩)

বিষয় কঠোৰ স সাংঘৰ মাজে

নাথাক অপো ৰহ।

বিবহ টউৰ গাজনিয়ৈ সতে

যাৱ যে মিলি হহ। (শাস্তি)

মধুসূদনৰ বিৰহিণী ৰাধিকাৰ আশাবাদী সুখটি বৰবন্ধুৱাৰ বিৰহিণীৰ মাজত পাবলৈ
নাই। পাৰ্থিৱ প্ৰেমৰ বাৰ্ণতাই অৱশেষত জীৱনৰ কৰণ সুখৰ লগত মিশ্ৰতা কৰি বহিছে।

পঞ্চম সৰ্গত বিৰহিণীয়ে মাঠে লতাৰ পৰা নিয়ৰৰ টোপা সৰি থকা দেখি ভাবিছে
মাঠে লতা তেওঁৰ দৰেই বিৰহিণী। সাগৰৰ বুকুত বিলীন হবলৈ বুলি বিৰামহীনভাৱে
বৈ যোৱা নই খনি দেখি বিৰহিণীয়ে ভাবিছে—তেৱে। একেদৰেই স্বামীৰ লগত
মিলনাকাঙ্ক্ষাত ব্যাকুল। এই মিলন স্পৃহাক প্ৰকৃতিৰ ৰণিত বুলি বুজি লৈ বিৰহিণীয়ে
নৈখনিক প্ৰশ্ন কৰিছে—প্ৰকৃততাত পৃথিৱীত মিলন জানো সম্ভৱপৰ ?

(৩)

হেজাৰ হেজাৰ টউ থই থই জাঁতৰাই
সমুদ্রে তোমাক নদি।
কৰে আলিঙ্গন।
তুমি দুয়ো হাত মেলি হুখে আলিঙ্গন কৰি
পাভিয়ে সইতে হোৱা
আনন্দে মিলন ॥

(৪)

কিন্তু মোৰ দৃশ্য নদি। চোৱাচোন ভাবি তুমি
টোপনিভ কত দিন
দেখোঁতে সপোন
হাত দুটি মেলি মেলি তেওঁক ধৰিব খোজে।
নাপাওঁ ধৰিব হয়।
নহয় মিলন ॥

(৫)

সাৰ পাই কান্দে। কাটে। চকুৰ চকুলো টোকে।
পুৰি মৰে। বিবৰ
জলা অগনিত।
কোৱাচোন কোৱা নদি। পাম কি তেওঁক মোৰ।
পাম জানো মিলনৰ স্থখ পুৰিবীত। (নই)

শোৱনি—বোঠাত সোমাই বিবৰ্হণীয়ে উপলব্ধি কৰিছে স্বামী অবিহনে কোঠাটোৰ
কোনো সামগ্ৰীৰে মূল্য নাই। গোলাপ ফুলপাহি খোপাত গুজি লোৱাৰ আনন্দকণ
হেৰাই গৈছে কাণৰ বাবে সৌন্দৰ্য্য উপভোগ কৰিবলৈ স্বামীয়ে কাষত নাই। অকণি
সাত্বনাৰ বাবে বিবৰ্হণী পৰ্বতৰ কাষ চাপিছে কিন্তু পৰ্বতৰ হিয়ায়ে শিলেৰে বন্ধোৱা।
তাক বিবৰ্হণীৰ চকুলোৱে গাৱ কেনেকৈ। সেয়ে নহৰ দাতিত বহি বিবৰ্হণীয়ে
আবেদন জনাই কৈছে

(৬)

বধ লাগে নদি। বৰাৰ্জো ৰক্তক
চকুলো এধাৰি নিবা।
যদি কৰবাত পোৱা স্বোৰ্হামীক
তেওঁৰ পাৰতে দিবা ॥

(৬)

নাৰী জনমৰ শেষ উপহাৰ
চকুৰ চকুলো ধাৰি।
গই যোৱা নহি। দিবা যোৱাৰীক
স্মৃতিহেঁ কাহুতি কৰি ॥ (নহৰ দাঁতিত)

যষ্ঠ সৰ্গত বিবাহিণীয়ে কল্পনাৰ সহায়ত নিজৰ অৱস্থা উপগন্ধ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।
স্বপ্নত স্বামীৰ মুখখনি দেখি তেওঁ অকণ্ঠস্বৰীয়া অৱস্থা আৰু অপূৰ্ণ আশাৰ কথা
জন্মজন্ম কৰিছে। জীৱনত দুৰাকাঙ্ক্ষাৰ জানো পূৰ্ণতা আছে?

“যি দাক্ষণ হোপাহত
সাগৰ শোহিব খোজে,
গুচে কি পিয়াহ তাৰ এটোপা পানীত?
পূৰ্ণিমাৰ বজা জোন
চাব খোজে প্ৰাণে মাৰ
তাৰ কি জন্ম শাওঁ হয় জোনাকী?” (স্বপ্ন)

স্বপ্নৰ যোগেদ্বিধে বিবাহিণীয়ে স্বামীৰ কাৰ চাপিছে আৰু এনে এটি সিদ্ধান্তত
উপনীত হৈছে যে প্ৰেম সপোনৰ খেলাৰ সূচনা আৰম্ভ। অকণ্ঠে অশ্লৈ বিবাহিণীয়ে
নিজৰ মনৰ মাজতে এটি শেষ সিদ্ধান্তত উপনীত হ'বলৈ চেষ্টা কৰিছে। তেওঁ বুজি
উঠিছে যে প্ৰকৃতিৰ চিৰন্তন আবৰ্ত্তনৰ মাজত পাৰ্থক্যৰ স্থান নাই। তেওঁ বাবে
স্বপ্ন এটা অৱান্তৰ অভিজ্ঞতা। চাৰিও ফালে চাই বিবাহিণীয়ে দেখিছে প্ৰকৃতি
ৰাজ্যত অনন্ত প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্য্য বিবাজ কৰিছে। কিন্তু মানৱৰ কাৰণে এই প্ৰেম
আৰু সৌন্দৰ্য্য পৰিবৰ্ত্তনশীল আৰু অস্থায়ী। পৃথুৰী নামৰ কবিশাৰিত প্ৰকৃতি প্ৰেম
আৰু মানৱ প্ৰেমৰ মাজত এটি সলনি দাঙি ধৰা হৈছে। নিজ মতে বিবাহিণীয়ে
এটি আপোচ স্বামীৰ সালে আনিছে। মনেদৰে যে তেওঁ নিজ কপালৰ পিছন মানি লব
আৰু মৃত্যু পৰ্য্যন্ত তেওঁৰ প্ৰিয় স্বামীক আৰাধনা কৰি থাকিব

(৫)

‘অন্ত হ'লে ভৱ লীলা
তেওঁৰ পাৰৰ ধূলা
আপোন শিৰত তুলি কৰি ল'ম ধাপনা।
দেখোঁতে দেখোঁতে যেন
প্ৰাণপথী উৰি যায়
আৰু যে নাশাগে একো এয়ে মাথোঁ কামনা।’ (নিজ মতে)

এনেদৰে 'বিবৰ্ণনী বিলাপ কাব্যত এগৰাকী বিবৰ্ণনীৰ বিবহ বেদনা সমগ্ৰ বিবৰ্ণনীৰ বিবহ বেদনালৈ অপ্ৰতিভিত হৈ বিবৰ্ণনীৰ স্তব্ধ উদ্ভাসিত হৈছে। এগৰাকী নাথীৰ প্ৰিয়জনৰ সৈতে মিলনৰ যি চিৰন্তন কামনা—গিয়ে বিভিন্ন ভাৱ যুদ্ধ নাৰে প্ৰতিভাৰ বিভিন্ন বস্তুৰ মাজেদি (Objects of Nature) অন্তৰ্ভাৱ (Introspection) বলত চিৰ যুঁজমান হৈ উঠিছে। কোনো বিশেষ দেশ কাল আৰু পাত্ৰৰ সহায় নোলোৱাকৈ বচনা কৰা বিবৰ্ণনী বিলাপ কাব্য হিতৈষ্য বৰবৰ্ণনাৰ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ এটি অভিনৱ নিদৰ্শন।

৩ ॥ 'ডেচ্‌দিমোনা কাব্য' ॥

হিউম্বৰ বৰবৰুৱাৰ আন এটি দীৰ্ঘায়ত্নবী কবিতা—ডেচ্‌দিমোনা কাব্য ১২১৭ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হয়। শ্যেক্সপীয়েৰৰ ওথেলো (Othello) নাটকৰ বিষয় বস্তুৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি সৃষ্টি কৰা এই কাব্যখিনিয়ে বৰবৰুৱাৰ স্বকীয় চিন্তা আৰু কাব্য প্ৰতিভাৰ সম্যক পৰিচয় দিয়ে। শ্যেক্সপীয়েৰৰ অমৰ লিখনি আৰু কাব্যিক চিন্তাৰ ওপৰত এটি গভীৰ উপলব্ধি হোৱাৰ বাবেই স্বকীয় চিন্তাৰ পৰিচয় দি এই অভিনৱ কাব্যখনি ৰচনা কৰিবলৈ বৰবৰুৱা সন্মত হয়। কাব্যত গেৰাল্ড ম্যছেৰ (Gerald Massey) তলৰ শাৰী কেইটিৰ উদ্ধৃতি দি কবিয়ে এং গভীৰ উপলব্ধিৰ পৰিচয় দিছে

And for all time he (Shakespeare) wears the crown
Of lasting limitless renown

He reigns whatever monarchs fall

His throne is in the heart of all

শ্যেক্সপীয়েৰৰ অমৰ ট্ৰেজিডি ওথেলো ৰ নায়িকা—ডেচ্‌দিমোনাৰ ওপৰত এখনি গীতি কাব্য ৰচনা কৰিবলৈ মানস কৰি কবি যেন দুৰাশা ডাকিনীৰ কবলত পৰিল। সেয়ে কাব্যৰ চমু পাতনি ত কবিয়ে লিখিছে আমাৰ অনন্ত দুৰাশাৰ অন্ত নাই। জগতৰ সৰ্বপ্ৰধান কবি কবিবুল িৰোমণি চেক্সপীৰ কত? আৰু আমাৰ নিচিনা ক্ষুদ্ৰতকৈও ক্ষুদ্ৰ নগণ্য প্ৰাণী কত? অথচ দুৰাশা ডাকিনীয়ে পাহ আমাক যি ইচ্ছা তাকে কৰাইছে।'

এই ডেচ্‌দিমোনা কাব্যখনি আমাৰ সেই দুৰাশাৰেই ফল। মহাকবি চেক্সপীৰৰ অথেলো নাটকৰ প্ৰধান নায়িকা ডেচ্‌দিমোনা ৰ ছয়ালৈ এই ক্ষুদ্ৰ কাব্যৰ অৱতাৰণা।

কবিয়ে ডেচ্‌দিমোনাৰ ভনীটি জয়দাৰ নামত কাব্যখনি সমৰ্পণ কৰিছে। ইয়াত কবিৰ পবিত্ৰ ভগ্নী স্নেহৰ নিদৰ্শন ফুটি উঠাৰ উপৰিও কবিৰ আটাই কেইখনি অমূল্য কাব্যৰ উল্লেখ আছে

আৰু সেই তাহানিৰ অকৰা আঁজুলি
যাবে স তে গাখিছিলে মালা পলাশৰ
উন্মাদিনী বিৰহিণী মইনা শালিতা
মালচ' আজলি ধ্বংস কমতাপুৰৰ

আভাশ আভাসময়ী চিত্ৰ বুৰণীৰ
অফুটন চোপাকলি চেৰেৰা কালৰ
বৈদেহীৰ নিৰ্বাসন চকুলোৰে ভৰা
তিৰোতাৰ আশ্বাদান' জয় সাগৰৰ।
বীৰ প্ৰসৱিনী এই আসাম ভূমিৰ
মুক্তিমতী শক্তিকৰণা ভীম নিনাদিনী
বীৰকন্যা বীৰাজনা বিধৱা গাভৰু
মুলা নামে ভাহানিৰ আহোম বৰণী
সেই আকলিৰে গধা ডেচদিমোনা' মোৰ
অতি হেপাহত দিলে। তোমাৰ হাতত

এওঁ সমৰ্পণত উল্লেখ থকা মতে বৰবৰুৱাই 'মইনা' আজলি আৰু বৈদেহীৰ
নিৰ্বাসন নামৰ তিনিখনি পুথি ৰচনা কৰিছিল। কিন্তু এই পুথি কেইখনি এতিয়াও
আমাৰ হস্তগত হোৱা নাই।

কাব্যৰ সমৰ্পণৰ পাছতে মহাকাব্য চেকুপীৰ নামৰ ছনেটিত বৰবৰুৱাই বিশ্বকবিজনাৰ
গুণাহুকীৰ্ত্তন কৰিছে। এই ছনেটিটি কবিৰ মালচ নামৰ ছনেট পুথিখিনিত অন্তৰ্ভুক্ত
হৈছে। ছনেটিয়ে শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰৰ ওপৰত কবিৰ দৃষ্টিভঙ্গী সদৰী কৰিছে

জানো দিলে বীণাপাণি বীণা আপোনাৰ
বজাব তোমাক কবি। দেখি যোগ্যবান
সি বীণাতে গাই জানো মধুৰ গীত
কৰিলা মোহিত তুমি মানৱৰ প্ৰাণ।
দিলে জানো চিত্ৰলেখা লেখনী নিজৰ
অকিলা মোহিনী ছবি কিবা চমৎকাৰ
মিৰেণ্ডা জেচিকা আৰু ডেচদিমোনা সতী
লিউক্ৰেটীনা ওফিলীয়া চিত্ৰ জুলীয়াৰ।
কাব্য ফুলনিত তুমি কবিকৰ্পী কুলি
কি বসন্তে কি হেমন্তে সকলো কালতে
আন্ধাৰত পোহৰত মনৰ হৰিবে
গালা মধুময় গীত মধুৰ স্বৰতে।
প্ৰণমো তোমাক আৰি কবিকুলমণি।
মৰিও অমৰ তুমি বিশ্বাত জগতে।"

ছনেটিৰ পৰা এই কথা পৰিষ্কাৰ হয় নাৰী চৰিত্ৰৰ বিশেষজ্ঞ স্বৰূপ বৰবৰুৱাৰ চহু
আৱদ্ধ হৈছে—শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰৰ নাগিকাৰ ওপৰতহে, ইয়াত কোনো নায়কৰ উল্লেখ নাই।

সেয়ে ওপেলো। নাটকৰ নায়িকা ডেচদিমোনাৰ ওপৰতহে কবিয়ে অসমীয়া কাব্যখনি
ৰচনা কৰে। কাব্যৰ প্ৰস্তাৱনাও কবিয়ে ওপেলো। নাটকৰ নায়ক নায়িকা ওপেলো
আৰু ডেচদিমোনাৰ ট্ৰেজিডি চমু আভাস দি তেওঁৰ ভ্ৰান্তি নামৰ ছনেটটিৰে ইয়াৰ
সামৰণ মাৰিছে

ভ্ৰান্তি।

নিৰ্খল জ্ঞানৰ তুমি কলহৰ চিন!

অজ্ঞান অবোধ, হায়। ভ্ৰান্তি কলহিনী।

কি যে ভাল কি যে বেয়া নাই একো ভিন ॥

তোমাৰ ছলতে ভুলি কত ভ্ৰান্তজনে

ধ্বংস কৰে আপোনাৰ সোঁতৰ স সাৰ ॥ (মানচৰ পৰা)

॥ কাব্যৰ কাহিনী। মূলৰ লগত ইয়াৰ প্ৰভেদ ॥

শ্ৰেঞ্জপীয়েৰৰ নাটকৰ ডেচদিমোনাৰ কাহিনীৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি অসমীয়াত
গীতি কাব্য এখনি ৰচনা কৰোঁতে বৰবৰুৱাই মূলৰ পৰা কেইবাটিও ক্ষেত্ৰত আঁতৰি
আহিছে। শ্ৰেঞ্জপীয়েৰৰ ডেচদিমোনাৰ ছয়া হৈ পোৱা হৈছে হুবহু অনুকৰণ কৰা হোৱা
নাই। শ্ৰেঞ্জপীয়েৰৰ এখেলে ডেচদিমোনাৰ সৰ্বজনবিদিত কাহিনীৰ পুনৰাবৃত্তি নকৰি
আমি আলোচনাত মাত্ৰ দেখুৱাম বৰবৰুৱাৰ কাব্য কাহিনী মূলৰ পৰা কোন কোন
ক্ষেত্ৰত আঁতৰি আহিছে আৰু ইয়াৰ মাজেদি বৰবৰুৱাৰ স্বকীয় চিন্তা কেনেদৰে
প্ৰকাশ পাইছে। তদুপৰি কাব্যখনিৰ আঙ্গিকৰ দিশতো আমি ৰেখাপাত কৰিম।

ডেচদিমোনা কাব্যৰ গঠন প্ৰণালী সম্পূৰ্ণ স্বকীয় ধৰাৰ। কাব্যখনি বাইছটা
ছনেটৰ এটি গুচ্ছ (A Sonnet Sequence)। প্ৰথমটোৰ পৰা শেষৰটোলৈ—
আটাই কেইটি ছনেট এডালি কাব্য কাহিনী সূতাৰে গথ। গতিকে কাব্যখনিক আমি
ছনেট ধৰ্মী কাব্য বুলিও আখ্যা দিব পাৰোঁ। এনে গঠন প্ৰণালীৰ কাব্য অসমীয়াত
কিয় ভাৰতীয় সাহিত্যতে নিশ্চয় বিৰল।

ছনেট গুচ্ছৰ ছনেট কেইটি শ্ৰেঞ্জপীয়েৰীয় ৰীতিৰ। তিনিটি চতুৰ্ছ (quatrains)
আৰু এটি যুগ্মকৰ (Couplet) দ্বাৰা একোটি ছানট গঠিত হৈছে। শ্ৰেঞ্জপীয়েৰীয়
ছনেটৰ মিল বিন্যাসৰ আদৰ্শ সূত্ৰত আ শিক ভাৱেহে গ্ৰহণ কৰা হৈছে এই মিল বিন্যাসৰ
আদৰ্শ এনে ধৰণৰ ক খ ক খ গ ঘ গ ঘ চ ছ চ ছ জ জ। কাব্যৰ প্ৰথম ছনেটটি
পৰীক্ষা কৰি চালেই এই মিল বিন্যাসৰ শিথিলতা আমাৰ চকুত পৰিব

ত্ৰেবাস্তিৰ কন্যা তুমি জয় ভেনিচত

সৰু ৰূপ গুণহুতা অতীৰ স্ফুৰী,
 ক্ৰিয়্যা ধনৰ কিন্তু আশা পৰিহৰি
 মন-প্ৰাণ সপিছিলো তুমি ওথেলোত।
 কৃষ্ণবৰ্ণ মূৰ বশে জন্ম ওথেলোৰ
 আছিলে ওথেলো নিজে অতি কদাৰুতি
 কিন্তু তুমি গল্পছলে বীৰোচিত কৰ্মী
 ওথেলোত দিলা সপি জীৱন নিজৰ।
 ওথেলো তোমাক পাই স্বৰ্গ ঢুকি পালে
 ওথেলোক পাই তুমি ভাছিলো স্মৃতি
 কিন্তু হয়। কান্দে প্ৰাণ। কপাল দোষত
 দুটো ইয়াগোৱে পাছে বিপদ ঘটালে।
 অন্তৰ কুভাবে ভৰা দুটো ইয়াগোৰ
 ইয়াগো নীচ প্ৰকৃতি পাপীষ্ঠ দোৰোৰ।

হয়াৰ মিল বিন্যাস এনে ধৰণৰ ক থ খ ক গ ঘ ঙ ক কঙ গ গ।
 হয়াৰ চতুৰ্থসমূহৰ মিল বিন্যাস ষ্ট্ৰক্সপীয়েৰীয় আদৰ্শৰ একান্তৰ ভ গীৰ (alternating rhyme) নহৈ পেট্ৰাকীয় আদৰ্শৰ আৱদ্ধ ভ গীৰ (enclosed type) হৈছে।
 তদুপৰি এজোৰ মিত্ৰাক্ষৰ (ক থ খ ক) সলনি হুজোৰ বা ততোধিক মিত্ৰাক্ষৰ ব্যৱহাৰ
 কৰা হৈছে। অথচ তিনিটি চতুৰ আৰু এটি যুগ্মকেৰে ছনেটি যি গঠনত ষ্ট্ৰক্সপীয়েৰীয়
 তাত সন্দেহ নাই। বৰবৰুৱাই ছনেটৰ গঠন প্ৰণালীত কেনেদৰে অবাধ স্বাধীনতা গ্ৰহণ
 কৰিছে তাক হয়াৰ পাছৰ অধ্যায়ত বিতংকৈ আলোচনা কৰা হব।

ডেচ দিমোনা কাব্যৰ কাহিনী ষ্ট্ৰক্সপীয়েৰৰ Othello নাটকৰ পঞ্চম অঙ্কৰ দ্বিতীয়
 দৃশ্যৰ (Act V Sc II) পৰা লোৱা হৈছে। কাব্যৰ নায়ক নায়িকাৰ বচনৰ সূত্ৰ
 ধৰি কবিয়ে কাব্য কাহিনী কৈ গৈছে। কাব্যৰ ৰক্ষা কাহিনী কণ্ঠতে কবিয়ে ডেচ দিমোনাক
 ডেচী বুলি সোধাধন কৰিছে। মূল নাটকৰ দৃশ্য নিৰ্দেশনা এনে ধৰণৰ (A bed chamber
 in the castle Desdemona in bed asleep enter Othello with a
 light)। এই নিৰ্দেশনা কাব্যত নাটকীয় কোঁতুল বজাই ৰাখি উত্থাপন কৰা হৈছে।
 ডেচ দিমোনাৰ নিশ্ৰুত অৱস্থাবে কাব্য কাহিনী আৰম্ভ হৈছে আৰু ডেচ দিমোনাৰ মৃত্যুৰে
 ইয়াৰ সামৰণি পৰিছে। দৃশ্যটি কাব্যত অতি মনোৰমকৈ অঙ্কিত কৰা হৈছে

কান্দি উঠে প্ৰাণ সতি। নচলে লেখনি
 কঁপি কঁপি উঠে হিয়া পৰিণে মনত
 গভীৰ দুপৰ নিশা কি মনত ভাৰি
 আহিল ওথেলো যৱে তোমাৰ কাষত।

উদ্গাদৰ দৰে, হায় ! (চৌপনি তোমাৰ)
 তোমাৰ যুধনি চাই মন-প্ৰাণ হৰা
 বুলিলে ওখেলো — জানো এয়েই কাৰণ ।
 চাই যোৱা আহি হেৰা আকাশৰ ভৰা ।
 পুহ মনে ভাবি কিবা বুলিলে আকট
 তোমাক নকৰে । আজি হত্যা প্ৰাণ প্ৰিয় ।
 চৌপাকিল ফুলপাহি নউ ফুলোতেই
 কি সঁতেৰে কৰো নাশ ? বিদৰিছে হিয়া ।
 ই বুলি হাতৰ পৰা দিলে দলিয়াহ
 তৰোৱাল খনি সতি । কাটি হুমুনিয়া ॥ (ছেট ন ৩)

নায়ক নায়িকাৰ কথোপকথন (dialogues) উক্ত কমাৰ মাজত ৰখা হৈছে ।
 এই কথোপকথনৰ কিছুমান মূলৰ লগত অস্থান আৰু কিছুমান কবিৰ নিজা সৃষ্টি । কবিৰ
 অভিনয় কথন ভঙ্গীত কাব্য কাহিনী আগ বাঢ়োতে ১২ ৩ ১৫ আৰু ১৬ ন ছনেটত
 কথোপকথন সম্পূৰ্ণ নাটকীয় ধৰণৰ হৈ পৰিছে ।

প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় ছনেটত কবিয়ে নায়ক ওখেলো আৰু নায়িকা ডেচদিমোনাৰ
 কৰণ কাহিনীৰ এটি আভাস দিছে । ২ন ছনেটত অতি কম কথোপকথন কৰা কাহিনীৰ
 মূল কাৰণ দাঙি ধৰা হৈছে

কত বড়য়ত্ৰ কৰি কান্দি উঠে প্ৰাণ ।
 কেচিওৰে সতে সতি । দিলে অপবাদ
 দুষ্টমতি ইয়াগোৱে — সন্দেহ জন্মাই
 ওখেলোৰ অন্তৰত বটালে প্ৰিয়াদ ॥
 সত্যীকৃত কৰি সতি ! বিষয় সন্দেহ
 উদ্গাদৰ দৰে হ'ল ৰোৱামী তোমাৰ
 বিবাদ ভাৱে আহি বেলি ওখেলোৰ
 চাকিলে হঠাত হায় ! কৰি অন্ধকাৰ ॥
 কতয়ে হেপাহ কৰি হৃদয় ক্ষেত্ৰত
 যি লাহৰী আশা লতা ৰোলে ওখেলোই
 বিষয় সন্দেহৰূপী কালমূৰ্ত্তি বদে
 সেই লতা অকালত পেলালে শুকাই ॥
 সন্দেহৰ সাগৰত ডাঁহিলে ওখেলো —
 উদ্গাদ ওখেলো আজি শান্তি হেৰুৱাই ॥ (ছনেট ন ২)

এই কাব্য পত ওখেলোৰ অন্তৰক এখনি কেন্দ্ৰৰ লগত, ডেউৰ জীৱনৰ আশা'ক
এজুপি লতাৰ লগত আৰু ডেউৰ সন্দেহ'ক কাল যুষ্টি বহুৰ লগত তুলনা কৰা
হৈছে। সন্দেহক পুনৰ সাগৰৰ লগত তুলনা কৰা হৈছে। 'গাটেই ছনেট বৰ্মী
কাব্যখনি এনে উপহাৰে ঠাঁহ খাই আছে।

কাব্যৰ কাহিনী প্ৰকৃততে ৩নং ছনেটত আৰম্ভ হৈ ২২নং ছনেটত সামৰণি পৰিছে।

কাব্যখনিৰ নায়ক নায়িকাৰ কথোপকথন মূল নাটকৰ নায়ক-নায়িকাৰ কথোপকথনৰ
লগত বিজাই চোৱা যাওক।

কাব্যত —

ওখেলো প্ৰণয়ৰ উপহাৰ ভালপোৱা চিন

দিছিলে। তোমাক প্ৰিয়ে কমাল পাটৰ

সি কমালখনি তুমি দিলা কেচিওক

গোপনীয় ভাৱে চিন গুপ্ত প্ৰণয়ৰ ॥ (ছনেট ন ১৩)

মূল নাটকত —

Othello That handkerchief which I so lov'd and gave thee
Thou gav'st to Cassio (Act V Sc II Line No 51)

ডেচদিমোনাই ওখেলোৰ মিছা অপবাদ প্ৰত্যাহ্বান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি কলে
কাব্যত —

কান্দি কান্দি ক'লা ডেচি ! নহ'ওঁ নি চয়

বিশ্বাসঘাতিনী মই তিৰোতা তোমাৰ

পৰিত্ৰ কেচিও নাথ ! কলঙ্কী নহয়।

কেচিওৰে মোৰ প্ৰেম ভাই জননী প্ৰেম

সি প্ৰেমত পাপ ভাব লেখো নাথ ! নাই,

নাই দিয়া কেচিওক প্ৰেম উপহাৰ

কমাল পাইছে জানো বাটত হেৰাহ ॥

মিছা কলঙ্কৰ মাথে। এই অপবাদ

কেচিও পৰিত্ৰ নাথ ! নিৰ্মল স্বভাৱ ॥ (ছনেট ন ১৩)

মূল নাটকত —

Desdemona And have you mercy too. I never did
Offend you in my life never lov'd Cassio
But with such general warrant of heaven
As I might love I never gave him token
(Act V Sc II Lines 62—64)

কাব্যত হত্যাকাণ্ডৰ ধৰণ আৰু নাৰীৰ আদৰ্শ চিত্ৰণত বৰবন্ধাই স্বকীয় চিন্তাৰ পৰিচয় দিছে। মল নাটকত ওথেলোৱে প্ৰিয়তমা পত্নীৰ বস্ত্ৰ ক্ষৰণ কৰিবলৈ অস্বৰ্ণ হৈ টেটু চেপি হত্যা কৰিছে (He smothers her)। কিন্তু কাব্যত ওথেলোৱে ডেচদিমোনাক হত্যা কৰিবলৈ প্ৰথম দুবাৰ তৰোৱাল দাঙি লৈও নিষ্ঠুৰতৰ কাৰ্য্য সম্পাদন কৰিব নোৱাৰি দলিয়াই পেলাইছে। কিন্তু তৃতীয়বাৰ তেওঁ প্ৰিয়তমা পত্নীৰ বুকুত তৰোৱালেৰে আঘাত সানিছে —

ওথেলো সাজু হোৱা প্ৰিয়ে। তুমি মৃত্যুৰ নিমিত্তে
প্ৰয়াণত আৰু মোৰ নাই প্ৰয়োজন।
খন্তেক অপেক্ষা কৰা তেন্তে প্ৰাণনাথ।
বুলিলা হৃদয়ৰি। শুনি স্বামীৰ বচন॥
যি পাপিনী কলঙ্কিনী বুলিলে ওথেলো
জ্বলালে অগ্নি মোৰ হিয়াৰ মাজত
খন্তেকো থাকিব দিয়া সেহ পাপীষ্ঠাক
উচিত নহয় আৰু এই জগতত ॥

ডেচদিমোন! প্ৰাণ প্ৰিয়া ওথেলোৰ প্ৰাণ ॥
লোৱা প্ৰিয়ে। কৰা এয়া সাদৰে গ্ৰহণ
সংসাৰৰ ভালপোৱা স্বামীৰ মৰম
'জীৱনৰ প্ৰতিদান' প্ৰেম পৰিণাম ॥
এই বুলি কৈয়ে সতি। হিয়াত তোমাৰ
তৰোৱালে সতে ঘাপ মাৰিলে দুবাৰ ॥ (ছানটন ১৬)

হত্যাকাণ্ডৰ ধৰণতকৈ আদৰ্শৰ ক্ষেত্ৰত বৰবন্ধা অধিক সচেতন। মূলত নৰ পিশাচ ওথেলোৰ কবলৰ পৰা ৰক্ষা পাবৰ কাৰণ ডেচদিমোনাই এনেদৰে কৈছে O banish me my Lord but kill me not (Act V Sc II Line 82) [নিৰ্বাসন দিয়া মোক প্ৰভো। কিন্তু হত্যা নকৰিবা] অৰ্থাৎ শেৰপুৰীয়েৰৰ ডেচদিমোন ওথেলোৰ পৰা আঁতৰি থাকি জীয়াই থাকিবলৈ ইচ্ছুক। মূলত ডেচদিমোনাৰ এই উক্তিৰ লগে লগেই ওথেলোৱে যেন পত্নীৰ প্ৰতি থকা মৰমৰ শেষ কণাটিকো হেৰুৱাই পেলাইছে আৰু সেয়ে সি হৰ দৰে গৰজি উঠিছে এনেদৰে Down Strumpet [ধ্বংস হ ব্যভিচাৰিণী]। কিন্তু কাব্যত ডেচদিমোনাক হিন্দু নাৰীৰ—সীতা সাৱিত্ৰী দ্ৰৌপদীৰ—চিৰন্তন আদৰ্শৰ স্বাৰ্জনে লৈ অনা হৈছে। এই আদৰ্শত পত্নীয়ে পতিক প্ৰাণে নামাৰিবলৈ কাকূতি মিনতি কৰিলেও পতি সজ্বৰ পৰা আঁতৰি থকাৰ কামনা নাই। স্বামীৰ চৰণ চিন্তাই

হিন্দু-নাৰীৰ ইহকাল পৰকালৰ আদৰ্শ। কাব্যত বৰবৰুৱাই এই আদৰ্শ সমুজ্জল কৰি ধৰিছে। সেয়ে কাব্যৰ ভেটীয়ে নিৰ্ভাসন নিবিচাৰি মন-প্ৰাণে কাকুতি কৰিছে

ভেট দিমোনা
জীৱধ কৰিব খোজা কি কাৰণে তুমি ?
কোনে দিলে এনেকুৱা প্ৰবৃত্তি হে নাথ !
বিশ্বাসঘাতিনী মই নহওঁ তোমাৰ
ঘিচাৰিণী পত্নী মোক নাতাৰা হঠাত ।
ভেটীৰ বোৱামী তুমি তুমি ভেটী প্ৰাণ
খাওঁতে শোওঁতে মোৰ তুমিয়েই ধান । (ছনেট নং ১১)

আকৌ

নাকাটিবা আজি নাথ ! যদি ইচ্ছা থাকে
কাটা মাৰা যেই কৰা কৰিবা দিনত ॥
নকৰোঁ মৃত্যুৰ ভয় ভাগ্যৱতী বুলি
ভাৱিম নিজকে নাথ ! তোমাৰ হাতত
প্ৰাণ যদি যায় মোৰ যদি মৃত্যু হয়
তোমাৰ মুখনি দেখি অস্তিম কালত ॥
বোৱামী পৰম গুৰু তিৰী জনমৰ
গুৰুৰ হাতত মৃত্যু ফল সৌভাগ্যৰ ॥* (ছনেট নং ১৪)

কাব্যত বৰবৰুৱাৰ আক দুই এটি স্বকীয় চিন্তাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। মূল নাটকত ভেট দিমোনাই স্বামী-প্ৰদত্ত আপুৰুগীয়া কমলখনি কেনেকৈ নো তেওঁৰ হাতৰ পৰা অন্তৰ্ধান হল তাৰ কাৰণ জানিবলৈ নো পাওঁতেই মৃত্যু বৰণ কৰিছে। এই কমল হৰণকাৰিণী ইয়াগো পত্নী এমিলীয়া হত্যাকাণ্ড সঘটিত হোৱাৰ ঠিক লগে লগেই ওখেলোৰ শোৱনি কক্ষত প্ৰৱেশ কৰিছে আৰু হত্যাকাণ্ডৰ সন্ভেদ পাইছে। এমিলীয়াই ওখেলোৰ সৈতে এক মুহূৰ্তমান অতিবাহিত কৰে তেই ভেট দিমোনোৰ মুখৰ পৰা নিগৰি অহা মৰ্মভঙ্গ শব্দ কেইটা তাইৰ কাণত পৰিছে O falsely falsely murdered এক মুহূৰ্ত পলম নকৰি এমিলীয়া ভেট দিমোনোৰ কাষ চাপিছে আৰু সেই নিষ্ঠুৰ হত্যাকাণ্ড কোনে কৰিলে জানিব খুজিছে। তাৰ উত্তৰত ভেট দিমোনাই সমস্ত দোষ নিজৰে ওপৰতে জাপি লৈ নিজেই সেই হত্যাৰ কাৰণ বুলি কৈ মৃত্যু বৰণ কৰিছে

মূল নাটকত —

Emil O who hath done this deed ?
Des No body ! I myself Farewell
Commend me to my kind lord farewell (Dies)
[Act V Sc II Lines 126 128]

কিন্তু, কাব্যত অমিলীয়ে (Emilia ৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ) ভেটমিনোনাৰ বৃত্তাৰ আগ মুহূৰ্ত্তত হেৰুৱা কমালধনৰ কাৰণে যে ডাইয়ে দায়ী এই কথা সখীৰ আগত স্বীকাৰ কৰিছে

“বুজিব নোৱাৰি সখি! স্বামীৰ ছলনা
মনে মনে দিলে। আনি কমাল তোৱাৰ।
হায়! সখি! আজি দেখোঁ সেই কমালেই
অগনি জলাই পোৱে তোমাৰ সঙ্গৰ ॥ (ছনেট নং ১৮)

ভেটচীৰ বৃত্তাৰ আগতেই অমিলীয়ে অ'থেলোৰ ভ্ৰান্তি দূৰ কৰিছে

এহ বুলি কান্দি সখী কলে ওথেলোক—
সেনাপতি। সখী মোৰ অসতী নহয় ॥
কৌশল জালত পৰি ছুট মাহুহৰ
বিশ্বাসঘাতিনী ভাবা সখীক প্ৰাণৰ ॥ (ছনেট নং ১৮)

অৱশেষত, ওথেলো ভেটচী অমিলী—প্ৰতিজনৰে ভ্ৰম ভঙ্গ হৈছে আৰু ভেটচীয়ে দুয়োৰে

পৰা আত্মবিশ্বাস লৈ বিদায় মাগিছে

কাটি এটি ছমুনিয়া চকু দুটি মেলি
বুলিলা সখীক ভেটি। সখী মৰমৰ।
আনে কটা নাহ মোক কাটিলে। নিজকেই
নিজেই কৰিলোঁ শেষ এহ জীৱনৰ ॥
নাকান্দিবা তুমি সখি! মোৰ বেজাৰত
হুটুকিবা চকুপানী সকলো মৰিয়—
আৰু নাথ। নাকান্দিবা তুমিও শোকত
বৃত্তাৰ পাছতো মই ইয়াকে চিন্তিম
জীৱনে মৰণে যেন তুমিয়েই স্বামী
সি জন্মতো স্বামী যেন তোমাকেই পাওঁ
অনন্ত প্ৰেমেৰে ভবা স্বৰ্গৰ ৰাজ্যতো
তোমাৰ পাৱতে যেন দেহাটি বিকাওঁ ॥
এই বুলি চকু দুটি মুদিল। হৃদয়ৰ।

স্বৰ্গত গ'লা পাছে দেহা পৰিহৰি ॥ (ছনেট নং ১৯)

কাব্যৰ ২০ নং আৰু ২২ নং ছনেটত তিনিটা হত্যাকাণ্ড সৃষ্টিত হৈছে। সখীৰ বৃত্তাৰ কাৰণে নিজকে অপৰাধী বিবেচনা কৰি অমিলীয়ে আত্মহত্যা কৰিছে। আৰু এই আত্মহত্যাৰ যোগেদি কৰিয়ে সখী প্ৰেমৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে

নাপালা দেখিব তুমি ডেউকাৰ শোকত
অম্লীয়া সখীয়ে ডেউচি। তাজিলে পৰাণ
আপোনা আপুনি কাটি আপোনাৰ ডিঙি
সখী প্ৰেম বৰষন দেখাই প্ৰমাণ ॥' (ছনেট নং ২)

আনহাতে পত্নী হত্যাৰ দাৰুণ আঘাতত ওখেলোৱা অন্তৰত প্ৰতিহিংসাৰ জ্বৰ বপুলশাই
জলি উঠিছে আৰু নবৰুপী পিশাচ ইয়াকোক অখেলোৱে নিজ হাতে হত্যা কৰিছে :

নেদেখিলা তুমি ডেউচি! ওখেলো তোমাৰ
প্ৰাণৰ স্বামীয়ে সতি। দাৰুণ হিংসাত
স হাবিলে ছুইমতি ইয়াকোক প্ৰাণ ॥ (ছনেট নং ২)

কিন্তু কাব্যত বৰ্ণিত এই ছুই ঘটনা মূল নাটকত সম্পূৰ্ণ বেলেগ। মূলত অম্লীয়াই
আত্ম হত্যা কৰা নাই, ইয়াকোৱেহে তাইক হত্যা কৰিছে। নাটকৰ বন্ধনীৰ ভিতৰৰ
নিৰ্দেশনা এনে ধৰণৰ [Othello runs at Iago Iago kills Emilia] তদুপৰি
মূলত ওখেলোৱে ইয়াকোক হত্যা কৰা নাই। নাটকৰ একেবাৰে শেষত ইয়াকোক কেনে
শাস্তি হ'ব—তাৰ এটি হাজিৰতেৰে স্বৰ্ণনিকা পতন হৈছে।

কাব্য কাহিনী এনেদৰে আ শিক ভাৱে মূলৰ পৰা আঁতৰি আহিছে আৰু পুনৰ
২২ নং ছনেটত নাটকীয় কাহিনীৰ লগত বজ্জিতা খাই ইয়াৰ সামৰণি পৰিছে। ২১
ওখেলোৱে তৰোৱালেৰে আত্মহত্যা কৰিছে। মৃত্যুৰ আগ মুহূৰ্ত্তত মৃত ভেটচিয়োনাৰ
গুৰুত ওখেলোৱে চুমা আঁকি দিছে

I kissed thee ere I kill d thee no way but this
Killing myself to die upon a kiss

[Act V Sc II Lines 362 363]

কাব্যত এই হত্যাকাণ্ডৰ এটি মৰ্মস্পৰ্শী বৰ্ণনা দিয়া হৈছে

নেদেখিলা তুমি ডেউচি। এই বুলি কৈয়ে
তৰোৱালে সতে ৰোপি ডিঙি আপোনাৰ
তোমাৰ বিৰহ তাপ সহিব নোৱাৰি
ঢাল খাই পৰি গ'ল ওখেলো তোমাৰ ॥
ডিঙিত সাৱটি ধৰি খাই এটি চুমা
শোকেৰে বুলিলে— ডেউচি। বিদৰিছে হিয়া
মৃত্যুৰ আগতে মই খাইছিলো চুমা
অস্তিত্বতো খাঙ এটি—চুমা এটি দিয়া ॥"
এই বুলি কয়ো গালে খালে ছুটি চুমা

উম্মাদ ওথেলো আজি দোৰ্ধোৰ উম্মাদ ।
 প্ৰাপ্তপ্ৰিয়া ভেঁচি । বুলি মুদিলে চুচকু
 পৰিহাৰি প্ৰাণ পাছে ভুলিলে বিবাদ ।"
 ভ্ৰান্তিৰ ছলত পৰি আজি হাঁহীকাৰ ।
 ভ্ৰমীভূত হ'ল পুৰি সোণৰ স সাৰ ॥ (ছনেট নং ২২)

॥ কাব্যৰ আদৰ্শ ॥

শেক্সপীয়েৰৰ নাটকৰ মূল কাহিনীৰ পৰা কাব্য কাহিনীক এনেদৰে আ শিকভাৱে আঁতৰাই অনাৰ মূলতে আছে বৰবৰুৱাৰ নিজা কাব্যাদৰ্শ । তাৰে এটি আদৰ্শ হ'ল— তিৰোতাৰ স্বামীৰ হকে আত্মদান । এই আত্মদানে বৰবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমূলক সাহিত্যিক মহাকাব্য তিনিখনিৰ (কমতাপুৰ বন স তিৰোতাৰ আত্মদান যুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম ৰমণী) মূল আদৰ্শ । তদুপৰি আঁভাস কাব্যৰ বীৰাঙ্গনা নাৰীসকলৰ আদৰ্শও এয়ে । শেক্সপীয়েৰৰ ডেচ দিমোনাৰ প্ৰেমৰ গভীৰতা আছে কিন্তু এনে এতিহাসমূলক আদৰ্শৰ প্ৰতিফলন নাই । বৰবৰুৱাৰ অ'ন এটি উদ্দেশ্য হ'ল— কাব্যিক ন্যায় (poetic justice) প্ৰতিষ্ঠা কৰা । সেয়ে কাব্যত নৰ পিৰাচ হয়গোৰ হত্যা কাণ্ড সম্বন্ধিত হৈছে । শেক্সপীয়েৰৰ নাটকত হয়গোৰ শাস্তি সম্পৰ্কে লড ভিকোৰে গভৰ্ণৰক দিয়া বক্তব্যই যথোপযুক্ত আছে

To you Governor
 Remains the censure of this hellish villain
 The time the play the torture etc
 [Act V Sc II Lines 370 372]

এতিয়ালৈকে এটি স্বাভাৱিক প্ৰশ্নৰ উদয় হয় শেক্সপীয়েৰীয় নাটকৰ কাহিনীৰ ওপৰত ভাৰতীয় হিন্দু নাগৰীৰ আদৰ্শ জাপি দিয়াটো কিমান দূৰ সমীচীন হৈছে । তাৰ উত্তৰত কব লাগিব—পৃথিবীত জন্ম মৃত্যু প্ৰেম বিৰহ দয়া ধৰ্ম বিভিন্ন পাৰিবাৰিক সামাজিক ৰাজনৈতিক চেতনাৰ ভিত্তিত মানৱ জীৱনৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হয় । দেশ কালৰ বিভিন্ন ঐতিহ্য আৰু আদৰ্শ এই পৰিস্থিতিবোৰক বিভিন্ন জীৱন দৰ্শনলৈ ৰূপান্তৰিত কৰে । মানৱ জীৱনৰ এই চিৰন্তন সমস্যা বা পৰিস্থিতিসমূহ বিভিন্ন সামাজিক আদৰ্শৰ মাজেদি প্ৰতিফলিত হ'লেও তাৰ বিশ্বজনীন স্ৰষ্টি হেৰাই নাযায় । সেয়ে বৰবৰুৱাই শেক্সপীয়েৰীয় সমস্যা এটিৰ ভাৰতীয় চিন্তাৰে কাব্যিক সমাধান বিচাৰি চাওঁছে আৰু তাৰ ফল স্বৰূপে ডেচ দিমোনা এখনি নিজা অসমীয়া কাব্যত পৰিণত হৈছে ।

৪ ॥ অঙ্গীকৃত কাব্য ॥

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ অঙ্গীলা এখনি অহুবাদ কাব্য। ১২১৪ খ্রীষ্টাব্দত ৰচনা কৰা এই কাব্যখনি প্ৰকাশ হয় ১৯১৭ খ্রীষ্টাব্দত। কবিয়ে ইয়াক ক্ষুদ্ৰ কাব্য আখ্যা দি তেওঁৰ মৰমৰ ভনীটি ৬ বিয়লা আইদেওৰ নামত উচৰ্গা কৰিছে। আচলতে আগৰ তিনিখন কাব্যৰ দৰে এটি দীৰ্ঘায়বণী কবিতা হলেও—ই এটি হ বাজী বেলাডৰ (ballad) অসমীয়া অহুবাদহে। কিন্তু অহুবাদ হলেও কাব্যখনিৰ নিজস্ব স্বৰ আৰু লাণিত্যই ইয়াক সম্পূৰ্ণ অসমীয়া কাব্যৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে।

বৰবৰুৱাই অঙ্গীলা কাব্যৰ কাহিনী ভাগ লৈছে ওঠৰ শতিকাৰ প্ৰথাত ২৭ৰাজ কবি অলিভাৰ গল্ডস্মিথৰ (১৭২৮ ১৭৭৪) উপন্যাস ডা ভাইকাৰ অৱ ওৱেকফিল্ডৰ (The Vicar of Wakefield) ৰ পৰা। এই উপন্যাসৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ হ'ল এজন ভাইকাৰ—ড প্ৰিমৰজ। এ২ সহজ সৰল ধৰ্মপ্ৰাণ খ্ৰীষ্টিয়ানজনৰ মুখোদিয়ে উপন্যাসৰ কাহিনী বেকত কৰা হৈছে। ড প্ৰিমৰজৰ সৰু পৰিয়ালটিৰ স্বখ দুখ উঠন পতনৰ কাহিনীয়ে উপন্যাসখনিৰ বিষয় বস্তু। নিজে অতীব সং হৈও ড প্ৰিমৰজ শঠতাৰ মেৰপাকত পৰিছে। উপন্যাসখনৰ অসং চৰিত্ৰ লোৱাৰজন (The Squire) আৰু মি বাৰ্কেলে (Mr Burchell) এই শঠতা আৰু প্ৰৱঞ্চনাৰ বীজ সঁচিছে। ভাইকাৰ পত্নী দেবৰা (Deborah) আৰু জীয়েকদ্বয় ছোফীয়া (Sophia) আৰু অলিভীয়া (Olivia) সহজে প্ৰৱঞ্চনাৰ মাংজলৈ সোমাই গৈছে। ড প্ৰিমৰজে নীৰৱ দৰ্শকৰ ভূমিকা লোৱাৰ বাহিৰে অন্য একো কৰিব পৰা নাই।

উপন্যাসখনিত বহুখুটা অধ্যায়। তাৰে অষ্টম অধ্যায়ত মি বাৰ্কেলৰ লগত ছোফীয়া প্ৰমুখ্যে ভাইকাৰ পৰিয়ালৰ অন্ত্যাত্মক সকলোৱে আলাপ কৰি থকা এটি দৃশ্য বৰ্ণিত হৈছে। আলোচনা প্ৰসঙ্গত ছোফীয়াই ই বাজ কবি মি গ্ৰেৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ প্ৰশংসা কৰিছে। ছোফীয়াৰ ভাতৃ এজনে ৰোমৰ প্ৰখ্যাত কবি ওভিদৰ কাব্য প্ৰতিভা মি গ্ৰেতকৈ বহু উচ্চ স্থাপৰ বুলি মন্তব্য কৰিছে। এই আলোচনাৰ প্ৰত্যুত্তৰত মি বাৰ্কেলে এই দুই জন কবিৰ কাব্য সৃষ্টি অলঙ্কাৰ—ভাষাক্ৰান্ত আৰু বিকৃত কচিৰ পৰিচায়ক বুলি আখ্যা দিছে। স্তেওৰ মতে এটি বেলাডৰ কাব্যক সৌন্দৰ্য্য এই সকল কবিৰ কবিতাতকৈ বহু উচ্চত। আৰু এই মন্তব্যৰ যথার্থতা প্ৰতীয়মান কৰিবলৈ মি বাৰ্কেলে এটি বেলাডৰ আবৃত্তি কৰিছে। এই বেলাডটিত আছে এটি স্বয়ং সম্পূৰ্ণ প্ৰেম কাহিনী। এই কাহিনীয়েই বৰবৰুৱাৰ অঙ্গীলা কাব্যৰ কাহিনী।

গল্পশিখৰ বেলাত টিঙ আছে চম্পট পুংক্তি। প্ৰত্যেক পুংক্তিৰ চাৰি শাৰীৰ মিল একান্তৰ ভঙ্গীৰ—ক থ ক থ ধৰণৰ। ইয়াৰ নায়ক নায়িকা হল এডুইন আৰু এঞ্জেলীয়া। এই এঞ্জেলীয়াকে অভিল্লা নামকৰণ কৰি অসমীয়া কাব্যত তুলি ধৰা হৈছে। কিন্তু নায়কজনৰ নাম অসমীয়াতো একেই বৰা হৈছে। অসমীয়া অনুবাদটিত কাব্য ৰূপ দিওঁতে কিছু পৰিবৰ্ত্তন লক্ষ্য কৰা যায়। অসমীয়া কাব্যত তিনিটি ছোৱা—প্ৰথম দ্বিতীয় আৰু তৃতীয়। ছোৱা অনুসৰি পুংক্তিৰ সংখ্যা ১৫ ২৫ আৰু ৪ যুট ৪৪। অসমীয়া কাব্যত চাৰিটা পুংক্তি বৃদ্ধি হয়। প্ৰথম ছোৱাৰ আদিতে ইংৰাজী কবিতাটিৰ অষ্টম পুংক্তিৰ উদ্ধৃতি দিয়া হৈছে

Then pilgrim turn thy cares forego
All earth born cares are wrong
Man wants but little here below
Nor wants that little long

কবি বৰবন্ধাই তাৰ অনুবাদ কৰিছে এনেদৰে —

‘অতএব হেৰা যাত্ৰি ’ ওলটা ওলটা

চিন্তা এৰা বৰ বেয়া চিন্তা স সাৰৰ

জগতত যাহুহৰ অলপ অভাৱ

সি অভাৱো জানা যাত্ৰি ’ মাথো খন্তেকৰ।

অসমীয়া কাব্যৰ দ্বিতীয় ছোৱাৰ আৰম্ভণিতে ইংৰাজী কবিতাৰ উনৈশ আৰু বিশ পুংক্তিৰ উদ্ধৃতি দিয়া হৈছে

What is friendship but a name
A charm that lulls to sleep
A shade that follows wealth or fame
But leaves the wretch to weep ?
And love is still an emptier sound
The modern fair one's jest
On earth unseen

ইয়াৰ অনুবাদ অভিল্লা কাব্যত এনে ধৰণৰ —

বন্ধুত্ব কি ? বন্ধুত্ব যে একোৱে নহয়

অস্তিত্ব ইয়াৰ মাথো বন্ধু শব্দত

যাহুমত্ৰ মাত্ৰ ইটো টোপনি নিওৱা

ঐশ্বৰ্য্য যশৰ ইয়া সম্পদ কালত ॥

ভাগ পোৱা কথাটিয়ে নিচেই ক্ষমা
উঠি অহা গাভৰুৰ মাজ উপহাস।
জগতৰ ভিতৰত নেদেখি ইয়াক
অলপো নাপায় ক'তো ইয়াৰ আভাস।

কাব্যৰ তৃতীয় ছোৱাৰ আদিত ই ৰাজী বেলাডৰ শেষৰ চাৰি শাৰীৰ উদ্ধৃতি
দিয়া হৈছে —

No never from this hour to part,
We'll live and love so true,
The sigh that rends thy constant heart
Shall break thy Edwin's too.'

অসমীয়া অনুবাদত এই চাৰি শাৰী ছন্দাৰী হৈছে

হৰূপে কটাম কাল ইৰূপে উভয়ে
ভাল পাম হটে সিটে কোনো সম্বন্ধত
নোহেঁ। যেন এৰা এৰি হুনিয়া যিটে
অঞ্জিলা। তোমাক শোক দিব হৃদয়ত
সেই হুনিয়া মোকো বিনাশ কৰিব
তোমাৰ বিৰহ ম'হ নোৱাৰে। সহিব ॥

ই ৰাজী বেলাড টি অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰোঁতে বৰবৰুৱাই নিজৰ কবিত্ব-প্ৰতিভাৰ
পৰিচয় দিছে। ওপৰত তুলনামূলকভাৱে দৃষ্টি ধৰা ইংৰাজী আৰু অসমীয়া কাব্য
শাৰীবিলাকেই তাৰ প্ৰমাণ।

॥ কাব্যৰ কাহিনী ॥

অঞ্জিলা কাব্যৰ তথা ইংৰাজী বেলাড টিৰ কাহিনী চমুকৈ এনে ধৰণৰ অকলশৰে
অনাই বনাই ফুৰি ক্লান্ত হোৱা ডেকা পখিক এজনে বনবাসী সন্ন্যাসী এজনক লগ পাই
বাটৰ সন্ধান লৈছে। সন্ন্যাসীজনে ডেকাজনক বাতখন বন জুই অনুসৰণ নকৰিবলৈ আৰু
অকলে তেনেদৰে নাযাবলৈ উপদেশ দিছে। সন্ন্যাসীয়ে ডেকাজনক তেওঁৰ আশ্ৰয়তে
অশ্রয় দিয়াৰ প্ৰতিজ্ঞা দিছে। সন্ন্যাসীজনে ডেকা পখিকৰ আগত তেওঁৰ অনশিত
জীৱনৰ চমু আভাস দৃষ্টি ধৰিছে

বনৰ মাজত চৰে হৰিণাৰ পাল
সিহঁতৰ প্ৰাণ মই পালেও নহৰে।

যি কবে কক ॥ মোক সেই ঈশ্বৰ
শিকনি* সিহঁতক সদা স্নেহ কৰো ॥
অৰণ্যৰ শাক পাত গছ গছনিৰ
সামান্য আহাৰ মই নিতে আনি খাওঁ।
ফলমূল আদি কৰি অৰণ্যৰ পানী
কুটীৰত থওঁ আনি যত যি যি পাওঁ ॥

সন্ন্যাসীৰ কথাত পতিয়ন গৈ ডেকা পথিকে ধীৰে ধীৰে আশ্রমত প্ৰৱেশ কৰিছে।
সন্ন্যাসীয়ে অভাগতক যথাসাধ্য শুশ্ৰূষা কৰিছে। অতিথিৰ আগমনত কুটীৰত এক বজৰ
মেলাৰহে যেন আয়োজন হৈছে

কুটীৰত বন্ধ দেখি বিডলী পোৱালী
বন্ধত অধীৰ হই নাচিব ধৰিলে
জিলীয়ে জুৰিলে গান জুই ফিৰজতি
জুহালৰ কেউফালে উকৰি পৰিলে ॥

কিন্তু এই আনন্দময় পৰিবেশে ডেকা-পথিকক যেন শাস্তি দিব পৰা নাই। কিবা
এটা অজান কাৰণত তেওঁৰ হিয়া ভাগি পৰিছে। এহিখিনিতে অঞ্জলি কাব্যৰ প্ৰথম
ছোৱাৰ সামৰণি পৰিছে।

সন্ন্যাসীজনে ডেকাৰ মনৰ দুখ উপলব্ধি কৰি তাৰ কাৰণ অনুসন্ধান কৰিছে।
সন্ন্যাসীয়ে ডেকাজনৰ আগত মানৱ জীৱনত বন্ধুত্ব সম্পদ স্থখ আৰু প্ৰেমৰ অসাৰতা
সদৰী কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছে

ভালপোৱা কথাটি যে নিচেহঁ অসাৰ
উঠি অহা গাভৰুৰ মাত্ৰ উপহাস।
জগতৰ ভিতৰত নেদেখি হয়াক
অলপো নাপায় কতো ইয়াৰ আভাস ॥

সন্ন্যাসীৰ কোঁতুল দূৰ কৰিবৰ কাৰণে ডেকা পথিকে নিজৰ কাছিনী কব খুজিছে।
কিন্তু সন্ন্যাসীৰ চকুত অচিৰে ডেকাৰ প্ৰকৃত ৰূপ ধৰা নপৰাকৈ নাথাকিল

লাজুকী মুখনি আৰু ওখ বুকুখনি
যোগীটিৰ অন্তৰত হুম্বালে ভয়
হৃদয়ৰ বিদেশী যাজনী পাছে ধীৰে ধীৰে
গাভৰু ছোৱালী বুলি দিলে পৰিচয় ॥

ছদ্মবেশী গাভৰুৰে তাইৰ জীৱনৰ এটি কৰণ কাহিনী সন্ন্যাসীৰ আগত নিবেদন
কৰিলে। টাইন নদীৰ পাৰত আছিল তাইৰ ঘৰ। তাই আছিল মাউৰী

সকতে মৰি। আই মাউৰী ছোৱালী
আলাসৰ লাড়ু মই আহিছিলোঁ। পিতাৰ।

তাইৰ পাণিপ্রার্থী অনেক ডেকা আহিছিল—হাতত মণি কেৰু-ধনৰ উপহাৰ লৈ।
সৰ্বশেষত আহিছিল এডুইন নামৰ এজন সুন্দৰ যুৱক। এই যুৱকৰ তাইক দিবলৈ প্ৰেমৰ
বাৰিহে অলপ একো নাছিল। অতীত দুখীয়া হৈও এডুইন আহিছিল বিজ্ঞ

পিন্ধে সাজ সাধাৰণ (নহয় বিলাসী)
দৰিদ্ৰ এডুইন নাই ঈশ্বৰৰ বল
নিজৰ বিজ্ঞতা গুণ সম্পাদিত তেওঁৰ
ভাবিছিলোঁ তাকে ময়ো প্ৰকৃত সখল।

গাভৰু এটো গুণী ডেকাৰ প্ৰেমত আগুত হ'ল। সেই মধুৰ প্ৰেমৰ কথা নীৰৱে
শুৱি গাভৰুৱে কবলৈ ধৰিলে

মোৰ কাষৰত বহি ফুৰনি মাজত
গাইছিলে গীত য'ৰ সুললিত স্বৰে
প্ৰেমগীত ভৰিছোঁ গোটেই ফুৰনি
ভৰিছিল মূৰ বায়ু ফুৰি গোন্ধেৰে ॥

কিন্তু গৰৱিনী গাভৰুৱে এডুইনৰ বিয়াৰ প্ৰস্তাৱত সন্মতি নজনালে। আৰু তাৰ
ফল বিসময় ল'ল। মনৰ বেজাৰত এডুইন কবলৈ উঠি গ'ল আৰু তাজিলে পৰাণ
তেওঁ দুখ বেজাৰত। সেয়েহে ছদ্মবেশী গাভৰুৱে পাপৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰিব খুজি তেনেদৰে
অনা-বনাই এমি ফুৰিছ আৰু প্ৰাণ ত্যাগ কৰাৰে সৰল হৈছে

।য ঠাৱত কাৰ তেওঁ অনন্ত শয়ন
সি ঠাইত গছ ম' তাজিল জীৱন ॥

গাভৰু এটো দৃঢ়তাৰ মানুহে আছিল। বাবাৰ দ্বিতীয় ছোৱালী সামৰণি পৰিছে
কাৰ্যৰ তৃতীয় ছোৱালী আৰু তাৰ আগে গৈ গোটে বহুদিনৰ আঁতৰত পৰিছে
আৰু সন্মাসীয়ে গাভৰুৱক নিজৰ বুকুৰ মাজলৈ টানি আনিছে। কাৰণ এটো সন্মাসীজন
ছদ্মবেশী এডুইনৰ বাৰিহে আন কোনো নহয়। এডুইন আৰু অজিলাৰ দুখীয়া প্ৰেম কাতৰ
হিয়াৰ বিৰুদ্ধে অগতিত নিৰা হৈ পুনৰ মিলন ঘটিছে

ৰূপে মোক আজি ম'ৰ হৃদয়ত
দুখ শোক চিন্তা মোৰ দিও বিসৰ্জন
পৰম্পৰে দুখে আৰু নোহোঁ এৰা এৰি
তুমিয়ে সৰ্বস্ব মোৰ তুমিয়ে জীৱন।

বববন্ধুৰাই তেওঁৰ যাদুকৰী কাব্য প্ৰতিভাৰ সহায়ত ইৰাজী বেলাড এটিৰ সাৰ্বক
অসমীয়া অনুবাদ কৰি আমাৰ সাহিত্যৰ ভৰাল চহকী কৰি থৈ গৈছে। এই কাব্যখনি
পঢ়িলে এনে অনুমান হয় যে সাৰ্বক অনুবাদ মূল সৃষ্টিৰ দৰেই সাহিত্যৰ আপুৰু
সম্পদ।

ভাৱ আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ দিশৰ পৰা অঞ্জলি। কাব্যৰ স্বকীয়তাৰ দাবী কৰিব পাৰে।
অনুবাদ কাব্য হিচাবে নায়ক নায়িকাৰ মিলনেৰে কাব্যৰ সাংগৰ্হণ পৰিলেও বববন্ধুৰ
কাব্যিক চিন্তাৰ পৰল কাঠীত ২ কৰণ বসাত্মক হৈ উঠিছে। ইৰাজী কবিতাটিত এই
কৰণ বসৰ তীব্ৰতা অনুভৱ কৰা নাযায়। এই কৰণ স্ৰষ্টিয়ে কাব্যমূলক বববন্ধুৰ
অন্য কৰণ বসাত্মক কাব্য কেইখনিৰ লগত একে কাব্যমালাতে গাঁথি থৈছে।

॥ পঞ্চম অধ্যায় ॥

ছনেট' ৰচনাৰ পথত হিঠেঞ্চৰ বৰবৰুৱা ৪

১॥ বৰবৰুৱাৰ সমুখত ছনেটৰ আৰ্হি ২॥ অসমীয়া ছনেটত বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্ত্তী কবিসকল ৩॥ বৰবৰুৱাৰ ছনেট পুথি 'মালচ', ৪॥ বৰবৰুৱাৰ ছনেট শুদ্ধ—'চকুলো'।

১॥ বৰবৰুৱাৰ সমুখত ছনেটৰ আৰ্হি ॥

হিঠেঞ্চৰ বৰবৰুৱাৰ ছনেটৰ ছন্দ কলা আৰু ভাৱ দৰ্শনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ যোৱাৰ আগতে ২ বাজী আৰু বঙা। সাহিত্যৰ অধ্যয়নৰ যোগেদি তেওঁৰ সমুখত আহি পৰা ছনেটৰ বিভিন্ন আৰ্হিৰ সন্দৰ্ভে এটি আলোচনাৰ একান্ত প্ৰয়োজন। উনৈশ শতিকাৰ শেষৰ দাক আৰু কুৰি শতিকাৰ প্ৰথম দু দাক অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ পূৰ্ব পয়োভৰৰ যুগ। অসমীয়া নব্য নব্যসৰ ওপৰত হ'বাজী আৰু বঙলা সাহিত্যৰ প্ৰভাৱৰ কথা উপক্ৰমণিকাত আলোচনা কৰি অহা হৈছে। আধুনিক অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত বঙ্গকাব্য মাৰ্কেস মধুসূদনৰ প্ৰভাৱ সন্দৰ্ভত আমি হঠাৎপূৰ্বে আলোচনা কৰিছোঁ। মধুসূদনৰ চুদণপদী কাব্যশৈলীৰ প্ৰভাৱে অসমীয়া ছনেটৰ জন্ম আৰু এমবিকাশৰ মন কৰিব লগীয়া। মধুসূদনৰ উপৰিও কবিও বৰীন্দ্রনাথ ঠাকুৰ আছিল ৰোমাণ্টিক কবিসকলৰ বাবে এটি অমূল্য আদৰ্শ। ছনেট ৰচনাত বৰীন্দ্রনাথৰ বিভিন্ন পৰীক্ষা নিৰীক্ষা অসমীয়া ছন্দকাব্যসকলক অনুপ্রাণিত কৰিছিল। বঙলা ছনেটৰ আৰ্হিৰ উপৰিও ৰাজ কবি শেজপীয়েৰ মিনা ৱডচৰ্চা আৰু কীটছৰ আৰ্হি অসমীয়া কবিসকলৰ সমুখত আছিল। বৰবৰুৱাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্যৰ আলোচনাত আমাৰ শেজপীয়েৰৰ চিহ্ন আৰু দানৰ প্ৰভাৱৰ কথা আলোচনা কৰি আহিছোঁ। অসমীয়া ছনেটৰ জন্ম আৰু ক্ৰমবিকাশৰ ক্ষেত্ৰত শেজপীয়েৰীয়া ছনেটৰ প্ৰভাৱ হুগুচে।

অসমীয়া ছনেট এ বিস্তৃত প্ৰভাৱসন্মত আলোচনা কৰিবলৈ লওঁতে আমি প্ৰথমে ছনেটৰ মূল আৰ্হি দুটিৰ কথা আলোচনা কৰিব লাগিব (১) পেট্ৰাৰ্কীয় আৰ্হি (the Petrarchan model) আৰু (২) শেজপীয়েৰীয়া আৰ্হি (the Shakespearean model)। এ দুটি মূল আৰ্হিয়ে বিভিন্ন প্ৰভাৱ আৰু পৰিবৰ্তনৰ মাজেদি নৱ নৱ

আৰ্হিব ছনেটৰ জন্ম দি পৃথিবীৰ বিভিন্ন সাহিত্যত ছনেটৰ অধ্যয়ন এক প্ৰকাৰ আয়োজনক কৰি তুলিছে।

ছনেটৰ সংজ্ঞা Chambers Twentieth Century Dictionary ত দিয়া মতে এনে ধৰণৰ “formerly a short (esp lyrical) poem now always one of fourteen lines of ten or eleven syllables rhymed according to one or other of certain definite schemes forming an octave and sestet properly expressing two successive phases of one thought” ছনেটৰ ই এটি পুৰণি সংজ্ঞা (classical definition) আৰু ই শেৰুপীয়েৰীয়া আৰ্হিব বোমাটিক ছনেটসমূহক সামৰি নায়। কোনো কোনো সমালোচকে আৰ্কো পেট্ৰাকীয়া আৰ্হিব বাহিৰৰ শিথিল ছনেটসমূহক ছনেট বুলি নাকৈ কেৱল চৈধ্যশৰীয়া কবিতা বা চতুৰ্দশপদী কবিতা (fourteen liners) বুলিহে আখ্যা দিব খোজে। কিন্তু ছনেটৰ বুৰঞ্জী অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় যে কোনো এক প্ৰকাৰৰ ছন্দ সংজ্ঞাকে মানি লৈ ছনেট বচনা কৰা হোৱা নাই। উদাহৰণ স্বৰূপে পেট্ৰাকীয়া আৰ্হিব অষ্টক (Octave) আৰু ষড়কৰ (Sestet) বিভাজন আঁতৰাই অন্যান্য বহু আৰ্হি গ্ৰহণ কৰি পৃথিবীৰ বিভিন্ন সাহিত্যৰ ছনেটকাবসকলে ছনেট বচনা কৰিছে। শেৰুপীয়েৰীয়া ছনেট গুচ্ছ (Sonnet sequence) এই কথাৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰে। কালক্ৰমত শেৰুপীয়েৰীয়া ৰীতিৰ ছনেটক নতুন আৰ্হি হিচাবে লৈ পৃথিবীৰ বিভিন্ন সাহিত্যত ছনেট বচনা কৰা হয়। যৰাচী দোত আৰু এটি বিশেষ আৰ্হিত ছনেট বচনা কৰা হয় আৰু এই আৰ্হি প্ৰাচীন বিভিন্ন সাহিত্যৰ কবিসকলে ছনেট বচনা কৰে। কেৱল ২ ৰাজী সাহিত্যতে যিটো আৰু ৪৬ চৰিৰ নিচিয়া প্ৰতিভাৱান কবিসকলে পেট্ৰাকীয়া আৰ্হিৰ অল্প অল্পকৈ নকৰি উত্তৰোত্তৰ বিভিন্ন পৰীক্ষা নিৰীক্ষাৰে ছনেট বচনা কৰিছিল। গতিকে এই কবিসকলৰ মতে ছনেটক পেট্ৰাকীয়া আৰ্হিৰ চন্দসংজ্ঞাৰ নৈপুণ্যৰ ফলস্বৰূপে পেট্ৰাকীয়া আৰ্হিৰ পৰা প্ৰাৰম্ভ কৰি আহিছে। ছনেট বচনাৰ বিভিন্ন পৰীক্ষা নিৰীক্ষাৰ উপলব্ধি জনুৱাবৈ (John Fuller) কামন্তব্য প্ৰাধান্যযোগ্য — Indeed at all periods fascination with the idea of the Sonnet has tended to take precedence over its legitimate use. There are a multitude of experiment adapting its rhyme schemes to the poet's particular talents and its history is littered with strokes of brilliant licence and the drudgery of persistent misunderstanding.

ভাৰতীয় সাহিত্য ক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ কৰিলে দেখা যায়—মধুসূদনে পেট্ৰাকীয়া অষ্টক অঙ্কৰণ নকৰি এক প্ৰকাৰৰ প্ৰতিযোগিতাৰ মনোভাৱে (Rivalry) ছনেট বচনাত প্ৰবৃত্ত হৈছিল। মধুসূদনে ৰাজনাৰায়ণ বস্তুৱৈ লিখা এখন চিঠিত এই সম্পৰ্কে এনেদৰে

মন্তব্য দিছিল In my humble opinion if cultivated by men of genius our sonnet in time would rival the Italian ইটালী ভাষাৰ জ্ঞান আহৰণ কৰা মধুসূদনৰ ইটালী ভাষাতে পেট্ৰীকাঁয় ছনেট অধ্যয়ন কৰাৰ সোঁভাগ্য ঘটিছিল আৰু তাৰ অল্পপ্ৰেৰণাৰে তেওঁ বঙলা ভাষাত ছনেট ৰচনা কৰিছিল। ছনেটৰ এই ক্লাছিকেল আৰ্হিৰ নিখুঁত সাধক হৈও মধুসূদনে নিজৰ প্ৰতিভাৰে ছনেট কলাত কিছু পৰিবৰ্ত্তন সাধন কৰিছিল। ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰেও ছনেট কলাৰ বহু পৰীক্ষা নিৰীক্ষা চলায়। ছনেট শিল্পী হিচাবে ৰবীন্দ্ৰনাথ শেৰপীয়েৰীয়া গোষ্ঠীৰ হলেও পেট্ৰীকাঁয় আৰ্হিতো তেওঁ হাত দিছিল। শেৰপীয়েৰীয়া আৰ্হিৰ ছনেটত পেট্ৰীকাঁয় আৰ্হিৰে অটক আৰু মডকৰ বিভাজন তৈয়াৰ কৰি ৰবীন্দ্ৰনাথে ছনেট ৰচনা কৰিছিল। আকোঁ পেট্ৰীকাঁয় আৰ্হিৰ ছনেটত তেওঁ শেৰপীয়েৰীয়া আৰ্হিৰ তিনি চৰ্ত্তক আৰু যুগ্মক গঠন কৰিছিল। ৰবীন্দ্ৰনাথে এনেদৰে ছনেটৰ এটো দুই মূল আৰ্হিৰ সমন্বয়ত অভিনৱ ছনেট ৰচনাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। তদুপৰি ৰবীন্দ্ৰনাথে এনে এবিধ ছনেট ৰচনা কৰিছিল—যি সাতোটি বিভিন্ন মিলৰ যুগ্মকৰ সমষ্টি। বহুত সমালোচকে ৰবীন্দ্ৰ ছনেটক ছনেট বুলি নকৈ চতুৰ্দশপদী কবিতা বুলিহে কব খোজে। কবি সমালোচক মোহিতলাল মজুমদাৰৰ মতে—ৰবীন্দ্ৰনাথে বহু উত্তম চতুৰ্দশপদী ৰচনা কৰিছে কিন্তু নিখুঁত ছনেট হ'লে এটিও ৰচনা কৰা নাই। ২ বহু সমালোচক আৰু ৰবীন্দ্ৰ ছনেটক ছনেটৰ আলোচনাতে ঠাই দিব নোখোজে। ৩ কিন্তু আমাৰ আলোচনাত ৰবীন্দ্ৰ ছনেটক সামৰি লৈছে।—কিয়নো অসমীয়া ছনেটৰ জন্ম আৰু ক্ৰমবিকাশত ৰবীন্দ্ৰ ছনেটৰ প্ৰভাৱ আছে।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এই কথা পৰিস্কাৰ হয় যে পেট্ৰীকাঁয় সময়ৰ পৰা বৰ্ত্তমান সময়লৈ পৃথিৱীৰ প্ৰখ্যাত কবিসকলৰ হাতত ছনেটে বিভিন্ন ৰূপ লৈ আহিছে। কেৱল ছন্দ সজ্জাতে নহয় আনকি বিষয় বস্তুৰ ক্ষেত্ৰতো পৰিবৰ্ত্তন মন কৰিব লগীয়া। পেট্ৰীকাঁয়ে তেওঁৰ ছনেট গুৰুত প্ৰেমসী ষেডনালৈ প্ৰেম নিবেদন কৰিছে ছনেট ৰচনা কৰিছিল। শেৰপীয়েৰেও তেওঁৰ ছনেট গুৰুত প্ৰেমক বিষয় বস্তু হিচাবে গ্ৰহণ কৰিছে। কিন্তু মিল্টণৰ সময়ৰ পৰা প্ৰেমৰ উপৰিও অন্য বিষয়ক ছনেটৰ গভত স্থান দিয়া হয়। উনৈশ শতিকাত ছনেটক সকলো ব্যক্তিগত আৰু সা সাৰিক বিষয়ৰে বাহক হিচাবে গ্ৰহণ কৰা হয়। অৰ্থাৎ প্ৰেমৰ উপৰি অন্যান্য ব্যক্তিগত ভাৱ অহুত্বিয়ে ছনেটত স্থান লোৱাৰ উপৰিও—সামাজিক ৰাজনৈতিক আৰু ধৰ্ম্মীয় চিন্তাও ছনেটৰ বিষয় বস্তু হৈ পৰে। ৪

২। মোহিতলাল মজুমদাৰ বা লা কবিতাব ছন্দ পৃ ১২।

৩। ড উত্তম কুমাৰ দাস বা লা সাহিত্যে সনেট ১২৭।

৪। Dr R M Misra The Elizabethan Sonnet Sequence (A doctoral thesis of G U) P 356

প্ৰথাত 'ৰাজ কবি ৰড চৰ্ণৰ ছোটৰ অধ্যয়নে এই কথাৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰে। ৰড চৰ্ণৰ হাততে হংগাৰী ছনেটে বহুল ক্ষেত্ৰে এখনি বাচি লৈ অতি জনপ্ৰিয় হৈ পৰে। It is to Wordsworth that we owe the great and endearing popularity of the form and possibly even the revived appreciation of Shakespeare's Sonnet which as is well known Steevens refused to reprint on the ground that they were unreadable Wordsworth not merely by the surpassing beauty of his 20 or 30 Sonnets but by his sequences is the modern founder of the genre ৫ ৰড চৰ্ণৰ দৰে কলাবীজ কটীছ বোছেটী আৰু এলিজাবেথ বেবেট ব্ৰাউণ প্ৰভৃতি কবিসকলেও ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা দুয়ো বিষয়ৰ ওপৰতে ছনেট ৰচনা কৰিছিল। গতিকে দেখা যায় ছন্দ সজ্জা আৰু বিষয় বস্তু—উভয়ক্ষেত্ৰতে—প্লাচিবল ছনেটৰ পৰা ৰোমান্টিক ছোট বহু দূৰ আঁতৰি আহি জনপ্ৰিয় হৈ উঠে। গতিকে কেৱল ক্লাচিকেল ছনেটকহে ছনেট বুলি আখ্যা দি থাকোঁৱোঁজি হৈ আলোচনাত বহাৰ কোনো যুক্তি নাই।

আমি তলত ছনেটৰ মূল আৰ্হি আৰু তাৰ ওপৰত হোৱা পৰিবৰ্তন সম্বন্ধে— ছন্দ সজ্জা (rhyme scheme) আৰু অন্যান্য গুণাবলীৰ এটি চমু আলোচনা দাঙি ধৰিছোঁ।

(ক) পেট্ৰাৰ্কীয় আৰ্হিৰ ছনেট।

ইটালীৰ প্ৰখ্যাত বণি বাসেচকো পেট্ৰাৰ্কো (Francesco Petrarch) (১৩০৪—১৩৭৫ খ্ৰী) ছনেট গুচ্ছ ৰচনা কৰি তেওঁৰ প্ৰিয়সীতা বাৰ (Laura) প্ৰতি প্ৰেম নিবেদন কৰে। এ ছনেট গুচ্ছ দুভাগত বিভক্ত য'ৰ জৰীপত কালত পিণ্ডা কবিতাসমূহ আৰু ল'ৰাৰ মৃত্যুৰ পাছত নিৰ্ভা কবিতাসমূহ। পেট্ৰাৰ্কীয় ছনেট এটিৰ ষোড়শাধী দুটি ভাগত বিভক্ত—প্ৰথম ষাঠাধীক অষ্টক (Octave) আৰু পাছৰ দশাধীক ষড়ক (Sestet) বোলা হয়। অষ্টকটি চাৰি পাঠীৰ দুটি চতুৰ্— (quatrain) আৰু ষড়কটি তিনি পাঠীৰ দুটি ত্ৰিপদিকাত (tercets) বিভক্ত। প্ৰতি চতুৰ্ আৰু ত্ৰিপদিকাৰ অন্তত পূৰ্ণ যতি পৰে। ৩৮ টা ছনেটৰ ১০৩ টাত পেট্ৰাৰ্কো আৱৰ্ত্ত ভঙ্গীৰ—ক থ খ ক—মিল বিন্যাস (enclosed rhymes) অষ্টকৰ দুহটি চতুৰ্কে ব্যৱহাৰ কৰে। এই আৱৰ্ত্ত ভঙ্গী পেট্ৰাৰ্কৰ বণীতি বুলি কোৱা হয় আৰু একান্তৰ ভঙ্গীৰ (alternating rhyme)—ক থ খ ক—মিল পেট্ৰাৰ্কীয় ছনেটৰ ব্যতিক্ৰমহে। গতিকে অষ্টকটিৰ পূৰ্ণ মিল বিন্যাস এনে ধৰণৰ ক থ খ ক ক থ খ ক। ত্ৰিপদিকাত মিল দুটি বা তিনিটি। দুটি মিলৰ ত্ৰিপদিকাৰ আকৃতি হ'ল—গ ঘ গ ঘ গ ঘ গ আৰু তিনিটি মিলৰ ত্ৰিপদিকাৰ

আকৃতি হ'ল—গ ঘ ঙ গ ঘ ঙ। কেতিয়াবা অসংমান পৰিবৰ্ত্তনৰ মাজেদি এই তিনি মিল এনে ধৰণৰ হয় গ ঘ ঙ ঘ গ ঙ

ক্লাটকেল ছনেটৰ জনক হিচাবে পেট্ৰাৰ্কৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কৃতিত্ব হ'ল—অষ্টক আৰু বড়কৰ মাজত স্থল আৱৰ্তন সন্ধিৰ (Volte) সৃষ্টি কৰাত।

(খ) শেক্সপীয়েৰীয় আৰ্হি :

মহাকবি শেক্সপীয়েৰৰ (১৫৬৪—১৬১৬ খ্রী) যাদুকৰী কাপৰ স্পৰ্শত প্ৰখ্যাত হোৱা ছনেটৰ কপকল্পটি প্ৰথমে ইংৰাজী সাহিত্যত ছাৰ টমাছ ৱাট (Sir Thomas Wyatt) (১৫০০—১৫৪২) আৰু ছাৰেৰ আল হেনৰী হাৱাডৰ (Henry Howard) Earl of Surrey) (খ্রী ১৫১৭—১৫৪৭) লেখনীৰ মাজেদি আবিষ্কৃত হয়। ৱাট হ'ল ৰাজ্যিত প্ৰথম ছনেটটি লিখাৰ গোঁৱৰ অৰ্জন কৰে। এই ছনেট কপকল্প শেক্সপীয়েৰৰ প্ৰতিভাৰ যোগেদি বিখ্যাত হৈ পৰে আৰু শেক্সপীয়েৰীয় ছনেট বুলিহে ইয়াৰ নামকৰণ কৰা হয়। ১৫৯৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰতে শেক্সপীয়েৰৰ ছনেটসমূহ ৰচিত হলেও সিবিলাক পুথি আকাৰত প্ৰকাশ হয় ১৬১৬ খ্ৰীষ্টাব্দতহে। ১৫৪ টা ছনেটৰ ভিতৰৰ ১২৬ টা ছনেট শেক্সপীয়েৰে তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষক (Patron) মি ৱিল্লিউ এইচ ক (Mr W H) উদ্দেশ্য কৰি আৰু বাকী ২৮ টা ডাক লেডী ক (the Dark Lady) উদ্দেশ্য কৰি ৰচনা কৰে। ১২৬ ন ছনেটটো শেক্সপীয়েৰীয় আৰ্হিত নপৰে।

শেক্সপীয়েৰীয় ছনেট গুচ্ছৰ গোটেইখিনি ছনেটৰ ছন্দ সঙ্গত একে ধৰাৰ। ছনেট গুচ্ছৰ ১৩৮ ন ছনেটৰ উদ্ধৃতিৰে আমি এহু ছন্দ সজ্জা পৰীক্ষা কৰি চাব খুজিছোঁ

When my love swears that she is made of truth
I do believe her though I know she lies
That she might think me some untutor'd youth
Unlearned in the world's false subtleties
Thus vainly thinking that she thinks me young
Although she knows my days are past the best
Simply I credit her false speaking tongue
On both sides thus is simple truth suppress'd
But wherefore says she not she is unjust?
And wherefore say not I that I am old?
O love's best habit is in seeing trust
And age in love loves not to have years told
Therefore I lie with her and she with me
And in our faults by lies we flattered be

এই ছনেটটিৰ ছন্দ সজ্জা এনে ধৰণৰ ক থ ক থ গ ঘ গ ঘ চ ছ চ ছ জ জ । ইয়াত তিনিটি চতুৰ আৰু এটি যুগ্মক আছে । প্ৰতি চতুৰৰ মিল একান্তৰ ভঙ্গীৰ । অষ্টক বড়কৰ বিভাজন ইয়াত নাই । অষ্টক বড়কৰ মাজৰ ভাৱ যদিও (break or pause) নাই । এটি ছনেটৰ তিনি চতুৰক কোনো এটি বিষয়ৰ ওপৰত ভাৱৰ ক্ৰমগত সম্প্ৰসাৰণ ঘটি যুগ্মকত তাৰ এটি সামূহিক মীমা সাত উপনীত হোৱা দেখা যায় । ছনেটৰ এই ধৰাবন্ধা ছন্দৰীতিৰ মাজতে কবিয়ে কোনো এটি ভাৱৰ যত্নৰ সত্ত্বে সম্প্ৰসাৰণ ঘটাবলৈ চেষ্টা কৰে । কোনো এটি বিশেষ বিষয়ৰ ওপৰত লক্ষ্য স্থিৰ কৰি ভাৱধনতাৰ সৃষ্টি কৰাই যি কোনো ছনেটেৰে মুখ্য উদ্দেশ্য । ৰূপকল্প পেট্ৰাকীয়া নাইবা শেক্সপীয়েৰীয় এই লৈ উদ্দেশ্যৰ সাল সলনি নঘটে । কেৱল পেট্ৰাকীয়া ক্লাছিকেল ছনেটৰ কঠোৰ ছন্দ গাঁথনি শেক্সপীয়েৰীয় ৰোমাণ্টিক ছনেটত বহুখিনি শিথিল হৈ নতুন ৰূপ লৈছে ।

(গ) ॥ এই দুই মূল আৰ্হিৰ বিৱৰ্তন : মিণ্টণ :

ৱড চ বৰ্থ : মধুসূদন : ৰবীন্দ্ৰনাথ ॥

ওপৰত আলোচনা কৰা ছনেটৰ দুই মূল আৰ্হি উত্তৰ সাধকসকলৰ হাতত পৰিবৰ্তনৰ সন্মুখীন হয় । উদাহৰণ স্বৰূপে ই বাঙ্গালী সাহিত্যৰ পৰা মিটা আৰু ৱড চ বৰ্থক আৰু বঙলা সাহিত্যৰ পৰা মধুসূদন আৰু ৰবীন্দ্ৰনাথক আলোচনাৰ বাবে শোৱা হৈছে । প্ৰসঙ্গক্ৰমে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে অসমীয়া ছনেটৰ জন্ম আৰু ক্ৰমবিকাশত এই দুই সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট ।

॥ জ'ন মিণ্টণ ॥ (১৬০৮—১৬৭৭) ॥ ক্লাছিকেল প্ৰতিভাদীপ্ত কবি মিণ্টণে

২ বাঙ্গালী কাব্যতে ১৭শ ২ বাঙ্গালী ছনেটগো ক্লাছিকেল ৰীতিৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে । প্ৰচলিত শেক্সপীয়েৰীয় ৰীতিক বিদায় দি তেওঁ পেট্ৰাকীয়া ৰীতিৰ ছনেট ই বাঙ্গালী সাহিত্যত প্ৰৱৰ্তন কৰে । যিহেতু মিটাৰ প্ৰাৰম্ভ সাংগীতিক মহাকাব্য ৰচনাতে অধিকতৰ নিয়োজিত আছিল তেওঁ ত্ৰিশ বছৰৰ ভিতৰত মাত্ৰ চৌবিশটা ছনেটেহে লিখিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল আৰু ইয়াৰ পাচত ছনেট ৰচনা কৰা হৈছিল হটালীয় ভাষাত । মিটাৰীষ একোটি ছনেটত অষ্টক বড়কৰ বিভাজন আছে । অষ্টকৰ দুই চতুৰৰ এযোৰ মিল—আৱন্তভঙ্গীৰ ক থ থ ক ক থ থ ক । বড়কৰ দুই ত্ৰিপদিকাত প্ৰায় আঠ প্ৰকাৰৰ মিল সজ্জা দেখা যায়—যেনে (১) গ ঘ গ ঘ গ গ (২) গ ঘ গ ঘ গ (৩) গ ঘ গ ঘ গ (৪) গ ঘ ঘ গ ঘ গ (৫) গ ঘ গ গ গ গ (৬) গ ঘ ঘ গ গ গ (৭) গ ঘ গ ঘ গ গ (৮) গ ঘ গ ঘ গ গ । ৬

৬। ড টিভম কুমাৰ দাশ বালা সাহিত্যে সোটে পৃ ৫৮ ।

ছন্দ সজ্জাৰ এনে বিভিন্ন পৰিবৰ্তনৰ উপৰি আন এটি উল্লেখযোগ্য কথা হ'ল ক্লাছিকেল ৰীতিৰ মিন্টনীয় ছনেটত দেৱাত অষ্টক আৰু বড়কৰ বিভাজন আছে যদিও অষ্টক আৰু বড়কৰ মাজত কোনো আৱৰ্তন নাই, অথচ এই সৃষ্টি পেট্ৰাৰ্কীয় ছনেটৰ সৰ্বাধিক মূল্যৰ বস্তু। মিন্টনীয় ছনেটত এটি ভাৱৰ সম্প্ৰসাৰণ অষ্টকতে সীমাবদ্ধ নাথাকি ই বড়কৰ প্ৰথম ত্ৰিপদিকা নাইবা দ্বিতীয় ত্ৰিপদিকা পৰ্য্যন্ত পায়গৈ। মিন্টনৰ এটি ছনেটৰ উদ্ধৃতিৰে এই কথাৰ সত্যতা পৰীক্ষা কৰি চাব পাৰি। মিন্টনৰ 'On His Blindness' এটি অতীৰ স্তম্ভৰ ছনেট

When I consider how my light is spent
Ere half my days in this dark world and wide
And that one talent which is death to hide
Lodged with me useless though my soul more bent
To serve therewith my Maker and present
My true account lest He returning chide —
Doth God exact day labour light denied ?
I fondly ask But Patience to prevent
That murmur soon replies God doth not need
Either man's work or His own gifts who best
Bear His mild yoke they serve Him best His state
Is kingly thousands at His bidding speed
And post o'er land and ocean without rest —
They also serve who only stand and wait

এই ছনেটৰ অষ্টকৰ চতুৰ ছটিৰ মাজত পূৰ্ণ যতি পৰা নাই। তদুপৰি অষ্টকত বিকশিত হোৱা ভাৱৰ মুৰ্ছনা বড়কলৈ অবাধে গতি কৰিছে। আলোচনাৰ পৰা এই কথা পৰিষ্কাৰ হয় যে ক্লাছিকে ৰীতিৰ পৃষ্ঠপোষক মিন্টনৰ হাততে ছনেটে ৰূপ সলনি কৰিলে।

॥ উইলিয়াম বড'চ'ৱৰ্থ ॥ (১৭৭ — ১৮৫০)

আমাৰ আগৰ আলোচনাতে উল্লেখ কৰিছোঁ— ২ ৰাজী ৰোমাণ্টিক আন্দোলনৰ জনক উইলিয়াম বড'চ'ৱৰ্থে কেনেকৈ ছনেট ৰচনাত হাত দিছিল আৰু ছনেটক অতি জনপ্ৰিয় গীত কবিতাৰ শাৰীলৈ উন্নীত কৰিছিল। বড'চ'ৱৰ্থে অবলৈ ৫২৩ টা ছনেট ৰচনা কৰাৰ গোৰৱ অৰ্জন কৰে। তেওঁৰ ছনেট আৰু ছনেট শুদ্ধত বিভিন্ন বিষয়ে স্থান পায় যেনে —প্ৰেম প্ৰকৃতি ধৰ্ম ভ্ৰমণ আৰু স্বদেশ পেম। মিন্টনৰ দৰে তেওঁৰ ছনেটৰ ৰূপ কল্পত বহু পৰিৱৰ্তন ঘটায় যদিও তেওঁৰ ছনেট পেট্ৰাৰ্কীয় ধৰ্ম্মীৰ। বড'চ'ৱৰ্থৰ

হাত ছনেটৰ ঝপকল্লই কেনে আকাৰ ধাৰণ কৰিছিল তাক তপৰ ছনেটটিয়ে প্ৰমাণ কৰিব

(Composed Upon Westminster Bridge September 3 1802)

Earth has not anything to show more fair
Dull would he be of soul who could pass by
A sight so touching in its majesty
This City now doth like a garment wear
The beauty of the morning silent bare
Ships towers domes theatres and temples lie
Open unto the fields and to the sky
All bright and glittering in the smokeless air
Never did the sun more beautifully steep
In his first splendour valley rock or hill
Ne'er saw I never felt a calm so deep
The river glideth at his own sweet will
Dear God ! the very houses seem asleep
And all that mighty heart is lying still

এই ছনেটটিৰ ছন্দ সঙ্কা পেটাকাঁয়—*abba abba cdc dcd* মিল বিন্যাসৰ। কিন্তু অষ্টকৰ দু চতুৰ্থৰ মাজত পূৰ্ণ যতিৰ অভাৱ ঘটিছে। তদুপৰি অষ্টক আৰু ষড়কৰ মাজৰ ভাৱ যতি স্পষ্ট নয়। শেষৰ দুই পাৰী ষোড়শপদীয় ছনেটৰ এটি বৃক্ষক সন্দেহ আছে—স্বাক্ষৰিত হলেও প্ৰকৃতিত। এমদেৰে ব্ৰাজিলে ছনেটৰ ধৰা বন্ধা ছন্দ সঙ্কা ৰডচৰ্থৰ হাতত বহু পিণ্ডল হৈ পৰিব।

॥ মধুসূদন দত্ত ॥ (১৮২৪ ১৮৭০) ২ ৰাজী আৰু ইটালীয় ভাষাত বুৎপত্তি আহৰণ কৰি মধুসূদনো বঙলা ভাষাত কাব্য আৰু ছনেট ৰচনা কৰি ইউৰোপীয় নৱজাগৰণ চলি বোৱা দিয়ে। মধুসূদনো প্ৰধানত পেটাকাঁয় ছনেটৰ আঁহ লৈ তেওঁৰ চতুৰ্দশপদী কবিতাবলী নামৰ ছনেট পুথি ৰচনা কৰে। কিন্তু এই আঁহৰে ছনেট গঠনত তেওঁ বহু পৰিবৰ্তন সাধন কৰে। ছনেটৰ অষ্টক আৰু ষড়কৰ বিভাজনত অষ্টকৰ দুই চতুৰ্থৰ মাজত পূৰ্ণ যতি পেলোৱাত ষড়কৰ দুই ত্ৰিপদিকাৰ মাজত অৰ্দ্ধ যতি পেলোৱাত মধুসূদনে অতি সাৱধানতা অৱলম্বন কৰিছিল। ছন্দ সঙ্কাৰ নিখুঁত ব্যৱহাৰ সত্ত্বেও তেওঁৰ কিছুমান ছনেটত একোটি ভাৱৰ দো অষ্টকৰ দুই চতুৰ্থতে আৱদ্ধ নাথাকি ষড়ক পৰ্য্যন্ত ব্যাপ্ত হৈ পৰা দেখা যায়। এনে ধৰাৰ ছনেটত মিণ্টাৰ আঁহৰে তেওঁ অষ্টক আৰু ষড়কৰ

মাজত ভাৱ যতি পেলোৱা দেখা নাযায়। মধুসূদনৰ ছনেটৰ অষ্টকৰ দুই চতুৰ কেতিয়াবা আৱৰ্ত্ত মিল ভঙ্গীৰ আৰু কেতিয়াবা একান্তৰ মিল ভঙ্গীৰ। মধুসূদনৰ পেট্টাকায় ৰীতিৰ কপোতাক্ষ নদ নামৰ ছনেটটিৰ মিল বিয়্যাস পৰীক্ষা কৰি চোৱা যাওক

সতত হে নদ তুমি পড মোৰ মনে। —ক
সতত তোমাৰ কথা ভাবি এ বিৰলে —খ
সতত (যেহাতি লোক নিশাৰ স্বপনে —ক
শোনে মায়াময়ধ্বনি) তব কলকলে —খ
জুড়াই এ কান আমি ভ্ৰান্তিৰ ছলনে। —ক
বহুদেশে দেখিয়াছি বহু নদদলে —খ
কিন্তু এ স্নেহেৰ তৃষ্ণা মিটে কাৰ জলে? —খ
দুগ্ধস্রোতোৰূপী তুমি জন্মভূমি মনে। —ক
আৰ কি হে হৰে দেখা? যতদিন যাবে —গ
প্ৰজ্ঞাকাপে ৰাজৰূপে সাগৰেতে দিতে —ঘ
বাৰিৰূপে বৰ -মি এ মিনতি গাবে —গ
বৰজ জনেৰ বান সখে সখাৰীতে —ঘ
নাম তাৰ এ প্ৰবালে মজি প্ৰেমভাবে —গ
লৈছে যে তব নাম বজ্জেৰ সঙ্গীতে ॥ —ঘ

ছনেটটিৰ গঠন ৰীতি পৰীক্ষা কৰিলে দেখা যায়—স্মাৰ অষ্টক আৰু ষড়কৰ বিভাজন সুস্পষ্ট। অষ্টকৰ প্ৰথম চতুৰৰ মিল একান্তৰ ভঙ্গীৰ কথা কথ দ্বিতীয় চতুৰৰ মিল আৱৰ্ত্ত ভঙ্গীৰ—ক খ খ ক। ষড়কৰ দু মিলপদিকাৰ মিল—গ ঘ গ ঘ গ ঘ। অষ্টকৰ দুই চতুৰৰ মাজ আৰু ষড়কৰ দুই মিলপদিকাৰ মাজত পা যতি বা অৰ্দ্ধ যতি পৰা নাই। গতিকে ছনেটটি পেট্টাকায় ৰীতিৰ হলেও মিল বিয়্যাসত মধুসূদনো অভিনৱৰ বন্দা কৰিছে।

মধুসূদনৰ ছনেটৰ আন এটি অভিনৱত্ব হ'ল ছন্দৰ অক্ষৰ সংখ্যা নিৰ্দ্ধাৰণত।

ৰাজী ছনেটৰ এটি শাৰীত থাকে পঞ্চ পৰ্বাবশিষ্ট ১ টি দল ফৰাচী ভাষাৰ ছনেটত থাকে ১২ টি দল আৰু ইটালীয় ভাষাৰ ছনেটত থাকে ১১ টি দল। কিন্তু মধুসূদনে ১৪ টি দলৰ সৃষ্টি কৰে। মধুসূদনৰ আটাইবোৰ ছনেটতে এই দল সংখ্যা স্থানীয়। মধুসূদনৰ পাছৰ ছনেটকাৰসকলে অৱশ্যে ১৮ দল বিশিষ্ট ছোট বঙলা সাহিত্যত ৰচনা কৰি কৃতকাৰ্য হয়। প্ৰখ্যাত বঙলা সমালোচক আৰু ছনেটকাৰ মোহিতলাল মজুমদাৰে ১৪ টি দল বিশিষ্ট ছোটোহে প্ৰচলিত কৰিছিল। মধুসূদনৰ আন এটি অভিনৱত্ব হ'ল—ছনেটৰ বিষয় বস্তুৰ বিচিত্ৰতা। তেওঁ প্ৰেম বিষয়ক ছনেট ৰচনাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা নাই। মধুসূদনৰ সমস্ত ব্যক্তিৰ আৰু শ্ৰেষ্ঠতম ভাৱ অমৃতত তেওঁৰ ছনেটসমূহত বিকশিত হয়। সেয়ে তেওঁৰ ছনেট সমূহক তেওঁৰ ব্যক্তিৰ দিন লিপি বা 'ডায়েৰী' বুলি গণ্য

কবিৰ পাৰি। শেফালীয়েৰৰ দৰে মধুসূদনেও মনৰ ভাব প্ৰকাশৰ বাবে গীতি-কবিতাৰ আশ্ৰয় লয় আৰু ছনেটৰ মাজেদি ই পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰে।

মধুসূদনে মাজ পাঁচটি ছনেটতহে প্ৰেমক বিষয় বস্তু হিচাবে গ্ৰহণ কৰে। বাকী ১৫টা ছনেটত বিভিন্ন বিষয় সামৰি লোৱা হয়। এই বিষয় সমূহ হ'ল—(১) কবিৰ আত্ম পৰিচয় আৰু আত্ম বিশ্লেষণ (২) তেওঁৰ মাতৃ ভাষা আৰু মাতৃ ভূমি (৩) মহান কবি আৰু লেখকৰ গুণাত্মকীকৰণ (৪) ভাৰতীয় মহাকাব্যৰ কিছুমান চৰিত্ৰৰ বীৰত্বমূলক গুণাবলী (৫) প্ৰকৃতি (Nature) (৬) তেওঁৰ দাৰ্শনিক চিন্তা আৰু (৭) তেওঁৰ ধৰ্ম আৰু সঙ্কতি।

এইখিনিতে বিশেষভাৱে মনত ৰাখিব লগীয়া কথা হ'ল—মধুসূদনৰ ছনেটৰ আৰ্হিতকৈ বিষয় বস্তুৰ নিৰ্বাচনে অসমীয়া ছনেটকাৰকক বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত ছনেট ৰচনা কৰিবলৈ প্ৰেৰণা প্ৰদান কৰে। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ ছনেট পুথি মালত সন্মিলিত বিভিন্ন বিষয়ৰ ছনেট সমূহৰ ৰচনাৰ মূল প্ৰেৰণা যে মধুসূদনৰ চতুৰ্দশপদী কবিতাবলী এই কথাটো কোনো সন্দেহ নাই। অৱশ্যে ছনেটৰ গঠন ৰীতিত মধুসূদনৰ তেনে প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা নাযায়।

॥ ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ ॥ (১৮৬১—১৯৪১)

কবিগুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথে মুঠ ২৮৮ টি ছনেট ৰচনা কৰিছিল। তেওঁৰ কবিতা প্ৰতিভাই পেট্ৰাৰ্কীয় নাহবা শেফালীয়েৰীয় কোনো আৰ্হিৰে ধৰা বন্ধা ৰীতিত মানি লোৱা নাছিল। তেওঁ এই দুই আৰ্হিৰে ছনেট ৰচনা কৰিছিল আৰু তেওঁৰ ছনেটত এই দুই আৰ্হিৰ অভিনৱ সম্মিশ্ৰণে ঘটিছিল। ছনেটৰ বাহ্যিক আকৃতিত তেওঁ শেফালীয়েৰীয় গোষ্ঠীৰ, আনহাতে ইয়াৰ আভ্যন্তৰীণ প্ৰকৃতিতে তেওঁ পেট্ৰাৰ্কীয় ওচৰ চাপিছে। ছনেটৰ অষ্টক আৰু ষড়কৰ মাজৰ আবন্তন সন্ধিৰ ৰবীন্দ্ৰনাথে সৃষ্টি কৰিছিল আৰু এই বিশেষত্ব তেওঁৰ পেট্ৰাৰ্কীয় ধৰ্মীৰ ছনেটখিনিতে নহয় আনকি বিস্তৃত শেফালীয়েৰীয় আৰ্হিৰ আৰু কোনো বিশেষ ছন্দ সজাৰ সামগ্ৰী নোহোৱা ছনেটতো পৰিাপেক্ষিত হয়। মুঠতে তুলনামূলকভাৱে ৰবীন্দ্ৰ ছনেটৰ ওপৰত শেফালীয়েৰীয় আৰ্হিৰ ছনেটৰ প্ৰাধান্য বেছি।

ৰবীন্দ্ৰনাথে এবিধ অতি শিপিল আকৃতিৰ ছোট ৰচনা কৰিছিল—যাক সমালোচকসকলে ছনেট বুলি নলৈ কেৱল চৈধ্যশৰীয়া বা চতুৰ্দশপদী কবিতা বুলি গ্ৰহণ কৰিছে। এনে ছনেটত বিভিন্ন মিলস্থল সাতোটি মুখক থাকে। ছনেট হিচাবে ইয়াৰ মূল্য থাকে বা নাথাকক আমাৰ আলোচনাত ই বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য এই কাৰণেই যে এই বিধ ছনেটৰ অনুকৰণত অসমীয়া সাহিত্যত ভালৈ কেইজন কবিয়ে চতুৰ্দশপদী ৰচনা কৰিছিল। এই প্ৰেৰণাৰ ছনেটক আমি জনট বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰিম—ই এটি বিতৰ্কমূলক প্ৰশ্ন। আমাৰ নিজস্ব মত হ'ল—কেৱল বাহ্যিক মিল বিস্তাৰৰ ওপৰতে

এটি ছনেট সৃষ্টিৰ সাৰ্থকতা নিশ্চয় নকৰে। ভাৱধন্যতা একমুখীতা (oneness of purpose) এটি ভাৱৰ ক্ৰমাগত বিকাশ সাধন আৰু উৎকৃষ্ট কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য— এইবিলাকো এটি ছনেটৰ অবিচ্ছেদ্য অঙ্গ। পেট্ৰাৰ্কৰ সময়ৰ পৰা বৰ্তমান সময়লৈ ছনেটৰ ছন্দ সজ্জাৰ ক্ৰম বিৱৰ্তন দেখা যায় তাৰ ফলত আমি কোনো ধৰাবদ্ধা ৰীতিকে ছনেটৰ বাবে অপৰিহাৰ্য্য বুলি কব নোৱাৰোঁ। ছনেট কলাৰ আৰম্ভণিও বহুসংখ্যক আৰু পেট্ৰাৰ্কৰ আগৰ পৰাই এই কলাৰ প্ৰচলন আছিল। কালক্ৰমত প্ৰতিভাৱান কবিৰ হাতত এই কলা বিভিন্ন ৰূপ সজ্জা আৰু ভাৱ যুচ্ছনাৰে যুগ্মিত হৈ উঠে। গতিকে ক্লাছিকেল বা ৰোমান্টিক— কোনো এবিধ ছনেটৰ কোনো বিশেষ ছন্দ সজ্জাক আবেৰ গোজ মাৰি ধৰি থাকি ছনেটৰ আলোচনাত বহাৰ কোনো যুক্তিসংগত নাই। বৰঞ্চ পৃথিবীৰ সকলো সাহিত্যতে ছনেটৰ ক্ৰমবিকাশৰ আলোচনাৰ যোগেদি ছনেটৰ—ক্লাছিকেল ৰোমান্টিক আৰু আধুনিক শ্ৰেণী বিভাগ কৰাহে অধিক যুক্তিসংগত। গতিকে ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ শিথিা ছনেট ৰীতিকে আমি আলোচনাত স্থান দিছোঁ কাৰণ এনেবোৰ ছনেটতো নিশ্চিত ছন্দ সজ্জাৰ বাহিৰে ছনেটৰ অস্তিত্ব বহু লক্ষণ থকা দেখা যায়। তদুপৰি এওঁ শ্ৰেণী ছনেটৰ প্ৰভাৱ অসমীয়া ছনেটৰ জন্ম আৰু ক্ৰমবিকাশত অনস্বীকাৰ্য্য। তলত এনে এটি ৰবীন্দ্ৰ ছনেটৰ উদ্ধৃতি দিয়া হ'ল —

॥ প্ৰসব যুঁতি ॥

হে নিৰ্বাক্ অচকল পাষণ্ড স্তম্ভৰী
দাডায়ে বয়েছ 'ম নত গ ধৰি
অনন্তৰা অনাসক্তা চিৰ একাকিনী
আপন সৌন্দৰ্য্যদ্বাৰে দিবসযামিনী
তপস্তা মগতা। স সাৰে কোটাৰল
তোমাৰে আঘাত কৰে বিয়ত নিধন,—
জন্মমৃত্যু দুখ দুখ অ অত্যাশয়
তৰিঙিত চাৰিদিনে চৰাচৰময়
মুমি উদাসিনী। মা কাল পদ নে
মুখনেত্ৰে উৰ্দ্ধমুখে ৰাতিদিন বনে
কা কও না বও কবা কও প্ৰিয়ে
কা কও যৌন ন বয়েছি চাহয়ে।
তুমি চিৰ বাক্যবীণা অব মাবাণী
পাষণ্ডে আবদ্ধ ওগো স্তম্ভৰী পাষণ্ডী।

ছনেটটিৰ মিল বিভাস ক ক খ খ গ গ ঘ ঘ ঙ ঙ চ চ ছ ছ। মূলত শেক্সপীয়েৰীয় আৰ্হিৰ এই ছনেটটিত এটি ভাৱৰ স্তম্ভৰ কাব্যিক সম্প্ৰসাৰণ ঘটি শেষৰ যুগ্মকটিত ঘনীভূত হৈ এটি স্থিৰ সিদ্ধান্তলৈ আহিছে। শেক্সপীয়েৰীয় একান্তৰ ভঙ্গীৰ মিল বিভাসৰ ঠাইত প্ৰয়াৰ ছন্দৰ সমাবেশ ঘটিছে যদিও এটি উত্তম শেক্সপীয়েৰীয় ছনেটৰ অস্তিত্ব সকলো আনুসঙ্গিক উপাদান ইয়াত পোৱা যায়।

২॥ অসমীয়া ছনেটত বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকল ॥

॥ (ক) হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, (খ) চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (গ) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, (ঘ) পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা ॥

উপক্ৰমিকাকত অসমীয়া সাহিত্যত ছনেট শীৰ্ষক এটি চমু আলোচনা ইতিমধ্যে আগ বঢ়োৱা হৈছে। ইয়াত আমি অসমীয়া ছনেটলৈ অবিহণা দিওঁতা বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকলৰ ছনেট কলা সাধনাৰ ওপৰত এটি আলোচনা আগ বঢ়াইছো।

(ক) হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী (খ্ৰীষ্টাব্দ ১৮৭২—১৯২৮)

হিতৈষ্য বৰবৰুৱাৰ চাৰিজন পূৰ্বৱৰ্তী কবিৰ ভিতৰত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ নাম অসমীয়া ছনেটত সৰ্বপ্ৰথমে উল্লেখ কৰিব লাগিব। উনৈ শতিকাৰ নবম দশকৰ আগ ভাগত গোস্বামীয়ে অসমীয়া সাহিত্যত পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে পেট্ৰাকীয় আঁহৰ ছনেট ৰচনা কৰি অমৰ খ্যাতি অৰ্জন কৰে। এখে অসমীয়া সাহিত্যত ছনেট ৰচনাৰ প্ৰথম পদক্ষেপ। গোস্বামীৰ বাবত পুৰি-তুলৰ চাৰিকৰ পাঁতনিষে এ কথা সদৰী কৰে ইয়াৰ ভিতৰৰ (তুলৰ চাৰিকৰ কবিতা) কেবাটাও নব্বৈ লৈকে ১০/৪ বছৰ বয়সতে লেখা আৰু তেতিয়া লৈকে আঁহৰ নামেৰে অসমীয়া ভাষাত গীতি কবিতা (Lyrical) আৰু চৈধ্যপদী কবিতাৰ (Sonnet) চানেকিও নাছিল। তেনেস্থলত তা কবিতা দোষ থাকিব পাৰুকমকমে বোকা বোকা বোকা।

তুলৰ চাৰিকৰ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে পেট্ৰাকীয় আঁহ ৰচনা কৰা ছনেট তিনিটি হ'ল—(১) প্ৰিয়ামাৰ চিঠি (২) স্নান-কন্দা (৩) বন্ধুৰ মৰুত। ইয়াৰ ভিতৰৰ প্ৰথম দুখনটিয়ে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰথম ছোট চিঠাৱত ইহ অসমীয়া সাহিত্যত পেট্ৰাকীয় আঁহৰ শেষ্ঠ ছোট চিঠাৱত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত বিবেচনাত অধিকাৰ পৰিছে। ইতিমধ্যে ছোটৰ প্ৰতিহ ৰক্ষা কৰি এ ছোটটিত প্ৰেম বিষয়ক এখন পৰৰ প্ৰেমিকৰ ওপৰত কেনে প্ৰভাৱ—ই চিত্ৰ দাঙি ধৰা হৈছে। তলত প্ৰিয়ামাৰ চিঠিৰ উদ্ধৃতিৰে আমি ইয়াৰ ছন্দমাৰ আৰু কাব্যিক সৌন্দৰ্য্যৰ এটি সন্মত উপলব্ধি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিম।

সৌন্দৰ্য্যৰ বুৰুৰ বাচলি উদঙা

প্ৰতিভাৰ চো ঘৰ চালো পিতৃপিত

কুৰুঠোৱাৰীয়া এই আখৰ কিত্তি

যি অমিয়া খহা আছে বতো আৰু নাহ।

কবি নিকুণ্ঠত ফুলি কত কবিতাই
 মলয়াত উটি উটি ফুৰে পৃথিৱীত
 তোমাৰ চিঠিয়ে কিস্ত জানে যিটি গীত
 কবিতাৰ কাব্যে তাৰ গৌৰৱকো নাপায়।
 ফুল ফুলে গৰি যায় শুকায়ে বননি
 বসন্তৰ কুঁহিপাত বদন্ত গৈবেলে
 তোমাৰ চিঠিয়ে প্ৰিয়ে জানে কি মোহিনী
 নিতৌ মোহোৱা বাহী ন ন ফুল মেলে।
 যত শুনা চুমা খাওঁ নেশাগে আমনি
 হৃদয়ত হেপাহৰ ভোটাটোৱা জলে।

ছনেটৰ বিষয় বস্তু কাব্যিক দিশৰ পৰা অতি উচ্চ পৰ্যায়ৰ। অষ্টকত ভাৱৰ ক্ৰমাগত সম্প্ৰসাৰণ ঘটিছে। প্ৰকৃতি ৰাজ্যত কবিষে যি সৌন্দৰ্য্যৰ সন্ধান বিচাৰিছে সিহে প্ৰিয়মাৰ চিঠিত ধৰা দিছে। বসন্তত এই ভাৱে এটি নতুন ছেদ ধৰি সমাধানৰ কালে আগবাঢ়িছে। প্ৰকৃতি ৰাজ্যৰ ফুল বানি কুঁহিপাত আদিৰ সৌন্দৰ্য্য ক্ষাস্থায়ী, কিন্তু প্ৰিয়মাৰ চিঠিৰ মাজেদি প্ৰবাণ পোৱা হিয়াৰ প্ৰেম অমূল্য। নিতে নতুন চৈৰহৃদয় আৰু আনন্দময়। এটি নিপুণ ছনেট। আত্মসমীক্ষিক ভাৱানতা একমুখীতা আৰু কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য—প্ৰিয়মাৰ চিঠিত বিৰাট বৰিছে। ছন্দ সজ্জাৰ ফালৰ পৰা দেখা যায়—অষ্টকৰ দুৰ চকুৰ মাৰ পূৰ্বাৰ্থ। ছেদ দুপাৰ অৰ্ধ আৰু বডকৰ মাজৰ আৰম্ভণি সন্ধিও স্থাপন। বস্তু বডকৰ দু দ্বিবিদ্যৰ মাজ ২ ৬ ১০ বোৰো পূৰ্ণ যিতি নাই। ছনেটটিৰ শেষৰ দু দ্বিবিদ্যে এটি মূল্যৰ অমূল্য প্ৰেৰণা দান কৰে। যাৰ ছন্দ সজ্জা এনে ধৰাৰ কথক কথক গগন গগন।

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ আন দুটি ছনেট ইয়া কন্দা আৰু ৰত্নেশ্বৰ মহন্তক শোক বিষয়ক ছনেট (Elegiac Sonnets) নামেৰে দিব পাৰি। ২য়াৰ প্ৰামাণ্য যোগেশ্বৰ বৰকচকীৰ সহধৰ্ম্মিণী স্বৰহৃদয়ী দেৱীৰ মৃত্যু উপলক্ষ যাৰ দ্বিতীয়ক কবিৰ বন্ধু ৰত্নেশ্বৰ মহন্তৰ মৃত্যু উপলক্ষে ৰচনা কৰা হয়। এ ৬ ১০ তথাৰ ছন্দ সজ্জা প্ৰিয়মাৰ চিঠিৰ ছন্দ সজ্জাৰ অনুরূপ।

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ এ ছনেট কেৱল ছন্দ সজ্জাৰ মধুহৃদয়ৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য্য। মধুহৃদয়ৰ আঁহিৰে গোস্বামীয়ে ছনেটৰ প্ৰতি দ্বিবিদ্য চৈধ্যটি দল ব্যৱহাৰ কৰে। কিন্তু অতি পৰিতাপৰ কথা—এনে নিপুণ ছনেট কলাৰ অধিকাৰী হৈও গোস্বামীয়ে ছনেট ৰচনাত মনোনিবেশ নকৰিলে।

(খ) চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (১৮৬৭—১৯৩৮)

অসমীয়া বোমাণ্টিক কবিসকলৰ ভিতৰত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ বিশেষত্ব হল—

কবিতাত অতীৰ প্ৰচলিত শব্দৰ ব্যৱহাৰত আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ লগত আশ্চৰ্য্যপ্ৰকাশক ভাৱ (addition of strangeness to beauty) সংযোগত। তেওঁ কেৱল এজন প্ৰকৃতি পূজাৰীয়ে নহয় মানৱতাবোধৰো একান্ত সাধক। আগৰৱালাৰ কবিতা পুথি প্ৰতিমাত থকা তিনিটি চতুৰ্দশপদী কবিতা হ'ল — সন্ধিয়া, অকলশৰীয়া আৰু হৃন্দৰ। ইয়াৰ প্ৰথমটি ছনেটৰ উদ্ধৃতি দিয়া হ'ল —

ৰঙা মুখে ৰঙা বেলি মাগিলে বিদায়
দেখা দিয়ে নিম্নিষতে সন্ধিয়া লুকাই।
প্ৰথম চুমাৰ বেথ নো পৰোতে
নিষ্টৰ বিবৰে তাক ঘিছে নিলেহ।
হেঙুলি বিছেদ মেঘে আতৰাহ ধৰে
বিধিৰ লিখন হয়। নলৰে নচৰে।
ই বজ্জ বাতৰি তহঁ কত পুহিছিল।
মিঠা মুখে মেখ হেৰ গভুৰ গিলিল।
সন্ধিয়া আইটী হয় মুকলি চুলিৰে
নীৰৱে একাৰ কৰি বিশ্ব পৰিহৰে।
যোৱা আশ যোৱা আছে পছিম সাগৰ
বুৰ দি শুচোৱা গৈ সম্ভাপ ভাগ।
আজলা চোৱালী হয় স সাৰৰ ধা
নো ধৰোতে গল হুচুচা বিধাৰ।

হুন্দাত সাতোটি পয়াৰ হৃন্দৰ যুগ্মক থকা হেতুকে তাক বিশিষ্ট ৰবীন্দ্ৰ ছনেটৰ শাৰীত ধৰা পৰি। হৃন্দ সজাৰ ফালৰ বা নলৰে কেৱল ভাৱ সম্প্ৰসাৰণ আৰু পৰিবৰ্ত্তনৰ ফালৰ পৰা যাত অষ্টক আৰু একক বিভাজন এটি দেখা কৰা যায়। তদুপৰি শেষৰ যুগ্মকটিৰ ভাৱ পাতা শেজপীয়েৰীয়া ছনেটৰ হৃন্দৰ ভাৱ পৰ্য্যায়ৰ অন্তৰ্গত। দ্বিতীয়টি ছনেটৰ হৃন্দ সম্প্ৰা প্ৰথমটিৰ অন্তৰ্গত। এষ্টক আৰু মডকৰ ভাৱ সম্প্ৰতি লক্ষ্য কৰা নাযায়। শেষৰ ছনেটটিৰ হৃন্দ তাল বেচ আয়োজনক। প্ৰথমৰ চাৰিটা যুগ্মকৰ মিল বিস্তাৰ একান্তৰ ভঙ্গীৰ আৰু পছিম বিশিষ্ট যুগ্মক পয়াৰ হৃন্দৰ। একেবাৰে শেষৰ যুগ্মকটিত শেজপীয়েৰীয়া ছনেটৰ ভাৱধনতা লক্ষ্য কৰা যায়। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাক ছনেটকাৰ হিচাবে জনা নাযায়। তথাপি ওপৰত উল্লেখ কৰা চৈধ্যশৰীয়া কবিতা কেইটিয়ে এই কথা প্ৰমাণ কৰে যে অসমীয়া কবিসকলে মধুসূদনৰ উপৰি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ পৰা ছনেট ৰচনাৰ প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল। শেজপীয়েৰীয়া ছনেটৰ আৰ্হিয়েও তদুৎকৰ প্ৰেৰণা যোগাইছিল।

(গ) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা (১৮৬৮ - ১৯৩৮)

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক অসমীয়া সাহিত্যত সাহিত্যৰথী আখ্যা দিয়া হয়। জোনাকী যুগৰ কবিসকলৰ ভিতৰত বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। বেজবৰুৱাই অসমীয়া গল্পত নাটক সামাজিক ব্যঙ্গ বচনা চুটি গল্প আৰু গধুৰ চিন্তামূলক প্ৰবন্ধ বচনা কৰি বৃৎপত্তি লাভ কৰে। গদ্য সাহিত্যৰ এই বিভাগ সমূহত তেওঁৰ বচনাই বাচকটীয়াৰ কাম কৰাৰ বাবে বেজবৰুৱা সাহিত্যৰথী উপাধিৰে বিভূষিত হৈছিল। কবিতা বচনা তেওঁৰ কামনাৰ্থীত হলেও স্বতঃস্ফূৰ্ত ভাৱে তেওঁৰ হাতত কবিতাৰ জন্ম হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ কবিতাপুথি কদমকলিত (১৯১৩) কেইটিমান উৎকৃষ্ট গীতি কবিতা আৰু এটি চৈধ্যশৰীয়া কবিতা পোৱা যায়। এই চৈধ্যশৰীয়া কবিতাটিৰ নাম—প্ৰেম। কবিতাটিৰ উদ্ধৃতি তলত দিয়া হ'ল —

ত্ৰক্ষাণ্ডৰ সত্ৰ যিটো পৰিছে নিজৰি
গিৰি বন গছ লতা সচেতন কৰি
অমৃত হাঁহিৰ এ ফুগত ফুলায়
যি শক্তি প্ৰভাৱত মন্দাকিনী যায়
অগ্নি পৰমাণু মিলে আকৰ্ষি অস্তৰ
পৃথক আত্মা মিলি হয় একেশ্বৰ
ব্যৱধান ক্ষয় হয় ওচৰে আঁতৰ
অব্যক্ত বেকত গুচে আত্ম পৰ
সৰ্বাঙ্গে সৰ্বাঙ্গ লয় জীৱনে জীৱন
আনন্দে আনন্দ মৰাণ্দৰ প্ৰজন
স জ্ঞান অতীত শক্তি বিশ্বব্যাপী কায়
ক্ষণিক সন্যোগে যাৰ দেৱজ মিশায়
মৰু বুৰে শিল পমে বিন্দুৰ পৰো
প্ৰেম আখ্যা মৰাশক্তি জগৎ প্ৰকাশে।

ইয়াত আছে সাতোটি পয়াৰ ছন্দৰ যুগ্মক। ছন্দ সজ্জা হ'ল—

ক ক খ খ গ গ ঘ ঘ ঙ ঙ চ চ ছ ছ ধ ধ ঞ ঞ
আৰ্হিৰ। কবিতাটিত কোৱা হৈছে—বিশ্বৰ সমস্ত সৃষ্টিৰ মাজত প্ৰেম ব্যাপ্ত হৈ আছে। সামৰণিৰ যুগ্মকটিত এহু ভাৱ ঘনীভূত হৈছে। বেজবৰুৱাৰ এই চৈধ্যশৰীয়া কবিতাটিয়েও বৰীজনাথ ঠাকুৰৰ প্ৰভাৱ স্বীকাৰ কৰি ল'ব।

(ঘ) পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা (১৮৭১—১৯৪৬)

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ প্ৰায় সমবয়সীয়া কবি পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্যৰ

সকলো বিভাগ যেনে—গধুৰ প্ৰবন্ধ কবিতা নাটক আৰু উপন্যাসলৈ লেখঙলবলগীয়া অবিহণাবে অসমীয়া নবন্যাস আন্দোলনৰ এজন হোতা হিচাবে নিজৰ আসন যুগমীয়া কৰি গৈছে। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ পাছত অসমীয়া ছনেট সৃষ্টিত গোহাঞিবৰুৱাই এক আশান্তৰীয়া প্ৰচেষ্টা চলায়। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ অসমীয়া ছনেটত আবিৰ্ভাৱ নোহোৱা হলে গোহাঞিবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্যৰ সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ ছনেটকাবৰ সন্মান লাভ কৰিলেহেঁতেন। গোহাঞিবৰুৱাৰ দুখনি কবিতা পুথি জুৰণি আৰু ফুলৰ চানেকি—অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ উচ্চতম নিদৰ্শন।

গোহাঞিবৰুৱাৰ জুৰণিত ৰবীন্দ্ৰ আৰ্হিৰ বাঁহশিটি ছনেট পোৱা যায়। এই ছনেট কেইটি হ'ল—কবিতা কবি মন কল্পনা প্ৰকৃতি ৰূপ বাঁহী গীত কাপ মহী প্ৰথম আদি অন্ত আদহীয়া ব্ৰহ্মপুত্ৰ মেঘাহ পুৰণি অসম পটুৱাৰ ভূৰ পালো ৰামায়ণ গুণাভিৰাম অসম আৰু বঙ্গাল দেশ উৰ্খিলা। এই ছনেটখিনিৰ ছন্দ সজ্জা শিথিল ৰবীন্দ্ৰ ছনেটৰ আৰ্হিৰ। এটি ছনেটত সাতটি পয়াৰ যুগ্মক আছে আৰু ছন্দ সজ্জাৰ আকৃতি হ'ল—ক ক খ খ গ গ ঘ ঘ ঙ ঙ চ'চ ছ ছ ধধণৰ। শিথিল ছন্দ সজ্জাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত হলেও এই ছনেটখিনিত ছনেটৰ অন্যান্য উচ্চতম গুণৰাজি বিৰাজমান। চতুৰ্থৰ পৰা চতুৰ্দ্ধলৈ এটি ভাৱৰ সম্প্ৰসাৰণ ঘটি শেষ যুগ্মকত ই চৰম পৰিণতি লাভ কৰিছে। ২ ২ ল শেক্সপীয়েৰীয় ছনেটৰ ধৰ্ম। পয়াৰ ধৰ্ম্যী যুগ্মকৰ ঠাৱত একান্তৰ ভঙ্গীৰ ছন্দ সজ্জাৰ আলম লোৱা হলে—জুৰণিৰ এই ছনেটখিনি অসমীয়া সাহিত্যৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট শেক্সপীয়েৰীয় ছনেট হিচাবে পৰিগণিত হ'লাইহেঁতেন। গোহাঞিবৰুৱাকে আদি কৰি প্ৰায় কেজন নবন্যাসৰ বাটকটীয়া কবিয়ে পয়াৰ ছন্দত ছনেট ৰচনা কৰা কথাটিয়ে এই কথা সদৰী কৰে যে এই কবিসকলৰ ওপৰত ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ প্ৰভাৱ আছিল অগভীৰ। গোহাঞিবৰুৱাৰ প্ৰকৃতি নামৰ ছনেটটিৰ উদ্ধৃতিয়ে আমাৰ এই আলোচনাত সাহায্য কৰিব—

শাস্তিৰ মলয়া বলি প্ৰাণ জুৰ কৰে
শীতল বৰণে তাৰ জগত সাগৰে
অশাস্তি ৰদৰ তাপ লাগিলে হিয়াত
ছাটিফুটি মন প্ৰাণ নাই তত গাত
মানৰ হিয়াত এনে প্ৰতিবিম্ব কাৰ
নাচে কোন দাপোণত মহিমা অপাৰ?
দেখি ৰূপ আপোনাৰ মাজে যুদ্ধ নৰ
নকৰে অকণি মন ৰূপ দাপোণৰ।
ভাবুক কবিয়ে চকু ঘন পিৰিকায়
ছয়াটিৰ আদি ৰূপ দিয়ে উদ্ভাসাই,—

অমুক্তি ভিন কপে নৰ প্ৰকৃতিৰ
আদি আৰ্হি সতে মিলে বাজত সৃষ্টিৰ।
কপে জ্বৰ কপে বোৰ কন্তেকে প্ৰলয়
নোপোৱা বিমুক্ত নৰে প্ৰকৃতি আশয়।

প্ৰথম চতুৰ্দ্ধ প্ৰকৃতিৰাজ্যত মনোৰম মলয়াজাকি বলি মন প্ৰাণ জ্বৰ কৰে। প্ৰকৃতিৰ
মুহু বৰণে জগত আঙুৰি ধৰে। কিন্তু তীব্ৰ বদৰ তাপ গাত লাগিলে মন প্ৰাণ
ছাটিফুটি কৰে আৰু গাত তত নাহিকিয়া হয়। **দ্বিতীয় চতুৰ্দ্ধ** মানৱৰ হিয়াত যি
প্ৰতিবিম্বৰ উদয় হয়—হঁ কাৰ / কোন দাপোণত অপাৰ মহিমাই নৃত্য কৰিছে / মানৱে
নিজৰ ৰূপতে বিমুক্ত হৈ থাকি এই দাপোণখিনিলৈ মনকে নকৰে। **তৃতীয় চতুৰ্দ্ধ** —
ভাবুক কবিয়ে তেওঁৰ বিচক্ষণ চকুৰে ইয়াৰ মাজত লুকাই থকা সত্য উন্মোচন কৰে।
কবিৰ দৃষ্টিত মানৱ আৰু প্ৰকৃতিৰ ভিন্ন ৰূপ বাহ্য প্ৰকৃতিৰ অন্তৰালৰ আদি ৰূপত বেলীন
হৈ যায়। **সামৰণি যুগ্মক** —সময়ত প্ৰকৃতিয়ে মন প্ৰাণ জ্বৰ কৰে সময়ত হঁ প্ৰচণ্ড
আকাৰ ধাৰণ কৰে সময়ত ই ধ্বংসলীলাৰ সৃষ্টি কৰে। বিমুক্ত মানৱে প্ৰকৃতিৰ বংশ্যৰ
আঁকে ধৰিব নোৱাৰে।

আনহাতে জুৰিাৰ পৰিশিষ্ট থকা তেওঁৰ ছনেটৰ মিল বিজ্ঞান আৰু প্ৰকৃতি
শেক্সপীয়েৰীয় আৰ্হিৰ। এও ছনট কেইটি হল—জুৰিাৰ মাতৃ মোৰ আহুদেউ
আহৰণ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী বোহিনীকান্ত হাতীবন্ধা মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা লুপ্তৰা
ইহি মোৰ স সাৰ নাৰায়ণী সিদ্ধিক সত্যনাথ বৰা কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য
কমলাকান্ত বৰুৱা আৰু ৰবিনা গগৈ। ৰয়াৰ প্ৰায়খিনি ছনেটতে কবিয়ে তেওঁৰ
বন্ধু আশ্বিনী ব্ৰজেন আৰু প্ৰখ্যাত ব্যক্তিৰ ওয়াহুকীৰ্ত্তন কৰিছে।

তেনেদৰে গোৱালিবন্ধৰাৰ ফাৰ চানেকিত থকা চাৰিটি ছনেট শেক্সপীয়েৰীয়
আৰ্হিৰ। ইয়াৰ ভিতৰৰ কবিতা নামৰ ছনেটিৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য অতি উচ্চ খাপৰ

নিমাত বিশ্বৰ ভাষা জড় জগতত
অব্যক্ত ভাবৰ বেতু মানসী ছুৱাৰ
সজীৱ কবিতা সৃষ্টি নিজজীৱ পটত
অদৃশ্য কল্পনা কৰি সৃষ্টি সত্যৰ।
নিৰাশ প্ৰেমিকে সাজে সাত্ত্বনা কুটীৰ
পূৰ্ণ মিলনত ফুটে প্ৰণয়ৰ ভাষা
উন্মাদ পৰাণ হয় পাশ্চাত্ত্ব হৃগভীৰ
কবিতাৰ পাৰ্ভলিত মেলি তৰি আশা।
সপোন ৰাজ্যত ফুলে সৌন্দৰ্য্যৰ তৰা
দিঠকৰো নানা ফুল হয় বিকশিত
গোন্ধত আমোলমোল বিষাদিনী ধৰা

অমৃত উপচি পৰে বিবাদী হৃদিত।

মৰ্ত্যৰ মানৱ মন মৰিও অমব

কোমল কবিতা কল্পি কৰণ বসব।

ইয়াৰ তিনিটি চতুৰ্ভুজ মিল একান্তৰ ভদ্ৰীৰ—ক থ ক থ থ গ থ গ গ ঘ গ ঘ
আৰু শেষৰ যুগ্মকটি পয়াৰ ছন্দৰ—থ থ আৰ্হিৰ। এটি চতুৰ্ভুজ পৰা আনটি চতুৰ্ভুজলৈ
ভাৱ সাম্প্ৰসাৰিত হলেও সামৰণিৰ যুগ্মকত ই আৱশ্যকীয় ঘনতা আহৰণ কৰিব নোৱাৰি
শিথিল হৈ পৰিছে। মিল বিভাগতো ব্যতিক্ৰম পৰিণতকৃত হয়। সি যি কি নহওক
ই এটি অসমীয়া সাহিত্যত শেৰপীয়েৰীয়া আৰ্হিৰ উত্তম ছনেট। কিন্তু এই লানি
ছনেটৰ শেষৰটি—কল্পনা চকু—শিথিল ৰবীজৰ ধৰ্মীৰ।

৩। বববন্ধাৰ ছনেট-পুথি 'মালচ' ॥

পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকলৰ লগত হিডেনৰ বববন্ধাৰ পাৰ্থক্য এইখিনিতে যে তেওঁ আশান্তধীয়া প্ৰচেষ্টাৰে কাব্য আৰু ছনেট ৰচনাত ব্ৰতী হৈছিল। কিন্তু আমি আলোচনা কৰি অহা কবিসকলে সাহিত্যৰ অন্যান্য বিভাগসমূহতো হাত দিছিল আৰু একাণপতীয়াকৈ ছনেট ৰচনাত আত্মনিয়োগ কৰা নাছিল। গতিকে অসমীয়া সাহিত্যৰ ছনেটৰ উৰালত বববন্ধাৰ বৰঙণি সৰ্বাধিক আৰু সৰ্বোৎকৃষ্ট।

বববন্ধাৰ ছনেট স কলন মালচ প্ৰকাশিত হয় ১৯১৮ খ্ৰীষ্টাব্দত। ১৯০২ খ্ৰীষ্টাব্দত পুথি আকাৰে প্ৰকাশ পোৱা টোপাকলিৰ (১ম খণ্ড) গোটেইখিনি ছনেট এই মালচত অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। মালচৰ পাতনিত বববন্ধাই সৰ্বপ্ৰথমে ক্ৰান্তিকাকা পেট্ৰাৰ্কৰ নাম উল্লেখ কৰিছে কিয়নো এজ্ঞা মহান টালীয় কবিৰ আদৰ্শতে পুথিবীৰ প্ৰায় সমগ্ৰ সাহিত্যতে ছনেট ৰচনা আৰম্ভ হয়। তাৰ পাছত বববন্ধাই মাইকেল মধুসূদনৰ নাম উল্লেখ কৰিছে কিয়নো এজ্ঞা মহান বনকবিৰ আদৰ্শতে ভাৰতীয় সাহিত্যত ছনেট ৰচনাৰ বাট মুকলি হয়। ইয়াৰ পৰা এই কথা স্পষ্ট হয় যে বববন্ধাই অসমীয়াত ছনেট ৰচনাৰ প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল পোনে পোনে মধুসূদনৰ পৰা। পেট্ৰাৰ্কীয় আৰ্হিৰ ছনেটৰ জ্ঞানো তেওঁ মধুসূদনৰ জৰিয়তেহে লাভ কৰিছিল। তথাপি মালচৰ ছনেটখিনি পেট্ৰাৰ্কীয় বা মধুসূদনৰ ছনেটৰে শ্ৰেণীভুক্ত হৈছে। বববন্ধাই বীণাপাণিৰ অশীৰ্ব্ৰতিকা কৰি ৰচনা কৰা আৱাহন নামৰ ছনেটটিৰ শীৰ্ষত শেক্ষপীয়েৰৰ ছনেট এটিৰ একা এক উদ্ধৃত কৰিছে। ইয়াৰ পৰাই বববন্ধা যে শেক্ষপীয়েৰৰ ছনেট গুচুৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হৈছিল—সেই কথা সহজে অনুমান কৰিব পাৰি। বববন্ধাৰ শেক্ষপীয়েৰৰ ওপৰত গভীৰ অধ্যয়ন থকা হেতুকে তেওঁৰ কাব্য ছনেট সকলোতে শেক্ষপীয়েৰৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। মালচৰ ছনেটখিনি পেট্ৰাৰ্কীয় আৰু শেক্ষপীয়েৰীয় আৰ্হিৰ মিশ্ৰণৰ ফলতে জন্ম হৈছে যদিও ছন্দ সজ্জাৰ আকৃতি আৰু ভাৱৰ প্ৰকৃতিৰ ফালৰ পৰা এই ছনেটখিনিত পেট্ৰাৰ্কৰ তেজতকৈ শেক্ষপীয়েৰৰ তেজৰ অনুপাত বেছি। বববন্ধাৰ ছনেটৰ আন এটি বিশেষত্ব হ'ল—তেওঁ পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকলৰ দৰে শীঘ্ৰে বৰীজ ছনেটৰ আৰ্হি গ্ৰহণ কৰা নাছিল। ছনেটৰ গাঁথনিৰ অভিনৱত্ব প্ৰদান কৰি বববন্ধাই তেওঁৰ ছনেটখিনিক চতুৰ্দশপদী কবিতা বুলি অভিহিত কৰিছে। মধুসূদনৰ আৰ্হিৰে তেওঁ ছনেটত চৈধ্য অক্ষৰ বা দল ব্যৱহাৰ কৰিছে।

বববন্ধাৰ মালচ ১২৮ টি ছনেটৰ এটি স কলন। বিষয় বস্তু অনুসৰি আমি ছনেটখিনিৰ শ্ৰেণী বিভাগ কৰিব পাৰোঁ। ছনেট গুচুৰ ছনেটখিনিৰ এটি বেলেগ শ্ৰেণী

বিভাগ কৰা হ'ব। ছনেট কলাৰ ওপৰত আলোচনা কৰাৰ উপৰিও বৰবৰুৱাৰ জীৱন দৰ্শন এই ছনেটবাজিৰ মাজেদি কেনেদৰে বিকশিত হৈছে—তাকো আলোচনা কৰিব লাগিব।

শেফপীয়েৰ আৰু মধুসূদনৰ নিচিনা প্ৰখ্যাত কবিসকলে যেতিয়া ডেঙলোকৰ সাহিত্য সৃষ্টিৰ মাজেদি আত্ম প্ৰকাশ কৰিবলৈ অপাৰগ হয় তেতিয়া ডেঙলোকে ছনেটৰ মাজেদি আত্ম কথা কয় আৰু আত্ম অস্তিত্ব প্ৰকাশ কৰে। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কাব্য আলোচনাত আমি এই কথা লক্ষ্য কৰি আহিছোঁ যে কাব্যৰ ঘটনা-প্ৰবাহৰ মাজত প্ৰবেশ কৰি কেতিয়াবা ব্যক্তিগত বিষয় বেদনাৰ কথা কৈ বৰবৰুৱাই কাব্য কলাত আউল লগা হৈছে। সেয়ে অৱশেষত বৰবৰুৱাই ছনেটৰ আশ্ৰয় লৈছে আৰু ছনেটৰ যোগেদি বাধাহীনভাৱে আত্ম প্ৰকাশ কৰিছে। কবিৰ এই আত্ম প্ৰকাশৰ মাজেদি তেওঁৰ জীৱন দৰ্শন পৰিস্ফুট হৈছে। বৰবৰুৱাৰ ছনেটৰ এ২ দাৰ্শনিক দিশটোৱেই যোৱাৰ আগতে আমি তেওঁৰ ছাট কলাৰ ওপৰত বেথাপাত কৰিম।

॥ ‘মালচ’ৰ ছনেটৰ ছন্দ সজ্জা ॥

ছন্দ সজ্জাৰ ফালৰ বৰবৰুৱাৰ ছনেটখিনি শেফপীয়েৰীয় আৰ্হিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। প্ৰতি ছ নাটে তিনিটিকৈ নিৰ্দিষ্ট চতুৰ আৰু এটিকৈ পয়াৰ যুগ্মক আছে। মালচৰ মাত্ৰ দুটি ছনেট—কবি আৰু নীলাজী পেট্ৰাকৰীয় আৰ্হিৰ। মিল বিন্যাসত বৰবৰুৱাই কোনো ধৰা বন্ধা আৰ্হি মানি চলা নাহ। অৰ্থাৎ তেওঁৰ মিল বিন্যাস আশি কভাৰে পেট্ৰাকৰীয় আৰু আ শিকভাৱে শেফপীয়েৰীয়। ছনেটৰ এই দুই ৰীতিৰ অপূৰণ স মিশ্ৰণ ঘটাই বৰবৰুৱাই নিজস্ব প্ৰতিভাৰে ছনেট ৰচনা কৰি সূখ্যাতি অৰ্জন কৰে। ছন্দ সজ্জাৰ দিশৰ পৰা মালচৰ ছনেটখিনিক দুটা বহল ভাগত ভগাব পাৰে। (ক) অনিয়মিত ছন্দ সজ্জা আৰু (খ) সানমিহলি ছন্দ সজ্জা। কিয়নো ইয়াত পেট্ৰাকৰীয় আৰ্হি নাইবা শেফপীয়েৰীয় আৰ্হিৰ হয় অনিয়মিত ভাৱে ব্যৱহাৰ হৈছে নহয় সানমিহলি হৈ ব্যৱহাৰ হৈছে। অনিয়মিত ছন্দ সজ্জাৰ মিল বিন্যাস হল ক থ × থ গ ঘ × ঘ চ ছ × চ জ জ ধ ধণ ধ। সানমিহলি ছন্দ সজ্জাৰ প্ৰকাৰ অনেক যেনে ক থ থ ক গ ঘ গ ঘ উ চ ছ ছ নাইবা ক থ থ ক ক থ থ ক গ ঘ গ ঘ উ চ নাইবা ক থ থ ক গ ঘ ঘ গ উ ঘ ঘ উ চ চ নাইবা ক থ ক থ গ ঘ ঘ গ উ চ ছ ছ নাইবা ক থ থ ক ক থ থ ক ক থ ক থ গ গ। এই সানমিহলি ছন্দ সজ্জাতে বৰবৰুৱাই সৰ্বাধিক স্বাধীনভাৱে ছনেট ৰচনা কৰে। কিছুমান ছনেটৰ প্ৰথম চতুৰত তেওঁ পেট্ৰাকৰীয় আৱতভঙ্গীৰ মিলেৰে আৰম্ভ কৰে (ক থ থ ক) কিন্তু দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় চতুৰত শেফপীয়েৰীয় একান্তৰ ভঙ্গীৰ (গ ঘ গ ঘ উ চ উ চ) মিল ব্যৱহাৰ কৰি পয়াৰ যুগ্মকেৰে ছনেটৰ সামৰণি মাৰে (ছ ছ)। কিছুমান

ছনেটত পেট্ৰীকাৰী আৱত ভগ্নীৰ মিল তিনিটা চতুৰ্ভুজত ব্যৱহাৰ কৰিলেও প্ৰতি চতুৰ্ভুজত মিলৰ যোৰ স্থকাৰী স্থকাৰী। তদুপৰি পেট্ৰীকাৰী ছনেটৰ অষ্টক ষড়কৰ মাজৰ আৱতন সন্ধি তেওঁৰ ছনেটত পাবলৈ নাই। তলত এই দুই বিভাগৰ ছনেটৰ একোটিকৈ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হৈছে

(ক) অনিয়মিত ছন্দ সজ্জাৰ এটি ছনেট

মাগচ ৰ স্থানীনে / নামৰ ছনেটটি এই বিভাগৰ এটি উৎকৃষ্ট উদাহৰণ —

আক যে দেখিছা সেয়া মাকৰ কোলাত
টিলিপ টিলিপ নাচে কুমলীয়া লৰা
নাই দুখ নাই শোক বেজাৰ সন্তাপ
হৃদয় কোমল তাৰ চিৰ স্থখে ভৰা ॥
কিন্তু হাঁয়। লাহে লাহে যাব লৰাকাল
লাহে লাহে হব ডেকা দেখিব স মাৰ ।
বিষম চক্ৰত ঘূৰি কান্দিব ফেকুৰি।
কোনে কয় চিৰ স্থখ কোমল লৰাৰ ?
সেই গাভৰুটি হাঁয়। জগত মোহিনী
মণি কেক খাক পিন্ধি ৰমক জয়ক
যোৱন মদত মাতি হইছে বিভোল
তুচ্ছ ভাৱি তুচ্ছ জ্ঞানে হাঁহে জগতক ॥
দুদিনৰ পাছে কিন্তু নাথাকে যোৱন
বাৰ্দ্ধাকে যে এই স্থখ কৰিব হৰণ ॥

এই ছনেটটিৰ ছন্দ সজ্জা হ'ল—ক থ×থ গ ঘ×ঘ ঙ চ×চ ছ ছ। প্ৰত্যেক চতুৰ্ভুজৰ প্ৰথম শাৰীৰ লগত তৃতীয় শাৰীৰ মিল শূন্য আৰু দ্বিতীয় শাৰীৰ লগত চতুৰ্থ শাৰীৰ মিল আছে। এনে মিল বিন্যাস আৱত ভগ্নী বা একান্তৰভঙ্গী কোনোটোতে নপৰে।

(খ) সানমিহলি ছন্দ সজ্জাৰ এটি ছনেট

তলত সানমিহলি ছন্দ সজ্জাৰ এটি ছনেটৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হৈছে। ইয়াত পেট্ৰীকাৰী মিলবিন্যাস আৰু শেফ্পীয়েৰী মিল বিন্যাসৰ স মিশ্ৰণ ঘটিছে। 'স্থখ' নামৰ এই ছনেটটি অষ্টকৰ মাজত পেট্ৰীকাৰী ছনেটৰ ওচৰ চাপিছে। কিন্তু ষড়কত পেট্ৰীকাৰী ষড়ক বন্ধা নকৰি এটি চতুৰ্ভুজ আৰু স্থগ্নকত বিভক্ত হৈ পৰিছে

পূবৰ ফালেদি তুৰি নিতো ওলাই
উদ্যান নগৰ বন পোহৰা সাগৰ,

হহুৱা পদুমক (প্ৰেমসী প্ৰাণৰ)
 নিশাৰ বিবহ দুখ সন্তাপ শুচ'ই ॥
 দেৱ তুমি দিবাকৰ! তুমি জ্যোতিৰ্ময়
 গুচুৱা একাৰ ঘোৰ তুমি জগতৰ,
 নকৰা পোহৰ মাথো নৰৰ অন্তৰ
 (অজ্ঞান একাৰে ঢকা অন্ধকাৰময়) ॥
 ভেজোময় তুমি দেৱ! উজ্জ্বল কিৰণ
 দিগ্ধা ঢালি জগতত মৰিশালনিত
 নৰকতো (যদি কতো থাকে পৃথিৱীত)
 পৰ্ব্বতত সাগৰত বনতো নিৰ্জ্জন ॥
 অজ্ঞান একাৰে ঢকা মাহুহৰ হিয়া
 পোহৰাবলৈ মাথো শক্তি নাহিকিয়া ॥

হিয়াৰ ছন্দ সজ্জা ২ ল—ক থ খ ক ক থ খ ক গ ঘ ঘ গ ঙ ঙ । অষ্টকৰ মিলবিন্যাসৰ
 সাজত ছনেটটি পেটাকাঁয় ধম্মীৰ যেন লাগিলেও ই প্ৰকৃততে এটি শেক্সপীয়েৰীয় ছনেটেহে
 বিয়নো য়াত অষ্টক মডবৰ বিভাজন নাহি। একেটি ভাৱকে তিনি চতুষ্কৃত সম্প্ৰসাৰিত
 কবি যুগ্মকত ঘনীভূত কৰি তোলা হৈছে।

মালচৰ পেটাকাঁয় আঁহৰ ছনেট দুটিৰ এটি হ'ল—কথি। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ
 াছত বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্তী কোনো কবিগো- অসমীয়াত পেটাকাঁয় আঁহৰ ছনেট
 বচনা কৰা নাই। শেক্সপীয়েৰীয় আঁহৰ আঁক পাঁথিৰ বৰীন্দ আঁহৰ ছনেটৰ প্ৰাচুৰ্য্যহে
 অসমীয়া সাহিত্যত লক্ষ্য কৰা যায়। তাত কবি নামৰ ছনেটটিৰ ছন্দ সজ্জা পৰীক্ষা
 কৰি চোৱা যাওক —

মৰতত থাকি তুমি নিতে লোৱা ঘাণ
 নন্দন বনত ফুলা পাৰিজাত ফুল
 আঁকা কত ছবি তুমি হৃদয় অতুল
 অমৰাপুৰা কবি। অমৰ পৰাণ।
 স্তখে আবেহণ কৰি মানস বধত
 কল্পনা ৰাজ্যত তুমি কত ক্ৰীড়া কৰা
 পিয়াহ আঁতৰ ইয়। নৰৰ দুখত
 অমৃতৰ বস আনি আজলিবে ধৰা ॥
 দেৱতা! দেৱতা! কবি এই জগতৰ
 তুমিয়ে জীৱন্ত দেৱ প্ৰতিমা দেৱৰ
 কি সৰগ কি মৰত কি পাতালপুৰী
 কি নগৰ কি অৰণ্য, তীৰ সাগৰৰ,

সকলোকে দেখা তুমি সকলোতে ফুৰি

আঁকা ছবি সকলোৰে—তুমি চিত্ৰকৰ ॥

ছন্দ সজ্জাৰ দিশৰ পৰা এই ছনেটিটি পেট্ৰাকৰ্ণীয় আঁহৰ প্ৰায় ওচৰ চাপিছে। অষ্টক আৰু ষড়কৰ মাজত এটি সুস্পষ্ট আৱতন সন্ধি বিভাজ্য কৰিছে। অষ্টকত কবি কৰ্মৰ এটি খতিয়ান তুলি ধৰা হৈছে আৰু ষড়কত কবিক জীৱন্ত দেৱতা আৰু অসীম শক্তি সম্পন্ন চিত্ৰকৰৰূপে অভিহিত কৰা হৈছে। মালচৰ অন্যান্য ছনেটত ধকাৰ দৰে ইয়াৰ সামৰণিত পয়াৰ যুগ্মক নাই। পেট্ৰাকৰ্ণীয় ছনেটৰ পূৰ্ণ আঁহৰ লগত ইয়াৰ মিল বিন্যাসৰ বিচু পৰ্য্যক্য আছে। অষ্টকৰ প্ৰথম চতুৰ্ক আৱত ভঙ্গীৰ—ক খ খ ক, দ্বিতীয় চতুৰ্ক কিন্তু একান্তৰ ভঙ্গীৰ গ ঘ গ ঘ। তদুপৰি ইয়াৰ মিলৰ সংখ্যা দুঘোৰ। ষড়কত অৱশ্যে পেট্ৰাকৰ্ণীয় ধৰ্ম প্ৰায় বক্ষা কৰা হৈছে—ঙ ঙ চ ঙ চ ঙ। গেটেই ছনেটিটিৰ মিল বিন্যাস হল—ক খ খ ক গ ঘ গ ঘ ঙ ঙ চ ঙ চ ঙ। বৰবৰুৱাৰ আনটি পেট্ৰাকৰ্ণীয় আঁহৰ ছনেট হল—নিলাজী। য়াতো অষ্টক আৰু ষড়কৰ স্পষ্ট বিভাজন বা আৱতন সন্ধি আছে। অষ্টকত এঘোৰ মিলৰ ঠাইত দুঘোৰ মিল আছে। প্ৰথম চতুৰ্কৰ মিল বিন্যাস আৱত ভঙ্গীৰ নহয়। তদুপৰি অষ্টকৰ এটি মিলৰ আধৰৰ ষড়কত পুনৰাবৃত্তি ঘটিছে। ছনেটিটিৰ ছন্দ সজ্জা হল—ক খ ক খ গ ঘ ঘ গ ক ঙ চ ঙ ক চ। তলত ছনেটিটি উদ্ধৃত কৰা হল—

এ নকৈয়ে বৈ থাক যুৰ জিলিকাই —ক
কামখোদি গ লে ছুই থাৱ সোঁচ মোচ —খ
তাল ই কৰ মৰ যেন লাজ পাৰি —ক
ভালতো নিলাজী বোলে। লাজ নাই তোত ॥—খ
নহৰ কৰল কিন্তু ভয়ে জগতত —গ
এমুৱা নিলাজী বহু আছে তোৰ দৰে —ঘ
নাৰী সমাজতো হায 'এনেক যে ধৰে —ঘ
লাজ পোৰা ভাও এটি নিলাজী মুখত ॥ —গ
তথা লাগি চায়ে থাকে মৰ উদ্দিয়াই —ক
কাষত চাপিলে মাথো সোঁচ মোচ খায় —ঙ
এখন্তেক টানে মাথো দীঘল ওৰণী —চ
দুহাত আঁতৰি গ লে আক উ শুচায় —ঙ
কিচিঙা হাঁহৰে হাঁহে দাত উলিয়াই —ক
তো দৰে নিলাজী আছে বহুত বৰণী ॥ —চ

॥ ছনেটৰ শ্ৰেণীবিভাজন ॥

মালচৰ ছনেটখিনি বিষয়বস্তু অনুসৰি কেইটিমান শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি। অৱশ্যে

গুচ্ছধৰ্মীয় ছনেটখিনি (Sequential Sonnets) আলোচনাৰ স্ববিধাৰ্থে একেটি খুণতে সজোৱা হৈছে।

(১) বাগেদৰী বন্দনা আৱাহন।

(২) ধৰ্ম্মমূলক ছনেট ঈশ্বৰ কিহেৰে পুজিম? কেতিয়া তোমাৰ সেই পাম ত্ৰিচৰণ, প্ৰাৰ্থনা।

(৩) আত্ম বিশ্লেষণমূলক ছনেট —

লক্ষী ঘৃণা ঢাকনী চিত্তৰ জুই শেষ ভিক্ষা বসন্ত কালত—এটি ফুলিলে, উৰ্দ্ধালা বন্ধু বিদায় দুৰাশা।

(৪) কাব্যিক আৰু দাৰ্শনিক চিন্তামূলক ছনেট —

আশা ভ্ৰান্তি মনেখনা পুথুৰী সপোন কবি কবিও বন্দনা কোৱাভাতুৰী
মৰা চৰা ইহকাল পিতৃদেৱী মলিনা দেৱী মৃত্যু খোপাত লেবেলা
গোলাপ স্তম্ভ মায়াদেৱী প্ৰতিধ্বনি উচি যোৰা বন তপস্বী যোৰন
বিজুলী নিলাজী স্নীলজ্জা বন্ধ বন্ধ শব্দ প্ৰবোধ মাতৃ স্নেহ গোলাপৰ
দৰে যাতনা পাহৰনি শাৱি কান্দোন চকুলো সূৰ্য্য পত্নী ভেটফুল
চগৰ ঐশ্বৰ্য্য খন্তুক জোনাকী পৰ্বা অস্তিত্বৰ ছবি কি কথোতে কিবা
হল শিক্ষাৰ ভূগোৎসব ক্ষমা প্ৰাণ আৰু বিদ্যা কাণৰ থুৰীয়া কোনো
এখন পুণি পতি নোহে চিত্ৰপট ছবি ফুল যশ চিন্তা কলাঠকৰা প্ৰভাতৰ
শোভা চুমা আলিঙ্গন অগৰু মদাৰ ফুল অসতী তিৰোতা বেণী বৰপাত্ৰ
কমলাৰ পক্ষপাতিত্ব।

(৫) মহাকাব্যিক আৰু অল্প সাহিত্যৰ চৰিত্ৰৰ ওপৰত ৰচিত ছনেট —সীতা
ৰাধা ৰাধা আৰু বৃন্দা শকুন্তলা প্ৰেম্ভাৱেঁলৈ চাৱ মিৰেঙা মিৰেঙা।

(৬) শোক প্ৰকাশিকা ছনেট — (Elegiac Sonnets) শ্মশান পোহৰ আন্ধাৰ
সাহসনা আঁহা সোণ। আঁহা হুৰি মোৰৰাী চন্দ্ৰ পটাশলীয়া বন্ধু কৃষ্ণচন্দ্ৰ
নেভগৰ মৃত্যু শেষগীত কোনো বন্ধুৰ মাতৃ বিয়োগত * * * ক * * * থ
ৰূপলাল দত্ত লোকনাথ বৰুৱা।

(৭) সম্বৰ্দ্ধনামূলক ছনেট —কবি শেফালীৰ কবি কালিদাস মহাপুৰুষ শৰবদেৱ।

(৮) গুচ্ছ ধৰ্ম্মী ছনেট —স্বথীনে (ক) (খ) (গ) (ঘ) (ঙ) আৰু স্বথ শ্ৰদ্ধা
নাই স্বভাৱৰ গীত —(ক) (খ) (গ) (ঘ) (ঙ) মহাত্মা—(ক) (খ)
অহুতাপ—(ক) (খ) বজাৰ জী সখীলৈ—(ক) (খ) (গ) সখী—বজাৰ
জীলৈ—বছৰ বিদায় (ক) (খ) আৰু নতুন বছৰ ওৰণী—(ক) (খ) কটাক্ষ
শব্দ—(ক) (খ) সমৰ্পণ (ক) (খ)।

॥ ছনেটৰ মাজেদি কবিৰ ব্যক্তিত্ব আৰু জীৱন-দৰ্শন ॥

মালচৰ ছনেটৰ মাজেদি বৰবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব আৰু জীৱন দৰ্শনৰ পূৰ্ণ বিকাশ ঘটিছে। ছনেট সঙ্কলনৰ আৰম্ভণিতে কবিৰে বাগ্‌দেৱীৰ ৰূপা ভিৰা কৰিছে যিহেতু তেওঁ জীৱনত লক্ষ্যৰ ৰূপান্তৰৰ পৰা বঞ্চিত হ'ল। ধৰ্ম্মমূলক ছনেটখিনিত কবিৰে পৰমেশ্বৰৰ ওচৰত ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে যিহেতু তেওঁৰ দীনতা আৰু অজ্ঞানতাৰ হেতু ভগৱানৰ চৰণ চিন্তিব জনা নাই। আত্ম বিশ্লেষণমূলক ছনেট কেইটিত কবিৰে তেওঁৰ আজন্ম দৰিদ্ৰতাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। তদুপৰি এটাৰ পাচত এটাকৈ পৰিয়ালৰ বিয়োগ বেদনাত কবি মৰ্মাহত হৈছে। এই লানি ছনেটৰ ভিতৰৰ শেষ ভিৰা নামৰ ছনেটটিক আমি কবিৰ আত্ম বিশ্লেষণৰ চূড়ান্ত অভিব্যক্তি বুলি গ্ৰহণ কৰিব পাৰোঁ।

বৰবৰুৱাৰ সবহাখিনি ছনেটেই কাব্যিক আৰু দা নৈতিক চিন্তামূলক। কবিৰ অভিপ্ৰেত কৰ্ম আৰু কবিতাৰ বিমল আনন্দ সম্পৰ্কে বৰবৰুৱাই কবি কবিতা আৰু কল্পনা নামৰ ছনেট কেইটিত আলোচনা কৰিছে। জীৱনত মানৱৰ সকলো আশা আকাঙ্ক্ষাৰ যে কোনো অৰ্থ নাই—এই সত্য—আশা ভ্ৰান্তি মনে খনা পুখুৰী আদি ছনেটত পৰিস্ফুট হৈছে। ম'ৰা চৰাই খোঁপাত লেবেলা গোলাপ সূৰ্য্য পছম ভেঁটফুল টগৰ জোনাকী পক্ষী আৰু প্ৰভাতৰ শোভা নামৰ ছনেট কেইটিত এহাতে প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য্য আৰু আনহাতে প্ৰকৃতিৰ লগত মানৱৰ সম্বন্ধ বিচাৰ কৰা হৈছে। হয়গৰে প্ৰভাতৰ শোভা নামৰ ছনেটটিত প্ৰকৃতিৰ এটি মনোৰম চিত্ৰ দাঙি ধৰা হৈছে

বিলৰ নিৰ্মল পানী মলয়া বায়ুত
টলবল কৰি চোৰা লৰে কেনেক
চোৰাটো কিলপে তাতে এপাহি পছম
হালি জালি নাচে মূৰ কৰি তলল ১ ॥
সোণালী ম'উৱে কিনো হৰিষ মনেৰে
আহা। কেনেকৈ হ' গায় স্তম্ভৰ গান
হুৰি হুৰি নাচে কিবা তাৰ চাৰিফালে
গুণ গুণ গুণ কৰি হৰে মন প্ৰাণ ॥
কুউ শব্দত বুলি প্ৰাণ হৰি লয়
ঢালিছে প্ৰাণত কিযে অমৃতৰ ধাৰা
চাৰিফালে ফুলে কত অলেখ কুসুম
প্ৰকৃতি সুন্দৰী কেনে স্তম্ভৰে ভৰা ॥
পুৱাৰ বেলিটি শোভে উষাৰ কোলাত
কিবা দৃশ্য মনোৰম নিৰ্মল প্ৰভাত ॥

আনহাতে, খোঁপাত লেবেলা গোলাপ নামৰ ছনেটটিত কবিৰে গোলাপৰ বৈভৱ

আহৰণ কৰি গোলাপৰ দৰে মৰণ বাঞ্ছা কৰিছে কিয়নো গুণৰ মাজেদি অহা মৰণ —
মৰণ নহয় অমৰত্বহে —

“নকৰিবঁ অসন্তোষ লেৰেলা গোলাপ ।
ফুলনিতো দুদিনীয়া তোমাৰ পৰাণ ।
সজ্জাবেলা ৰূপৱতী গাভৰু-খোপাত
শুকুৱাও ভাল ল ই আদৰ সন্মান
দুদিন গছত থাকি শুকুৱাতক ই
অনাড়ত হ ই ফুল । উদ্যান মাজত
কোনেও তজনাকৈ নিৰ্জনে গোপনে
নিজে ফুল নিজে জিহা সৰি বতাহত ॥
ভাগ্যৱতী তুমি ফুল । তোমাৰ মৰণ
হিতেশ্বৰে কৰে বাঞ্ছা ভাগ্যে যদি পাওঁ
জকাৰ তোমাৰ দৰে এই খেতকত
“আদৰ সন্মান পাই আনন্দে শুকাওঁ ॥
গুণ আছে বুলি কিন্তু তোমাৰ গৌৰৱ
কিবা গুণ আছে মোৰ পাম সি বিভৱ ?

ইহকাল স্বথ মাথাদেৱী উটিযোৱা বন তপস্বী যোৱন অগৰু আদি
কবিতাত কবিৰ জীৱন দৰ্শন উদ্ভাসিত হৈছে । সাহিত্যিক মহাকাব্য আৰু দীৰ্ঘায়বী
কবিতাৰ মাজেদি বাজি থকা জীৱনৰ বৰণ স্বৰ চনেটৰ মাজেদি উদ্ভাসিত হৈ জীৱন
দৰ্শনত পৰিণত হৈছে । এই লানি চনেটৰ ভিতৰৰে উটি যোৱা বন নামৰ ছোটটি
কবিৰ জীৱন আৰু জগত সম্পৰ্কে ধাৰণা স্পষ্ট হৈছে

যোৱা বন । যোৱা তুমি যোৱা উটি বৃষি
ন ইৰ সোতত । এই জগত অসাৰ ।
প্ৰথম পাতৰ পানী অনিত্য স সাৰ ।
মাথাৰ পাকত আমি ফুৰে । মাথো ঘূৰি ॥
কত ৰজা মহাৰজা আছিল যাত
তোমাৰ নিচিনাকৈয়ে উটি বৃষি গল
কালৰ সোতত হাৰ । চিনোয়ে নৰল ।
যোৱাগ ই তুমি বন । নকৰা বিবাদ ॥
যোৱা উটি যোৱা বন । তোমাৰ দৰেই
আমিওতো আছো উটি কাল সমুদ্ৰত ।
কতদূৰ যাব আৰু লাগিব সোতত

উটি বুলি তোমা দৰে জানিছে কালেই।"

নোহোৱা কেৱল তুমি উটিছা সোঁতত

কালৰ সোঁতত উটে গোটেই জগত।

জীৱন আৰু জগত সম্বন্ধীয় এনে দৰ্শন লাভ কৰি কবিয়ে জীৱনৰ সমস্ত মায়া মোহ
ত্যাগ কৰি তপস্বী হৈ বনলৈ গুচি যাবলৈকে ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিছে — তপস্বী নামৰ
কবিতাটিত —

বিষময় স সাৰক বিষম ভাবনা
পৰিত্যাগ কৰি দেৱ। বনৰ মাজত
একমনে কি ভাবিছা নীৰৱে মনত।
ধ্যান মগ্ন কিয় আজি? আছে কি কাশনা?
আহাহা। কামনানেকি নহ'ব জীৱৰ।
সকলোৰে এটি এটি আছেই কাশনা
সি কাৰণে তুমি দেৱ। কৰিছা ভাবনা
নীৰৱে ঐভূৰ নাম বন্ধ অস্তিম্বৰ?
এনে ইচ্ছা হয় দেৱ। দেখি তহুঁ মুখ
বিষময় স সাৰক তিয়াগি ভাবনা
ইৰূপে প্ৰভুক কৰে। নিত উ অৰ্চনা
নীৰৱে বনত ভুলি স সাৰক দুখ।
সকলোৰে মায়া এৰি জপি প্ৰভু নাম
কটাওঁ জীৱন যেন এয়ে মনস্কাম।

জীৱন আৰু জগত সম্পৰ্কীয় এই একে ধাৰণাকে যোৱন নামৰ কবিতাত এটি
উপমাৰে সদৰী কৰা হৈছে —

জীৱন পদুম নিতে হালে জালে হয়।
দেহা ৰূপী পুখুৰীৰ পানীৰ মাজত।
কি বিশ্বাস তাত? কিন্তু নিত উ শুকায়ে
কাল ৰূপী ভয়ঙ্কৰ বদৰ তাপত।

মহাকাব্যিক আৰু অন্য সাহিত্যৰ চৰিত্ৰৰ ওপৰত ৰচনা কৰা কবিতা কেইটিত
বৰবৰুৱাই তিব্বতৰ সবলতা আৰু পৰিত্ৰাৰ আদৰ্শ সমুজ্জ্বল কৰি তুলিছে। নাৰী
চৰিত্ৰ কেইটি লোৱা হৈছে ভাৰতীয় মহাকাব্য মহাকবি কালিদাস আৰু মহাকবি
শেক্সপীয়েৰৰ সৃষ্টিৰ পৰা। উদাহৰণ স্বৰূপে সীতাক লক্ষ্মী দেৱীৰ অৱতাৰ বুলি কোৱা
হয়। অথচ মানৱ জীৱনৰ বৰুণতাই সীতাৰ জীৱন বিফলোপূৰ্ণ কৰি তুলিছে
(সীতা)। তেনেদৰে বাধাৰ ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰত প্ৰেম জাগতিক প্ৰেম নহয়।

এই প্ৰেমৰ নৈ স্বৰ্গীয় অনন্ত অপাৰ। এনে ঐশ্বৰিক প্ৰেমৰ মহিমা উপলব্ধি কৰিব
নোৱাৰি বহু কবিয়ে বাধাক কলঙ্কিনী বুলি আখ্যা দিয়ে

প্ৰেমময়ী তুমি দেৱী। কোনো কোনো কবি

কিন্তু কি আঁকিছে ছবি নিৰ্মল মুখত

খহি কলঙ্কৰ মহী কলঙ্কিনী ছবি

সি কথা ভাবিলে দুখ লাগে হৃদয়ত ॥

নহয় তোমাৰ প্ৰেম প্ৰেম গাভৰুৰ

প্ৰায়ীৰে সতে দেৱী। হিয়াত তোমাৰ

স্বৰ্গীয় প্ৰেমৰ নই অনন্ত অপাৰ

বাজিছিল নিতে মাৰো অমিয়া মধুৰ ॥

নিজকে পাহৰি দেৱী। কৃষ্ণৰে পাবত

উৰ্দ্ধাগ দিছিলো প্ৰাণ অঁ আদৰৰ

শেল মম গজনাকো নলহ মন

চাৰ্পিছিলো কাষ দেৱী। ঈশ্বৰ প্ৰেমৰ ॥

নাভাবি নিচিন্ত মাথো কোনো কোনো কবি

আঁকিলে তোমাৰ দেৱী। কলঙ্কিনী ছবি ॥

মালচৰ শোক প্ৰকাশিকা ছনেট কেহুটি কবিৰ পাৰিবাৰিক তপা বন্ধু বান্ধৱৰ
বিয়োগ বেদনা প্ৰকাশ পাইছে। শ্মশান পোহৰ আন্ধাৰ চন্দ্ৰ আদি কবিতাত
কবিৰ অন্তৰৰ তীব্ৰ অনুভূতি প্ৰকাশ পাইছে। শ্মশান নামৰ ছনেটটিৰ তথ্য দিয়া
এটি টোকাতে বৰবন্ধুৰ লিখিছে আমাৰ বচিত জিহোঁতাৰ আশ্বদান বা জয়মতী
কাৰ্য্য সমাপ্ত কৰিয়ে (ই ১৯৮ ছনত) এ কবিতাটি লিখা হৈছিল। ইয়াৰ
পাছতেই আমাৰ অতি আদৰৰ মাজ ল'ৰাটিৰ মৃত্যু হয়। কবিয়ে তেওঁৰ পৰাৰ
বেদনা কবিতাটিত অতি মৰ্মস্পৰ্শী কাৰ বুলি ধৰিছে

আছিল এদিন মোৰ তোমাক শ্মশান'

বন্দিছিলো স্বৰ্গ বুলি ইহ জগতৰ।

তোমাৰে কোলাতে গ'হ খ'হ আহিছিলো

পতিপ্ৰাণা জয়মতী মতী আহোমৰ ॥

আহাহা! শ্মশান! হায়! নাই ভবা মই

তাৰ যে পাছতে পুহ লাগিব তোমাত

খৰগ ই চেনেহৰ লাহৰীটি লই

অনন্ত শাস্তিৰে ভবা তোমাৰ কোলাত ॥

অতি চেনেহৰ মোৰ সোণটি শ্মশান।

আদৰ চেনেহ কৰি তোলা আসক্ত

নিদিব। কেশে তাৰ কোমল পৰাণ
 ৰাখিবা নিত উ তাক অতি যতনত ॥
 পৰাণতো প্ৰিয় মোৰ মোৰ সোণকণি
 নকৰিব। তুমি তাক আলাই এখানি ॥

বৰবৰুৱাই তিনিটি প্ৰতিনিধিমূলক কবিতাত অসম ভাৰত আৰু পৃথিৱীৰ কবি পুৰুষলৈ
 শ্ৰদ্ধাঞ্জলি নিবেদন কৰিছে। অসমৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰি ৰচনা কৰা— মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ,
 ভাৰতৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰি ৰচনা কৰা— কবি কালিদাস আৰু জগতৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰি
 ৰচনা কৰা— কবি ছেক্সপীৰ নামৰ কবিতা কেইটিয়ে বহুল কাব্যিক দৃষ্টিৰ পৰিচয়
 দিয়ে। এই কবিতা কেইটিত তুলি ধৰা কবি তিনিজনৰ ব্যক্তিত্ব কোনো বিশেষ স্থানৰ
 বা কালৰ নহৈ সৰ্ব স্থানৰ আৰু সৰ্ব কালৰ বুলি বিবেচিত হৈছে। এনে কাব্যিক দৃষ্টিয়ে
 বৰবৰুৱাৰ বিশাল মানবতাবোধৰ পৰিচয় দিয়ে।

বৰবৰুৱাৰ গুচ্ছ ধৰ্মী ছনেটখিনিৰ অধ্যয়ন অতীৰ আমোদজনক। বৰবৰুৱাৰ
 পূৰ্বৱৰ্তী কোনো কবিয়ে ছনেট গুচ্ছ ৰচনা কৰা নাই। একেটি ভাৱৰ ওপৰত যেতিয়া
 একাধিক ছনেট ৰচনা কৰা হয় তাকে ছনেট গুচ্ছ বোলা হয়। মধুসূদনে ছনেট গুচ্ছত
 দুটাতকৈ বেছি ছনেট সজোৱা নাই। কিন্তু বৰবৰুৱাৰ ছনেট গুচ্ছত আমি পাঁচটালৈকে
 ছনেট পাই। মালচৰ স্থানীনে, আৰু স্বভাৱৰ গীতত পাঁচোটকৈ ছনেট আছে।
 বাকী বিনাক গুচ্ছত দুই তিনিটিকৈ চনেট আছে। এনে ছনেট গুচ্ছৰ বিষয় সমূহৰ
 ওপৰত বৰবৰুৱাৰ একাগ্ৰাণীকে কেৱা প্ৰণা কৰা নাই ২য়াৰ মাজেদি বৰবৰুৱাৰ
 জীৱন দৰ্শনো উদ্ভাসিত হৈছে। যি কাব্যিক আৰু দাৰ্শনিক চিন্তা বিভিন্ন বিষয়ৰ ছনেটৰ
 মাজেদি বিকসিত হৈছে সিয়ে ছনেট গুচ্ছত পৰিৱৰ্তিত হৈছে। এই লাগি ছনেটৰ
 সৰ্ববৃহৎ গুচ্ছ স্থানীনে, আৰু স্বভাৱৰ গীতত কবিয়ে মাৰ আৰু প্ৰকৃতিৰ দুৰ্ভাগ্যজনক
 অৱস্থিতিৰ কথা ব্যাখ্যা কৰিছে। মানৱক ধৰি প্ৰকৃতিৰ সকলো বস্তুৰে স্তম্ভ সৌন্দৰ্য্য
 খন্তেকীয়া। জাগতিক জীৱনত স্থৰৰ সন্ধান বিচৰাটো মুখ্যমিষৰ পৰিচায়ক

লুকাব স্তম্ভৰ মুখ শিহি নাটকিয়া

আকাশৰ চন্দ্ৰ সূৰ্য্য নহয় স্থানীয়া ॥ [স্থানীনে ? (ক)]

কিবা তৰা কি মলয়া নহয় স্থানীয়া

তৰা মলয়াৰো কাৰো স্থান নাটকিয়া ॥ [স্থানীনে ? (খ)]

নাথাকে মুখত আৰু হাঁহি মিচিকিয়া

পছম ভেটবো স্থান নাই। নাইকিয়া ॥ [[স্থানীনে ? (গ)]

বিবাদ মনত কুলি গুচি যাবগহ—

বসন্তবো কুলি স্থানী নহয় নহয় ॥ [স্থানীনে ? (ঘ)]

সেহ গাভৰুটি হায়। জগত মোহিনী

মণি কেক থাক পিঙ্কি ৰমক ভয়ক

যোৱন বদত মাতি হ'ইছে বিভোল

তুচ্ছ ভাবি তুচ্ছ জানে ইহে জগতক ॥

দুদিনৰ পাছে কিন্তু নাথাকে যোৱন

বাৰুকো যে এই স্মৃতি কবিত্ব হৰণ ॥ [স্মৃতিনে ? (ঙ)]

স্মৃতি সজা নাই নামৰ ছনেটি এই লানি ছনেটৰ শেষ সিদ্ধান্ত স্বৰূপ। স্মৃতি
স্মৃতিৰ বাহিৰে সকলো বস্তুকে সজা কৰিছে। সমস্ত কাব্যিক সৃষ্টিৰ মাজেদি কবিয়ে
যেন এই সিদ্ধান্তত উপনীত হৈছে —

বিজকে দুখিত ভাবি চকু দুটি মুদি

স্বৰ্গ মৰ্ত্য দুয়োতেই বহু বিচাৰিলো

তল তল কৰি চালো কিন্তু কতো নাই

প্ৰকৃত স্মৃতিয়া হায়! কতো নেদেখিলো ॥

অতি মূৰ্খ আমি স্মৃতি বিচাৰোঁ মিছাই

সকলো সজিছে ভ্ৰমি স্মৃতি সজা নাই ॥ (স্মৃতি সজা নাই)

স্বভাৱৰ গীত নামৰ গুচ্ছটিত কবিয়ে মানৱৰ সজীতৰ প্ৰতি বিৰাগ প্ৰদৰ্শন কৰিছে
আৰু প্ৰকৃতিৰ বিহগীৰ সজীতৰ মাজত প্ৰকৃত শাস্তি বিচাৰিছে। কুলি চৰাইক সম্বোধন
কৰি কবিয়ে গাহছে —

মধুৰ তোমাৰ গান (কু উ কু উ মাত)

গোৱা পখী! দক্ষ প্ৰাণ হক মোৰ শাত ॥ [স্বভাৱৰ গীত (ক)]

কবিতাটিয়ে ই ৰাজ কবি উইলিয়াম বৰ্ডচ বৰ্থৰ প্ৰখ্যাত কবিতা To the Cuckoo
লৈ মনত পেলায়। কুলিৰ সজীতে পৃথকীত স্বৰ্গৰাজ্যৰ স্মৃতি কৰে

the earth we pace

Again appears to be

An unsubstantial fairy place

That is fit home for Thee

স্বভাৱৰ গীত তে বববন্ধাৰ অসমীয়া সজীতৰ ওপৰত এটি সূক্ষ্ম সমালোচনা
আগ বঢ়াইছে। কৃত্ৰিমতাৰে ভৰা অসমীয়া সজীতে কবিৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰে।
বৈষ্ণৱ যুগত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱ অনন্ত বন্দলি আৰু ৰাম সবস্বতীয়ে যি
সজীত ৰচনা কৰিছিল তাৰ যুচ্ছ নাই আজিও মানৱ—প্ৰাণ বিযুক্ত কৰি ৰাখিছে।
কিন্তু আধুনিক অসমীয়া সজীতত বৈষ্ণৱ যুগৰ সজীতৰ উচ্চ মান আৰু মানৱতাবোধ
লোপ পালে। সেয়ে কবিয়ে উপায়হীন হৈ কুলি চৰাইৰ সজীতৰ আশ্ৰয় লৈছে —

পুৰুষৰ গীত আজি বিহ যেন লাগে।

ভালকে নাগালে স্বৰ তেনে সজীতৰ

গোরা। পখী। গোরা। তুমি স্বপ্না হাতে

পখী। জ্বালাতিন গীত স্বপ্না হাতে।

কোনে আঁক গাব গীত ? শব্দ মাধব

অনন্ত কন্দলি বায় নাই অসমত ?

অসম সঙ্গীত বন নীলবতা তব

এবিলে ই মর্ত্য তুমি কাল হাতে।

কোনে আঁক হায়। পখী। সঙ্গীত স্বপ্ন

ধৰ্ম্ম স্বপ্না হাতে ? নন গীতবনে

কোনেনো গীতব গান স্বপ্না মধু ?

চালিব কানত কোনে স্বপ্না ধীবে ধীবে ?

শব্দ মাধব নাই নাই আজি বায়।

নাই আজি সেই গীত জ্বালাতিন পখী। [স্বপ্না গীত (১)]

মহাত্মা নামক গল্পটি কবিগে সা সাধিক প্রেমের বিফলতার কথা উল্লেখ করিছে।
এই জগতত প্রেমিক প্রেমিকাই সাক্ষি বিচারি হারাধুরি খাই 'ব্যর্থ' হব লগা হয়।

হাঁহিব খুজিলে চকুত চকুলোহ ওলায়

হাঁহি। বুলি গলে যত চকুলো ওলায়

বিবশ বিচ্ছেদ যাব ভাবালব ধন

ভাবি চোরাচোন মন। তেহরা প্রণয়

হবনো পারেনে কারো স্বপ্ন কাব্য ? [মহাত্মা (১)]

কবিতাটিয়ে ইংরাজ কবি স্কলার প্রখ্যাত কবিতা Ode to A Skylark ব
কেইটিমান অমর শাবীলৈ মনত পেলায়

We look before and after

And pine for what is not

Our sincerest laughter

With some pain is fraught

Our sweetest songs are those that tell of

saddest thought

স্কলারি়ে যেনেকৈ মানব সবলতর হাঁহিটোষ মাজত বিধানব বিহ কণা দেখিছে
তেনেকৈ আন এজন প্রখ্যাত ইংরাজ কবি কীটছে মানব জীবনত প্রেম আঁক সৌন্দর্য্য
চবম বিফলতা ঘোষণা করিছে। কীট ছব 'Ode to A Nightingale' নামক কবিতাটি
তলব উদ্ধৃতিয়ে বববন্ধু মহাত্মা ব দর্শন প্রাণ্ড সমর্থন জনায়

Here where men sit and hear each other groan

Where palsy shakes a few sad last grey hairs
Where youth grows pale and spectre thin and dies
Where but to think is to be full of sorrow
(And leaden eyed despairs)

Where Beauty cannot keep her lustrous eyes
Or new love pine at them beyond tomorrow

বহুব বিদায়' নামৰ গুচ্ছটিত কবিয়ে ডেউৰ জীৱনৰ চৰম আঘাতটিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। এই আঘাত হ'ল— ১১২ খ্ৰীষ্টাব্দত সংঘটিত হোৱা কবিৰ প্ৰিয়তমা পত্নীৰ অকাল বিয়োগ। এই গুচ্ছৰ কবিতা দুটি অসমীয়া শোক গীতিৰ ধৰ্ম্ম কবিতাৰ শ্ৰেষ্ঠ নিদৰ্শন

যোৱা তুমি যোৱা দিন যোৱা বছৰৰ।
হিয়া উদঙাই দিছে। তোমাক বিদায়।
কত শোক কত দুখ তাৰ স সাৰৰ
দিলো দুৰ্ভাগ্যক সীমা-সখ্যা নাই।
মনৰ অশান্তিৰূপী অগনি জ্বলাই।
পুৰি দৈই ছাই তুমি কৰিলা হিয়াক।
হৰিলা প্ৰাণ প্ৰেমসী উদঙালা হিয়া
কৰিলা একাৰ ঘৰ ॥ নালাগে তোমাক ॥ ” [বহুব বিদায় (ক)]

ওপৰত আলোচনা কৰা গভীৰ কাব্যিক তত্ত্ব আৰু জীৱন দৰ্শনৰ ওপৰত ছোট বচনা কৰাৰ উপৰিও অতি সাধাৰণ বিষয় বস্তুৰ ওপৰতো অতি মনোগ্ৰাহীকৈ ছোট বচনা কৰি বৰবৰুৱাই সুখ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল। তাৰ ভিতৰত কাণৰ ধুৰীয়া কটা কৰ শৰ ওৰণী আদি উল্লেখযোগ্য। বিষয় বস্তু সাধাৰণ হলেও তাৰ যোগেদি কবিয়ে কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য সৃষ্টি কৰি সফলকাম হৈছে। কোনো এগৰাকী ৰূপহীৰ চকু গাল নাক আৰু ওঠৰ সৌন্দৰ্য্যই মানৱৰ মন-প্ৰাণ হৰি নিয়ে। ৰূপহীয়ে কাণত পিন্ধি থকা ধুৰীয়াদুৰীৰ কি যে ভাগ্য। ধুৰীয়াই প্ৰেমসীৰ গালত নিতে চুমা দিয়ে যি চুমাৰ কাৰণে প্ৰেমিক পাগল হয় আৰু যি চুমা পালে প্ৰেমিকে পৃথিবীতে সবগ লাভ কৰে :

পূৰ্ণ জনমৰ জানো কত পুস্ত বলে
ধুৰীয়া জনম পালি তই জগতত
শোঙতে বাঙতে কিছা উঠোঁতে বঠোঁতে
চুমা দিয় প্ৰেমসীৰ কোৱল গালত ॥
যি চুমাৰ হৈপাহত আতুৰ প্ৰেমিক

প্ৰেমৰ বাঁহৰ যিটো অমূল্য ৰতন
যাক এই সংসাৰৰ সকলো বলিয়া
অনায়াসে ভই কিত্ত পাৱ সেই ধন ।
যি চুমাৰ এটি মাৰো পাবৰ আশাত
প্ৰেমিক উছৰ্গা কৰে পৰাণ নিজৰ
সেই চুমা লাখ লাখ নিতে পাৱ ভই
নাজানো কি পুণ্য ভোৰ আছিল পুৰুষ ।
নহ'ল আশাৰো কিয় ধুৱীয়া জনৰ !
পালো হয় নিতে কত যুধু চুখন ॥” (কাণৰ ধুৱীয়া)

মধুসূদনৰ ছনেটৰ ওপৰত ৩ স্কুমাৰ সেনে মন্তব্য কৰি কৈছে যে চতুৰ্দশপদী কবিতাবলীৰ মাজেদি মধুসূদনৰ কবি সত্তাৰ প্ৰত্যক পৰিচয় পোৱা যায় কিয়নো এই কবিতাখিনি কবিমনৰ অতীৰ সৰল আৰু অকপট সৃষ্টি । মধুসূদনৰ ছনেটত ইটালীয় নাইবা ইংৰাজী ছনেটৰ সকলো গুণ নাথাকিব পাৰে কিন্তু ইয়াৰ মাজেদি যি কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য প্ৰকাশ পাইছে তাৰ মূল্য কোনো প্ৰকাৰে কম নহয় । ১

৬ সেনৰ এই মন্তব্য হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰতো খাটে । সাহিত্যিক মহাকাব্য আৰু দীঘলগদ্য কবিতা ৰাজিৰ মাজেদি বৰবৰুৱাই যেন যি ভাৱ প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাছিল ছনেটৰ মাজেদি তাৰে স্তম্ভিত প্ৰকাশ ঘটিছে । বৰবৰুৱাৰ ছনেটৰ ছন্দকলাই অন্তৰংগৰ দাবী কৰিলেও নিপুণতাৰ দাবী কৰিব নোৱাৰে নিশ্চয় । তথাপি তাৰ মাজেদি কবি যেন যি গভীৰ অন্তৰ্ভূতি ব্যক্তিগত জীৱনৰ যি কৰুণ বিননি জীৱন আৰু অগত সম্পৰ্কে যি চৰম উপলব্ধি আৰু সবাতোকৈ উচ্চ গীতি কবিতাৰ যি যুচ্ছনা প্ৰকাশ পাইছে—সিৱে মালচক অসমীয়া সাহিত্যৰ আপুৰুগীয়া সম্পদ কৰি ৰাখিব । মালচে বৰবৰুৱাক অসমীয়া সাহিত্যত কেৱল সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ ছনেটকাৰ হিচাবেই প্ৰতিষ্ঠিত কৰা নাই ই তেওঁক অসমীয়া গীতি কবিসকলৰ ভিতৰৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ কবি হিচাবেও চিনাক্ত কৰি দিছে—যি জনৰ কবিতাৰ মাজেদি এটি বিশ্বজনীন মানৱতাৰ স্বৰ চিৰ বিৰাজমান হৈ আছে ।

৪। বববক্কাৰ ছনেট-গুচ্ছ ৪ 'চকুলো' ॥

চকুলো হ'ল কাব্য এই শেষ কাব্য তাৰ
 তল সৰা ফুল—মালা এই কাব্য কাননত
 হে পাঠক। হে পাঠিকা ॥ মাগিছে বিদায় আজি
 কৰোঁবে অনিচ্ছায় তোমাসাৰো ওচৰত ॥
 আৰু সি নিঃশেষে কাব্য আৰু নথিৰ গুৰ
 সি ভগা বৰ্ণিত তাৰ আৰু তাৰ ছিন্ন তাৰ
 নাথাক পুনৰ যোৰা ছিন্ন তাৰ একতাৰা
 নবজাব পুহ আৰু নাবাজিব পুনৰ্জাব ॥
 জীৱনৰ শেষ ভাগ (যি অৰ্থি থাকে প্ৰাণ)
 ধিয়াব হিয়াত নিতে মাথে। সেই বিছু নাম
 যিবা নামে শান্তি বাৰি চালে নৰ হৃদয়ত
 দিয়ে শান্তি সন্তপ্তক শাত কৰি মন-প্ৰাণ ॥
 ঠ চকুলো শেষ কাব্য শেষ কথা হিতেশৰ
 সমাপন আজি তাৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ ॥ (ছনেট ন ৩০)

কবিৰ এই উক্তি যথার্থতে সচা। ২২১ খ্ৰীষ্টাব্দত চকুলো কাব্য ৰচিত হয় আৰু
 ১৯২২ খ্ৰীষ্টাব্দত ই প্ৰকাশিত হয়। এই কাব্য প্ৰকাশৰ লগে লগে হিতেশৰ বববক্কাৰ
 কাব্য নিজৰ চিৰকালৰ বাবে স্তব্ধ হৈ যায়। আমি আগৰ আলোচনাত লক্ষ্য কৰি
 আহিছো—কবিৰ কাব্যিক সৃষ্টিৰ আবে আবে তেওঁৰ ব্যক্তিগত বিয়োগ বেদনাই
 লুকাভাকু খেল আছে। কিন্তু এই বিয়োগ বেদনাক বেলেগে কাব্য ৰূপত ৰূপায়িত
 কৰিবলৈকে যেন কবিৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ বিপিন ১৯২১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৪ আগষ্ট তাৰিখে আকস্মিক
 মৃত্যুৰ মুখত পৰিল। জীৱনৰ এই ককা ঘটনাৰ বিৱৰণ দি কবিৰ লিখিছে

“মোৰ লৰা দুটিৰ অকাল মৃত্যুত মই একেবাৰে অস্ত সাধশূন্য হৈ পৰিলো। বিশেষ
 মোৰ ছয়লীয়া পো বিপিনে মোৰ হিয়াখন একেবাৰেই ভাঙি থৈ গ'ল। তাৰ
 মৃত্যুৰ উপলক্ষেই মোৰ চকুলোৰ জন্ম। চকুলোৰ জন্মৰ লগে লগেই মোৰ সাহিত্যিক
 জীৱনৰ অন্ত পৰিল। তেতিয়াৰে পৰা মই সাহিত্য ক্ষেত্ৰৰ পৰা একেবাৰে আঁতৰি
 পৰিলো। এতিয়া মই জীৱিত সাজেৰে মৰা মানুহ।” ৮

চকুলো বববক্কাৰ অন্তৰৰ গভীৰতম বেদনাৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত্ত অভিব্যক্তি। পুত্ৰ বিপিন

কুমাৰ বৰবৰুৱাৰ উদ্দেশ্যে কাব্যখনি উৰ্দ্ধগা কৰি কবিয়ে মৃত পুত্ৰক সন্মোহন কৰি লিখা
কথাখনি সঁচাই হৃদয়বিদাৰক —

বিপিন ! মোৰ প্ৰাণৰ সোণ !

তুমি ১৪ বছৰ কাল এই সংসাৰ প্ৰবাসত প্ৰাণলি খাটি তাৰ অন্তত সকলোৰে
মায়। মোহ পৰিত্যাগ কৰি গত হংবাজী ১ ২১ চনৰ ২৪ আশ্বিনৰ দিনা অনন্ত ধামলৈ
গ'লা। প্ৰবাস এৰি তুমি নিজ ঠাইলৈ গ'লা। পৰম কাৰুণিক পৰমপিতাৰ শাস্তিময়
পাদ পদ্মত আজন্ম ললাগৈ। তাত দুখ কৰিবলৈ আমাৰ কোনো কাৰণ নাই। অন্তৰত
এৱে দুখ থাকিল—তোমাৰ অস্তিত্ব সময়ত তোমাৰ মূৰৰ অমিয়ামধুৰ দেউতা মাত
তোমাৰ সন্তপ্ত দেউতাবাই শুনিবলৈ নাপালে। তোমাৰ সন্তপ্ত দেউতাবাৰ হৃদয়ত এই
দুখ জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্ত্তলৈকে অঙ্কিত থাকিল।

সোণটি ! মোৰ প্ৰাণৰ বিপিন ! মুখত আৰু কথা নোহায়—বাক্যবোধ হৈ আহিছে—
লেখনি অৰণ হৈছে। দয়াময় হৰিয়ে তোমাৰ পৱিত্ৰ আত্মাক শাস্তি দিয়ক যা সৰ্বমঙ্গলাৰ
কোলাত তুমি অনন্ত স্থখে স্বৰ্গ বাস কৰ।। যেৱা যোৱা সোণ !

Fear no more the heat of the Sun

Nor the furious winter's rages

Thou thy worldly task hast done

Home art gone

Fear no more the frown O the great

Thou art past the Tyrant's stroke

Care no more to clothe and eat

—Shakespeare

চকলাটিগা

তোমাৰ শোক সন্তপ্ত

মাধৱী পূৰ্ণিমা

—দেউতা—

ইং ১৯২২ ছন

এজন পুত্ৰহাৰা পিতৃৰ প্ৰাণলি বিননি ইয়াতকৈ আৰু বেছি গভীৰ হব পাৰে জানো ?

অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত চকুলোৰ স্থান সুকলীয়া। সমালোচক-পণ্ডিত ভিষ্মেশ্বৰ
নেওগে ক'লা এটি মন্তব্য এই সন্দৰ্ভত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য “বুঠতে চকুলো
অসমীয়া সাহিত্যৰ ভাৰণৰ এটি অভিনৱ সম্পদ। লেখকৰো কাব্যদৃষ্টিৰ ভিতৰত ইয়াত
তেওঁৰ আপোনাৰ স্থৰ অনেক গুণে হৰধৰে সন্মিলিত হৈ বাজি উঠিছে।” ৯ ঐতিহাসিকভাৱে
চকুলো এখন শোক কাব্য হিচাবে অসমীয়া সাহিত্য ভঁৰালৰ অভিনৱ সম্পদ। পুত্ৰহাৰা

পিভুৰ অস্তব কৰণ বিননিৰে কাব্যখনিত তোলপাৰ লগাই এটি বিশ্বজনীন বা বৰ্ণন্য কালে গতি কৰিছে। চকুলোও কবিৰ ব্যক্তিগত বিয়োগ বেদনাৰ এখনি কাব্যিক প্ৰতিচ্ছবি আৰু হৃদয়ভাৱ জিলিকি উঠিছে —

‘দয়াময় নিলা সব। নজনা কালতে পিতা
কৈশোৰত পিতামহী, শৈশৱত ভগ্নী
জাঙ্ঘ-পুত্ৰ ছেনেহৰ, যৌৱনত মাতৃ
পুত্ৰ এটি আৰু পত্নী জীৱন সঙ্গিনী।
কাল অন্তিমুখী এই প্ৰোচা অৱস্থাত মোৰ
জীৱনৰ আশা ৰূপ নিলা পুত্ৰ হৰি
(স্থলীয় সোণকণি) ভবিষ্যতআশা
নাশিলা ফুলতে প্ৰভু। আশা শূন্য কৰি।
হিডেন নগণ্য জীৱ কলে বহু আশা কৰি
আশা লতাভূমি তাত চুফুলিল ফুল
কলিয়ালে সঁচা (কিন্তু আদেশ তোমাৰ।)
অকালে সৰিল দুটি সি ফুল মুকুল।
বুজিব নোৱাৰে। প্ৰভু। লীলা নে তোমাৰ ফাঁকি
নিলা দেখে। সকলোটি নাৰাখিলা একো বাকী।। (ছনেট নং ২৫)

এনে ব্যক্তিগত বিয়োগ বেদনাৰ কৰণ বিননিৰে চকুলো ক শোক প্ৰধান আৰু আত্মজীৱনীমূলক কাব্যত পৰিণত কৰিছে। কাব্যখনিত প্ৰকাশ পোৱা এজন শোকাভ পিভুৰ কৰণ বিননিৰে পৃথিৱীৰ সমগ্ৰ শোকাকুল মানৱৰ হৃদয়ত শাস্তি জল ছটিয়াই থাকিব। কাব্যখনৰ ২৯৩ আৰু ৩১ নং ছনেট কে টিয়ে এই কথা প্ৰমাণ কৰে।

চকুলো কাব্যৰ আন এটি বিশেষত্ব হ’ল—ই এখনি গুচ্ছ ধৰ্মী ছনেট কাব্য (A longer narrative poem in Sonnet sequence)। একেজন কবিৰে একে পৰ্যায়ৰ আন এখনি কাব্য—ডেচ দিয়োনাৰ আলোচনা আৰু ইতিমধ্যে কৰি আহিছে। যেতিয়া কোনো এটি বিষয় (আদিতে ই আছিল—প্ৰেম মূলক) এখনি ছনেটৰ মাজেদি আলোচিত হয় আৰু এই ছনেট লানিক ছনেট গুচ্ছ (Sonnet sequence) বুলি কওঁ। মাল্চৰ আলোচনাত আৰু ইয়াৰ ছনেট গুচ্ছৰ কথা উল্লেখ কৰি আহিছে। চকুলোৰ ছনেট গুচ্ছত তেজশ্ৰুতি। ছনেটৰ সমাবেশ ঘটিছে আৰু ছটি শাৰীবিধিত এটি ছটি কবিতাৰে ইয়াৰ সাৰাংশ পৰিছে।

॥ ‘চকুলো’ৰ ছনেটৰ শ্ৰেণীবিভাজন : কাব্যিক বিষয় বস্তুৰ সম্প্ৰসাৰণ ॥

কাব্যিক বিষয় বস্তুৰ উপস্থাপন আৰু সম্প্ৰসাৰণত ৭ম বাৰিহি আৰু চকুলোৰ তেজশ্ৰুতি ছনেটক কেইটিমান বিভাগত সজাব পাৰে।

- (ক) বিভাগ ছনেট নং ১ ২
 (খ) বিভাগ ছনেট নং ৩ ৪ ৫ ৬ ৭
 (গ) বিভাগ ছনেট নং ৮ ৯
 (ঘ) বিভাগ ছনেট নং ১ ১১ ১২ ১৩ ১৪ ১৫
 (ঙ) বিভাগ ছনেট নং ১৬ ১৭ ১৮ ১৯ ২০
 (চ) বিভাগ ছনেট নং ২১ ২২ ২৩ ২৪
 (ছ) বিভাগ ছনেট নং ২৫ ২৬ ২৭ ২৮
 (জ) বিভাগ ছনেট নং ২৯ ৩০ ৩১
 (ঝ) বিভাগ ছনেট নং ৩২ ৩৩।

[(ক) বিভাগ] — ইয়াৰ ছনেট দুটি কবিয়ে তেওঁৰ চকুলোক ভগৱানৰ নিৰ্মাণলৈ
 বৰপ চকু অন্ধন হিচাবে গ্ৰহণ কৰিছে

ই চকুলো নোহ মোৰ অপত্য শোকৰ চিন

ইয়ে প্ৰভু। পুত্ৰ ই নিৰ্মাণলৈ পিতাৰ

(বৰ্ণীয়া অন্ধন বৰ্ণী) দুয়োটি চকুতে পিচ্ছ

আজীৱন বয় চাই চৰণ তোমাৰ।

চকুলো দুখাৰি প্ৰভু। তোমাৰ নিৰ্মাণলৈ মোৰ

অন্ত হ'ব অন্তিমত শুদ্ধ হ'ব মোহ ঘোৰ ॥ (ছনেট নং ১)

[(খ) বিভাগ] — কবিয়ে ভগৱানৰ সৃষ্টিত মানৱৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰিবলৈ চেষ্টা
 কৰিছে। মানৱে জীৱনত কৃত কৰ্মৰ ফলহে ভোগ কৰে। মানৱে যি কোনো কৰ্মফলকে
 ভগৱানৰ পূজাৰ শাস্তিজন হিচাবে গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। ভগৱানেই জীৱন যজ্ঞৰ পুৰোহিত।
 কবিয়ে তেওঁৰ পুত্ৰ বিপিনক এই যজ্ঞ আৰ্হিত হিচাবে প্ৰদান কৰিছে

স সাৰ কৰ্মৰ ক্ষেত্ৰ কৰ্ম ফল ভুঞ্জ জীৱ

ইহা কন্দা সকলোটি নিজ কৰ্ম ফল

তাৰ ফলে যদি কাৰো চকুলো ওলায় কতো

কিবা দুখ তাত? কিয় শোকত বিকল?

নহয় চকুলোখাৰি প্ৰভু। তহু অতিশয়

হিয়াৰ কালোন তীৱ্ৰ কটাক তোমাৰ

পূজাস্তত শাস্তি জন সুশীতল হৃদয়লৈ

সন্তপ্ত প্ৰাণত শাস্তি ই অৰ্জ দুখাৰ ॥ (ছনেট নং ৫)

(গ) বিভাগ] — কবিয়ে স সাৰবনক এখন অতিথিখালা হিচাবে গ্ৰহণ কৰিছে।
 ক্লান্ত পথিকবৰ্ণী মানৱে এই অতিথিখালাত শত্ৰুক মাধোন জিৰণি লৈছে। জিৰণিৰ
 অহুত মানৱজীৱ গন্তব্য স্থানলৈ গতি কৰিছে

সংসাৰ অতিথি শালী তুমি অধিকাৰী তাৰ
পৰিভ্ৰান্ত নৰ আহি খন্তেক জিৰায়
বিভ্ৰাম অন্তত পাছে ভিগ্নাগি অতিথি শালী
নিৰ্দিষ্ট কালত জীৱ পুথু গুচি যায় ॥ (ছনেট নং ৮)

[(৬) বিভাগ] —সা সাৰিক মায়া মোহ অতিক্ৰম কৰি কৰিয়ে এটি আধ্যাত্মিক
উপলব্ধিৰ মাজেদি চিৰন্তন সত্যৰ অন্বেষণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। কিন্তু মানৱীয়
সাংসাৰিক বান্ধোৱৰ পৰা তেওঁ সম্পূৰ্ণ মুক্ত হব পৰা নাই। এই লানি ছানটত
কবিতাৰ আধ্যাত্মিক চিন্তা আৰু জাগতিক মায়া মোহৰ মাজত এটি সংঘৰ্ষৰ চিন অঙ্কিত
হৈছে। ঈশ্বৰৰ সৃষ্টিৰ আঁৱৰ বহুশ্য উদ্ঘাটন কৰিব নোৱাৰি কবি যেন বিপাকত
পৰিছে

তোমাৰ লীলাৰ মৰ্ম বুজিব নোৱাৰোঁ প্ৰভু!
তুমি জানা কিয় দিয়া নিয়া কিয় কি ভাবত
মুৰ্খ আমি জানো মাথে। দিয়ন্তা নিয়ন্তা তুমি
তুমি আদি তুমি অন্ত সকলোৰে স সাৰত ॥
কঠিন সমস্যা প্ৰভু। তুমি সৃজন স হাৰ
অতি মুৰ্খ আমি তাৰ কিবা পাম পাৰাপাৰ ॥ (ছনেট নং ১০)

[(৬) বিভাগ] —আত্মা অবিনশ্বৰ। আত্মাই পুনৰ্জন্ম লাভ কৰে। এজন মানুহে
এটা পুৰণি পোছাক সলাই নতুন পোছাক লোৱাৰ দৰে আত্মায়ে এটা দেহ ত্যাগ
কৰি আন এটা নতুন দেহ গ্ৰহণ কৰে। গতিকে আত্মা যেতিয়। এটা দেহ ত্যাগ কৰি
ষৰ্গগামী হয় সা সাৰিক মানৱৰ কন্দা কটা কৰাৰো কোনো অৰ্থ নাই —

কোনে কয় সি মৰিছে আত্মা অবিনাশী যাৰ?
যেহঁ আত্মা সৰু ময় অজয় অমৰ
বিনাশিব সি অব্যয় আত্মা কাৰ সাধ্য আছে?
আত্মাৰ বিনাশ নাই নোহে আত্মা জড ॥
পুৰাতন বস্ত্ৰখনি পৰিহাৰ কৰি ৰে
কৰে যেনেক ই নৱ বসন গ্ৰহণ,
সেহঁৰপে জীৰ্ণ ঘৰ পৰিত্যাগ কৰি ৰে
অস্তিত্বত কৰে নৱ গৃহলৈ গমন ॥
ৰোগ ৰূপী ধুমুহাই ভাঙি দিছে গৃহ তাৰ
ভয় গৃহ ত্যাগি গল নতুন গৃহত
কিয় তাতে দুখ হয়? অবোধ মানৱ আমি
তাক ভাবি কান্দো কিয় শিহ্নতে শোকত

অবিনাশী আত্মা তাক তাক বিনাশ নহয়

প্ৰভাতন গৃহ তাজি জীৱ নৱ গৃহ লয় ॥ (ছনেট নং ১৭)

[(৫) বিভাগ] —কবিয়ে তেওঁৰ পুত্ৰ বিপিনে বাস কৰা স্বৰ্গৰাজ্যৰ এৰানি ছবি আঁকিছে। কবিৰ আশা—তেওঁৰ বিপিনে সা সাধিক দুখ বেদনাৰ পৰা মুক্ত হৈ স্বৰ্গধামত বিমল শাস্তি উপভোগ কৰিব। মানৱৰ সমস্ত আশা আৰু সপোনে এই ৰাজ্যতে পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰে আৰু অনন্ত কলন্তই তাত বিৰাজ কৰে

“মৰতৰ যত দুখ নাই তাত নাই নাই

নাই তাত বোগ শোক ইয়া বিৰাট

নিভ’উ বসন্ত তাত কুলি কুউ কুউ গাৰ

নন্দন বনত বহি অমৰা প্ৰবৰ ॥ (ছনেট নং ২২)

এই স্বৰ্গৰাজ্য অনন্ত মিলনৰ ঠাই। সেয়ে কবিৰ একান্ত কামনা এদিন নহয় এদিন তেওঁৰ লগত বিপিনৰ এই ৰাজ্যত মিলন হবই —

বিচ্ছেদ নহয় তাত তাত চিৰসন্মিলন

পিতা পুত্ৰ আয়ি তাত মিলিয় পুনৰ

প্ৰাণৰ লাহৰী বুলি পুত্ৰ তাত লয় কোলা

স সাঁহতে নোহে শেষ সম্বন্ধ নৰব ॥ (ছনেট নং ২৩)

[(৬) (জ) ৰ] —এই তিনিটা বিভাগৰ ছনেটসমূহ আংশিকভাৱে কবিৰ ব্যক্তিগত শোক বেদনাৰ ভব্যক্তি আৰু আংশিকভাৱে কবিৰ কাব্যিক আত্মজীৱনী। বিপিনৰ মৃত্যুৰ এমাহৰ পাছত আহিল আদি শ্ৰাদ্ধৰ দিন। এটা উপলক্ষে কবিয়ে ২৮ নং ছনেটটি ৰচনা কৰে। ব্ৰাহ্মণক আৰু ভিক্ষুকক ধন আৰু বস্তু দান কৰাৰ সলনি কবিয়ে এই কবিতাটিকে পৃথিৱীৰ সমগ্ৰ পুত্ৰহাৰা পিতৃলৈ দান হিচাবে আগ বঢ়াইছে —

“মই অতি ক্ষুদ্ৰ কবি কবিতাই ধন ৰোষ

তাৰে গাঁথি এই মালা তাকে দিম দান

পুত্ৰ শোক সন্তপ্তক শোকাভূৰ জনকক

চকুলোৰ মালা কৰি সাদৰে আহ্বান ॥

যদি কোনো আছে আইগ পত্ৰ-শোকাভূৰ পিতা।

লোৱা এই মালাধাৰি চকুৰ পানীৰে গঁথা ॥ (ছনেট নং ২৮)

সকলো দিশ বিবেচনা কৰি চকুলো কাব্যক আৰু হিডেন্সৰ বৰবক্সৰ আধ্যাত্মিক আত্ম জীৱনী বুলি গণ্য কৰিব পাৰোঁ।

॥ ‘চকুলো ৰ কল্প-সজ্জা ॥

হৃদয় সজ্জাৰ বাহ্যিক গঠনত চকুলো ৰ ছনেটখিনি ১৮৫ ৰ ছনেটখিনিৰ অন্তৰ্ভুক্ত।

এতি ছনেট ডিনেট। চতুৰ আৰু ষষ্ঠ। দুইক আছে। চতুৰ মিল-বিন্যাস অনিয়মিত ধৰণৰ। বাহ্যিক গঠন বীতিৰ ফালৰ পৰা চকুলোৰ ছনেটখিনিক আমি শেৰপীয়েৰীয়া আঁহৰ ছনেট বুলি গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। কবিতাৰ অন্তৰৰ একোটি ককন ভাৱ তিনি চতুৰ বাজেদি সন্তোষাৰিত হৈ বৃদ্ধকত ঘনীভূত হৈ উঠিছে। চকুলোত সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ হোৱা মিল বিন্যাস হল — ক খ × খ গ ঘ × ঘ ঙ চ × চ ছ হ ধৰণৰ। কাব্য আলোচনাৰ আৰম্ভণিতে উদ্ধৃত কৰা ১৩ নং ছনেটৰ পৰা এই মিল বিজ্ঞান পৰীক্ষা কৰি চাব পাৰি। কিন্তু চকুলোত ছনেটৰ মিল বিজ্ঞানৰ সমতা বৰ্ণিত হোৱা নাই। কবিতাৰ অন্তৰৰ চৰ্ভাৰ বেগনাই ছন্দ সজ্জাৰ সকলো বীতি উলঙ্ঘা কৰি যেন আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে। কাব্যখনি অধ্যয়ন কৰিলে আমাৰ এনে লাগে যেন ছন্দতকৈ কাব্যিক চিন্তাহে অধিক মূল্যবান। ছন্দ-সজ্জাৰ দিশৰ পৰা চকুলোৰ ছনেটখিনিক আমি শিথিল শেৰপীয়েৰীয়া বীতিৰ ছনেট বুলি আখ্যা দিব লাগিব। তাৰ ফালৰ পৰা এই ছনেটখিনি অতি উদ্ভৱ গীতি-কবিতা। ছনেটৰ সাধাৰণ আলোচনাত আমি এহু কথা বন্ধা কৰিছোঁ যে ছনেটৰ কোনো ধৰা বন্ধ। বীতি কোনো কবিতাৰ মানি চলা নাই। বাহ্যিক গাঁঠনিত এটি ছনেট পেট্ৰাকৰীয়া বা শেৰপীয়েৰীয়া আকৃতিৰ হলেও মিল বিজ্ঞানত ছনেটকাৰলকলে অভিনৱত্ব প্ৰদৰ্শন কৰি আহিছে। বৰীজ নাথ ঠাকুৰ এই ক্ষেত্ৰত এটি জ্ঞান নিদৰ্শন। গতিকে, চকুলোৰ কবিতাখিনি আমি শিথিল বীতিৰ এবিধ ছনেট বুলি গ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

ছনেটৰ একোটি শাৰীৰ অক্ষৰ সংখ্যাৰ ফালৰ পৰা মাপচৰ ছনেটৰ আৰু চকুলোৰ ছনেটৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। মধুসূদনে প্ৰচলন কৰা বীতি অনুসৰি মাপচৰ ছনেটত চৈধ্য অক্ষৰ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। কিন্তু চকুলোৰ ছনেটৰ একোটি শাৰীত বৰবন্ধাই বোজ অক্ষৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। ছনেট গুৰুৰ ওঠৰতিত এই নিয়ম মানি চলা হৈছে। ইয়াৰে আন তেৰতিত তেওঁ এটি অভিনৱ বীতি মানি চলা দেখা যায়। ইয়াৰ একোটি চতুৰ প্ৰথম আৰু তৃতীয় শাৰী বোজ অক্ষৰৰ দ্বিতীয় আৰু চতুৰ্থ শাৰী চৈধ্য অক্ষৰৰ কিন্তু বৃদ্ধকৰ দুই শাৰী বোজ অক্ষৰৰ। চকুলোৰ এটি ছনেটৰ উদ্ধৃতিৰে এই অভিনৱত্ব পৰীক্ষা কৰি চাব পাৰি —

নোলাৰ চকুলো মোৰ পুত্ৰৰ শোকত প্ৰভু।

পুত্ৰ-শোক সন্তাপন নোহে ইটো চিন

ইযে বৃদ্ধতাৰ হাঙ্গা তোমাৰেই প্ৰতিদান

(দেৱ মনোপোভা ৪৩) শোভে বাঁতি দিন ॥

তোমাৰে ফুলনিবাৰী তোমাৰেই ডক লতা

যি ফুল ফুলিল তাত তাৰে এটি আনি

আঁপলো পুত্ৰৰ অৰ্থে জকতি-মন্ত্ৰে আজি

ডোম্বাৰ পাৰতে পুহ পোৱা প্ৰভু! তুমি ॥
 ই চকুলো নোহে মোৰ অপভা শোকৰ চিন
 ইয়ে প্ৰভু! পুজল'ই নিৰ্ঝালি পিতাৰ
 (জননীৰ অজ্ঞানৰূপী) ছফোটি চকুতে পিচ্ছি
 আজীৱন ব'হু চাই চৰণ ডোম্বাৰ ॥
 চকুলো দুখাৰি প্ৰভু! ডোম্বাৰ নিৰ্ঝালি মোৰ
 অন্ত হ'ব অন্তিমত ভক্ত হ'ব মোহ বোৰ ॥ (ছনেট নং ১)

প্ৰতি শাৰীতে চৈধ্য অক্ষৰ যুক্ত ছনেট মাত্ৰ দুটি (৮ ন আৰু ১৯নং) আৰু
 শিথিল ববীজ আহিব ছনেট মাত্ৰ এটি (৩নং) চকুলোও পোৱা যায়। বৰবৰুৱাৰ
 মালচৰ পোটেইখিনি ছনটেৰে প্ৰতি শাৰীৰ অক্ষৰ সংখ্যা চৈধ্য আৰু ইয়াত শিথিল
 ববীজ আহিব ছনেট পোৱা নাযায়। বৰবৰুৱাৰ পূৰ্বৱৰ্তী ছনেটকাৰসকলে এই
 আহিব ছনেট বচনাত হাত দিছিল। চকুলোৰ ৩ ছনেটটি সৈধ্য বৰবৰুৱাৰ ছনেট
 আহিব এটি ব্যতিক্ৰম বুলি আয় গণ্য কৰিব পাৰে।

অন্তৰ্দ্ধাহ নোহে ইটো নোহে প্ৰাণৰ বেদনা
 নোহে ইটো পুজশোক পুজশোকৰ যাতনা ॥
 মানৱী জন্মৰ ইটো ৰোপাঙ্কিত কৰ্মফল
 বিভূ পূজা-লব্ধ দ্ৰব্য শাস্তিময় সুবিমল ॥
 সমৰপি পুত্ৰ স্ত্ৰে তত্ত্ব দুটি চৰণত
 পূজা কৰি আজীৱন সেই পদ পঙ্কজত
 লভিছোঁ ই বত্ত প্ৰভু! অতুল ডোম্বাৰ বৰ
 মৰতত কৰ্মফল অন্তৰ্দ্ধাহ অন্তৰবৰ ॥
 ইটো কৰ্ম লব্ধ দ্ৰব্য পূজাতত শাস্তি জল
 ইটো তত্ত্ব আশীৰ্বাদ, মোৰ পুৰ পুণ্য ফল ॥
 ই বত্ত যি লভে প্ৰভু! হিয়া তাৰ শাস্তিময়
 শাস্তি স্ত্ৰা পূৰ্ণ তাৰ শাস্তিৰ প্ৰবাহ বয় ॥
 তুমি প্ৰভু! যজ্ঞেশ্বৰ, যজ্ঞ মোৰ সন্মাপন
 দিলো পুত্ৰ পূৰ্ণাহতি, কৰাহে তুমি গ্ৰহণ ॥

সাতটি পয়াৰ যুক্তকৰ মাত্ৰ দ্বিতীয় আৰু পঞ্চম যুক্তকৰ মিল একে। বাকী যুক্তকৰ
 মিল হুকীয়া হুকীয়া। শেষৰ যুক্তকৰটিত শেজপীয়েগীয়া আহিব যুক্তকৰ দৰে ছনেটৰ
 ভাৱ ঘনীভূত হৈছে। ছনেটটিৰ মিল বিস্তাৰ হ'ল ক ক খ খ গ গ ঘ ঘ ঙ ঙ উ উ
 চ চ ধৰণৰ।

যুগতে ছনেটৰ গঠন ৰীতি, মিশ্ৰ বিন্যাস আৰু বিষয় বস্তুৰ সম্প্ৰসাৰণ আৰু গুচ্ছ ধাৰিতা আদি দিশৰ পৰা চকুলো বৰবৰুৱাৰ শেষ অৰ্থচ সম্পূৰ্ণ অভিনৱ কাব্যিক সৃষ্টি। এজন পুত্ৰহাৰা পিড়ৰ হিয়াৰ ককণ বিননিৰ ওপত চকুলো কাব্যৰ প্ৰতি শাৰীৰ মাজেদি বৈ আছে। এই চকুলোৱে ছনেটৰ গতাহুগতিক মিশ্ৰ বিন্যাসৰ পাৰি ভাঙি এক অপূৰ্ব কাব্যিক ৰূপ লাভ কৰিছে। এনে শোক প্ৰকাশিকা গুহ-ৰক্ষী ছনেট কাব্য অসমীয়া সাহিত্যতে কিয় সমগ্ৰ ভাৰতীয় সাহিত্যতে নিচয় বিৰল। ১

১। ছনেটৰ আশোচনাটি যুগত কৰোঁতে তলৰ গ্ৰন্থ কেইখনিৰ বিশেষভাৱে সহায় পোৱা হৈছে —

১। ড উত্তম কুমাৰ দাশ বা লা সাহিত্যে সনেট।

২। ড শিশিৰ কুমাৰ দাশ চতুৰ্দশী।

৩। ড স্কুমাৰ সেন বাঙালা সাহিত্যেৰ ইতিহাস। (২য় খণ্ড)

৪। মোহিতলাল মজুমদাৰ বা লা কবিতাৰ ছন্দ।

৫। ড মহেন্দ্ৰ বৰা অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দ।

৬। Dr Mahendra Bora Fundamentals of Assamese Metre (A doctoral thesis of G U)

৭। Dr R M Misra The Elizabethan Sonnet Sequence (A doctoral thesis of G U)

৮। John Fuller The Sonnet (The Critical Idiom)

৯। William Benton (ed) Encyclopaedia Britannica (Vol. 20)

১০। জিৎমেশ্বৰ বেণ্ডা অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন

১১। নগেন শইকীয়া সম্পাদিত হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা স্মৃতিৱালা।

ষষ্ঠ অধ্যায়

॥ হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ জন্যাত্ম গীতি-কবিতা ॥

(ব) চোপাকলি (২য় খণ্ড) (খ) টিফুক প্ৰবাস (চোপাকলিৰ ওপৰাধিক)
(গ) সম্ভ্ৰান্তৰ ছায়াৰাঙ (এটি শোক কবিতা গুচ্ছ) (বিবাহিণী বিলাপ ৰ ওপৰাধিক)

(ক) ॥ চোপাকলি ॥ (২য় খণ্ড)

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য দীৰ্ঘায়ত্তৰণী কবিতা ছনেট আৰু ছনেট গুচ্ছৰ আলোচনাৰ অন্তত আমি ডেউৰ অন্তান্ত গীতি কবিতা আৰু শোক কবিতাৰ এটি আলোচনা এই অধ্যায়ত দাখি ৰাখিছোঁ।

অসমীয়া কবিতালৈ বৰবৰুৱাৰ প্ৰথম অবিহণ চোপাকলি—১৯০২ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হয়। ১৮২২ খ্ৰীষ্টাব্দতে ৰচনা কৰা কিছুমান ছনেট আৰু গীতি-কবিতা চোপাকলি ত প্ৰকাশ পায়। ইয়াৰ প্ৰথম খণ্ডত থকা একাধিক ছনেট আৰু দ্বিতীয় খণ্ডত থকা চৈধ্যটি গীতি কবিতা ১৮৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰে সৃষ্টি নিশ্চয় নহয়। বৰবৰুৱাই কবিতা সৃষ্টিত হাত দিছিল কুৰিৰ দেওনা পাৰ চোৱাৰ আগৰ পৰাই। বৰবৰুৱাৰ পৰিয়ালবৰ্গৰ মৌলিক আৰু লিখিত বিবৃতিৰ পৰা আমি এই কথা জানিব পাৰিছোঁ। বৰবৰুৱাৰ জ্যেষ্ঠ জোৱাই উমাকান্ত গোহাঁয়ে লিখিছে His (Bor Boruah s) first Production was Dhopa Kali written at the Tifook Tea Garden when he was probably within his teens serving as a clerk in that garden ।

তদুপৰি বৰবৰুৱাৰ জ্যেষ্ঠ ভ্ৰাতৃৰ জ্যেষ্ঠপুত্ৰ শশী বৰবৰুৱাই আমাক জনোৱা মতে বৰবৰুৱাই ছাত্ৰ অৱস্থাতে পৃথিৱীৰ জ্যেষ্ঠ সাহিত্যৰ গ্ৰন্থ অধ্যয়নত একাধিকবাৰকৈ লাগিছিল আৰু লগে লগে পৰীক্ষামূলক প্ৰচেষ্টাৰে অসমীয়াত কাব্য আৰু ছনেট লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। এনে কাব্যত লিপ্ত হৈ ডেউৰ এণ্টেন্স পৰীক্ষা দিয়াৰ পৰাও বিৰত থাকে।

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ বয়স মাত্ৰ ডেইশ বছৰ যেতিয়া ১৮২২ খ্ৰীষ্টাব্দত ডেউৰ চোপাকলি প্ৰকাশৰ বাবে সাজু হয়। ডেউৰ টিফুক প্ৰবাস নামৰ কবিতাটিত উল্লেখ থকা 'বিবাহিণী বিলাপ কাব্য (১৮২৩—১৯১২) 'ভিৰোতাৰ আত্মদান কাব্য (১৯ ২—১৯১২) 'কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য (১৯ ৩) ৰালিতা (ব্ৰহ্মজীমূলক উপন্যাস ১৯ ৩) আৰু

১। Uma Kanta Gohain A Brief Account about Late Hiteswar Borboruah s Life (in manuscript)

‘মালচ (১৯২—১৯২) হয় পূৰ্ণাৰ্থে নহয় আংশিকভাৱে ১৯০২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰতে ৰচিত হৈছিল। চোপাকলিৰ সৈতে একেলগে ১৯২ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশ হোৱা টিফুক প্ৰবাস নামৰ কবিতাটিয়ে এই কথাৰ সত্যতা প্ৰতীয়মান কৰে। কবিৰ দেওনা পাৰ নোহওঁতেই ছাত্ৰ বৰবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্য ক্ষেত্ৰত কাব্য আৰু ছনেটৰ যি কঠোৰ পাৰিবাৰলৈ আকৃষ্ট কৰে, নিম্ন কালক্ৰমত অসমীয়া সাহিত্য উন্নয়নৰ অক্ষৰ লিখনী হৈ বুলি। গতিকে চোপাকলি আৰু কবিৰ অন্যান্য ৰচনাৰ (বিশেষকৈ টিফুক-প্ৰবাস’ত উল্লেখিত) ৰাজত সীমাবদ্ধতা চিনাক্ত হুস্তিসন্মত নহব। কবিৰ প্ৰাৰম্ভিক ৰচনাই প্ৰায় একে সময়তে সৃষ্টি।

চোপাকলিৰ প্ৰথম খণ্ডৰ একা দ্বয়টি ছনেট আঁতৰাই আৰম্ভ হোৱাৰ লগত আন বহুখিনি ছনেট সংযোগ কৰি মালচ নামৰ ছনেট পুথিখন হস্তত কৰা হয়। মালচৰ পাতনিতে বৰবৰুৱাই এই কথাৰ উল্লেখ কৰিছে— এই পুথিৰ কিছুমান কবিতা বাহী উৰা আৰু আলোচনীত প্ৰকাশ হৈছিল আৰু কিছুমান ইং ১৯২ ছনত চোপাকলি নামে পুথি আকাৰে ছাপা হৈছিল। বাকীখিনি আগুৱাই ছাপা হোৱা নাই। গতিকে মালচৰ ছনেটখিনি কবিৰ বিভিন্ন সময়ৰ সৃষ্টি আৰু এই পুথিৰ পৰিকল্পনা ১৯২ খ্ৰীষ্টাব্দতে কৰা হৈছিল যদিও ১৯১৮ খ্ৰীষ্টাব্দতে ই প্ৰকাশিত হয়। মালচৰ জন্মই চোপাকলিৰ প্ৰথম খণ্ডৰ সমাপ্তি ৰচনা কৰে। মালচৰ আলোচনা আৰম্ভ হৈছে কবিৰ আহিছে। এই অধ্যায়ত আৰম্ভ চোপাকলিৰ ২য় খণ্ডটিৰ আলোচনা এটিহে দাঙি ধৰিছে।

চোপাকলি ২য় খণ্ডৰ চৈধ্যটি কবিতাৰ ছয়টি কবিতাৰ জীৱন আৰু জগতৰ ওপৰত দৃষ্টিপাত কৰিছে। এই কবিতা কেইটি হ’ল জীৱন-নাও বোৱা মই নাযাওঁ ডালৈ ‘মকতুইত ফুল ; মকতুইত মৰীচিকা সন্তাপ(ক) আৰু সন্তাপ(খ)। অন্য দুটি কবিতা হ’ল জনমতুইৰ বেহু হুঁলি আৰম্ভ ভিতৰত পোক দেখি গোলাপত কাঁইট এটি বহুবেকীয়া ল’ৰাৰ মৃত্যুত আৰু ঔষধ আৰু ইয়াৰে কেইটিমানত হংবাজ বোমাটিক কবি ৱৰ্ডচৱৰ্থ শ্যেলী কীটছ, চালচ লেখ আৰু চাৰ মালচাৰ কটৰ গীতি-কবিতাৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। বাকী দুটি কবিতা লক্ষ্য বৰ্দ্ধন কাব্যৰ (অসমাপ্ত) ১ম আৰু ২য় সৰ্গ।

প্ৰথম দুটি কবিতাৰ অধ্যয়নে বৰবৰুৱাৰ জাগতিক জীৱনৰ প্ৰতি দৃষ্টি সদৰী কৰে। আৰম্ভ উপক্ৰমণকাণ্ড উল্লেখ কৰি আহিছে— চোনাকী আৰু বিজুলী নামৰ আলোচনী দুখনিয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ বোমাটিক আলোচনৰ ধাৰা বহন কৰে। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ বোমাটিক ভাৱধাৰাই গীতি-কবিতাৰ মাজেদি আত্ম-প্ৰকাশ কৰে। এই সময়ৰ অসমীয়া কবিসকলৰ ওপৰত হংবাজ বোমাটিক কবিসকলৰ প্ৰভাৱ অতি স্পষ্ট। বোমাটিক কবিতাৰ নিজৰ ওপৰত আৰু ডেওৰ চাৰিওকাষে থকা জগতৰ ওপৰত কোঁতুলপূৰ্ণ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰে আৰু জীৱন

প্ৰকৃতি আৰু ভগতৰ আঁৰৰ বহস্যৰ আঁত বিচাৰি হ'বাপুৰি ধায়। এনে ভিষ্ণু সাহ সৃষ্টি কৰে বিভিন্ন গীতি কবিতা। এজা সমালোচকে বোমাষ্টিক অ দৰ্শৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰি পিখিছে : "In the earlier literature spiritual salvation is an absolute condition to which the individual soul aspires and which he can achieve with finality It is a state of being In Romantic literature personal self continues to find a basis for affirmation It is a state of constant becoming There is for the Romantic thinker unlike his predecessor in the Enlightenment, no such thing as an absolute goal or achievable perfection, but only the continual act of seeking, a process itself The paradox of imperfection by which man believes that though he can never achieve perfection he must continually move toward it if he is to find self realisation is an essential aspect of Romanticism In its positive forms Romanticism has accepted the human dilemma for what it is paradoxically making man's imperfection in its negative form it has left man without certitude The principal manifestation of Romanticism in literature is to be found in those works concerned with the search for reality by means of the quest for self identity or full self expression ২

সৃষ্টিৰ বহস্যৰ পৰা খেদি খেদি বোমাষ্টিক কবিয়ে আত্ম পৰিচয় আৰু পূৰ্ণ আত্ম অভিব্যক্তিৰ মাজেদি চিৰস্থলৰ সন্ধানত ব্ৰতী হয়। এই দৃষ্টি-কোণৰ পৰা আমি ববকল্পৰ এই গীতি কবিতা কেইটি বিচাৰ কৰি চাব খুজিছোঁ।

প্ৰথম মানিৰ প্ৰথম কবিতা জীৱন নাও ত কবিয়ে জীৱনৰ অনন্ত জিজ্ঞাসাৰ এখনি কাব্যিক চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। মানিৰ জীৱন এখনি নাও সৰুশ। সাংসাধিক তেঁ ধুবুহাৰ তালে তালে বহুলা সাগৰত এই নাও অনন্তৰ অভিমুখে গতি কৰিছে। কবিৰ আন এটি দৃষ্টিও মানি-জীৱন স্বকৃত্য সৰুশ সময়ৰ তেঁৱে ইয়াক কোবাই আছে। সাংসাধিক বাধা বিঘিনিৰে মানিৰ অনন্ত জিজ্ঞাসা ব্যাহত কবিৰ নোৱাৰে। অপাৰ অহুসজ্জনাৰ চৰম হতাশাৰ মুহূৰ্ত্তত মানিৰে সৃষ্টিকৰ্তাৰ আজ্ঞাৰ গ্ৰহণ কৰে। আত্ম উপলব্ধিৰ মাজেদি সত্য উপলব্ধিৰ অসীম প্ৰচেষ্টা অবাধিত ভাৱে চলি থাকে। সেয়ে কবিয়ে গাইছে

পালৰ উপৰি পাল ঘনে ঘনে তোলা

বতাহৰ চাল চাই লালে লাহে বজা

অনন্ত সাগৰ হায়।

বুজিলে তৰণী নাই

লাহে লাহে নাওখনি গুৰি ধৰি দিয়া

এলাহ ভাগৰ এৰি ডাঠ কৰি হিয়া ॥

কালৰ ধুমুহা বলে জীৱন বন্ধত

বিজুলী চমকে ভয় দেখায় চকুত ॥

চোৱাচোন গুৰি ফালে

জাৱেই চাকি ললে

লাহে লাহে নাওখনি গুৰি ধৰি দিয়া

এলাহ ভাগৰ এৰি ডাঠ কৰি হিয়া ॥ (জীৱন নাও)

যোৱা যই নাযাওঁ তালহ নাযব কবিতাটিত কবিয়ে সাংসাৰিক জীৱনৰ প্ৰতি
আশঙ্কা প্ৰকাশ কৰিছে। পৃথিৱীৰ বিষয় বাসনা চৰিতাৰ্থৰ যি অনন্ত ভূমি সি কেতিয়াও
মানৱ জীৱনত পূৰণ নহয়। মানৱ জীৱনত ইহিৰ বাবে স্থান নাই ই কন্দা কটাৰে
ক্ষেত্ৰ। সাংসাৰিক জীৱনত ফুল ফুলৰ প্ৰকৃত গন্ধ নাই। মানৱ প্ৰাণৰ স্বৰ্ধ আনন্দ
আশা আকাঙ্ক্ষা প্ৰেম-প্ৰতিপত্তি প্ৰকৃতাৰ্থত গন্ধ হীন আৰু অস্ত সাৰশূন্য। সেয়ে কবিয়ে
গাইছে :—

তাত মাথে। নিতে কন্দা

নিতউ হৃদয় ফটা

ইহিৰ নামেৰে তাত

লেখ যাত্ৰো নাই।

যোৱা—যই নাযাওঁ তালহ ॥

তাত মাথে। ফুল ফুল

মজাৰ ভোমোৰা কুল

গোন্ধ নাই ভাপ নাই

মধু তাত নাই।

যোৱা, যই নাযাওঁ তালহ ॥

চিহ্নে গোলাপ তাত

কাইটে বিজিব হাত

কেতেকী পাৰিলে সাপে ডাকিব দেহত।

অকালত যাব প্ৰাণ ফুলৰ লগত ॥

বাজুৰ প্ৰাণ মোৰ।

লাগে বৰ ভয়।

যোৱা যই নাযাওঁ তালহ ॥' (যোৱা যই নাযাওঁ তালহ)

এই কবিতাটিৰ অন্তৰ্নিহিত ভাৱ ই বাজ কবি কীটছৰ Ode to A Nightingale নামৰ প্ৰখ্যাত কবিতাটিৰ ভাৱৰ লগত কিছু দূৰ মিলে। কীটছেও সাংসাৰিক জীৱন যৌৱন প্ৰেম প্ৰীতি স্বৰ্গ আনন্দ ৰূপ সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতি বিতৃষ্ণা প্ৰকাশ কৰি নাটকিয়াল পখীৰ সঙ্গীতৰ স্বৰৰ মাজত পৰম আনন্দ আৰু পৰম মুক্তি বিচাৰি পাইছে।

মকভূমিত ফুল নামৰ কবিতাটিত কবিয়ে সাংসাৰিক জীৱনটোক এখন নীৰস মকভূমিৰ লগত আৰু মানৱ আত্মাক সৰগীয় স্বৰ্গা লক এপাহি নিহলুৱ ফুলৰ লগত বিজনি কৰিছে। পৱিত্ৰ ভাৱে জন্ম লৈ এই আত্মা ফুলপাহিয়ে স্তম্ভৰ ভাৱে ফুলিবলৈ প্ৰয়াস কৰি আহিছে কিন্তু স মাৰ মকত ই অকালতে লেবেলি শুকাই গৈছে। সৰগৰ বাহিৰে আন কোনো এই ফুল পাহি উপযুক্ত হিচাবে ফুলি উঠিব নোৱাৰিব

হায়।

উদ্যান তিৱাগ কৰি

ফুলনি এন্ধাৰে ভৰি

মকৰ মাজত আজি কিয় ফুলা ফুল ?

পাহৰি নিজৰ ধৰ্ম

কৰিছা যে কি অকৰ্ম

নাজানো কি ইচ্ছামতে ? নে কি মাথে। ভুল ?

যদি হ'ল ভুল তুমি

আহিলা ই মকভূমি

কাবউ কৰিছো তুমি পুহ গুচি যোৱা।

যদিওবা মক মাজে

তোমাক স্তম্ভৰ মাজে

তথাপি অলপ তুমি ভৱিষ্যত চোৱা ॥ (মকভূমিত ফুল)

মকভূমিত মৰাচিকা নামৰ কবিতাটিৰ মূলভাৱো প্ৰায় একে ধৰাৰ। জীৱন মকত আশা মৰাচিকাক মানৱক হাবাখুৰি খুৱায়। অজ্ঞান মনে এই মৰাচিকাৰ কবলৰ পৰা মুক্তি লাভ কৰিব নোৱাৰে

পিয়াহ গুচুৱা ঠাই

মৰাচিকা। তোত নাই

তই মাথে। মহাত্ম্য মকৰ মাজত।

নিৰ্বোধৰ দৰে হায়।

কিয়ান ভুলিছো তোত ?

হুপজিব নেকি জ্ঞান হৃদয়ত ? (মক ভূমিত মৰাচিকা)

সম্পাদ (ক) আৰু সম্পাদ (খ) গায় কবিতা দুটি কবিতা তেওঁৰ কাব্য চচ্ছাৰ উচ্চাকাঙ্ক্ষা চৰিত্ৰ নোহোৱাত আক্ষেপ কৰিছে। তেওঁৰ সোণালী সম্পাদ ছাৰৰাৰ হৈ গল কবিতাৰ চোপাকল ফুল ফলও বিকশিত নহৈ অকানতে মৰহি শুকাল। অলুশোচনাৰ মাজেদি কবিয়ে বিধৰ হচ্ছাক মান লৈছে

নউ ফুলোতেহ

সৰিলে কাটি

ফুলতে মৰহি গল।

বিধাতাৰ হচ্ছা

নোৱাৰি থগাব

যিটো হব লাগে ২ ল ॥ [সম্পাদ (ক)]

দক্ষ হৃদয়ৰ জ্বল আৰু মুহুমা

মুগ্ধচেয়ে আৰু হয়। চকুণী চকুৰ।

জন্মৰাধি কন্দা দেখো আৰু যোগে

হৃদয়ৰ দুখ মোৰ যাতনা দুৰ্গোৰ ॥ [সম্পাদ (খ)]

ওপৰত আলোচনা কৰা ছয়োটি কবিতাৰ মাজেদি জীৱনৰ এক অৱসাদৰ স্বৰ বাজি উঠিছে আৰু কবিয়ে এটি দাৰ্শনিক উপলব্ধিৰ বাবে প্ৰয়াস কৰিছে।

আন ছয়টি গীত কবিতাৰ ভিতৰৰ জনম ভূমিৰ চেনেহ নামৰ কবিতাটি চাৰ ৰাণচাৰ স্বৰৰ Patriotism নামৰ কাব্যটিৰ অসমীয়া অনুবাদ। এই কবিতাটিৰ আন এটি জনপ্ৰিয় অনুবাদ কৰে—পদ্মধৰ চলিহাদেৱে। বৰবন্ধুৰ অনুবাদো অতি প্ৰাঞ্জল আৰু মনোহাৰী

আছেনে এমুৱা লোক আগ্ৰহ বিহীন ?

বোতয়াও জীৱনত যিটো কোৱা নাহ

আপোনাৰ অন্তৰতে আপোন মনতে

এয়ে মোৰ আপোনাৰ জনমৰ ঠাই।

আছেনে এমুৱা লোক ? যিজনৰ মন

—বিদেশৰ পৰা যৱে নিজ দেশে আহে

জনম ভূমিৰ ভাবি স্নেহ স্মৃতিৰ

হৃদয় দুখেৰে ভৰা নওৰে উলাহে ?

আহ যদি এনে লোক চিনি ৰাখা তাক

মুখলৈ কাৰণে তাৰ কবিতা উলাহ।

যদিও পদ্মধী তাৰ অনেক ভাঙৰ

প্ৰাসক্ত যদিও তাৰ নামৰ বতাহ ॥
 অসাধ সম্পত্তি আৰু পদবীৰুকাতে
 দুৰ্ভাগ্য্যে বৰ্ষপবে তাৰ জীৱনত
 নোৱাৰে আৰ্জিব যশ' প্ৰা। পৰিহৰি
 লয় পাব দেহা তাৰ ফুলিৰ লগত ॥
 মৰণ স্থানিলে তাৰ নাকান্দে কোনেও
 বৰিতা নালগে কবি তাৰ মৰাত ॥
 নকৰে কোনেও একো তাৰ নাম কৰি

নামেহ নাথাকে তাৰ কাষে জন্মত ॥ (জনম ভূমিৰ চেনেহ)

বৰবৰুৱা আন এটি কবিতা ফুলিৰ ওপৰত উলিয়ায়। বৰ্ভাৰৰ্থৰ To the Cuckoo নামৰ কবিতাটিৰ চাঁ পৰিছে ২ ভাষা অধ্যয়ন নহয়। 'আমৰ ভিতৰত পোক দেখি নামৰ কবিতাটিৰ মূণ ভাৱ সংক্ৰান্তৰ পৰা লোৱা হৈছে। গোলাপত কাহট এটি দৰ্শনাত্মক ভাৱৰ কবিতা। গোলাপ—জানৰৰ আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ প্ৰতীক কিন্তু বাৰ্ট—সাধাৰক বাধা বিঘিনিৰ প্ৰতীক। গোলাপৰ অন্তঃসন্ধানকাৰী মানৱ কাহটৰ আঁচোৰত ক্ষত বিক্ষত হয়

বায়েটায়' গছে তত ফুলিল গোলাপ।
 মুখৰ ইহিবে মোক বৰিল পগলা।
 তো, বেপাৰতে মৰ তোকে আশা কৰি
 বায়েটায়' ফুটি ফুটি হলো জলাবলা। (গোলাপত কাহট)

এই পাৰী কেতিয়ে প্ৰখ্যাত হ'বাজ কবি শ্বেলীৰ Ode to the West Wind নামৰ কাব্যতাটিৰ ভাৱৰ সৰ্বজনবিদিত শাৰী কেইটিলৈ মনত পেলায়

I fall upon the thorns of life.
 I bleed ॥

বৰবৰুৱাৰ আটা তৈক চুটি গীতি কবিতাটিৰ নাম—এটি বহুবেকীয়া ল'ৰাৰ মৃত্যুত। এই কবিতাটিয়ে ২ ৰাজ কবি চালচ লেখৰ On An Infant Dying As Soon As Born নামৰ কবিতাটিৰ কথা মনলৈ আনে। মাত্ৰ চাৰি শাৰীৰ এই কবিতাটিয়ে এক গভীৰ কাব্যিক চিন্তাৰ আভাস দিয়ে —

নউ পাৰ্জতেহঁ হায়। স সাধৰ দুখ
 হুহুৰোতে সংসাৰৰ কুটিল চক্ৰত
 গৰছে মইনাকী। প্ৰাণ পৰিহৰি
 অনন্ত শান্তিৰে ভবা স্বৰ্গৰ মাজত ॥

ঐশ্বৰ্য নামৰ কবিতাটিত উক্ত ভাৱৰ কোনো খলকনি উঠা নাই।

চোপাকলিৰ ২য় খণ্ডত লক্ষণ বৰ্দ্ধন নামৰ এখনি অসমাপ্ত বাবাব ছুটি সৰ্গ পোৱা হয়। প্ৰথম সৰ্গত কবিয়ে বাগ্গেৰী বন্দনা কৰি গাইছে

“আই! তেনে আই! আই! কৰণা চকুৰে

কৃপা কৰি চোৱা হয়। এই অধ্যমক

বৈধব্য-জালাত আজি উন্নীলা দেবীক

কন্দুৱাওঁ মহাশোকে বৰ্দ্ধি লক্ষণক।

এই বাগ্গেৰী বন্দনাটিত দহোটি পংক্তি আছে। বামচন্দ্ৰই ভ্ৰাতৃ লক্ষণক বৰ্দ্ধন কৰাৰ যি কৰণ কাহিনী তাকে কাব্যত ৰূপায়িত কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰি কবিয়ে বাগ্গেৰীৰ কৃপা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।

দ্বিতীয় সৰ্গত স্বৰ্গৰ হস্তৰ বাজসভাৰ এটি মনোৰম বৰ্ণনা আছে। অম্বাৰতীৰ বিষল জ্যোতিৰ মাজত মধুৰ সঙ্গীতৰ মৃচ্ছনা উঠিছে। ৰজা অলমুখা তিলোত্তমাৰ সঙ্গীতৰ তালে তালে উৰুশী উৰা আৰু মিশ্ৰকেশীয়ে নৃত্য কৰিছে। অপেশ্বৰী সকলৰ নৃত্য গীত আৰু সৰগৰ সমস্ত মৌল্যাহ দেৱৰাজ “স্ত্ৰব মন যেন যুহিব পৰা নাই। “স্ত্ৰ অতি চিন্তাক্লিষ্ট হৈ সিংহাসনত বহি বল। অৱশেষত অপেশ্বৰীসকলৰ নৃত্য গীত বন্ধ হল। ইন্দ্ৰ পত্নীয়ে হস্তক এনে অস্বাভাৱিক বিষাদৰ কাৰণ হুথিলে। “স্ত্ৰই পত্নীৰ কোতুহল নিবাৰণ কৰিবলৈ বামাগ্গৰ কৰণ কাহিনী কবলৈ আৰম্ভ কৰিলে

জানো তুমি প্ৰিয়তমা। ত্ৰিদেশ ঈশ্বৰি।

কি কাৰণে গল সীতা পাতাল পুৰত

কান্দি কান্দি ছুখে শোকে হয়। অকালত

কন্দুৱাহ অযোধ্যাক দাকন শোকত ॥

এই পংক্তিৰ লগে লগে দ্বিতীয় সৰ্গৰ অসমাপ্তভাৱে সামৰণি পৰে। লক্ষণ বৰ্দ্ধনৰ ওপৰত কাব্যাৰ্থনি কিয় সম্পূৰ্ণ কৰা নহল—ইও এটি বিশেষ প্ৰশ্ন। বববক্কাৰ সাহিত্যিক মহাকাব্য ৰচনাৰ মূল প্ৰেৰণা আছিল—জাতীয় বুৰঞ্জীৰ গোঁৱৰময় কাহিনী আৰু অসীম স্বদেশ-প্ৰীতি। পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে বামাগ্গৰ ধৰ্ম্মীয় কাহিনীৰ আধাৰত লক্ষণ বৰ্দ্ধন কাব্য ৰচনা কৰাৰ যি প্ৰচেষ্টা—সি বববক্কাৰ প্ৰকৃত কাব্যাদৰ্শৰ ভিতৰৰ বস্তু নাছিল। উক্তপৰি কাব্যাৰ্থনি অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত লিখা হোৱা নাছিল। মুঠতে কাব্যৰ বিষয় বস্তু আৰু ছন্দ সজ্জা দুয়োটি দিশৰ পৰাই লক্ষণ বৰ্দ্ধন যে বববক্কাৰ অতি আগতীয়া কাব্যিক প্ৰচেষ্টা আছিল তাত সন্দেহ নাই। এনে বিষয় বস্তু আৰু ছন্দ বীড়ি পৰিত্যাগ কৰি বববক্কাই অৱশেষত বুৰঞ্জীমূলক বিষয় আৰু অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ নিৰ্বাচন কৰি লয়। বববক্কাৰ এই অসম্পূৰ্ণ কাব্যাৰ্থনিয়ে ই ৰাজ কবি কীটছৰ অসম্পূৰ্ণ কাব্য ‘Hyperion’ লৈ মনত পেলায়।

(খ) ॥ 'টিফুক প্ৰবাস' ॥ (চোপাকলিৰ ওপৰক)

চোপাকলিৰ ওপৰক হিচাবে থকা টিফুক প্ৰবাস নামৰ কবিতাটিৰ এটি বিশেষত্ব আছে। চৈধ্য পঞ্জিৰ এই কবিতাটিক আমি বৰবন্ধাৰ কাব্যিক আত্মজীৱনী বুলি আখ্যা দিব পাৰোঁ। টিফুকত চাহ বাগিচাৰ চাকৰি কৰিবলৈ যোৱাৰ লগে লগে কিয়ে মুকলিমুৰীয়াতকৈ কাব্য সাধনাত ত্ৰুতী হব নোৱাৰা হ'ল। টিফুকলৈ যোৱাৰ আগতে কবিয়ে একাণপতীয়াতকৈ কাব্য চচ্ছাত লাগি আছিল আৰু এডালি এডালিকৈ কেইবাডালি কাব্য মালা বাগ্‌দেৱীৰ চৰণত অৰ্পণ কৰিছিল। সেয়ে কবিয়ে গাইছে

বহুদিন হল দেৱী কবিতাৰ ঈশ্বৰি।

হেৰুৱালে। স্বাধীনতা অমূল্য বতন।

পৰৰ অধীন তুমি কৰিলা দাসক।

পৰাধীন। নাই ভজ। তবু শ্ৰীচৰণ ॥

আহাহা! পৰাণ কান্দে। আছিলে এদিন

তোমাৰ পাৰতে মন কৰি সমৰ্পণ

গভীৰ দুপৰ নিশা নিজম গহীন

কৰিছিলে। নিতে তবু পদ আৰাধন ॥

কল্পনা সখীক লই কবিতা বনত

ফুৰিছিলে। নিতে তুলি ফুৰ কবিতাৰ

গাঁথিছিলো কত মালা পুঞ্জিবৰ মনে

তুখনি চৰণ বীণা বাদিনি। তোমাৰ।'

তিবোতাৰ আত্মদান মইনা মালিতা

বিবহ ব্যাকুল দীনা বিবহিণী নাৰী

ধনদা কমল নাট ধৰ স কমতাৰ

মালচ নামেৰে সেই ফুণিৰ বাৰী ॥ ইত্যাদি

ইয়াৰ পৰা এই কথা সহজে বুজিব পাৰি যে তিবোতাৰ আত্মদান কাব্য মইনা মালিতা বিবহিণী বিলাপ ধনদা কমল নাট কমতাপূৰ ধ্বংস কাব্য আৰু ছনেটপুথি মালচ হয় পুণ্ডাৰে নহয় আ শিকতাৰে কবিতা টিফুক প্ৰবাসৰ আগতেই ৰচনা কৰা হৈছিল। এই টিফুক প্ৰবাস কবিতাটি চোপাকলিৰ লগতে ২০২ ঐষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হৈছিল। গতিকে ইয়াত উল্লেখ থকা গ্ৰন্থখিনি ১৯০২ ঐষ্টাব্দৰ আগৰ ৰচনা। অৱশ্যে এই গ্ৰন্থখিনিৰ কেইবাখনও যে ১৯০২ ঐষ্টাব্দৰ আগতে সম্পূৰ্ণ কৰিব পৰা হোৱা নাছিল—এই কথা কবিতাৰ গ্ৰন্থ ৰচনাৰ সময় তালিকাই প্ৰমাণ কৰিব।

টিফুকৰ চাকৰি জীৱনত কাব্য ৰচনাৰ স্বাধীনতা হেৰুৱাই কবিয়ে অত্যাঁপ কৰিছে। কাব্য সাধনাৰ কাৰণে তেওঁ ছাত্ৰ-জীৱনৰ অধ্যয়নকে বাদ দিছিল—, কিন্তু টিফুকৰ জীৱন তেওঁৰ সাধনাত এক প্ৰকাৰ বাধা স্বৰূপ হৈ থিয় দিলে

যাক লাগি অকালত তিয়াগিলে পতা
 নোৱাৰিলে তাৰ একো কবিতা ভাৰতী।
 সেই দুখে মাথোঁ তাৰ কান্দিছে পৰাণ
 ৰূপায়নি। কথা ৰূপা কৰিছে মিনতি ॥
 সৰিলে অকালে তাৰ আকাশ কুমুহ
 মনৰ কামনা আঁ? নহল পূৰণ'
 সি কাৰণে কান্দে আজি এই প্ৰবাসত
 অভাগা হিতেশে ধৰি তোমাৰ চৰণ ॥

কিন্তু চাহ বাগিচাৰ নীচ চাকৰি জীৰণে কবিতা সাধনা ব্যাহত কৰিব নোৱাৰিলে।
 আজীৱন চাহ বাগিচাৰ কেৰাণীৰ চাকৰিত লাগি থাকিও বৰবৰ্জীয়া যি অবদান দি
 গল—সি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভাৰত চিৰ দিন অমল্য বহু হৈ থাকিব।

(গ) ॥ সমুদ্ৰৰ হামৰাও ॥ (এটি শোক কবিতা শুদ্ধ)
 (বিবাহিতা বিলাপ কাব্যৰ ওপৰকি)

আমি আগৰ আলোচনাত লক্ষ্য কৰিছো—কেনেকৈ পাৰিবাৰিক বিয়োগ বেদনা
 কবি বৰবৰ্জীয়াৰ মৰ্মাহত কৰিছিল আৰু কেনেকৈ ইয়াৰ প্ৰভাৱতে তেওঁৰ সাহিত্য
 সৃষ্টিত কৰণ বসে প্ৰাধান্য লাভিছিল। ১৯১৩ খ্ৰীষ্টাব্দত বিবাহিতা বিলাপ কাব্য প্ৰকাশ
 হোৱালৈকে কবিৰ পৰিয়ালত এটা এটাকৈ পাচটা বিয়োগ বেদনা সংঘটিত হয়।
 ১৯০৩ খ্ৰীষ্টাব্দত কবি ভগ্নী ৰত্নদেৱীৰ মৃত্যুৰ সৈতে এই বিয়োগ নাটৰ আৰম্ভণি হয়।
 ১৯২১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৪ আগষ্টত কবিৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ বিপিনৰ আকস্মিক মৃত্যুৰ লগে লগে
 এই বিয়োগ নাটৰ সাময়িকি পৰে। বিপিনৰ মৃত্যুক লৈ কবিয়ে ৰচনা কৰা ছোট ওজ
 চকুলোৰ আলোচনা আমি ততিমধ্যে কৰি আহিছো। বিপিনৰ মৃত্যু আগৰ অতীৰ
 কৰণ বেদনা হল—১৯২২ খ্ৰীষ্টাব্দত কবিৰ প্ৰিয়তমা পত্নীৰ বিয়োগ। ১৯০৩ খ্ৰীষ্টাব্দ আৰু
 ১৯১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মাজত কবিৰ অতি চেনেহৰ ভ্ৰাতৃ স্বৰেশ্বৰৰ মৃত্যু ঘটে ১৯০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত
 আৰু কবিৰ ভিতীয় পুত্ৰ জিতেনৰ শোকাবেহ মৃত্যু ঘটে ১৯১৯ খ্ৰীষ্টাব্দত। ইয়াৰ
 ভিতৰতে তেওঁৰ মাতৃৰো বিয়োগ ঘটে। এই পাঁচটি বিয়োগ বেদনাক লৈ বৰবৰ্জীয়া
 পাঁচটি শোক কবিতা (elegiac poem) ৰচনা কৰি সমুদ্ৰৰ হামৰাও নাম দি
 পুথি আকাৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল। কিন্তু এই কাৰ্যত সফলকাম নহৈ
 অৱশেষ এই শোক কবিতা লানি বিবাহিতা বিলাপৰ ওপৰকি হিচাবে প্ৰকাশ কৰি
 উলিয়ায়।

সমুদ্ৰৰ হামৰাওত থকা শোক কবিতা পাঁচটি হল—ভগ্নীৰ ভাৰতী আইতা
 প্ৰাণৰ জিতেন আৰু প্ৰিয়তমা। এই লানি কবিতাক আমি অসমীয়া সাহিত্যত
 বিৰল এটি শোক কবিতা শুদ্ধ (An Elegy Sequence) বুলি কব পাৰো। এই

শুদ্ধিৰ মৃত্যু আৰু মৃত্যু বেদনাক মূল বস্তু হিচাবে নৈ কবিয়ে তাৰ মাজেদি তেওঁৰ দাৰ্শনিক চৰ্চা পৰিস্ফুট কৰিছে। 'বিবৰ্হণী' বিলাপৰ ওপৰৰি হিচাবে ধৰাত এই শুদ্ধিৰ সাহিত্যিক বৈশিষ্ট্য অক্লান্তিৰে বিচাৰ কৰা হোৱা নাই। বেলেগে পৃথি আকাৰে প্ৰকাশ হোৱা হলে 'সন্তপ্তৰ হামৰাও' সৰ্বজনবিদিত গ্ৰন্থত পৰিণত হ'লহেঁতেন।

পৃথিৱীৰ সকলো সাহিত্যতে শোক কবিতাৰ এটি স্বকীয় স্থান আৰু বৈশিষ্ট্য আছে। পৰিয়ালৰ কোনো আপোনজন মৃত্যুত বন্ধ নাইবা কোনো প্ৰাণত ব্যক্তিৰ মৃত্যুক লৈ কবিয়ে শোক কবিতা ৰচনা কৰে। আদিতে এই শোক কবিতাৰ স্বৰ আছিল নিতান্ত ব্যক্তিগত কিন্তু পিছলৈ ২ সমগ্ৰ মানৱ জীৱনৰ গভীৰ সমস্যা ৰাজ সামৰি লৈ বিশ্বজনীন স্তৰলৈ উন্নীত হয়। শোক কবিতাৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰি এজন সমালোচক পণ্ডিতে লিখিছে *Often too the philosophic and speculative elements become predominant in it sometimes even to the total subordination of the purely personal interest the poet brooding upon his subject being moved to meditations over questions immediately raised by it or the deepest problems of life and destiny as in Shelley's Adonais and Browning's L. Susia* ৩ এই মতে বিচাৰ কৰিলে মিশ্ৰনৰ *Lycidas* মেথিউ আৰ্ণল্ডৰ *Rugby Chapel* আৰু *Thyrsis* টেনীছনৰ *In Memoriam* আৰু গ্ৰেয় *Elery in a Country Churyard* — শোক কবিতাৰ কেইটিমান উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন।

ওপৰত উদ্ধৃত মন্তব্যৰ আধাৰত আমি বৰবৰুৱাৰ শোক কবিতা কেইটি বিচাৰ কৰি চাব খুজিছো।

পৃথিৱীৰ যি সকলো মাতৃ ভগ্নী ভাতৃ আৰু পুত্ৰ হেৰুৱা জীৱনত জলা কলা হৈছে সেই সকলৰ হাততে কবিয়ে শোক কবিতা কেইটি অৰ্পণ কৰিছে।

॥ ভনীটি ॥ ভনীটি নামৰ শোক কবিতাটিত কাব্যে তেওঁৰ ভগ্নী বতুদাৰ ২ ৩ খ্ৰীষ্টাব্দত হোৱা অকাল বিয়োগত পাপৰ বেদনা প্ৰকাশ কৰিছে। বতুদাৰ লগত থকা মধুৰ সম্পৰ্কৰ পবিত্ৰ সোৱৰণী কৰি কবিয়ে প্ৰশ্ন কৰিছে—বতুদা ক'লৈ গ'ল? কবিয়ে মৃত্যুৰাজ্যৰ এখনি কল্প চিত্ৰ দাঙি ধৰি কৈছে যে এই ৰাজ্যত সা সাধিক জীৱনৰ জৰা ব্যাধি শোকৰ বাবে স্থান নাই। মানৱৰ চকু না আৰু বিননিয়ে মৃত্যুৰাজ্যৰ সীমা অতিক্ৰম কৰিব নোৱাৰে। সেয়ে কবিয়ে বতুদাক প্ৰশ্ন কৰিছে

সি দেশত বদে নেকি ফুল মুক্তকায়?

সদায় বসন্ত তাত জাবনেকি নাহ?

কুল কুল কৰি নই

তাৰ কি ধীৰেৰে বয় ?

ভকা ঢটু ধলনীৰ পানী তাত নাই ?

পাৰৰ ফুলনি তাত নিনিয়ে উটাই ?

বহুদা যি খন দেশলৈ গ'লগৈ তাত চিৰ শান্তি বিৰাজ কৰিছে আৰু মৃত্যুৰাজ
যমৰ ধ্বংসলীলা তাত সংঘটিত নহয়

কালৰ কৰাল হুঁপু নাই সি ৰাজত

নপৰে কি কোনো তাত ৰোগৰ মুখত ?

সি দেশ সুখৰ ঠাই

চিৰ শান্তি তাত পায়

কালেক নিচিহ্নে তাত দোল মৰমৰ ?

কৃতান্তে নহবে তাত লাহৰী প্ৰাণৰ ?

চিৰ শান্তিময় ৰাজ্যত বাস কৰা ভনীটিৰ কাষ পাবলৈ কবি প্ৰাণ হাঁহাঁকাৰ
কৰি উঠিছে। কিন্তু মানৱৰ ভাগ্যত ইচ্ছা মৃত্যু নাই। কবিতাটিৰ তলৰ শাৰীকেইটি
কবি অন্তৰৰ গভীৰতম বেদনাৰ পৰিচায়ক

কত যে হেপাহ কৰি

নশ্বৰ জীৱন এৰি

যাব খোজো সি ৰাজত গইছা যলই —

স সাৰৰ মায়ী মোহ স সাৰতে থই ॥

কিন্তু আহা ! সোণকণি।

জানিছা নিজেই তুমি

মানৱৰ মৃত্যু থাকে কালৰ হাতত।

ইচ্ছা মৃত্যু মানৱৰ নাই জগতত।

। ভাইটি । ১৯০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত কবিৰ কনিষ্ঠ ভ্ৰাতৃ স্বৰ্বেশ্বৰৰ মৃত্যুত এই শোক কবিতাটি
ৰচিত হয়। কবি অন্তৰৰ ভ্ৰাতৃ শোকৰ বেদনাই কবিতাটিত তোলপাৰ লগাইছে। এই
কবিতাটিতো কবিয়ে এটি গভীৰ দাৰ্শনিক তত্ত্ব উপনীত হ'বলৈ সচেষ্ট হৈছে। মানৱ
অন্তৰৰ প্ৰেম প্ৰীতি মানৱাত্মাৰ লগত সাজোৰ খাই আছে। গতিকে মানৱ দেহাৰ
অৱসান ঘটিলেই মানৱৰ প্ৰেম প্ৰীতিৰ অৱসান নঘটে। কবিয়ে সেয়েহে অনন্ত প্ৰেমৰে
বিভিন্ন মানৱাত্মাৰ মাজত যোগ সূত্ৰ স্থাপন কৰিব খুজিছে

নহয় নহয় সোণ।

ভাই ভনীটিৰ প্ৰেম

দেহা সতে স সাৰত বিনাশ নহয়।

সংসাৰৰ ভাল পোৱা

আত্মা লগত গৈ

আত্মা সঁতে থাকে প্ৰেম আত্মা প্ৰেমৰ ॥

। আইতা । বৰবন্ধুই মাতৃদেৱীৰ বিয়োগত এই শোক কবিতাটি বচনা কৰে ।
মাতৃদেৱীৰ অসীম যত্ন আৰু সাহসৰ বলতে কবিয়ে বাল্যকালৰ দ্বিভ্ৰাতাৰ সমস্ত বাধাবিঘ্ন
অতিক্ৰম কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল । জন্মদাত্ৰী মাতৃদেৱীৰ বিয়োগত যেন কবিৰ সৰ্ব
সত্তা কঁপি উঠিছে । কিন্তু কবিয়ে এটি সিদ্ধান্তত উপনীত হৈছে — সা সাৰিক জীৱন
কেৱল যায় । সেয়ে তেওঁৰ মাতৃদেৱীৰ আত্মাক পুনৰ্জন্ম লৈ সংসাৰলৈ ঘূৰি নাহিবলৈ
খাটনি ধৰিছে

এহুৱা স সাৰ

স সাৰৰ ভোগ

স সাৰ ভেলেকী বাজী ।

স সাৰৰ আশা

আকাশ কুহুম

ফৰ বালি ঘৰ সাজি ।

যিটোকে পাতিবা

সিটেই ভাগিব —

পৃথুৰী মনেৰে খন ।

বিষম স সাৰ

বিষম মূৰ্ত্তি

উগাৰে বিহৰ কণা ॥

এনে স সাৰত

আৰু যেন আই

আহিব নালাগে ঘূৰি

যত দিন জীৱ

ইয়াকে ভাবিম

প্ৰভুৰ পাৱত ধৰি ।

। প্ৰাণৰ জিভেন । শুদ্ধিৰ সৰ্বাতোকৈ স্বৰ্ণমণী শোক কবিতাটি হ'ল— প্ৰাণৰ
জিভেন । ১১ ঐষ্টাব্দত কবিৰ তৃতীয় পুত্ৰ জিভেনৰ আকাশিক মৃত্যুত এই শোক
কবিতাটিৰ জন্ম হয় । এই মৃত্যু ঘটনাৰ উল্লেখ কৰি কবিয়ে লিখিছে “কুইনাইন পিল
এচিছা আনি ৰাখিছিলে । তাৰে কেহটামান কেনেবাকৈ পাই জিভেনে ৰালে তাক আৰু
কোনো বকমেই জীয়াই ৰাখিব নোৱাৰিলে ।

এটো শোক কবিতাটি ঈতিহ্যৰে অতি জনপ্ৰিয় হৈ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত যথোপযুক্ত স্থান লাভ কৰিছে। দ্বিদেশৰ নেপেগে কৰা এটি মন্তব্য এই সন্দৰ্ভত প্ৰণয়ন যোগ্য *Indeed some of his lyrics as Pranar Jiten (Jiten dearer than life) an elegy on the death of his second son are almost unparalleled in modern Assamese literature but they are too long to be quoted* ৪

বৰবৰুৱাৰ শোক কবিতাশালিৰ ভিতৰত প্ৰাণৰ জিতেন – প্ৰকাশভঙ্গীৰ সবলতা আৰু ভাৱৰ স্বতন্ত্ৰ মুক্তনাৰ ফালৰ পৰা – সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বুলি গণ্য কৰিব পাৰি। এই কবিতাটি বহুজনৰে কণ্ঠস্থ বস্তু। কবিতাটিৰ আৱন্তণিত বৰবৰুৱাই ই ৰাজ কবি বায়বৰণ আঠ শাৰী শোক কবিতাৰ উদ্ধৃতি দিছে। এখনি ফুলনি বাগিচাৰ এটি অতীৰ মনোৰম উপমাৰে কবিতাটি আৰম্ভ হৈছে

ফুলনিৰ মোৰ
গোলাপ জ্বপিত
ধৰিলি চাৰিটি কলি
চাৰিটিৰে এটি
কিয় 'কৈ জিতেন।
থিতাতে শেৰেলি গ'লি।

কিয় ধৰিছিল
গোলাপৰ কলি।
নাপালি ফুলিব দোহি
অকাতে গ'লি
চোপাতে শুকালি
থিতাতে পৰিলি থিহি।

প্ৰাণৰ জিতেনৰ মিঠা মাত পৱিত্ৰ হাঁহি মৰমলগা আচৰণ আৰু হৃদয়গ্ৰাহী স স্পৰ্শৰ কথা কবিয়ে নীৰৱে স্বৰিছে। তেওঁৰ প্ৰাণৰ জিতেন কাল চক্ৰৰ পৰা হস্তি লাভ কৰি সাংসাৰিক জীৱনৰ তাক্ততাৰ চকুলো হুটুকাকৈ হহ জগত এৰি গুচি গৈছে। সবগৰ আত্মা সবগলৈ গুচি গ'ল – যি সবগত বৈ আছে – অনন্ত শাস্তিৰ নিজৰা। তলৰ মনোগ্ৰাহী শাৰীকেইটিৰ মাজেদি কবিৰ অন্তৰৰ গভীৰ বেদনাৰ অপূৰ্ণ মুছনা

এটি বিশ্বজনীন স্বৰ্গলৈ কণাস্তৰিত হৈছে --

এটিালি স সাৰ
অশান্তিৰ ঠাই
ভালে ভালে সোণকণি
স্বৰগৰ জীৱ
পাল পুহ স্বৰ্গ
অনন্ত স্থৰ ধনি ॥
দেৱ কণ্ঠা সবে
নিতে কোলা লব
অতি যে সাদৰ কাৰ
শুভ বেলিকা
কাষত শুৰাব
দিগন্ত সাৰটি ধৰি ॥
কাৰিদি বুজি
নিচুকাৰ তাত
আছে জগতৰ আঁঠ
ভোকৰ বেলিকা
অন্নদা খুৱাব
দুখ কোটিটিতে নাই।

স্বৰগৰ অনন্ত শান্তিৰ উপলব্ধিৰ অৱশ্যে সন্তান। ভিতৰৰ প্ৰাণস কণি শেও কব
সা সাৰিক মানৱৰ সীমিত চেতনা আৰু দুৰ্ৱশতাৰ প্ৰাণ মুক্ত হব পাৰ নাই। মোমা
সপোনতে জিনেৰ মুখখনি এবাৰ চাই এটি চুম্বা খা একোলা লবৰ বাবে পিতৃ হৃদয়
বাকুল হৈ পৰিছে

স্বপ্নতে একোলা
লম সে গৰুণি।
স্বপ্নতে এচুমা স্বামী।
একান্তক জনো
শান্ত হয় সোণ
বাপেকী মাকৰ প্ৰাণ।

কবিতা বেদনাসিক্ত হিয়াত কেতিয়াবা অসং চিন্তাৰো উদয় হৈছে। জ্বলন্ত হৃদয়তো
তেও। কোনোবা জনমৰ শতক আছিল। বেয়ে পুত্ৰ হিচাবে জনম লৈ তেওঁক আঘাত
কৰি জিতো এটি প্ৰাণ। মানৱীয় দুৰ্ৱশতা জন্ম দিয়া এনে অসং চিন্তাৰ শীঘ্ৰে
উপশম ঘটিছে আৰু প্ৰেম প্ৰীতিৰ অনন্ত চিন্তাই সেই ঠাই দখল কৰিছে। শেষৰ

ফালে কবিতাটি মানৱীয় ভাৱ চিন্তাৰ মাজেদি এটি প্ৰাৰ্থনা সজীভ যেন হৈ পৰিছে

জানো মাথোঁ আশি
জগতৰ পিতা।
মূল সকলোৰে তুমি।
অজোতা যাবোতা
দিগুতা নিগুতা
পালোতা সকলো প্ৰাণী।
সকলোৰে আদি
অনাৰ্জি কাৰণ
তোমাৰ বিৰূতি ভৱ
তোমাৰ ঈশ্বৰ্য্য
তিনিও ত্ৰৈলোক্য
তোমাৰে সকলো জীৱ ॥

॥ প্ৰিয়ভাষা ॥ প্ৰিয়ভাষা এই শুদ্ধৰ শেষ কবিতা। ২১২ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰিয়ভাষা পত্নীৰ অকাল বিয়োগত কবিৰ অস্থিৰ চৰ্ণাক্ত হয় আৰু এই বেদনাৰ কাব্য ৰূপ অতি কৰুণ বসাসিদ্ধ। এই শোক কবিতাটিৰ লগত আগতে আলোচনা কৰি অহা শোক কবিতা কেইটিৰ এটি মূলগত প্ৰভেদ আছে। অন্যান্য শোক কবিতাকেইটিত মানৱ জীৱন আৰু জগত সম্পৰ্কে কবি সচেতন। কিন্তু এই কবিতাটিত কবিৰ আত্মা যেন নিশেষ হৈ গৈছে আৰু তেওঁৰ কাব্য বীণাৰ তাৰ যেন চিৰকালৰ বাবে ছিঙি গৈছে। হ ৰাজ কবি আলফ্ৰেদ লৰ্ড টেনীছনৰ শোক কবিতাৰ কেইশাৰীমান কবিতাটিৰ পাতনিত উদ্ধৃত কৰা হৈছে। পত্নীহাৰা কবিৰ সমস্ত সত্তা যেন কম্পিত হৈ উঠিছে

আৰু কি বাজিব
লাহৰী বীণাত
প্ৰাণৰ অমিয় স্বৰ।
বাজিব খোজোতে
ছিগিলে যে তাঁৰ—
আৰু কি লাগিব জোৰ।

হায়!—

যি অমূল্য ধন
হেৰাল হাতে
হিতেশে আৰু কি পাব?

হিতেশ্বৰ প্ৰাণ
 হিতেশ্বৰ মন
 আৰু কি আগৰ হ'ব ?
 আকনে হিতেশ্ব
 হাঁহিব মিচিকি
 প্ৰাণ অস্থিৰ হাঁহি
 বাজিবনে ধীৰে
 আৰু হিতেশ্বৰ
 প্ৰাণত মধুৰ বাহী ?

কবিয়ে চকুলো ফুটকিবলৈ লিখাস্ত কৰিছে কিয়নো আত্মা অবিদ্যৰ তেওঁৰ
 আত্মাৰ পত্নীৰ আত্মাৰ সতে অনন্ত মিলন অৱশ্যত্বাৱী। স সাৰত যি মিলনৰ তাঁৰ
 ছিগি থাকিল সি সবগত পুনৰ অনন্ত মিলনৰ তাঁৰ হৈ অনন্ত স্বৰৰ বন্ধাৰ তুলিব।
 মানৱ জীৱনৰ প্ৰেম প্ৰীতি আশা আকাঙ্ক্ষা আত্মাৰ বস্তু সেয়ে দৈহিক অৱলুপ্তিয়ে
 আত্মাৰ এই বস্তুবিলাকৰ বিনাশ কৰ্মচাৰ্য

ভগা বীণাখনি
 গৃহ জোৰা খাব—
 উঠিব মধুৰ স্বৰ।
 প্ৰাণৰ সঙ্গীত
 প্ৰাণত মিলিব
 অশান্তি কৰিব দূৰ।
 —মিছা কথা প্ৰিয়ে।
 মানৱৰ লীলা —
 (আকাঙ্ক্ষা তোমাৰ মোৰ !)
 নহয় নিশ্চয়
 স সাৰতে শেষ —
 নপৰে হিয়াতে ওৰ।

সম্ভৱ হাম্বাওৰ সামৰণিত কবিয়ে ভগবানৰ ওচৰত হিয়াৰ প্ৰাণপাত জনাইছে।
 এহঁ সামৰণিৰ উৰ্দ্ধত কবি টেনীছনৰ এটি প্ৰখ্যাত কবিতাৰ কেইশাবীমান তুলি দিয়া
 হৈছে। মানৱ জীৱনৰ অজ্ঞানতাৰ বাবে কবিয়ে ভগবানৰ ওচৰত কৰা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।
 এই অজ্ঞানতাৰ বাবেই তেওঁ সৃষ্টিকৰ্ত্তাৰ বহস্যৰ উৰাদিহ পোৱা নাই। ভক্তপাৰি ৰানৱীৰ
 দুৰ্বলতা হেতু তেওঁ কৰা অসংখ্য ভুল ভ্ৰান্তিৰ কথাও জানিব পৰা নাই। সেয়ে তেওঁ

মৰ্মভাৱে কৈবৰৰ চৰ্চ্ছাঃ ওপৰত আত্ম নিবেদন কৰিছে আৰু গাঁট ১৪ম অতীজিয়
আশায়ে কবি। শুদ্ধ সামৰণি মািছে

প্ৰভু! মোক ক্ষমা কৰা

অজ্ঞান একাৰ হৰা

অন্তৰত দিয়া জ্ঞান

পৱিত্ৰ নিৰ্মল

মানব জনম মোৰ

নকৰা বিফল।

লৰ্ড টেনীছনৰ শোৰ কাব্য In Memoriam —এহাতে নিতান্ত ব্যক্তিগত ধৰাৰ
শোক পাঁথা আৰু আনহাতে কবিৰ আধ্যাত্মিক আত্ম জীৱনী। ২ ৰাজী সাহিত্যৰ বুজীত
In Memoriam ৰ ওপৰত কৰা এটি মন্তব্য বৰবৰুৱাৰ মন্তব্যৰ সমৰ্থক।

Sorrow in varying degrees of poignancy serves the poet as
the inspiration of some of the loveliest pictures in In Memoriam
Here is the mood of the mourner after the first sharp agonies
have passed way and calm resignation has stolen over his senses ৫

কবি বৰ কবী মন্তব্যৰ হামবাওত লৰ্ড টেনীছনৰ কাব্যৰ পৰা দিয়া উদ্ধৃতিয়ে
এই কথা প্ৰমাণ কৰে যে টেনীছনৰ দৰে বৰবৰুৱায়ে বিয়োগ বেদনাৰ প্ৰথম জা
অতিক্ৰম কৰি এক সৌম্য আধ্যাত্মিক যুক্তি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

॥ সামৰণি মন্তব্য ॥

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ গল্প সাহিত্য

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ মানৱতাবোধ

১॥ হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ গল্প-সাহিত্য :

মালিতা ॥ কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ গদ্য সাহিত্যৰ আলচ এই গ্ৰন্থৰ বিষয় বস্তু নহ'ব। সামৰণিত মাত্ৰ এটি চমু আভাস দি আমাৰ মন্তব্য দাঙি ধৰা হৈছে। বৰবৰুৱাৰ একমাত্ৰ উপন্যাস মালিতা ১৯১৪ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হয় যদিও ইয়াৰ ৰচনাকাল ১৯০৩ খ্ৰীষ্টাব্দ। উপন্যাসখনিৰ নাম কৰণ পৃষ্ঠাত ইয়াক A Tragedy of the Ahom Kacharee War (আহোম কছাৰী ৰণৰ এক শোকাবহ ঘটনা) বুলি উল্লেখ কৰা হৈছে। পাতনি ত কবিয়ে লিখিছে প্ৰকৃতিৰ লীলাভূমি আমালোকৰ আপাম জননী অসংখ্য ঐতিহাসিক উপাদানেৰে পৰিপূৰ্ণ। তাৰ এটি সামান্য ঐতিহাসিক ঘটনাৰ ছাঁয়া লৈ এই ক্ষুদ্ৰ উপন্যাসখনি লিখা হ'ল। বিষয় বস্তুৰ উপস্থাপন কাহিনী কথনৰ কৌশল আৰু বৰ্ণনা ক্ষমতালৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে উপন্যাস ৰচনাত বৰবৰুৱাৰ আশাশুধীয়া প্ৰচেষ্টাৰ অভাৱ। উপন্যাসৰ নায়িকা মালিতা আৰু নায়ক অভয়ৰামৰ মাজৰ অমৰ প্ৰেমৰ কাহিনীচিহ্ন দাঙি ধৰোতে কবিয়ে উপন্যাসৰ বাট এৰি অবাটে গৈছে। কাব্য ৰচনাত সিদ্ধহস্ত বৰবৰুৱাই হ'ছা কৰা হলে এই কাহিনীৰ ওপৰতো এখনি মনোৰম কাব্য ৰচনা কৰিব পাৰিলে হৈতেন। উপস্থিত উপন্যাস কলাৰ অভাৱত মালিতা ৰ গতিধাৰা ব্যাহত হৈ প্ৰায় বুৰঞ্জী পাঠ যেন হৈ পৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে উপন্যাসখনিৰ মুঠ এঘাৰটা অধ্যায়ৰ ভিতৰৰ দ্বিতীয় তৃতীয় পঞ্চম সপ্তম আৰু অষ্টম অধ্যায়ত অতীৰ প্ৰণয়মধূৰ কাহিনী এটি বুৰঞ্জীৰ তথ্যেৰে ভাৰাকান্ত কৰি তোলা হৈছে। সবহ কি পঞ্চম অধ্যায়টি অসম বুৰঞ্জীৰ কেহখিলামান পাত বুলি কলেও বঢ়াই কোৱা নহয়।

মালিতা ৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ আৰু ভাৱাদৰ্শত মহাকবি শেজপীয়েবৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য। কমতাপুৰ ধ্বংস কাব্য ৰ পৰ্যালোচনাত ইতিপূৰ্বে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে শেজপীয়েবৰ গভীৰ জীৱনবোধ আৰু নাট্যকলাই বৰবৰুৱাক বিশেষভাৱে প্ৰভাৱান্বিত কৰে। দেখা যায় 'মালিতা ৰ কেইবাটাও দৃষ্ট শেজপীয়েবৰ নাটক ৰোমিও এণ্ড জুলিয়েট ৰ দৃষ্ট বিশেষৰ অমূৰ্ত্ত। উল্লেখযোগ্য কথা যে মালিতা ৰ তৃতীয় অধ্যায়ৰ শীৰ্ষত এই নাটকৰ তৃতীয় অঙ্কৰ দ্বিতীয় দৃষ্টৰ পৰা আৰু চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ শীৰ্ষত এই নাটকৰ তৃতীয় অঙ্কৰ পঞ্চম দৃষ্টৰ পৰা উদ্ধৃতি দিয়া হৈছে।

আহোমৰ দিন ॥ কবি হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাই অসম বুৰঞ্জীৰ সমল লৈ এলানি কাব্য আৰু এখনি উপন্যাস ৰচনা কৰি স্বদেশৰ বুৰঞ্জীৰ প্ৰতি থকা তেওঁৰ গভীৰ প্ৰীতিৰ পৰিচয় দিয়ে। এই প্ৰীতিয়েহে কবিক এক বিস্তৃত বুৰঞ্জী গৱেষণা কাৰ্য্যলৈ ঠেং দিছে আৰু প্ৰায় এটা যুগৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফলত তেওঁ আহোমৰ দিন নামৰ এখনি বিৰাট অসম বুৰঞ্জী হস্তত কবি উলিয়ায়। কবিৰ নিজা ভাষাতে গ্ৰন্থখনৰ প্ৰস্তাৱিত এটি আভাস পোৱা যায় *After a continuous and strenuous effort of a considerably long period extending over ten years or more I have been able to complete this— Ahomar Din or the History of Assam under the Ahoms* । তথ্যগুৰু এই বুৰঞ্জীখনি জীৱনকালত প্ৰকাশ কৰাৰ আনন্দকণৰ পৰাহে কবি বঞ্চিত হৈ ৰল।

প্ৰামাণিকভাৱে উল্লেখযোগ্য কথা যে—জীৱন কালত কবি বৰবৰুৱাই কবি আৰু বুৰঞ্জীবিদ হিচাবে সমানে সৰ্বজনৰ সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। বৰবৰুৱাৰ কবিমানসৰ অন্তৰাগত আছে অসম বুৰঞ্জীৰ গভীৰ জ্ঞান আৰু বুৰঞ্জীমূলভ ব্যক্তিত্ব। সেয়েহে বৰবৰুৱাক আভাৱিকতে কবি বুৰঞ্জীবিদ বুলি অভিহিত কৰা হয়। ১৯২৫ খ্ৰীষ্টাব্দত নগাওঁত বহা অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰথম বুৰঞ্জী সন্মিলনৰ সভাপতিৰ আসন অলঙ্কৃত কৰি বৰবৰুৱাক আগবঢ়োৱা ভাষণত এই দুটি বস্তুৰ (বুৰঞ্জীৰ গভীৰ জ্ঞান আৰু বুৰঞ্জীমূলভ ব্যক্তিত্ব) স্পষ্ট আভাস পোৱা যায়। বুৰঞ্জীৰ তথ্যসমৃদ্ধানকাৰীসকলৰ বাবে বৰবৰুৱা আছিল এক বিশ্বকোষ। মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্ত্তলৈ বৰবৰুৱাই এই প্ৰক্ৰিয়া অব্যাহত ৰাখে।

২॥ হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ মানৱতাবোধ .

অসমীয়াত কাব্য আৰু ছনেট ৰচনা কৰিবলৈ বৰবৰুৱাৰ দৃঢ়তাৰ কথা গ্ৰন্থৰ আৰম্ভণিতে উল্লেখ কৰা হৈছে। এই দৃঢ়তাই বৰবৰুৱাক কাব্যৰ এই দুই বিশেষ ধাৰাত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আসনৰ অধিকাৰী কৰি তোলে। গভীৰ স্বদেশ প্ৰীতিৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ কবিয়ে সাহিত্যিক কাব্যৰ বাবে সমল বিচাৰি লয়—অসম বুৰঞ্জীৰ গোঁৱৰময় অতীত কাহিনীৰ মাজৰ পৰা। অসম বুৰঞ্জীৰ সমলৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিলেও বৰবৰুৱাৰ কাব্যাদৰ্শ আৰু জীৱন দৰ্শন আঞ্চলিকতাৰ পৰিসীমাৰ উৰ্দ্ধলৈ উঠে আৰু বিশ্বমানৱৰ চিৰন্তন ভাৱ অহুভূতিৰ লগত যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰে। সকলো মানৱীয় পৰিস্থিতিতে দৈৱৰ নিৰ্বন্ধ বৰবৰুৱাৰ কাব্য আৰু ছনেটৰ মাজেদি পৰিস্ফুট হয়। এক গভীৰ মানৱতাবোধ বৰবৰুৱাৰ কবিমানসৰ অমৃতবৰ্ষী ফল বুলি আখ্যা দিব পাৰি। স্মৰণযোগ্য কথা যে এই মানৱতাবোধ ভাৰতীয় দাৰ্শনিক ঐতিহ্যৰ ভেটিত গঢ় লৈ উঠিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে হংৰাজ কবি শেক্ষপীয়েৰ আৰু বঙলা কবি মধুসূদনৰ সাহিত্য কৰ্মৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত

হলেও অসমীয়া কবি বৰবৰুৱাৰ জীৱনবোধ আৰু মানৱতাবোধ ভাৰতীয় মহাকাব্য আৰু দৰ্শনৰ ওপৰতহে প্ৰতিষ্ঠিত। বৰবৰুৱাৰ কাব্য ছনেটৰ অন্তৰ্ভাগত জীৱনৰ কৰণ স্তৰ অবাধ্যতাবাৰে বাজি থাকিলেও ২ নৈৰান্ত্ৰবাদ নাইবা নিবীষবাদের ফালে গতি কৰা নাই। মানৱ জীৱনত দৈৱৰ লীলা অশ্বপুৰীয়া বুলি স্বীকাৰ কৰিলেও উদ্ভ্ৰমোদ্ভ্ৰম ভাৰতীয় শাস্ত্ৰ গীতাৰ বাণীৰ দ্বাৰা উদ্ধুদ্ধ হৈ জীৱন সন্ধ্যাত অৱতীৰ্ণ হোৱাটো কবিয়ে বাঞ্ছা কৰে।

মানৱতাবোধৰ লগত স্বদেশ প্ৰীতিৰ অঙ্গাঙ্গি সম্বন্ধ। বিশ্বৰ সকলো মহৎ কবিৰ সৃষ্টিৰ মাজত স্বদেশ প্ৰীতিৰ উজ্জ্বল চূড়ান্ত বিচাৰি পোৱা যায়। ভাৰতৰ একালৰ গোঁৱৰময় অসম যেতিয়া পৰাধীনতাৰ নাগপাশত আৱদ্ধ কবি বৰবৰুৱা২ এলাহি সাহিত্যিক কাব্য ৰচনা কৰি দেশবাসীৰ স্পৃহা চৈতন্য জাগ্ৰত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰে। জাতীয় জীৱনৰ স কট কালত বৰবৰুৱাৰ কাব্যই দেশ বিদেশৰ মানৱক অনুপ্ৰাণিত কৰিব। কাব্যৰ বীৰাঙ্গনা সত্যী সাধনী সত্যাগ্ৰহী (মুলা গাভৰু জয়মতী শাদৰী আদি) চৰিত্ৰসমূহৰ আদৰ্শ বিশ্বমানৱৰ বাবে চিৰকাৰীয়া আদৰ্শ। সত্যীৰ স্তম্ভৰ পূজাৰী কবি বৰবৰুৱা২ জীৱনৰ গভীৰ উপলব্ধি আৰু কাৰুণ্য তেওঁৰ সমগ্ৰ সৃষ্টিৰ মাজেদি বুজি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। এই উপলব্ধি আৰু কাৰুণ্যৰ কাব্যচিত্ৰ তলত ছনেটটিত উদ্ভাসিত হৈছে আৰু এই কাব্য চিত্ৰৰ সূক্ষ্ম আবেদনে মানৱৰ হৃদয় তত্ৰী চিৰকাৰীয়া বন্ধাৰিত কৰি থাকিব।

॥ শেষ ভিক্ষা ॥

নক বা নক বা কাকো (মুখ্যৰ পাছত)

কি আছিলে কি নাছিলে সদ বদ গুণ।

ক বা মাথো ছুচকুত আছিল দুখাৰি

তপত চকুৰ পানী লোকৰ কান্দোন ॥

আছিল এখনি হিয়া —কোৱা যদি ক বা

বলিয়া ভাবেৰে ভবা নিৰাশাৰ চিন

নিৰস মুখত আৰু এটি হুনিয়া

অন্তৰত জ্ঞান চক্ৰ দূৰ দৃষ্টি হীন ॥

আৰু ক বা চাৰিফালে ঘোৰ বিষাদৰ

আছিল আৰিৰ ছয়া হিয়াৰ মাজত

উথলি আছিল সদা শোক সাগৰৰ

ঠউকি বাঠুকি চউ চিৰজীৱনত ॥

আৰু ক বা ভাৰতীৰ ভাবি ক্ৰীচৰণ

উছৰগ কৰিছিল গোটেই জীৱন ॥

নির্দেশিকা

হিতৈষ্য বৰবৰ্গৰ গ্ৰন্থসমূহৰ উল্লেখ সূচীপত্ৰত থকা হেতুকে ইয়াত উল্লেখ কৰা নহ'ল। অধ্যায়ক্ৰমে পাদটীকাত উল্লেখ কৰা ব্যক্তি গ্ৰন্থ আলোচনী আদিৰো ইয়াত উল্লেখ নাই। উদ্ধৃতিৰ ভিতৰত থকাবিলাক গ্ৰন্থ আলোচনী আদিৰ নাম।

অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকা ১৮

অভিমত বধ ১২ ১৮—২১ ২৪ ৩২

অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী ৮

অৰুণোদয় ৪

অলিভাৰ গল্ডস্মিথ ৩২—৪০ ১ ৩ ১৪১ ১৪২

অসম বিপ্লবী ১৩

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন ৫

আলোচনী ৬

ই এম ডব্লিউ টিলঘাৰ্ড ২৩—২৪ ১ ৩

ইনীড ৩৮ ৫৮

ইলিয়াড ৭৮ ৯৭ ১ ২

উইলিয়াম হেনৰি হাডচন ১ ২

উমাকান্ত গোস্বামী ৩২ ৩৬ ১৮২

এক হাউ লাইক ২৫ ৫২

এডৱাৰ্ড গেইট (ছাৰ) = মি গেইট ৪৩ ৮৬ ৮৭

এণ্টনি এণ্ড ক্লীঅ'পেট্ৰা ৫২

ওভিচী ৭৮ ৯৭ ১ ২

ওথেলো = Othello ৫২ ১ ৩ ১৩

১৩২— ৪

ওৰ্ডাৰ ১ ৪

ওলিভাৰ কষ্টাৰ ৪

কনকলাল বৰুৱা ৪২

কমলাকাণ্ড ভট্টাচাৰ্য ৮

কপানাথ ফুকন ৬৩

কলাৰীজ ৭

কাউপাৰ ১২ ৪

কালিদাস ১২ ৩৩

কাটিছ ৭

কুৰুক্ষেত্ৰ ৩২

গমধৰ বোৰব ৭

গীত গোবিন্দ ১১৭

গীতা ২৫ ৯৭

গুণাভিৰাম বৰুৱা ৮

গেৰাল্ড মাছে ১৩

চক্ৰধ্বজ সিংহ ২

চতুৰ্দশপদী কবিতাবলী ১৪৭ ৬৫

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা ৫ ১৫—১৬

চাৰ্লসটো, স্কট ১২

চি এম বাণৰা ৮৫ ০৩

চি এচ লিউইচ ৩৮

জন ফুশাৰ ১৪৮

জৰ্জ এলিয়ট ৩২

জয়দেৱ ১ ৭

জয়মতী ৯ ৬১ ৬৪

জয়মতী কুৰবী ৯ ৬১ ৬৪

জে বৰুৱা ৪১

জোনাকী ১ ৫ ৬ ৮ ১২

টমাছ ৱাৰ্ট (ছাৰ) ৫১

টাইমছ অৱ আসাম ৪১

টি এছ এলিয়ট ১ —১ ১

টেনিছন ২৫ ৩২ ৬৬
 'ডা ই লিছ এপিক এণ্ড ইটছ বেকগ্ৰাউণ্ড
 ১ ৩
 ডা ভাইকাৰ অৱ গুৱেকাক্ষিত ১ ৩ ১৪১
 ড্ৰাইদেন ৩২ ৪ ৬৬
 ডিক্লেণ্ডৰ নেঙগ ১৩ ১৮ ৩৪ ১৮১
 দুতিৰাম হাজৰিকা ৬৩
 দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা ১
 নবীন চন্দ্ৰ সেন ৮ ১১, ৩৯
 নলিনী বৰবন্ধা ৩৩
 নিৰ্মল ভকত ৯
 পদ্মধৰ চলিহা ২
 পদ্মনাথ গোহাঞিবন্ধা ৬ ৮ ৯ ২১—২৬
 ৬১ ৬৪ ১৬১—১৬৪
 পদ্মিনী কাব্য ৩৯
 পলাশিৰ হুন্ধ ১১ ২৪ ৩৯
 পি আৰ টি গৰ্ডন ১ ২৮ ৮৪
 পিয়লী ফুকন ৭
 পেৰেডাইজ লষ্ট ১ ৫ ২৪ ৩৮ ৭৮
 ১ ২
 পোপ ৩২ ৪
 ফষ্টাৰ ৬৩
 ফ্ৰম ভাৰ্জিণ টু মিন্টন ১ ৩
 ফ্ৰাঙ্কেচকো পেট্ৰাৰ্ক ১৫ —১৫১ ১৬৫
 বন্ধিমচন্দ্ৰ ৮ ১
 ব্ৰজাঙ্গনা ৩ ১ ৫ ১৬—১১৮ ১১২
 বাইবেল ৭৭ ৭৮
 বাহী ৬ ১ ৫
 বাগ্মিকী ১৬
 বা ৰণ ৩২ ৪
 বাসুদেৱ ৬৬
 বিজুলী ১ ৬ ১৯

বিদ্যাপতি ১১৭
 বিবিধ কুমাৰ বন্ধা ৬১
 বিশ্বনাথ চক্ৰৱৰ্তী ১ ৩
 বীৰাঙ্গনা ১ ৩ ১ ৪ ১ ৫ ১১১ ১১৫
 বুজসংহাৰ ৩৯
 বেণুধৰ শৰ্মা ৭
 ভল্টেয়াৰ ৩২
 ভাৰ্জিল ১৮ ৬৬
 ভোলানাথ দাস ১২ ১৩—১৮ ২৫ ৩৩ ৩৯
 মণ্ট গোমাৰি ৪
 মণিৰাম দেৱান ৭
 মধুসূদন (মাইকেল) ৮ ১৭ ১০ ২৪
 ২৫ ২৬ ৩৮ ৩৯ ৫২ ৫৪ ৯৪ ৯৭ ১ ২
 ১ ৩ ১ ৪ ১ ৫ ১১১ ১১৫ ১১৬—
 ১১৮ ২২ ১৪৭ ১৪৮ ১৫৪—১৫৬
 ১৬৫ ১৭৯
 মনোমতী ৯
 মহাভাৰত ৭৮ ৯৭ ১ ২
 মহেশ্বৰ নেঙগ ৬
 মাইলিছ ব্ৰণছন ৪
 মালো ৩২
 মিলি জীয়াৰী ৯
 মিন্টন ১ ৭ ১১ ১৫ ৩২ ৩৮ ৬৬ ১ ২
 ১৫২—৫৩
 মূৰে ৩২
 মেঘনাদ বধ ১১ ১২ ১৯ ২৪ ৩৮
 ৩৯ ৫৪ ৫৫ ৫৮ ৯৪ ৯৯ ১ ২
 মোহিতলাল মজুমদাৰ ৫ ১৪৯
 যোগীজনাথ বসু ১ ৫
 বঙ্গলাল ১১ ৩৯
 এন্ডলী ৯
 বজনীকান্ত বৰদলৈ ৮ ৯

বহুশ্বৰ মহন্ত ৬৩ ৭৫
 বৰীন্দ্রনাথ ঠাকুৰ ৮ ১৪৮ ১৫৬—১৫৭
 বমাকান্ত চৌধুৰী ২ ১৮—২১ ২৫ ৩৯
 ৰাজনাৰায়ণ বহু ১৪৮
 ৰামায়ণ ৭৮ ৯৭ ১ ২
 'ৰোমিও এণ্ড জুলিয়েট' ৫২
 লংফেলো ৩২
 লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ৬ ৮ ৯ ৬১ ৬৭ ১৬১
 লীলা কাব্য ২১—২৫
 ৰত্নচৰ্চৰ ৭ ৩২ ১৫৩—১৫৪ ১৭৬
 হৰকান্ত বৰুৱা ৬১ ৬৫ ৭৫
 হীৰেন গোহাঁই ৫
 হেনৰী হাৰ্ড ১৫
 হেমলেট ৫২
 হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ১ ৪ ২৬ ৩৩ ১৫৮—
 ১৫৯
 হেমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায় ৩৯

হেৰাইডছ ১ ৪
 হেৰশ্ব কুমাৰ বৰপুজাৰী ৩
 হোমাৰ ১ ৪
 শৰৎচন্দ্ৰ ৮
 শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰ=শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰ=শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰ ৭
 ২৫ ৩২ ৪ ৫২ ৫৩ ৫৪ ৬৬ ৯৫ ৯৬
 ৯৭ ১ ৩ ৩ ১৩১ ১৩২—১৪ ১৪৮
 ১৫১—৫২ ১৬৫ ১৬৭
 শ্যেলী ৭ ৩২ ৬৬ ১৭৭
 শৈলধৰ ৰাজখোৱা ৮
 স্কট ৭ ১৯
 সাহিত্য দৰ্পণ ৩
 সীতাহৰণ কাব্য ১২ ৩—৮ ২ ২৫
 ৩৯
 স্কুমাৰ সেন ১ ৭ ১৭৯
 সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায় ৪ ৮—৯
 সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা ৬৩ ৬৪

শুধৰণী

পৃষ্ঠা	পংক্তি	অক্ষৰ	ত্বক
৩	শিৰোনামা	উপক্ৰমিকা	উপক্ৰমিকা
১১	১৭	১৩	১২
১৫	১২	অপদষ্ট	অপদষ্ট
৬	৩১	বিকট	বিকট
১৭	২৮	বায়ণে হৰণ	বায়ণে হৰণ
২০	৩১	ভেনেদৰে	ভেনেদৰে
২১	১৭	পুঞ্জিয়	পুঞ্জিয়
২৪	২৫	monthpiece	monthpiece
২৪	৩১	হিতেখৰ	হিতেখৰ
২৬	২১	চতুৰ্দশপদী কবিতাবলী ব	চতুৰ্দশপদী কবিতাবলী ব
২৬	২৩	আজিকৰ	আজিকৰ
২৭	১১	আলোচনাৰ	আলোচনাৰ
২২	শিৰোনামা	হিতেখৰ	হিতেখৰ
২২	১৭	গ গে	গ গে
৩	৫	কদম্বকো	কদম্বকো
৩১	শিৰোনামা	হিতেখৰ	হিতেখৰ
৩৫	৪	that	that
৪১	২৩	নগৰ	নগৰ
৭৫	৮	কাব্যৰ	কাব্যৰ
৮৬	৮	ভাতুকো	ভাতুকো
৮৬	১৪	পঠিয়াছিল	পঠিয়াছিল
৮৬	১৫	স্বৰ্গনা বৰণ	স্বৰ্গনা বৰণ
৮৭	২৫	মূলৰ	মূলৰ
৮৮	১৭	বাগদৰীৰ	বাগদৰীৰ
৮৮	১২	মুক্ত	মুক্ত
৯৪	২৩	আ শিকভাৰ	আ শিকভাৰে
৯৭	২	নায়িকা নায়িকাবোৰৰ	নায়ক নায়িকাবোৰৰ
৯৯	২৭	অন্তঃস্পৰ্শ	অন্তঃস্পৰ্শ
৯৯	২৮	সম্পৰ্কৰ	সম্পৰ্কৰ
১০৩	২৪	ব্ৰজাঙ্গনা ব	ব্ৰজাঙ্গনা ব
১১২	১২	জীয়াহ জীয়াহ	জীয়াই জীয়াই
১৩১	১৪ ৬, ৩১	ছনেটিত ছনেটিয়ে ছনেটিৰ	ছনেটটিত ছনেটটিয়ে, ছনেটটিৰ
১৪	১৫	সম্পৰ্কে	সম্পৰ্কে

১৪৩	৮	হুৱাজী	ই ৰাজী
১৪৪	৮	সম্পদ	সম্পদ
১৪৫	১৩	আকোৰগৌজ	আকোৰগৌজ
১৫	২৮	পূৰ্ণ	পূৰ্ণ
১৫১	১৮	ছনেট	ছনেটটি
১৫৩	২২	ছনেটিৰ	ছনেটিৰ
১৫৪	২৩	বুৎপত্তি	বুৎপত্তি
১৫৪	২৫	চুদৰ্শপদী	চুদৰ্শপদী
১৫৬	১২	এ	এ
৬	৩	তদুত্থাপ	তদুত্থাপ
১৬১	৫	বুৎপত্তি	বুৎপত্তি
১৬৪	৩	অম্ব	অম্ব
৬৬	১৪	কালৰ	কালৰপৰা
১৬৯	১	গেটে	গেটে
১৭৫	২৩	মুখী মৰ	মুখী মৰ
১৭৮	৮	৯২	১৯১২
১২	৫	চুদৰ্শপদী	চুদৰ্শপদী
১৮৬	২৩	মোজ	মোজ
৮৭	৪	মুগীষ	মুগীষ
৮৭	১২	৩	৩
১৮৭	১৩	ব্যক্তি।ম	ব্যক্তিক্রম
৮৭	১২	পদ পুস্তক	পদ পুস্তক
৮৯	৭	অধ্যাত	অধ্যাত
১৮২	১১	সৃষ্টি	সৃষ্টি
৮৭	২	কাব্য	কাব্য
৯	১৭	সৃষ্টি	সৃষ্টি
১৩	১২	দৃষ্টি	দৃষ্টি

টোকা (১) পৃষ্ঠা ২ ৩৬ ৭৫ ৪৬ ৪৭ ৭৮ ৬৩ ৯৬ ১২ আদিত শিৰোনামা অন্তৰ্ভুক্ত হৈ ছপা হৈছে।

(২) পৃষ্ঠা ২ ৩ ৮ ন পাদটীকা—আলোচনাৰ মাকত ভুলক্রম ছপা হৈছে।

(৩) পৃষ্ঠা ৯৮ ত পাদটীকা ছপা হোৱা নাই। ই হ'ব লাগে ১। C. S. Lewis
A Preface to Paradise Lost

(৪) Shakespeare ৰ অন্বয়ীয়া নামাকৰণ—শেজপীয়েৰ শেজপীয়েৰ
শেজপীয়েৰ আদি বিভিন্নভাবে ছপা হৈছে। শব্দৰ প্ৰথমটিহে গ্ৰহণযোগ্য।

